

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MALİYE POLİTİKALARININ EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ
ROLÜ VE 1990-2007 ARASINDAKİ TÜRKİYE
UYGULAMASI

SERKAN ÖZGÜCÜ

2501090501

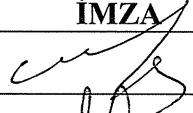
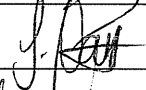

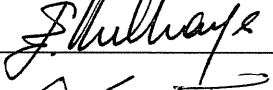

TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. MERİH PAYA

İSTANBUL 2011

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz İKTİSAT TEORİSİ Bilim Dalında 2501090501 numaralı SERKAN ÖZGÜCÜ'NÜN hazırladığı "MALİYE POLİTİKALARININ EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ VE 1990-2007 ARASINDAKİ TÜRKİYE UYGULAMASI" konulu YÜKSEK LİSANS/ ~~DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 29/06/2011 ÇARŞAMBA günü Saat:11:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
PROF.DR.MERİH PAYA	Kabul	
PROF.DR.SERDAR ONGAN	Kabul	
DOÇ.DR.HAKAN ONGAN	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.ERTUĞRUL KIZILKAYA	KABUL	
YRD.DOÇ.DR.MURAT BİRDAL	KABUL	

MALİYE POLİTİKALARININ EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ VE 1990-2007 ARASI TÜRKİYE UYGULAMASI

SERKAN ÖZGÜCÜ

ÖZ

Ulus-devlet modelinde devletin ülke ekonomisinde amaçladığı büyümeyi gerçekleştirebilmesi için kullandığı iktisat politikalarının en önemlilerinden biri maliye politikasıdır. Klasik akımın ortaya çıkışından beri, maliye politikasının ekonomik büyümeyi sağlayıp sağlamadığıyla ilgili birçok tartışma yaşanmıştır. Bu bakımdan, maliye politikasını oluşturan araçlardan hangilerinin ekonomik büyümeyi ne yönde ve ne kadar etkilediğinin teorik ve uygulamalı incelenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada, ilk iki bölümde maliye politikası araçlarının ekonomik büyümede hangi yönden ve ne kadar etkili olabileceği çeşitli iktisat akımlarına ve kamu ekonomisi teorilerine dayalı olarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de 1990-2007 yılları arasında maliye politikası araçlarının ne kadar kullanıldığı ve bunların büyümeye etkisi niceliksel verilere dayalı olarak incelenmiştir. Türkiye uygulaması incelemesinde, maliye politikası araçları ile ekonomik büyüme arasındaki sebep-sonuç ilişkisinin açığa çıkarılması amaçlandığından, nedensellik analizi niteliğindeki çoklu lineer regresyon yöntemi kullanılarak modeller oluşturulmuştur. Modellerin hepsinde bağımlı değişken, nominal GSYİH artış oranı ya da parasal miktarıdır. Bağımsız değişkenler ise modeller arasında farklılık göstermektedir. Bazılarında ekonomik sınıflandırmaya göre gruplanmış konsolide bütçe giderleri ve gelirleri modellere artış oranı ya da parasal miktar şeklinde ayrı ayrı girerken, bazı modellere ise gider ve gelir kalemleri birlikte dahil edilmiştir. Regresyon modelleri “SPSS 15” adlı programla oluşturulmuştur. Kurulan modellere göre, on sekiz yıllık Türkiye uygulamasında kamu cari harcamaları, vergi geliri, gelir, harcama ve dış ticaret vergileri ekonomik büyümeyi pozitif doğrusallıkta etkilemiştir. Kamu yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu ya da olumsuz doğrusal bir etkisi bulunamamıştır. Faiz hariç harcamalar, transfer harcamaları, servet vergileri ise ekonomik büyümeyi negatif doğrusallıkta etkilemiştir.

ABSTRACT

In nation-state model, fiscal policy is one of the most important economic policies that is performed by the government in order to achieve aimed economic growth. Since classical view, there is an ongoing debate whether the fiscal policy contributes to economic growth or not. In this context, its important to survey theoretically and practically the policies which establishes the fiscal policy and their effects to economic growth. In this study, in first two chapters, it is investigated that what direction and which extent the fiscal policy instruments affect economic growth on the basis of mainly economic views and theories of public economics. In the third chapter it is examined that, to which extent the fiscal policy applications were performed and what are their impacts on economic growth in Turkey between the years of 1990-2007 on the basis of quantitative data. In the examination of Turkey, in order to reveal the causal relationship between fiscal policy instruments and economic growth, causal analysis models are created by using multiple linear regression method. In all models, the dependent variable is the nominal GDP growth rate or its monetary amount. But predictors differ between the models. In some models consolidated budget expenditures and revenues which is categorized according to the economical classification and accounted as growth rate or monetary amount are seperately enrolles in the models, while some models include both of them. Regression models are created by the program called "SPSS 15". According to the established models, eighteen years Turkish study shows that current public expenditures, tax revenue, income, expenditure and foreign trade taxes have linear positive impact on economic growth. Any linear relation between public investment and economic growth can not be calculated. Non-interest expenditures, transfer payments and property taxes have negative linear impact on economic growth.

ÖNSÖZ

Maliye politikası, dünyada ve Türkiye’de özellikle 1980’den sonra, 1930-80 arasındaki önemini kaybetmiştir. Günümüzde maliye politikası, denk bütçe politikası ve faiz dışı fazla verilmesinin amaçlanması üzerine uygulanmaktadır. Bu durum, maliye politikasında harcamaları kısıldığı ve vergilerin artırılmaya çalışıldığı bir görünüm ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim, 1970’lerin sonlarından itibaren dünya üzerinde egemen konumda bulunan iktisat akımlarına göre etkin maliye politikasına başvurulması yoluyla devletin ekonomideki işlevini artırmak ekonominin canlanmasını sağlamaz, aksine ekonomik ajanların işlevlerini tam olarak yerine getirememesine neden olduğundan ekonomiyi daha da kötü duruma sokar. Bu çalışmanın amacı, teoride bu egemen iktisat akımlarının öne sürdüğü değerlere bir karşı duruş inşa etmek, uygulamada ise bu egemen akımların iddialarının Türkiye’de belli bir dönem boyunca ne kadar geçerli olduğunu sınamaktır. Bu amaçla birinci bölümde öncelikle devletin ekonomiye müdahalesi üzerinde belli başlı iktisat akımlarının tarihsel sırası gözetilerek ne söyledikleri incelenmiştir. Sonrasında iktisat akımlarından bağımsız olarak, devletin müdahalesini gerekli kılan başlıca teorik sebepler üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün son kısmında, maliye politikasının hangi araçlardan oluştuğu ayrıntılı olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Anlaşılacağı üzere, çalışmanın birinci bölümü direkt olarak maliye politikası veya büyüme üzerinde durmamaktadır. Maliye politikasının büyümeyle ilişkilendirilerek anlatıldığı bölüm, ikinci bölümdür. Birinci bölümde ele alınan konularda amaç, devletin ekonomiye karışıp karışmaması gerektiği sorunsalını açıklığa kavuşturmaktır. Devletin ekonomiye müdahalede kullandığı en önemli iktisat politikası türlerinden biri maliye politikası olduğundan, birinci bölümde konuların maliye politikası yerine devlet müdahalesi sorunsalı üzerinden ele alınmasında sakınca görülmemiştir. Bu yöntem, ayrıca konunun geniş çerçeveden başlanarak daraltılmasını sağlaması nedeniyle olumlu bulunmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde konu, uygulama bölümünde¹ incelenen konuya biraz daha yaklaştırılmıştır. İkinci bölümde büyüme ve kalkınma arasındaki farklara değindikten sonra, maliye politikasının büyümeyi hangi rollerle sağlayabileceği sorunsalına geçilmiştir. Maliye politikasının büyümeyle ilişkisi, devletin üç farklı rolü üzerinden kurulmuştur. Bunlar; daralma döneminde devletin maliye politikası yoluyla

---

¹ Çalışmanın üçüncü bölümü, uygulama bölümü niteliğindedir.

ekonomiyi genişletici rolü, devletin gelir dağılımını maliye politikasıyla iyileştirmesi neticesinde ekonomik büyümeyi sağlayan rolü ve devletin içsel büyüme teorilerindeki teknoloji ve beşeri sermayeyi artırması yoluyla ekonomik büyümeyi sağlayan rolüdür. Bu üç rolde hangi maliye politikası araçlarının ne kadar etkili olabileceği, ele alınan temel tartışma konusu olmuştur.

Çalışmanın uygulama incelemesi niteliğindeki üçüncü bölümünde, Türkiye'nin 1990-2007 yılları arasında uyguladığı maliye politikası niceliksel veriler üzerinden ele alınmıştır. Bu bölüm, aynen çalışmanın tamamında olduğu gibi, kendi içerisinde de genelden özele gidilerek hazırlanmıştır. Yani öncelikle kamu harcamalarının ve vergi gelirlerinin bir bütün halinde nominal GSYİH miktarına etkileri incelenmiş, sonrasında kamu harcamaları ve vergi gelirleri kendi içerisinde gruplandırılarak her birinin nominal GSYİH miktarına etkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Bu yöntemin izlenmesindeki amaç, öncelikle kamu harcamalarının veya vergi gelirlerinin bütün halinde ekonomik büyümeyi sağlayıp sağlamadığı üzerinde kısmi sonuca varmak, eğer sağlıyorsa bu büyümenin hangi kamu harcaması ya da vergi geliri kalemlerinden kaynaklandığını ortaya çıkarmaktır.

Maliye politikası araçlarının sınıflandırılması araştırılırken çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Örneğin aynı sınıflandırma şeklinde bile, farklı iktisatçılar farklı maliye politikası araçlarını aynı grup içerisine katabilmektedir. Bu bakımdan, maliye politikası araçlarının gruplandırılmasında ve bu gruplar içerisinde hangi araçların yer aldığı belirlenmesinde, incelenen iktisatçıların ortak görüşleri ve resmi kurumların bu konuyu nasıl çözüme kavuşturdukları dikkate alınmıştır. Üçüncü bölümde regresyon modelleri kurulurken de çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Modellerde bağımlı değişkene ait 18 adet veri² bulunduğu için, gerçekçi denklemler oluşturulabilmesi bakımından bağımsız değişken türünün de elden geldiğince azaltılması gerekmiştir. Çünkü 18 yıllık veriler üzerinden çok sayıda bağımsız değişkenin etkisini ortaya çıkarmak, bu bağımsız değişkenlerin herbirine katsayılar hesaplamak pek gerçekçi olmayacaktır. Bu nedenle, modellerde bağımsız değişken türü sayısı 1 ile 4 arasında değiştirilmiştir. Ayrıca modeller, çeşitli sebeplerden dolayı merkezi yönetime ait konsolide bütçe gerçekleşmesi verilerine dayanılarak

---

² Modellerin hepsinde nominal GSYİH artış oranı ya da gerçekleşme miktarı bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. 1990-2007 arasında inceleme yapıldığından, her bir modelde bağımlı değişkene ait toplam 18 adet veri üzerinden denklem oluşturmak zorunda kalınmıştır.

oluşturulmak zorunda kalınmıştır. Modellerin kurulmasında kullanılan verileri sağladıklarından dolayı TÜİK'e, TCMB'ye ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'ne, çalışmanın genel içeriğinin belirlenmesinde yardımcı olduklarından dolayı Prof.Dr. Merih Paya'ya, Yrd.Doç.Dr. Ali Osman Balkanlı'ya, Yrd.Doç.Dr. Hasan Sabır'a, Yrd.Doç.Dr. Mehmet Akif İke'ye ve Yrd.Doç.Dr. Ertuğrul Kızılkaya'ya teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar.....	xi
GRAFİKLER.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: MALİYE POLİTİKASI LİTERATÜRÜ.....	6
1.1. Maliye politikasının tanımı.....	6
1.2. Ekonomide devlet müdahalesi ve iktisadi akımlar.....	9
1.2.1. Klasik akım.....	10
1.2.2. Neo-klasik akım.....	13
1.2.3. Keynesçi akım.....	17
1.2.4. Monetarist akım.....	18
1.2.5. Yeni Klasik akım.....	20
1.2.6. Yeni Keynesçi akım.....	22
1.3. Devletin ekonomiye müdahalesi üzerine sebepler.....	23
1.3.1. Pozitif ve negatif dışsallıklar.....	24
1.3.2. Gelir dağılımında artan eşitsizlikler.....	31
1.3.3. Tekelleşme eğilimi.....	33
1.3.4. Asimetrik bilgi sorunu.....	36
1.3.5. Piyasaların istenilmeyen sonuçlarının düzeltilmesi.....	38
1.4. Maliye politikası araçları.....	40
1.4.1. Kamu harcamaları.....	40
1.4.2. Kamu gelirleri olarak vergiler.....	46

2.BÖLÜM: İKTİSADİ BÜYÜMEDE MALİYE POLİTİKASI.....	48
2.1. İktisadi büyümenin tanımı.....	48
2.2. Büyüme ve kalkınma ayrımı.....	49
2.3. Maliye politikasının büyümedeki rolleri.....	55
2.3.1. Daralma döneminde genişletici maliye politikası.....	56
2.3.1.1. Kamu harcamalarının etkisi.....	66
2.3.1.2. Vergilerin etkisi.....	70
2.3.2. Gelir dağılımı ve büyüme ilişkisi.....	83
2.3.2.1. Gelir dağılımında maliye politikası.....	85
2.3.2.1.1. Gelir dağılımında kamu harcamaları.....	87
2.3.2.1.2. Gelir dağılımında vergiler.....	90
2.3.3. Büyüme teorileri ve maliye politikası.....	94
2.3.3.1. Büyüme teorilerinde teknoloji ve beşeri sermaye.....	94
2.3.3.1.1. Harrod-Domar modeli.....	94
2.3.3.1.2. Solow modeli.....	97
2.3.3.1.3. İçsel büyüme modelleri.....	99
2.3.3.2. Teknoloji ve beşeri sermayenin büyümedeki önemi.....	101
2.3.3.3. Teknoloji ve beşeri sermaye artışında maliye politikası.....	105
3.BÖLÜM: TÜRKİYE'DE 1990-2007 ARASI MALİYE POLİTİKASI UYGULAMALARI.....	112
3.1. Kamu harcamalarının ve vergi gelirlerinin büyümeye etkisi.....	114
3.1.1. Kamu harcamaları- gayri safi yurt içi hasıla çoklu lineer regresyonu.....	117
3.1.2. Vergi gelirleri- gayri safi yurt içi hasıla basit lineer regresyonu.....	120
3.1.3. Kamu harcamaları- vergi gelirleri- gayri safi yurt içi hasıla çoklu lineer regresyonu.....	123
3.2. Kamu harcamalarından faiz ödemeleri çıkarıldığı durum.....	127
3.3. Kamu harcamalarının gruplandırıldığı durum.....	135

3.4. Kamu gelirlerinin gruplandırıldığı durum.....	141
SONUÇ.....	150
KAYNAKÇA.....	153
EKLER.....	158

TABLolar

Tablo 1: İnsani Gelişim Endeksi'ni oluşturan alt kriterler.....	51
Tablo 2: 2008 yılı verilerine göre Türkiye ve bazı komşu ülkelerin İnsani Gelişim Endeksi verilerinin karşılaştırılması.....	51
Tablo 3: 2006 verilerine göre Türkiye illerinin İnsani Gelişim Endeksi bakımından derecelendirilmesi.....	52
Tablo 4: Bazı sanayileşmiş ülkelerde çalışan başına ortalama yıllık büyüme oranları.....	85
Tablo 5: Seçilmiş beşeri sermaye göstergelerine göre Türkiye ve AB ortalamasının 2001 yılı verileriyle karşılaştırılması.....	109
Tablo 6: 1990-2007 yılları arasında kamu cari harcamaları, kamu yatırımları, vergi gelirleri ve GSYİH büyüklüklerinin nominal artış oranları (1987 bazlı).....	114
Tablo 7: Model özeti.....	117
Tablo 8: ANOVA.....	117
Tablo 9: Katsayılar.....	118
Tablo 10: Model özeti.....	120
Tablo 11: ANOVA.....	121
Tablo 12: Katsayılar.....	121
Tablo 13: Model özeti.....	123
Tablo 14: ANOVA.....	123
Tablo 15: Katsayılar.....	124
Tablo 16: Faiz hariç harcamalar, vergi gelirleri ve GSYİH miktarlarının 1990-2007 yılları arasındaki nominal büyüklükleri (milyon TL).....	128
Tablo 17: 1990-2003 arası konsolide bütçe gerçekleştirmelerinden seçilen belli başlı gider grupları.....	129
Tablo 18: 2004 ve sonrasındaki konsolide bütçe gerçekleştirmelerinden seçilen belli başlı gider grupları.....	129
Tablo 19: Değişkenleri açıklayıcı bazı değerler.....	131
Tablo 20: Model özeti.....	131

Tablo 21: ANOVA.....	132
Tablo 22: Katsayılar.....	132
Tablo 23: Cari, yatırım ve transfer harcamalarının ve nominal GSYİH'nın 1990-2007 yılları arasındaki miktarları (milyon TL).....	135
Tablo 24: GSYİH, cari, yatırım ve transfer harcamalarının 18 yıllık aritmetik ortalama değerleri ile standart sapmaları.....	136
Tablo 25: Model özeti.....	136
Tablo 26: ANOVA.....	137
Tablo 27: Katsayılar.....	138
Tablo 28: 1990-2007 arasındaki konsolide gelir gerçekleştirmelerinden seçilen belli başlı vergi türleri (milyon TL).....	142
Tablo 29: Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin aritmetik ortalama değerleri ile standart sapmaları.....	143
Tablo 30: Model özeti.....	143
Tablo 31: ANOVA.....	144
Tablo 32: Katsayılar.....	145

GRAFİKLER

- Grafik 1: Bazı ülkelerde kamu harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki büyüklüğünün yıllara göre değişimi.....6
- Grafik 2: Neo-klasik iktisatta genişletici maliye politikasının ülkedeki üretim düzeyine ve fiyatlar genel düzeyine etkisi.....16
- Grafik 3: Pozitif dışsallık (sosyal fayda) olduğu durumda üretici ve tüketici dengeleri.....27
- Grafik 4: Negatif dışsallık (sosyal maliyet) olduğu durumda üretici ve tüketici dengeleri.....28
- Grafik 5: Konjonktürel daralma döneminin ve daralmadan genişlemeye geçişin toplulaştırılmış arz ve talep eğrileriyle gösterilişi.....57
- Grafik 6: Konjonktürel daralma döneminden genişlemeye geçişin toplulaştırılmış arz ve talep eğrileriyle gösterilişi.....58
- Grafik 7: Genişletici maliye politikasının ülkedeki faiz oranı ve üretim düzeyi üzerindeki etkisi.....59
- Grafik 8: Milli geliri oluşturan toplam harcama bileşenleri ve gerçekleşen milli gelir düzeyi.....63
- Grafik 9: Toplam harcamalardaki değişimin toplam gelire etkisi.....65
- Grafik 10: Devletin ek harcama vergisi koyması durumunda ortaya çıkan üretici ve tüketici artıklarındaki değişimler ve toplumsal refah kaybı.....77
- Grafik 11: Devletin ek harcama vergisi koyması durumunda, fiyat esnekliği farklı malların sebep olacağı üretici ve tüketici artıklarındaki azalmaların farklılaşması.....79
- Grafik 12: İthalata gümrük tarifesi konması durumunda oluşacak üretici ve tüketici artıkları ile toplumsal refah kaybı.....81
- Grafik 13: ABD’de çalışan başına yıllık büyüme oranının yıllara göre değişimi.....84

Grafik 14: Gelirin devlet tarafından yeniden dağıtımı.....	86
Grafik 15: Devletin negatif gelir vergisi uygulaması durumunda oluşan yeniden gelir dağılımı.....	89
Grafik 16: Toplulaştırılmış arz eğrileri ve iktisadi büyüme.....	104
Grafik 17: Eğitimin seviyesinde toplumsal açıdan etkinliğin sağlanması.....	110
Grafik 18: G ve Y arasındaki serpilme dağılımı.....	119
Grafik 19: lo ve Y arasındaki serpilme dağılımı.....	120
Grafik 20: T ve Y arasındaki serpilme dağılımı.....	122
Grafik 21: G ve Y arasındaki serpilme dağılımı.....	125
Grafik 22: lo ve Y arasındaki serpilme dağılımı.....	126
Grafik 23: T ve Y arasındaki serpilme dağılımı.....	127
Grafik 24: FHH ve GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	133
Grafik 25: VG ve GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	134
Grafik 26: CAR ve GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	139
Grafik 27: YAT ve GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	140
Grafik 28: TRA ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	141
Grafik 29: GEL ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	146
Grafik 30: SER ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	147
Grafik 31: HAR ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	148
Grafik 32: DIS ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı.....	149

GİRİŞ

Maliye politikasının ortaya çıkışının, merkezi devletlerin oluşmaya başlamasıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Ülkelerin siyasi birliklerini sağlamalarıyla gelişen süreçte birbirlerine iktisadi üstünlük kurma gayesi, devlet yapılarının iktisadi hayata müdahale etme fikrini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde maliye teorisi çağdaş anlamda ortaya çıkmamış olmasına karşın, ihracatı teşvik ve ithalatı engelleme yöntemlerinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Fizyokrasinin egemen olduğu dönemde devletin iktisadi hayattaki etkinliğine karşı fikirler nedeniyle maliye politikasının öneminin azaldığı gözlenir. Klasik akımın fizyokrasinin yerine geçmesi, maliye politikası araç ve yöntemlerinin çeşitlenmesinde anlamlı bir etkiye sahip olmamıştır. Bunun sebebi, klasik akımın devlet yatırımlarını sadece kamusal mal üretimiyle ve altyapı yatırımlarıyla sınırlı tutmuş olması, vergi türlerinin ve oranlarının ekonomide kaynak dağılımını etkilemeyecek düzeyde tutulmasının savunulmuş olmasıdır. Maliye politikasının iktisat biliminde belki de sıçrama noktası, 1929 Buhranı sonrasında ABD’de Roosevelt’in Yeni Düzen (New Deal) politikalarının, Avrupa’nın önemli ülkelerinde Hitler, Mussolini, Franco, Stalin gibi devleti iktisadi hayatın önemli bir faktörü, bazen de iktisadi hayatın merkezi sayan rejimlerin ortaya çıktığı dönemdir. Önce uygulamada gelişme imkanı bulan maliye politikası, 1936’da Keynes’in önemli katkısıyla modern makro iktisadi anlamda teorik temellerine oturmuştur. Halen maliye politikası araçları ve etkilerinden bahsedildiğinde bile esas alınan temel, Keynes’in ortaya koyduğu teorilerdir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, maliye politikasının yüzyıllardır ülke ekonomisinde yararları ve zararları üzerine çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Bugün bile ne düzeyde maliye politikasının uygulanması gerektiği tartışılmaya devam etmektedir. Bu çalışmada maliye politikasının ülke ekonomisine yararları noktasından hareket edilmiş ve bu yararların belli bir kısmı, iktisadi büyümeyle ilişkisi olan yönleri incelenerek bir anlamda konuyu daraltma yoluna gidilmiştir. Bu bakımdan, maliye politikasının iktisadi büyümeyle ilgisi olmadığı düşünülen enflasyon giderici maliye politikası konusu atlanmıştır. Maliye politikasının iktisadi büyümeyi üç yönden uyarabileceği düşünülmüş ve bu alanlarda inceleme yapılmıştır. Bu alanlar; durgunluk dönemlerinde uygulanan genişletici maliye politikası, gelir dağılımını düzeltici maliye politikası ve büyüme teorilerindeki teknoloji ile beşeri sermayeye etkisi bakımından maliye politikası alanlarıdır.

Tezin birinci bölümü maliye politikası literatürünün incelenmesine ayrılmıştır. Burada maliye politikası iktisadi büyümeye yönelik olarak değil, genel çerçevede içerisinde anlatılmaya çalışılmıştır. Maliye politikası, devletin ülke ekonomisindeki araç ve yöntemleri olduğundan yola çıkılarak, “neden maliye politikası” sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu cevap arama işlemi, modern iktisat teorilerinin ortaya çıkışından günümüze kadar belli başlı iktisadi akımların ekonomideki devlet müdahalesine nasıl baktıkları sorunsalıyla başlatılmış, sonrasında ekonomide devlet müdahalesini gerektiren belli başlı piyasa aksaklıkları üzerinde durulmuştur. İlk üç alt başlık bu şekilde oluşturulduktan sonra, birinci bölümün dördüncü alt başlığında, maliye politikası araçlarının neler olduğu üzerinde durulmuştur. Burada, devletin gelirlerini oluşturan bileşenlerden vergi dışı gelirler konusuna değinilmemiştir. Bunun sebebi, hem çalışma konusunun etkin değerlendirme yapılabilecek ölçüde daraltılmak istenmesi, hem de borçlanma dışındaki vergi dışı gelirlerin kamu gelirleri içerisinde nispeten az bir paya sahip olmasıdır. Kamu borçlanması konusu da bu çalışmada incelenmemiştir. Bunun sebepleri; kamu borçlanmasının borç politikası içerisine girmesi, borç politikasının maliye politikasının olduğu kadar para arz ve talebini etkilediğinden para politikasının da sınırları içerisine girmesi, birçok iktisatçının¹ kamu borçlanmasını maliye politikası bileşenlerine dahil etmemiş olmasıdır.

Tezin ikinci bölümü, iktisadi büyüme ve maliye politikası ilişkisine ayrılmıştır. Öncelikle büyüme ve kalkınmanın farkları ele alınmış, sonrasında maliye politikasının iktisadi büyümedeki rolleri üç temel kategoriye ayrılarak incelenmiştir. Bu kategorilerden birincisi, durgunluk döneminden çıkışta maliye politikasının etkisidir. İkinci kategori, gelir dağılımı ve büyüme ilişkisidir. Bu tartışmalı bir konudur. Gelir dağılımını denkleştirici maliye politikasının toplam talebi artırması yoluyla iktisadi büyümeyi artıracığını öne süren iktisatçıların yanında, ulusal sermaye birikiminin azalması nedeniyle iktisadi büyümeyi yavaşlatacağını öne sürenler de mevcuttur. Bu bakımdan, gelir dağılımı ve maliye politikası ilişkisini inceleyen bir alt başlığın konması uygun görülmüştür. Burada ilk olarak gelir dağılımı ile iktisadi büyümenin hangi açıdan ilişkili olabileceği üzerinde durulmuş, gelir dağılımı- toplam talep ilişkisi ele alınmıştır. Daha sonrasında çeşitli maliye politikası araçlarının gelir dağılımını ne yönde değiştireceği, dolayısıyla iktisadi büyümeye ne yönde katkı

---

¹ Bu iktisatçıların kimler olduğu ve maliye politikasını nasıl tanımladıkları “maliye politikasının tanımı” başlığında açıklanmıştır.

yapacağı ele alınmıştır. Üçüncü kategori ise büyüme teorileri ve maliye politikası ilişkisidir. Burada direkt olarak bazı büyüme teorileri üzerinden yola çıkılmış ve maliye politikasının bu büyüme teorileri üzerindeki etkisi incelenmek istenmiştir. Maliye politikası ile en çok ilgisi olan büyüme teorilerinin, teknolojinin de yer aldığı Solow modeli ve içsel büyüme modeli olduğu görülmüştür. Öncelikle büyüme modellerine dayalı olarak büyümeyi sağlayan başlıca etmenler anlatılmış, sonrasında maliye politikası araçlarının bu büyüme modellerinde yer alan teknoloji ve beşeri sermaye üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümü, seçilen uygulamanın veriler aracılığıyla incelendiği bölümdür. Türkiye’de 1990-2007 yılları arasında uygulanan maliye politikası incelenmiştir. Bu 18 yıllık periyodun başlangıç yılının 1990 seçilmesinin sebebi, TÜİK’in ve Muhasebat Genel Müdürlüğü’nün hazırladığı uzun dönemli verilerde başlangıç yılının 1990 seçilmesidir. Ayrıca 1990 yılı, Türkiye’de iktisadi rejimin değiştiği yıl olması² nedeniyle değerlendirmenin daha sağlıklı yapılacağı düşüncesidir. İnceleme periyodunun 2007 yılıyla sonlandırılmasının sebepleri, Türkiye’de 2007 yılında genel seçimlerin yapılmış olması ve 2008 yılında küresel mortgage krizinin patlak vermiş olmasıdır. İnceleme, şekil itibarıyla yıllar boyunca maliye politikası konusunda hangi kararların alındığı üzerinden değil, belli başlı maliye politikası araçlarındaki niceliksel miktarlar üzerinden yapılmıştır. Bu amaçla, konsolide bütçe gelir ve gider gerçekleştirmelerinin başlıca kalemlerinin parasal miktarları veri olarak alınmıştır.

Vergilerin GSYİH üzerindeki etkileri incelenirken, vergi oranlarından değil, gerçekleşen vergi geliri miktarlarından yararlanılmıştır. Bunun sebebi, vergi oranlarının yıldan yıla değiştirilmemesi, hatta bazı vergi oranlarının seçilen 18 yıllık dönem boyunca sadece bir ya da iki kez değiştirilmesidir. Sabit kalan bağımsız değişkenin³, her yıl önemli miktarda değişen bağımlı değişken⁴ üzerindeki etkisi araştırılamayacağından, bağımsız değişkenin de her yıl değişmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle, hızlı değişen bağımlı değişkene karşılık yine hızlı değişen vergi miktarı, bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Diğer yandan, vergi

---

² Türkiye İktisat Tarihi ve Türkiye Ekonomisi ders kitaplarında ekonomi genelde dönemselleştirilerek ele alınmıştır. Bu dönemlerden ikisi, “1980-89 arası ihracata dayalı büyüme dönemi” ve “1989-94 finansal liberalleşme dönemi” şeklindedir. Bu dönemselleştirmelere bakılarak, 1990 yılı, finansal liberalleşme döneminin başlangıç yılı sayılabilir.

³ Vergi oranlarının.

⁴ Nominal GSYİH.

miktarındaki artış ve azalışlar, vergi oranlarının artış ve azalışlarıyla yakından ilişki olduğu düşünüldüğünde GSYİH değişiminin vergi oranlarından ne kadar etkilendiği de ortaya çıkabilecektir.

Bağımsız değişkenlerin seçiminde genelden özele doğru gidilmiştir. Yani konsolide bütçe gelir ve giderlerinin ekonomik sınıflandırmasında öncelikle birinci düzeydeki ana kalemlerin verilerine dayanılarak modeller oluşturulmuş, sonraki alt başlıklarda ise ikinci düzeydeki alt kalemlerin verilerine dayalı modeller oluşturulmuştur. Genelden özele gidilmesindeki amaç, başta kamu gelir ve giderlerinin GSYİH üzerindeki etkilerinin toplu halde görülmesi, sonrasında bu gelir ve giderlerin alt kalemlere ayrılarak hangi alt kalemlerin GSYİH üzerinde daha etkili olduğunun görülmesidir. Böylece maliye politikasının GSYİH üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca öncelikle konsolide bütçe giderlerinin GSYİH'ya etkisi için modeller kurulmuş, sonra konsolide bütçe gelirlerinin GSYİH'ye etkisi için modeller kurulmuş, en son olarak konsolide bütçe gelir ve giderlerinin GSYİH'ya etkisinin birlikte değerlendirildiği modeller kurulmuştur. Bu yöntemin amacı, bütçe gider ve gelirlerinin GSYİH'ya etkilerini kendi içlerinde de görebilme fırsatını yakalamaktır.

Üçüncü bölümün birinci alt başlığında kurulan modellerde, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin yıllık parasal miktarları değil, parasal artış oranları kullanılmıştır. İkinci alt başlıktan itibaren ise bağımlı ve bağımsız değişkenler yıllık parasal miktarlar üzerinden incelenmiştir. Bu yöntemin izlenmesinin sebebi, değişkenlerin artış oranları ile gerçekleşme miktarları üzerinden hesaplama yapıldığında ortaya çıkacak sonuçların birbirini tutup tutmadığının açığa çıkarılmak istenmesidir. Ayrıca, kurulan her modele ait bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi serpilme grafikleriyle görselleştirilmiştir. Dağınıklığa fırsat vermemek amacıyla, modellere ait özet tablolar tezin esas metninde kullanılmış, modellere ait tüm tablolar tezin ekler bölümünde verilmiştir. Modellere ait tüm sonuçlar incelenmek istendiğinde, ekler bölümündeki tablolara ayrıca bakılabilir.

Modellerde kullanılan verilerin, yerel yönetimleri kapsamayan, sadece merkezi yönetim gelir ve giderlerine yer veren konsolide bütçe gerçekleştirmelerinden elde edilmesi tercih edilmiştir. Bunun birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden ilki, bu verileri hazırlayan Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün veritabanında merkezi yönetim ve yerel yönetim gelir-giderlerini ayrı tablolar halinde gösterilmiş olmasıdır. Bu tabloları birleştirmeye çalışmak rakamsal hatalara sebep olacaktır. İkinci sebep; modellerdeki

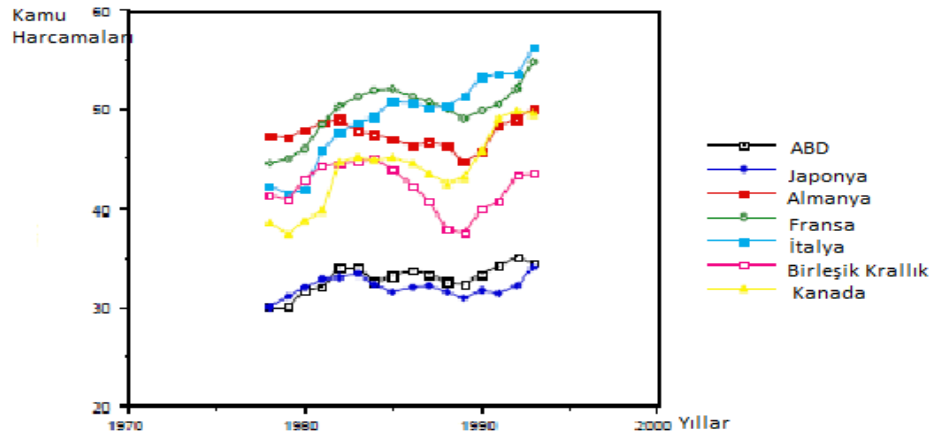
bağımsız değişkenler içerisinde harcama ve vergi türlerinin yer alıyor olmasıdır. Konsolide bütçedeki harcama ve vergi türleri ile yerel yönetimlere ait harcama ve vergi türleri birbirinden farklıdır. Bu alt kalemleri tek bir hesapta birleştirmeye çalışmak bilimsel olmayacaktır. Harcama ve vergi kalemlerinin isimleri merkezi ve yerel yönetim bütçelerinde uymadığı için, hatta gruplandırma kriterleri bile farklı olduğu için onları birleştirmeye çalışmak sonuçların hatalı çıkmasına sebep olacaktır. Üçüncü sebep, Türkiye’de kamu kesimi gelir ve giderlerinin çoğunluğunu merkezi yönetimin gerçekleştirmiş olmasıdır. Türkiye’de eyalet sistemi olmadığından yerel yönetim bütçeleri merkezi yönetime nazaran çok daha küçük bir öneme sahiptir. Ayrıca yerel yönetim bütçelerinin büyük kısmı merkezi yönetim bütçesinden yapılan aktarmalarla karşılandığından, hesaplamalarda merkezi yönetim bütçesi üzerinden gitmek bir anlamda yerel yönetimleri de hesaplamalara dahil etmek anlamına gelecektir. Dördüncü sebep; maliye politikası dahil hemen her iktisat politikası temelde ülke çapında yapılan uygulamalar olduğu için merkezi yönetimin uygulamalarıdır denilebilir. Yerel yönetimlere değinildiği takdirde, bölgeden bölgeye farklılaşan politikaların sanki her yerel yönetimde uygulanmış gibi bir izlenim oluşacağından pek tutarlı olmayacaktır. Bu yüzden tüm ülkeyi kapsayan merkezi yönetime bütçesi kullanılmıştır. Beşinci sebep; kamu harcaması ve vergiler ekonomik sınıflandırmaya göre gruplandırıldığında ortaya çıkan harcama ve vergi kalemleri ile konsolide bütçe içerisinde yer alan harcama ve vergi kalemleri birbiriyle uyumludur. Kamu harcaması ve vergilerin ekonomideki etkilerinin incelenmesi amaçlandığından bu amaca uygun nitelikteki ekonomik sınıflandırma kullanılmıştır. Ekonomik sınıflandırma kullanıldığından dolayı buna en uygun nitelikteki konsolide bütçenin kullanılması gerekmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı, çalışmanın uygulama bölümünde modeller konsolide bütçe gerçekleştirmeleri verilerine dayalı olarak hazırlanmıştır.

Sonuç bölümünde, tezin ilk iki bölümünde anlatılan durumlarla üçüncü bölümünde incelenen uygulama sonuçları karşılaştırılmıştır. Maliye politikasının hangi araçlarının teoride ele alınış biçimiyle Türkiye uygulamasında gerçekleşen sonuçlarının paralellik gösterdiği, hangi araçlarının Türkiye uygulamasında zıt sonuçlara sebep olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan zıt sonuçların muhtemel sebepleriyle ilgili tahminlerde bulunulmuştur. İnceleme sonuçlarının daha gerçekçi olması için hangi yolların izlenmesi gerektiği yönünde görüşlerin açıklanmasıyla tez sonlandırılmıştır.

1. BÖLÜM: MALİYE POLİTİKASI LİTERATÜRÜ

1.1. Maliye Politikasının Tanımı

Ulus-devlet modelinde devletin uyguladığı para, dış ticaret, gelir gibi iktisat politikalarından biri de maliye politikasıdır. Fakat makroekonomik teori ve politikaları belirlemeden önce, makroekonomik amaçlar¹ belirlenmelidir. Bu amaçların gerçekleşmesi piyasanın kendi işleyişiyle olmadığı durumlarda –ki çoğu kez olmaz– devlet iktisat politikaları uygulayarak piyasanın işleyişine karışır. Devletin ekonomiye müdahalesi önemlidir, çünkü devlet piyasadaki en büyük ve en etkili karar verici durumundadır. Ayrıca yasa koyma yetkisiyle piyasanın işleyiş mekanizmasını şekillendirebilir. Devletin ekonomide ne kadar önemli pozisyonda olduğunu görebilmek için aşağıdaki tablo yararlı olabilir:

Grafik 1: Bazı ülkelerde kamu harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki büyüklüğünün yıllara göre değişimi²

Yukarıdaki grafikte dünyanın sanayileşmiş bazı ülkelerinin ekonomisinde kamunun payının yıllara göre değişimi gösterilmiştir. Kamu harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payı 1970'lerin ikinci yarısı ile 1990'ların ilk yarısı arasında bu yedi ülkede de artış eğilimi göstermiştir. Ayrıca kamunun ekonomi içerisinde payı bu ülkelerde yaklaşık %30 ile yaklaşık %58'ler arasında değişmektedir. Bu grafiğe

¹ İktisat yazınındaki başlıca makroekonomik amaçlar; tam istihdam, fiyat istikrarı, ekonomik büyüme ve ödemeler bilançosu dengesidir.

² Gareth D. Myles, **Public Economics**, 4.bsk., ISBN 0-521-49769-8, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, p.12

bakılarak kamu harcaması ve vergilemeyle ilgili kararların aslında ekonominin geneli üzerinde ne kadar etkili olabileceği daha net anlaşılabilir. Makroekonomik amaçları gerçekleştirmek için kamu kesiminde kararlar alınırken, bu kararların genellikle ekonominin geri kalan %50'lik kesimini nasıl etkileyeceği üzerinde durulur. Çünkü kamu kesiminde alınan kararlar, kamu kesiminin ekonomideki büyüklüğüne bağlı olarak zaten ekonominin yaklaşık %50'lik kesimini mutlak olarak etkileme gücüne sahip bulunmaktadır.

Makroekonomik amaçları gerçekleştirmede en etkili yollardan biri, maliye politikası uygulamaktır. Maliye politikasının çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür.

“Devletin mal ve hizmet alımı ile vergiler, ekonomide o yıl üretilen mal ve hizmetlere olan toplulaştırılmış talep üzerinde etkide bulunur. Toplulaştırılmış talebi değiştirmesi yoluyla toplumun ekonomik amaçlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olabilir. İşte bu belirlenmiş makroekonomik amaçlara ulaşmak için devletin mal ve hizmet alımı ile vergilemenin kullanılmasına maliye politikası denir.”³ Devletin mal ve hizmet alımı ve vergi seviyelerini değiştirmeyi maliye politikası olarak tanımlayan bir diğer iktisatçı Mankiw'dir.⁴ Burada maliye politikasının sınırlı bileşenlerinden bahsedilmiştir. Kamu harcamaları içerisine giren kamu personel ödemelerinden, eğitim-sağlık gibi sosyal hizmet giderlerinden, kamunun yaptığı altyapı yatırımlarından ve doğrudan üretime yönelik yatırımlardan, transfer ödemelerinden bahsedilmemiştir. Yazar burada en önemli gördüğü maliye politikası bileşenlerini yazmayı uygun görmüş olabilir. Gwartney⁵ ve Blanchard⁶ maliye politikasını, toplulaştırılmış talep seviyesini etkilemek için devletin vergi oranlarını ve kamu harcamalarını kullanması olarak tanımlamıştır. Spencer devletin ekonomik rolünün genellikle ekonomideki konjonktürel dalgalanmalara göre zıtlıklardan oluştuğu üzerinden hareketle bu rolün kamu harcamalarından ve vergilerden oluştuğunu, bunların hepsine birden maliye politikası dendiğini belirtmiştir.⁷ Dolan, devletin istikrar politikasını vergileme, kamu

---

³ Michael R. Edgmand, **Macroeconomics: Theory and Policy**, ed. Sonia Meyer, 2.bsk., ISBN 0-13-542688-X, New Jersey, Prentice-Hall Inc., 1983, s.73

⁴ Gregory Mankiw, **Principles of Macroeconomics**, 3.bsk., ISBN-13: 9780324171891, y.y., y.y., 2004, s.456

⁵ James D. Gwartney, **Economics: Private and Public Choice**, ISBN 0-12-311050-5, New York, Academic Press, 1976, s.165

⁶ Olivier Blanchard, **Macroeconomics**, 3 bsk., ISBN 0-13-110301-6, New York, Prentice Hall Inc., 2003, s.50

⁷ Milton H. Spencer, **Contemporary Economics**, 2.bsk., ISBN 0-87901-031-2, New York, Worth Publishers Inc., 1974, s.194

harcamaları ve para politikasının oluşturduğunu belirtir.⁸ Buradan devletin iki tür politikasının olduğu sonucu çıkar. Para politikası dışında bahsedilen vergileme ve kamu harcamalarını maliye politikası oluşturur. Diğer iktisatçılar gibi Dolan da maliye politikasına borçlanmayı dahil etmemiştir. Başka bir grup yazar, maliye politikası bileşenlerini daha geniş ele almıştır. Bu yazarlara göre, kamu harcamaları ve vergileme kararları o devletin maliye politikasını oluşturur. Kamu harcamalarında ise ABD'nin o yıl (1983) esas aldığı kamu harcaması kalemlerini benimsemişlerdir. Bunlar; ulusal savunma ve dış politika harcamaları, eğitim, sağlık, ulaştırma (taşımacılık), polis (iç güvenlik), sosyal güvenlik ve borç faizi ödemelerinden oluşur.⁹ Burada kamu harcamaları daha geniş tutulmuş, kamusal ve karma mallara yapılan masraflar ile transfer ödemeleri de dahil edilmiştir. Hall ve Taylor da maliye politikası bileşenleri geniş tutan iktisatçılardandır. Maliye politikasını; kamunun mal-hizmet alımını, vergileri, özel sektöre yapılan transfer ödemelerini, kamu borçlarından kaynaklanan faiz ödemelerini kapsayan araçlar kümesi olarak tanımlamıştır.¹⁰ Samuelson'a göre ise maliye politikası, vergilemenin ve kamu harcamalarının şekillendirilmesi işlemlerinden oluşur.¹¹ Bu gibi iktisatçıların maliye politikası tanımlarında kamu borçlanma politikalarından bahsedilmediğinden bu çalışmada maliye politikalarının incelenmesinde kamu borçlanması politikalarına değinilmemiştir. Ayrıca borçlanma politikası para arz ve talebiyle de oldukça ilgili olduğu için para politikası kapsamına da girmektedir. Örneğin Samuelson borç yönetimi ve para politikası ilişkisini incelemiştir.¹²

Kamunun mal ve hizmet alımı toplulaştırılmış talebi direkt olarak etkiler. Transfer ödemeleri ve vergiler kullanılabilir geliri değiştirir. Kullanılabilir gelirin değişimi, tüketim fonksiyonu aracılığıyla talebi değiştirir. "Genişletici maliye politikası; mal-hizmet alımındaki ve transfer ödemelerindeki artışlar ile vergi oranlarındaki azalışlardan oluşur. Daraltıcı maliye politikası ise bu araçların tam tersi yönde

---

⁸ Edwin G. Dolan, **Basic Economics**, ed. Elizabeth Widdicombe, 3.bsk., ISBN 0-03-062381-2, Chicago, CBS College Publishing The Dryden Press, 1983, s.96

⁹ Stanley Fischer, Rudiger Dornbusch, Richard Schmalensee, **Introduction to Macroeconomics**, ed. Elisa Adams, 2.bsk., ISBN 0-07-021010-1, New York, McGraw Hill, 1988, s.60

¹⁰ Hall, Robert E.; Taylor, John B.: **Macroeconomics**, 4.sbk., New York, Norton International Student Edition, t.y. s.122

¹¹ Paul A. Samuelson, **Economics: An Introductory Analysis**, 4.bsk., New York, McGraw-Hill Book Company Inc., 1958, s.344

¹² A.e., s.352

değiştirilmesidir.”¹³ Devlet maliye politikasını benimsediği amaçlara uygun olarak genişletici ya da daraltıcı yönde uygular.

1.2. Ekonomide Devlet Müdahalesi ve İktisadi Akımlar

Bu bölümde modern iktisadın başlangıcından itibaren iktisadi akımların her birinin devlet müdahalesine nasıl baktıkları anlatılmıştır. Maliye politikasının uygulanma derecesi, aynı zamanda ekonomide devlet müdahalesinin de derecesi anlamına geleceği için maliye politikası ve iktisadi akımlar ilişkisi, ekonomiye devlet müdahalesi ve iktisadi akımlar ilişkisine indirgenmiştir. İktisadi akımların ortaya çıkış ve iktisat yazınında etkinlik kazanma dönemleri her ne kadar özellikle Keynes sonrası dönemde birbirinden kesin sınırlarla ayırtılamayacak olsa da, iktisadi akımların anlatılışı olabildiği oranda tarihsel sürece bağlı kalınarak sıralanmaya çalışılmıştır. Merkantilist, fizyokrat, ütopyacı sosyalist, bilimsel sosyalist, neo-klasik sentezci ve post-keynesçi akımlar incelenen akımlara dahil edilmemiştir. Ütopyacı sosyalistlerin dahil edilmemesinin sebebi, bu akımın öncülerinin devletin merkezi olarak planladığı sistemli bir harcama ve gelir mekanizması geliştirmiş olmamaları, mikro ölçekte (işletme düzeyinde veya yerel/bölgesel düzeyde) kolektivist sistem tasavvur etmiş olmalarıdır. Bilimsel sosyalistlerin dahil edilmeme sebebi ise, bu kişilerin kapitalist üretim yapısının tamamen dışına çıkarak farklı bir sistem geliştirmiş olmaları, bu yeni sistemde üretim araçları mülkiyetine devletin el koyması nedeniyle özel girişimin ya hiç bulunmaması ya da oldukça sınırlı bulunması, bu nedenle modern maliye politikalarının sebep ve etki alanlarının incelenemeyecek olmasıdır. Merkantilistlerin ve fizyokratların dahil edilmeme sebebi ise bu akımların feodalizm ile kapitalizm arasında geçiş formu niteliğinde olmaları, bu dönemlerde iktisat biliminin henüz sistematik bir düzeye ulaşmamış olmasıdır. Feodalizmden arınmış kapitalist düşüncenin klasik akımla başladığı varsayımından hareketle iktisadi akımların incelenmesine klasik akımla başlanmıştır. Post-Keynesçi akımın dahil edilmemesinin sebebi, bu akımın ortodoks Keynesçi akımla devletin ekonomiye müdahalesi konusundaki farklılıklarının çok sınırlı oluşudur. Anlatılanları tekrarlamamak adına bu bölümde modern iktisattaki sadece ana akımlar ele alınmıştır.

---

¹³ Hall v.d., a.g.e., s.257

1.2.1. Klasik Akım

Klasik akım, Adam Smith'le başlamış, neo-klasik akımın (marjinalist akım ve Cambridge ekolü) klasik akıma sistemli eleştirisi güçlenene kadar etkinliği devam etmiştir. Klasik akım, tüm temsilcileri aynı iktisadi düşüncede olmadığından ve aralarında belirtilmesi gereken farklar bulunmasından dolayı temsilcilerine indirgenerek açıklanmıştır. Başlıca temsilcileri, Adam Smith, Jean Baptiste Say, Robert Thomas Malthus, David Ricardo ve John Stuart Mill'dir.

Adam Smith'in devletin ekonomide belli sınırlar içerisinde etkin olması gerektiğini öne sürmesine temel oluşturan görüşü, insanların toplumda kişisel çıkarlarına uygun olarak hareket etmeleridir. İnsanlar kişisel çıkarlarına göre hareket ettiklerinden bireyden topluma ulaşılacak ve birey için rasyonel olan davranış, toplum için de rasyonel olacaktır.

"Herkes kendi menfaatini daha iyi izler. Kişi bir teşebbüste bulunurken ortam, içinde yaşadığı koşullar hakkında daha çok bilgiye maliktir. Neyin en iyi bir biçimde nasıl ve ne zaman üretilebileceğini kamu makamlarından daha iyi değerlendirir."¹⁴

Böylece bireyin iktisadi yaşamında maksimum faydayı elde etmeye çalışması, toplum refahının da maksimuma ulaşmasını sağlayacaktır. Bu durumda birey iktisadi kararlarını alırken, bu kararlarını değiştirmesine neden olabilecek herhangi bir dış müdahale yaşanmamalıdır. Devlet ekonomiye dışsal olarak müdahale ettiğinden dolayı, devletin bireyin kararını değiştirebilecek düzeyde müdahalesine karşı çıktığı söylenebilir. Diğer bir deyişle, A.Smith iktisadi yaşamda olması gereken durumu belirlerken tümevarım yöntemini uygulamıştır. Ekonomik faaliyetin esas amacı kar elde etmektir. Devlete karşı çıkışta, devlet ve kar elde etme amacı arasındaki uyumsuzluğu başka bir sebep olarak ele almıştır.

---

¹⁴ Cahit Talas, **Ekonomik sistemler**, 2.bs., Ankara, Doğan Yayınları, 1974, s.38.

“Devlet iyi bir girişimci olamaz. Çünkü kamu yararını korumakla yükümlü olan devlet kar amacı ile halka hizmet amacını birlikte yürütmek isteyecektir. Bu ise, devlet girişimlerinin karlı işletilmelerine engel olacaktır. Devletin harcama eğilimi fazladır.”¹⁵

Devlet işletmeleri tamamen kar elde etme amacıyla olamayacağından dolayı ülke kaynaklarının optimum dağılımına engel olacaktır. Kaynakların dağılımı optimumdan uzaklaştığında ülke potansiyel refah düzeyinden daha alt bir refah düzeyinde bulunacaktır. Fakat devletin ekonomideki tüm alanlardan çekilmesi gerektiğini savunmaz. Devletin ekonomik faaliyette bulunacağı alanlar, pozitif dışsallıkların ortaya çıktığı malların, kamusal ve karma malların üretildiği alanlardır.¹⁶ “Devlet, savunma, adalet, büyük bayındırlık işleri ile toplum için yararlı, fakat yeterli menfaat sağlamadığı için kişi tarafından yapılmayacak işleri üzerine almalıdır.”¹⁷

Klasik akımın bir diğer temsilcisi olan J.B.Say’ın devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkışındaki temel argümanı, iktisatçıların asıl görevini pozitif iktisada bağlı kalmakta bulmasıdır. Ona göre, iktisatçı ülkede nasıl bir iktisadi rejimin uygulanması gerektiği üzerinde, yani olması gereken durum üzerinde fikir belirtmemeli, iktisadi olayların sebep ve sonuçlarını araştırmakla yetinmelidir. İktisatta değer yargılarına karşı çıkmıştır. O dönemde klasik liberal sistem etkin olduğundan dolayı, normatif iktisadi reddederek iktisadi pozitif iktisatla sınırlandırması, var olan iktisadi rejimi savunduğu yönünde sonuç çıkarmayı mümkün kılabilir.

R.T.Malthus’un devletin ekonomiye karışmasına karşı olması, Say’da olduğu gibi dolaylı yoldan söylenebilir.

“Malthus...yoksullara yapılacak yardımlara, onları devletin sırtından geçinmeye alıştırmaları bakımından karşı çıkmakta...Her eşitlik ve yardım sistemi, sonunda fakirlik ve sefaleti getirmektedir. Bunun nedeni de insanların gıda maddelerinden daha hızlı artmalarından ileri

---

¹⁵ Avni Zarakolu, **İktisadi düşünceler tarihi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1981, s.19.

¹⁶ Dışsallık ve kamusal, karma mal kavramları klasik akım döneminde henüz ortaya çıkmamış olmasına rağmen A.Smith’in devletin faaliyet alanlarını belirlemede bu kavramların adını koymadan dolaylı olarak bu kavramlar üzerinden yola çıktığı söylenebilir. Bu nedenle burada bu kavramların kullanımında sakınca görülmemiştir.

¹⁷ Talas, a.g.e., s.39.

gelmektedir. Özel yasalarla bu durumun frenlenmesi sadece sefalet ve yoksulluğu daha da şiddetlendirmekten başka bir işe yaramamaktadır.”¹⁸

R.Malthus, ekonomide bazı insanların ülkede üretilen gelirden nispeten çok düşük düzeyde pay almasını iktisadi rejimin yapısından kaynaklandığını düşünmemiş, bu durumu oluşturduğu nüfus teorisine bağlamıştır. Döneminde var olan klasik liberal rejimi bu yolla desteklediği ve devletin yoksulların toplumdaki durumunu düzeltecek tedbirler almaması gerektiğini savunduğu anlaşılmaktadır.

J.S.Mill, kendinden önce gelen klasik iktisatçılardan devletin ekonomiye müdahalesi konusunda ayrılmaktadır. Her ne kadar klasikler içerisinde sayılıyorsa da birçok sebepten dolayı ekonomide bazı dışsal düzenlemeler yapılması gerektiğini belirtmiştir.

“J.S.Mill... i) ücret sisteminin üretim kooperatifleri ile ikame edilmesini, ii) arazi rantının vergilerle sosyalize edilmesini, iii) miras hakkını sınırlandırarak servet bölüşümündeki eşitsizliğin kaldırılmasını önermektedir.”¹⁹

D.Ricardo doğal ücret kavramını öne sürerek devletin müdahalede bulunmadığı bir ekonomide ücretlerin emek arzı ve talebi tarafından belirlenen ücret seviyesinde kalacağını öne sürmüştür. Emek arzı ve talebinin dengeye geldiği nokta, işçinin hayatını devam ettirebilmesine yeten ücrete denk gelen noktadır. Buna asgari geçim düzeyi denilebilir. Mill buna karşı çıkarak, ücretlerin daha yukarı çekilmesi gerektiğini belirtmiş ve bunun için üretim kooperatiflerinin kurulmasını önermiştir. Bu öneri, kooperatifin mülkiyeti devlete ait olup olmadığından bağımsız olarak, bireylerin kendi başlarına girişimde bulunması gerektiğine bir karşı çıkıştır ve ekonomiye dışsal müdahale olması gerektiği anlamına gelir. Arazi rantının toplumda ayrıcalıklı sınıf yarattığını öne sürer ve hak edilmeyen bu gelirin devletin topladığı vergilerle topluma paylaşılması gerektiğini belirtir. Miras hakkının sınırlandırılması, Mill’in klasik görüşe en radikal karşı çıkışıdır. Ona göre, miras hakkı sınırlandırılarak ülke kaynaklarının kesimler arasında daha etkin dağılımı sağlanacak, insanlar arasında fırsat eşitliği sağlanacak ve haksız kazançlar önlenecektir. Fakat bu hiçbir zaman

¹⁸ Rona Turanlı, **İktisadi düşünce tarihi**, 3.bs., İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi, 2000, s.77.

¹⁹ Zarakolu, a.g.e., s.47.

mülkiyetin bir kısmının bireylerden alınıp devlete verilmesi gerektiği anlamına gelmez.

1.2.2. Neo-Klasik Akım

1870'lerden 1929 krizine kadar egemen iktisat anlayışıdır. Neo-klasikler direkt olarak makro konularla ilgilenmemişlerdir, bu nedenle onların devletin ekonomideki görevlerine ilişkin fikirlerini direkt olarak açıklama imkanı yoktur. Mikro iktisatta marjinal fayda, marjinal maliyet, marjinal verimlilik vb kavramları geliştirmeleri ve bu kavramları tam rekabet piyasasında kullanmaları dolayısıyla ideal iktisat rejiminin devlet müdahalesinin görülmediği tam rekabet piyasası olduğu kabulünü yapmışlardır. İdeal iktisadi rejimi bu şekilde tayin etmelerinden dolayı, neo-klasiklerin devletin ekonomideki işlevlerine karşı oldukları sonucuna varılır.

Klasik iktisattaki emek değer teorisi Marksistlerin elinde artık değer kavramının ortaya atılışıyla kapitalizm karşıtı bir yapıya dönüştürülmesi üzerine neo-klasik iktisatçılar emek değer teorisini fayda değer teorisiyle değiştirme yoluna gitmişlerdir. Bundan böyle, ürünlerin değişim değeri, bu ürünlerin üretiminde harcanan emek miktarıyla değil, bu ürünlerin talebinde ortaya çıkan fayda miktarıyla ölçülmeye başlanmıştır. Üreticiler kar maksimizasyonu, tüketiciler fayda maksimizasyonu yapmaya çalışırlar. Dolayısıyla klasik iktisattaki bireylerin rasyonel kararlar aldığı kabulü neo-klasik iktisatta aynen korunmuştur. Devletin rol oynamadığı bir piyasada üreticiler ve tüketiciler serbest bırakıldıklarında kar ve faydalarını maksimum yapacaklarına dair duyulan inanç, mikro iktisattan makro iktisada, daha doğrusu tamamen serbest piyasanın ideal sistem olduğunu savunan bir makro iktisat anlayışına varılabilmesini sağlar.

“Neo-klasik iktisat, tek tek bireylerden oluşan bir atomisite toplum kurgular. Bir fizikçinin atomu, bir biyologun genleri, araştırmasının temel nesnesi yapması gibi iktisatçı da bireyi temel birim olarak kabul eder. Toplum, bireylerden oluştuğu kadar, sınıflar, politik gruplar, sendikalar, dini cemaatler, etnik topluluklardan da oluşur. Bir başka deyişle (rasyonel tüketici veya üretici olarak) bireyin değer yargıları, cinsiyeti, yaşı, politik görüşü, ait olduğu sınıf, etnik kimliği veya inançları onu toplumsal bir varlık haline getirir. Neo-klasik iktisat işte tüm bu çok değişkenli (çoğulcu) yapıyı ihmal etmiş; tektipleştirdiği, sadece rasyonel bireyin davranışlarını konu edinmiştir. Neo-klasik iktisada göre bu bireyler “özgür ve eşit”

sayılmaktadırlar. Bu ön kabul karar birimi olarak adlandırılan bireylerin (hane halkları ve firmalar) incelenmesine imkân vermektedir.”²⁰

Neo-klasik iktisatçılar statik durumda var olan kaynakların en etkin şekilde nasıl dağıtıldığını araştırmışlardır. Başlıca araştırma konusu, kaynak dağılımında etkinlik olmuştur. Kaynak dağılımını en etkin hale getiren araç, serbest rekabette ortaya çıkan fiyatlardır. “Neoklasik ekolün amacı, gelir düzeyini veri olarak fiyat mekanizması sayesinde, piyasanın bireylerin faaliyetlerini en iyi şekilde düzenleyen bir araç olduğunu göstermektir.”²¹ Ekonomide kısa süreli dengesizlikler olabilir, fakat bu dengesizlikler fiyat mekanizması yoluyla (fiyatların artıp azalması yoluyla) tekrar denge durumuna gelecektir. Fiyat mekanizması kaynak dağılımını kendiliğinden en etkin pozisyona getireceğinden dolayı ekonomide devlet tarafından dışsal bir müdahalede bulunulmasına gerek yoktur.

“Neoklasik Teori’ye göre rekabet, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasında en etkili yöntemdir. Rekabet, tüketicilerin her bir malı elde etme arzusuna ve o mala verdiği ekonomik değere göre kaynak dağılımı sağlayarak, genel anlamda mutluluk ve refahın artırılmasını gerçekleştirir. Rekabet altında fiyat-marjinal maliyet eşitliği gerçekleşir ve kaynak tahsisinde etkinlik sağlanır. Bu durumda sosyal refah kaybı olmaz.”²²

Kaynak dağılımını en etkin yaparak maksimum refahı sağlayan nokta Pareto optimumu olarak isimlendirilmiştir. Pareto optimumu, toplumdaki kişilerden birinin refahını azaltmadan en az bir kişinin refahını artırma olanağı kalmadığında ortaya çıkar ve kendisini serbest piyasa koşullarında gösterir.

---

²⁰ Esin Candan, A.Önder Hanedar, “İktisat neden bir kapalı kutudur? Hakim iktisadın değer yargısı- sınıama ilişkisi”, s.2, (çevrimiçi), <http://www.deu.edu.tr/userweb/onder.hanedar/dosyalar/gazi.pdf>, 01.11.2010.

²¹ Nazım Öztürk, “Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı 1, 2010, s.76, (çevrimiçi), <http://calismatoplum.org/sayi24/ozturk.pdf>, 01.11.2010.

²² Tamer Çetin, “İktisadi etkinlik üzerine bir deneme: X etkinliğin yaklaşımı”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 11, 2010, s.185, (çevrimiçi), <http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2010/cilt11/sayi2/M00244.pdf>, 01.11.2010.

“Bırakınız yapsınlar kurala göre işleyen serbest ticaret görüşü, refah ekonomisinde Pareto Optimumu’na dayanan iki görüşün en iyisidir. İlk görüş, serbest ticaretin, doyumluk ve dışsallığın olmadığı bir durumda, var olan rekabetçi dengenin Pareto Optimumu’nu oluşturmasıdır. İkinci görüşe göre, ticaret yapan ortaklar arasındaki uygun toplam transferler ve dışa dönüklük sayesinde ortaya çıkan rekabetçi bir denge sonucu, yine Pareto Optimumu gerçekleşmektedir. Bu varsayımların arzu edilebilirliği ve gerçek hayatta karşılaşılmasının kolay olmamasına rağmen, Neo klasik ekonomistlere göre, piyasalar etkin olduğu için serbest ticaret optimaliteyi sağlamaktadır.”²³

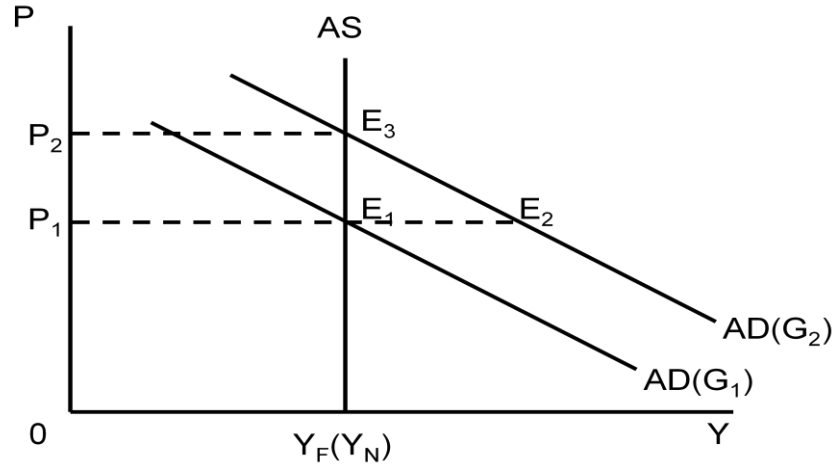
Neo-klasik iktisatçılara göre, faktör fiyatları için de aynı durum geçerlidir. Faktör fiyatları, faktör verimlilikleriyle aynı oranda değişeceğinden tamamen serbest bir iktisadi rejimde üretim faktörlerinden herhangi birinin verimliliğinden daha az ya da daha fazla gelir elde etmesi durumu söz konusu olmayacaktır. Bu ise toplumda kaynak dağılımında etkinliğin ve refah maksimizasyonunun bir başka göstergesidir.

“Marjinal verimlilik teorisi, değer-in fayda teorisi ile ifade edilmesiyle klasik ücret teorisinden ayrılır. Ücret dengesi, reel ücretin emeğin marjinal ürününe eşit olduğu durumda oluşur. Marjinal verime eşit ücrete razı olmayan işçilerin sendikalaşarak pazarlık güçlerini artırmaları ya da devletin koruyucu tedbirler almasını sağlayarak ücretlerini yükseltmeyi başarmaları, zorunlu olarak işsizliğe neden olmaktadır. Bu nedenle neo-klasik iktisat teorisine göre ekonomide her türlü müdahale şartları engellenmelidir.”²⁴

---

²³ Sara Onur, “Finansal liberalizasyon ve GSMH büyümesi arasındaki ilişki”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2005, s.130, (çevrimiçi), <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200501001127152.pdf>, 01.11.2010.

²⁴ U.Bülent Kaytancı, “Ücret teorileri ve Türkiye imalat sanayinde ücretlerin durumu üzerine uygulama”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi**, Adana, 2008, s.4, (çevrimiçi), <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/tezler/1176.pdf>, 01.11.2010.

Grafik 2: Neo-klasik iktisatta genişletici maliye politikasının ülkedeki üretim düzeyine ve fiyatlar genel düzeyine etkisi

AS: Toplulaştırılmış arz eğrisi

AD: Toplulaştırılmış talep eğrisi

G_1, G_2 : 1. ve 2. durumdaki kamu harcamaları

P_1, P_2 : 1. ve 2. durumdaki fiyatlar genel düzeyi

Y_F veya Y_N : Ülkenin potansiyel (tam istihdam durumundaki) üretim düzeyi

Yukarıdaki grafikte, neo-klasik iktisatçılara göre, genişletici maliye politikasının ülkedeki toplulaştırılmış arz ve talep düzeylerine etkisi gösterilmiştir. Genişletici maliye politikası (kamu harcamalarının artması) nedeniyle toplulaştırılmış talep $AD(G_1)$ 'den $AD(G_2)$ 'ye kayar. Üretim düzeyi tam istihdamdaki seviyeyi aşamayacağından sabittir. Maliye politikası sonucunda talep artışıyla arz-talep arasında E_1E_2 kadar dengesizlik oluşur, arz miktarı artırılmadığından bu durum, denge noktasının E_1 'den E_3 'e kaymasıyla, yani sadece fiyatlar genel düzeyindeki artışla sonuçlanır. Dolayısıyla devletin ekonomiye müdahale etmesi (maliye politikası) ülkedeki üretim düzeyini artırmamış, sadece fiyatlar genel düzeyinin artmasına yol açmıştır. Bu açıklama metoduna bakarak neo-klasiklerin ekonomide devlet müdahalesine karşı olduğu söylenebilir.

1.2.3. Keynesçi Akım

Keynesçi akımda krizler eksik tüketim krizleri şeklinde tanımlanmış ve krizlerin esas sebebinin talep yetersizliği olduğu üzerinde durulmuştur. Talep yetersizliğinin aşılması, dışsal aktörler tarafından efektif talep yaratılması yoluyla olur. Buradaki dışsal aktör devlettir. Devletin konjonktürel daralma dönemlerini kısa dönemde genişlemeye çevirebilmesi için ise ekonomiye para politikasıyla dolaylı yoldan müdahale etmesi yerine, maliye politikasıyla doğrudan müdahale etmesi tercih edilmelidir. Çünkü para politikası araçlarıyla para arzı artırıldığında, artan para arzının faiz oranlarını düşürmesi sonrasında özel sektör yatırımlarının uyarılması girişimcilerin kendi inisiyatifine, nominal gelirlerin artışının tüketim harcamalarını uyarması hanehalkının kendi inisiyatifine bırakılır. Maliye politikası araçlarıyla ekonomiye müdahale edilmesi ise devletin kendisinin mal ve hizmet alımında bulunması, kamu personel ödemelerini (ücretleri) artırması, sosyal güvenlik ödemelerini artırarak hanehalkının sağlığa ayırdığı harcama miktarının azaltılarak bunun tüketime aktarılması, altyapı yatırımları ve doğrudan mal üretimine yönelik yatırımlar yaparak yeni istihdam ve gelir yaratması, kişisel gelir vergi oranlarının azaltılarak hanehalkının ücretlerinin daha az miktarının devlet tarafından piyasadan çekilmesinin sağlanması, kurumlar vergisi oranlarının azaltılarak üreticilerin kar oranlarının artırılması, servet vergilerinin artırılarak üretime dayalı olmayan kazançların azaltılarak buradan kazanılan geliri devletin daha verimli alanlara yöneltmesi vb uygulamalarla gerçekleşir. Genişletici maliye politikasının uygulanması içerisinde kamu harcamalarının ve otonom yatırımların artırılmasına karşılık vergi oranlarının genel tabirle azaltılması yer aldığına göre devlet bütçesinde oluşacak açıklar iç veya dış borçlanmayla karşılanacaktır. Devletin iç borçlanmayla bankalardan veya hanehalkından borçlanması, dış borçlanmayla ülkeye net kaynak girişi sağlaması yine devletin ekonomiyi etkilemesi anlamına gelir.

Örneklerden görüldüğü üzere, maliye politikasında ülkedeki sektörler para politikasına nazaran daha yakından müdahaleler söz konusudur. Devlet bu tür doğrudan müdahalelerle eksik tüketimi (talep yetersizliğini) aşma ve yeni istihdam yaratarak tam istihdam noktasında piyasa dengesini sağlama amacını güder.

Keynesçi akımda devletin ekonomideki etkinliği sadece maliye politikası aracılığıyla değil, para politikası aracılığıyla da gerçekleşir. Neo-klasik iktisatta piyasada oluşan faiz oranını sermaye ve yatırım miktarının belirlemesi (faiz oranının sermaye ve

yatırımın denkleştiği düzeyde ortaya çıkması), devletin para arzının artırılmasının ya da azaltılmasının yatırımlar, dolayısıyla ülkedeki üretim düzeyi üzerinde etkili olmadığı sonucunu ortaya çıkarır. Keynesçi akımda piyasa faiz oranı, devlet tarafından dışsal olarak belirlenen para arzı ve hanehalkı ile üreticilerin para talebinin denkleştiği düzeyde gerçekleşir. O halde, faiz oranını belirleme gücünün devletin elinde olduğu söylenebilir.

Fakat istikrar politikaları içerisinde maliye politikası para politikasına nazaran öncelikli tercih edilmelidir. Çünkü maliye politikası ekonomiyi para politikasına nazaran daha doğrudan etkiler, sonuçları önceden daha tahmin edilebilirdir, toplulaştırılmış talep üzerinde daha hızlı etkide bulunur.²⁵

1.2.4. Monetarist Akım

Ortodoks monetarist görüşe göre aktivist istikrar politikalarına gerek yoktur. Çünkü kapitalist ekonomiler para arzındaki düzensiz büyümelerle bozulmadıkça zaten içsel olarak istikrarlıdır. Ekonomi bazı bozulmalara maruz kalsa bile kendiliğinden hızla doğal üretim ve istihdam seviyesine geri döner. "İstikrar politikalarını etkisizleştiren bir diğer unsur, maliye ve para politikalarının uygulanması sırasında ortaya çıkan gecikmelerdir. Bu gecikmeler nedeniyle ekonomiyi zamanında müdahale etmek olanaksızlaşır."²⁶

Monetaristler eksik rekabet koşullarının genelde geçerli olmadığını, piyasaların birçoğunun tam rekabet koşullarına yakın özellikler barındırdığını öne sürmüşlerdir. Piyasaların tam rekabet koşullarına yakın özellikler barındırdığını varsaymak, devletin ekonomide küçültülmesi anlamına gelir. Monetaristler maliye politikasına tamamen karşıdırlar. Maliye politikasının ülkedeki üretim düzeyini artırıcı bir etkisinin bulunmadığını öne sürerler. Sınırlı bir para politikasından yanadırlar. Maliye politikasının ekonomiyi olumlu yönde etkileyeceğini reddetmek, para politikasına da ancak kısa dönemde ve belirli ölçülerde olumlu bakmak monetaristlerin devletin ekonomideki iki temel politika aracına karşı oldukları anlamına gelir. Buradan da monetaristlerin devleti ekonomiden olabildiği ölçüde çekerek serbest piyasaya ağırlık verdikleri sonucu ortaya çıkar.

---

²⁵ Brian Snowdon, Howard R. Vayne, **Modern Macroeconomics: Its origins, development and current state**, ISBN 1-84542-208-2, Massachusetts, Edward Elgar Publishing Inc., 2005, s.102

²⁶ Snowdon v.d., a.g.e., s.24-25

Monetaristlere göre merkez bankasının yurt içi faiz oranını belirleme gücü uzun dönemde yoktur. Faiz oranının uzun dönemde reel değişkenlere bağlı olarak (neo-klasiklerde olduğu gibi, tasarruf ve yatırımların dengelendiği düzeyde) belirlendiği görüşündedirler. Kısa dönemde para arz ve talebine bağlı olarak faiz oranında değişme gerçekleşse bile bu durum çok kısa vadede gerçekleştiğinden üretim düzeyinde ve istihdamda ciddi bir değişme yaratmayacaktır. Çünkü kısa dönemde para arzı artırılırken faiz oranının düşmesinin yanında, enflasyon beklentileri ortaya çıkar ve beklentilerdeki karamsarlıktan dolayı bankaların kredi hacmini azaltmalarına bağlı olarak faiz oranları uzun döneme geçildiğinde tekrar artar. Yatırımlar büyük oranda uzun döneme dayalı bir kavram olduğundan faiz oranındaki bu kısa süreli düşüş, üretim düzeyinin artmasında önemli bir rol oynamayacaktır. Faiz oranını merkez bankasının belirleme gücünün olmadığı kabulü, monetaristlerin devleti ekonomide etkisizleştirdiği savını destekler.

Monetaristlere göre, kamu harcamalarının iç borçlanma senetleriyle ya da vergilerle finanse edilmesi durumunda maliye politikasının genişletici etkisi en az düzeyde olacaktır. Kamu harcamaları devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) ile finanse edilirse, devlet piyasaya tahvil arzını artıracak, tahvil fiyatları düşecek, tahvil faizleri artacaktır. Piyasadaki temel faiz belirleyicisi tahvillerdeki faiz oranı olduğundan ve tahvil faizleri risksiz olduğundan dolayı, girişimciler yatırım yapmak yerine sermayesini tahvile yatıracaktır. Bu durumda özel sektör yatırımları (uyarılmış yatırımlar) azalacak, kamu harcamalarının milli geliri artırıcı etkisi ortadan kalkmış olacaktır. Bu durum, iktisat yazınında dışlama etkisi olarak adlandırılır. Kamu harcamalarının vergilerle finanse edilmesi durumunda ise vergi oranlarının artırılmasına bağlı olarak hanehalkının tüketim harcamaları azalacak, kamu harcamalarının milli geliri artırıcı etkisi çok az düzeye inmiş olacaktır. Kamu harcamaları merkez bankasından borçlanma yoluyla para arzını artırarak ya da dış borçlanma yoluyla para arzını artırarak gerçekleştirildiğinde kısa dönemde üretim düzeyinde ve istihdamda bir gelişme sağlanabilir. Fakat kamu harcamalarının bu etkisi de uzun dönemde artan enflasyon beklentisinden dolayı faiz oranının tekrar azalmasına ve özel sektör yatırımlarının azalmasına sebep olacaktır. Monetaristler bu nedenlerle genişletici maliye politikasının milli geliri artırıcı etkisinin önemsiz düzeyde ortaya çıkacağını savunur.

1.2.5. Yeni Klasik Akım

1970'lerde monetarizmle birlikte iktisat yazınıni belirleyen başlıca akım olan yeni klasik akımın, devletin ekonomiye müdahale edip etmemesiyle bağlantılı sayılabilecek görüşleri iki temel argümana dayandırılabilir. Bunlar rasyonel beklentiler teorisi ve makro iktisadın mikro temeller üzerine oturtulması gerektiği görüşüdür.

Rasyonel beklentiler teorisine göre, devlet tarafından dışsal olarak reel ücretlerin artırıldığı ve bunun kalıcı olduğunun düşünüldüğü durumda emek arz edenler çalışma saatlerini artırmayacaklardır. Eğer reel ücretler konjonktürel sebeplerle dışsal müdahale olmadan artmışsa bu artışın geçici olduğunu düşünürler ve çalışma saatlerini artırırlar.²⁷ Çünkü bugünkü saat ücreti, gelecek dönemki saat ücretinden daha değerli hale gelecektir ve emek arz edenler bundan faydalanmak için bugünkü boş zamanlarını azaltıp çalışma saatlerini artıracaklardır. Reel ücretlerin geçici olarak konjonktürel sebeplerle, yani içsel sebeplerle artması piyasanın kendi işleyişinden kaynaklanır. Maliye politikasının bunda etkisinin olmadığı söylenebilir. Devletin ekonomide aktif rol oynadığı anlayışta reel ücretler devlet tarafından yüksek tutulur, daralma döneminde daha da artırılır. Bu durumdan yeni klasik iktisatçıların reel ücret artışlarını piyasanın kendi işleyişine bırakması gerektiğini söyledikleri anlaşılır. Ayrıca reel ücret artışlarının geçici olduğunu kabul etmek, ücretlerin aşağı yönde yapışkanlığını reddetmek anlamına gelir ve bu durum yeni klasik iktisatçıları neo-klasiklere yaklaştırır. Ücretler aşağı yönde yapışkan değilse piyasa kendiliğinden etkin işleyişi gerçekleştirebilecektir sonucuna ulaşılır.

Firmaların üretimlerini artırıp artırmama kararı da emek piyasasındaki benzer özellik gösterir. Ekonomide devlet aktif rol aldığında kamu harcamaları artırılıp vergiler azaltılacak, işsizlik azaltılacak, bu durumda toplulaştırılmış talep artacak ve fiyatlar genel seviyesi artacaktır ön kabulü yapılır. Rasyonel beklentiler teorisine göre, devlet müdahalesi sonucu fiyatlar genel seviyesinin artması ekonomideki tekil firmanın üretimini artırmasına sebep olmaz. Firma ancak kendi ürettiği ürünün piyasadaki diğer ürünlere göre nispi fiyatı arttığında üretimini artırma kararı alır. Devletin ekonomide aktif rol oynadığı durumda bazı ürünlerin nispi fiyatları artmaz, fiyatlar genel seviyesi artar. Böylece tekil firma, bulunduğu sektördeki olanakların

---

²⁷ Ekonomideki toplam çalışma saatinin artması, istihdam seviyesinin artması anlamına gelir.

geliştiğini düşünmez, zaten fiyat artışlarının tüm sektörlerde meydana geldiğini düşünür ve kendi bulunduğu sektörde bir gelişme algılamadığından üretimi artırma kararı almaz. Tekil firmanın ürettiği bir ürünün nispi fiyatındaki değişmeler, tüketici tercihlerinin değişmesinden kaynaklanır, yani dışsal değil içseldir, devlet müdahalesiyle değil kendiliğinden gerçekleşir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse, rasyonel beklentiler teorisine göre üretici ve tüketici konumundaki tüm bireyler uygulanmaya başlanan ekonomi politikasının etkilerini tahmin eder ve kendi çıkarlarına uygun olarak önlem alırlar. Sonuçta, devletin uygulamaya çalıştığı ekonomi politikasının amaçlarına ulaşmak güçleşmiş olur. Bu durum, devletin müdahalesinin ekonomiye olumlu etkide bulunmayacağı görüşüne varır. Ayrıca yeni klasik iktisatçıların makro ekonomiyi açıklarken mikro ekonomik davranışları dikkate alması, yukarıda açıklanan tekil birey ve tekil firma örnekleriyle açıklanmıştır. Tekil bireyin emek arzını artırıp artırmama kararından yola çıkılarak toplam emek arzına ulaşılmış, tekil firmanın mal arzını artırıp artırmama kararından yola çıkılarak da ekonomideki toplam mal arzına, ülkedeki üretim düzeyine ulaşılmıştır. Bu bakımdan makro ekonomik açıklamaların mikro temellere oturtulması, devlet müdahalesi karşıtı bir özellik kazanır.

Yeni klasik akımın devlet müdahalesine karşı olmasını destekleyen diğer savları; toplulaştırılmış talebin dışsal politikalarla önemli derecede artırılamadığı ve katı/kararlı olduğu, fiyat esnekliği, beklentilerin ve buna bağlı olarak iktisadi kararların rasyonel olduğu ve para arzında küçük fakat sabit artışların yapılması gerektiğidir.

“Lucas ve Sargent gibi iktisatçıların da içinde bulunduğu yeni klasik okul, toplulaştırılmış talebin katılığına büyük önem verirler. Klasik iktisatçıların savları olan fiyatların piyasadaki değişimlere karşı hızla tepki gösterdiği görüşünü devam ettirmişler ve iktisadi ajanların beklentilerinin rasyonel olduğunu kabul etmişlerdir. Potansiyel milli gelir seviyesinden sapmalar, firmaların ve hanehalkının beklenmeyen fiyat ve ücret değişimlerini yanlış yorumlamalarından kaynaklanır. Fiyat değişimlerindeki dalgalanmaları minimuma indirmek amacıyla toplulaştırılmış talep düzeyindeki büyüme hızını sabit tutmak gerekmektedir. Küçük miktarda ve istikrarlı para arzı artışları onların diğer bir önerisidir.”²⁸

---

²⁸ Hall v.d., a.g.e., s.22

1.2.6. Yeni Keynesçi Akım

1980'lerden itibaren güç kazanmaya başlayan yeni Keynesçi akımda piyasanın kendiliğinden etkin işleyemediği bazı argümanlarla desteklenmiştir. Bu argümanların başlıcaları; eksik rekabet piyasaları, asimetrik bilgilenme, ücret ve fiyatların aşağı yönde yapışkanlığıdır.

Birçok sektöre ait piyasada tam rekabet şartlarının görülmediğini kabul etmeleri, yeni Keynesçi iktisatçıların piyasayı kendi işleyişine bırakmalarına karşı çıktıklarını gösteren bir durumdur. Eksik rekabet piyasalarını tam rekabet piyasasından ayıran başlıca özellik, üreticilerden bir ya da birkaçının kendi üretim miktarını değiştirerek mal fiyatını değiştirme olanağını elde etmeleridir. Gerçek hayatta var olan piyasalarda malların homojenliğini reddetmeleri, mal farklılaştırmasının yapıldığını, reklam gibi tanıtım faaliyetleriyle de malın yüksek fiyattan satılabileceğini, büyük firmaların üretim hacmini değiştirdiklerinde fiyatı da değiştirebileceklerini kabul etmeleri onları klasik akımların temsilcilerinden ayıran sebeplerden birkaçıdır. Tam rekabet şartlarının görülmediği piyasa türleri "piyasaların istenilmeyen sonuçlarının düzeltilmesi" başlığında daha ayrıntılı olarak açıklandığından burada üzerinde fazla durulmamıştır.

Asimetrik bilgilenme, piyasa aksaklığının sebeplerinden bir diğeridir. Buna göre, piyasada bir malın alıcısı ve satıcısı aynı düzeyde bilgiye sahip değildir. Birinin diğerinden daha fazla bilgiye sahip olması nedeniyle diğer tarafa malı tam rekabet piyasasında oluşan fiyatın üzerindeki bir fiyattan satma veya o fiyatın altındaki fiyattan alma olanağını elde etmesi durumu ortaya çıkar. Bu, ülkede kaynak dağılımının etkinsizleşmesine sebep olur. Asimetrik bilgilenme "asimetrik bilgi sorunu" başlığında daha ayrıntılı olarak açıklandığından burada üzerinde fazla durulmamıştır.

Ücretlerin aşağı yönde yapışkanlığı ortodoks Keynesçi akımdan farklı sebeplere bağlanmıştır. Bu sebepler; örtük sözleşme, etkin ücret ve içerdekiler-dışarıdakiler kuramlarıdır. Örtük sözleşme kuramı, emek arz ve talep edenlerin uzun dönemli sözleşme yapmayı tercih etmeleridir. Bu nedenle, ücret piyasadaki kısa dönemlik bozulmayı telafi edecek şekilde değişemeyecektir. Etkin ücret kuramı, ücretleri piyasadaki daralmaya bağlı olarak düşürmenin, çalışanın çalışma gayretini ve isteğini azaltacağından marjinal verimliliğini de düşüreceğini ve sonuçta işverenin

ücret düşürme işleminden zararlı çıkacağını öne sürer. Bu nedenle işverenler ücreti piyasada oluşan seviyenin üzerinde tutmayı tercih ederler. İçerdekiler-dışarıdakiler kuramı, daha düşük ücretten yeni işçi çalıştırmanın, gerekli pozisyona firma içerisindeki bir kişinin daha yüksek ücretle kaydırılmasından daha maliyetli olacağını öne sürer. İşe giriş ve işten çıkış maliyetleri, yeni işçiye verilecek eğitim maliyetleri toplandığında piyasada daha düşük ücretle çalışmayı kabul eden yeni işçilerin işe alınması daha masraflı hale gelecektir. Bu nedenle firmaların bu tercihi ücretlerin düşmesine engel olacaktır.

Yukarıda açıklandığı üzere, yeni Keynesçi iktisatçılar, piyasanın kendi işleyişinden kaynaklanan aksaklıkların sebeplerini açıklamaya çalışmışlardır. Buna göre, yeni Keynesçi iktisatçıların piyasaya dışsal müdahaleye karşı olmadıkları sonucu çıkarılabilir.

1.3. Devletin Ekonomiye Müdahalesi Üzerine Sebepler

Devletin ekonomide etkin olması gerektiğini öne süren iktisadi akımların, bu görüşlerini dayandırdığı bazı kavramlar vardır. Kendi kendine işleyen piyasanın optimum dengeye neden gelemediği konusunda bazı kavramlar ortaya çıkmıştır. Fischer, Dornbusch ve Schmalensee'ye göre²⁹, kaynak dağılımının etkin hale gelmesinde devlet müdahalesini gerektiren başlıca altı sebep vardır. Bunlar; konjonktürel dalgalanmalar, kamusal mallar, dışsallıklar, bilgilenmeyle ilgili sorunlar, tekelleşme, gelirin yeniden dağıtımı ve erdemli mallar³⁰. Parkin'e göre, devlet tarafından yeniden düzenlenmemiş piyasa ekonomisinde kaynakların etkin kullanımı sağlanamaz ve iktisat yazınında "piyasa başarısızlığı" diye tabir edilen durum ortaya çıkar. Piyasa başarısızlığına ve adaletsizliğe sebep olan başlıca dört faktör vardır. Bunlar; kamusal mallar, iktisadi eşitsizlik, monopol piyasalar ve dışsallıklardır.³¹ Leach ise devletin ekonomiye müdahalesini yine piyasa başarısızlığı üzerinden ele almış ve piyasa başarısızlığının başlıca sebeplerini kamusal mallar, dışsallıklar,

---

²⁹ Fischer v.d., a.g.e., s.64

³⁰ Erdemli/merit mallar, toplumda kimsenin tüketiminden dışlanmaması gerektiğinin düşünülmesi, insani değer yargıları bakımından kesinlikle üretilmesi ve herkesin gelir seviyesine bakılmaksızın yeteri kadar tüketmesi gerektiğinin düşünülmesi mallardır. Eğitim, sağlık, barınma, gıda vb.

³¹ Michael Parkin, **Economics**, ed. Michael Payne, 3.bsk., ISBN 0-201-53762-1, Massachusetts, Addison-Wesley Publishing Company, 1996, s.426

eksik rekabet piyasalarının varlığı, asimetric bilgilenme olarak belirlemiştir.³² Bu çalışmada, devletin ekonomiye müdahalesini gerekli kılan hususlar iktisadi akımlar üzerinden değil, iktisatta oluşturulan kavramlar üzerinden ele alınmıştır. Kamusal ve karma malların pozitif ve negatif dışsallıkları, gelir dağılımında aşırı eşitsizliklerin ortaya çıkması ve bunu daha dengeli bir hale getirme ihtiyacı, kamusal ve karma mallardan maksimumu sosyal faydayı elde etme gereği, piyasalarda serbestleşme sonucunda ortaya çıkan tekelleşme eğilimini engelleme gereği, asimetric bilgilenme ve konjonktürel dalgalanmalar bu iktisadi sebeplerin başlıcalarıdır.

1.3.1. Pozitif ve Negatif Dışsallıklar

“Piyasa ekonomisini başarısız kılan faktörlerden birisi de dışsal ekonomilerin varlığıdır. Dışsal ekonomiler mal ve/veya hizmetlerin sosyal optimuma göre daha fazla veya daha az arzına neden olan ve tam rekabet koşullarının bütünüyle sağlanması halinde bile kaynakların optimum dağılımının sağlanmasını engelleyen bir piyasa başarısızlığıdır.”³³

“Piyasa şartlarında, kişisel karar vericilerin tüm maliyetlerini içselleştiremediği durumlarda, özel maliyet sosyal maliyetten farklı olmakta ve bu durum ekonomi literatüründe dışsallık olarak ifade edilmektedir. Özel maliyet ve sosyal maliyet arasındaki bu fark fiyat mekanizmasına yansımadağı için, karar verme sürecini etkilemeyecektir. Dolayısıyla dışsallık meydana getiren üretim ve/veya tüketim faaliyetleri nedeniyle faaliyetleri yapan tüketici ve üreticilerin yanında üçüncü kişilerde faaliyetlerden etkilenecektir. Bu durumda kaynakların dağılımında bir sapma meydana gelecek ve piyasa ekonomisi sosyal açıdan etkinsizliğe sebep olacaktır. Dışsallıklar, herhangi bir şekilde kaynakların aşırı veya düşük düzeyde tahsis edilmesine neden olduğu için, piyasa aksaklığının nedenlerinden biridir.”³⁴

Üretimde pozitif dışsallık³⁵, bir malın üretiminin o malı üreten firma dışındaki firmaların üretim süreçlerine de fayda sağlamasıdır. Bu firmalar aynı sektörde

---

³² John Leach, **A course in public economics**, ISBN 0-521-53567-0, New York, Cambridge University Press, 2004, s.5

³³ Çetin, a.g.e., s.6

³⁴ İbrahim Bakırtaş, “Dışsallıklar sorununun içselleştirilmesinde düzenleyici vergiler ve sübvansiyonların etkinliği: analitik bir yaklaşım”, s.2-3, (çevrimiçi), <http://sbe.dpu.edu.tr/7/57.pdf>, 30.11.2010

³⁵ Pozitif dışsallık kavramının iktisat yazınındaki diğer adı “dışsal fayda”dır. Özel fayda ve dışsal fayda toplanarak o malın üretiminden ya da tüketiminden kaynaklanan sosyal faydaya ulaşılır.

olabilirler ya da olmayabilirler. Genellikle yeni üretim tekniklerinin veya yeni malların bulunması yoluyla pozitif dışsallık gerçekleşir. Sektördeki bir firmanın yeni üretim tekniğine geçerek maliyetlerini azaltması, bu firmadan çıktı kullanan diğer firmaların da maliyetini düşürecektir. Ya da bir firmanın daha kaliteli bir ara mal geliştirmesi, bu ara malı kullanan firmaların da piyasaya daha kaliteli ürünler sunabilmelerini sağlayacaktır. Eğer bu ara mal, demir-çelik ya da kimya endüstrisindeki mallar gibi, ileri yönde yoğun olarak kullanılan mallardan biriye, bu malın daha az maliyetle ve daha kaliteli üretimi, ulusal çıktı düzeyi için stratejik öneme sahip olacaktır. İleri yönde çıktı bağlantısı ya da geri yönde girdi bağlantısı yoğun olan sektörlerde üretimde pozitif dışsallık daha önemli hale geleceğinden bu sektörde devletin üretimde yer alması veya özel sektörü çeşitli araçlarla desteklemesi ülkedeki çıktı düzeyinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Üretimde negatif dışsallık³⁶, bir malın üretiminin o malı üreten firma dışındaki firmaların üretim süreçlerine olumsuz bir etkide bulunmasıdır. Bu olumsuz etki, diğer firmaların üretim maliyetlerini artırmak, pazar alanını daraltmak veya mal kalitesini bozmak şeklinde gerçekleşebilir. Fabrikanın atıklarını çevredeki akarsuya arıtmadan bırakması sonucunda o yöredeki çiftçilerin mahsullerinde azalmaya ve kalitesizleşmeye neden olması, flash disklerin piyasaya çıkmasıyla CD ve DVD satışlarının hızla azalması üretimde negatif dışsallıklara örnek olarak gösterilebilir. Negatif dışsallık seviyesi arttıkça bu durum ulusal çıktı düzeyini daha çok azaltacağından üretimde negatif dışsallığın ciddi seviyede bulunduğu sektörlerde bunu önlemek amacıyla devletin çeşitli tedbirlere başvurması gerekmektedir.

Tüketimde pozitif dışsallık, bir malın tüketiminin o malı tüketen kişi dışındaki kişilere de fayda sağlaması durumudur. Diğer kişiler, o malı elde etmek için malın maliyetine katılmamalarına rağmen o maldan fayda elde ederler. Aynı mal üzerinden birçok kişi fayda sağlayacağından dolayı, bu malların üretiminin artırılması toplumsal refahın hızlı artmasını sağlayacaktır. Tüketimde pozitif dışsallığı fazla olan malların üretimine devlet çeşitli teşvikler vererek ya da üretimi tamamen kendi üzerine alarak toplumsal faydanın gerçekleştirilmesini³⁷ sağlar. Örnek olarak, süreli yayınları takip

---

³⁶ Negatif dışsallık kavramının iktisat yazınındaki diğer adı “dışsal maliyet”tir. Özel maliyet ve dışsal maliyet toplanarak o malın üretiminden ya da tüketiminden kaynaklanan sosyal maliyete ulaşılır.

³⁷ Toplumsal faydanın gerçekleştirilmesi, daha açık bir ifadeyle hayata geçirilmesi, iktisat yazınında “dışsallıkların içselleştirilmesi” kavramıyla ifade edilir. Aynı şekilde, toplumsal maliyetlerin çeşitli tedbirlerle en aza indirgenmesi de dışsallıkların içselleştirilmesi anlamına

eden ya da öğrenim seviyesi yüksek birinin, çevresindeki kişilerle iletişimi sonucunda onların da sosyal-kültürel gelişimine katkıda bulunması gösterilebilir.

Tüketimde negatif dışsallık, bir malın tüketiminin o malı tüketen kişi dışındaki kişilere de maliyet³⁸ yüklemesi durumudur. O malı tüketen kişi, maldan özel fayda sağlarken, çevresindeki kişilere zarar verir, diğer bir deyişle, çevresindeki kişilere dışsal maliyet yüklemiştir. Sadece o malı tüketen kişiye özel fayda sağlayıp, o malı tüketmeyen birçok kişiye dışsal maliyet yüklediğinden dolayı bu tür malların üretimi devletin alacağı önlemlerle kısıtlanır. Böylece negatif dışsallık içselleştirilmiş (en aza indirgenmiş) olur. Örnek olarak, gecenin belli bir saatinden sonra yüksek sesle müzik dinleyen bir kişinin çevresindeki insanları rahatsız etmesi gösterilebilir.

“Dışsallıklar, fiyat mekanizmasının etkin sonuçlar vermesini engeller. Olumsuz dışsallıklara uğrayanların, bu dışsallıklara yol açanları engellemesi ve öte yandan mülkiyet hakkının hem hak hem de sorumluluk haline dönüştürülmesindeki güçlükler, devletin piyasa mekanizmasına müdahale etmesini gerekli kılar.”³⁹

“Devletin ekonomik etkinliği artırmak amacıyla ekonomideki dışsallıklara müdahalesi çeşitli şekillerde olabilmektedir. Negatif dışsallığın olduğu durumlarda, miktar kısıtlamaları, standartlar, düzenleyici vergiler ve mülkiyet haklarının tesis edilmesi gibi araçlar kullanılmaktadır. Pozitif dışsallığın olduğu durumlarda ise, mülkiyet haklarının tesisi ve üretimin devamını sağlayacak sübvansiyonların verilmesi gibi araçlara başvurulmaktadır.”⁴⁰

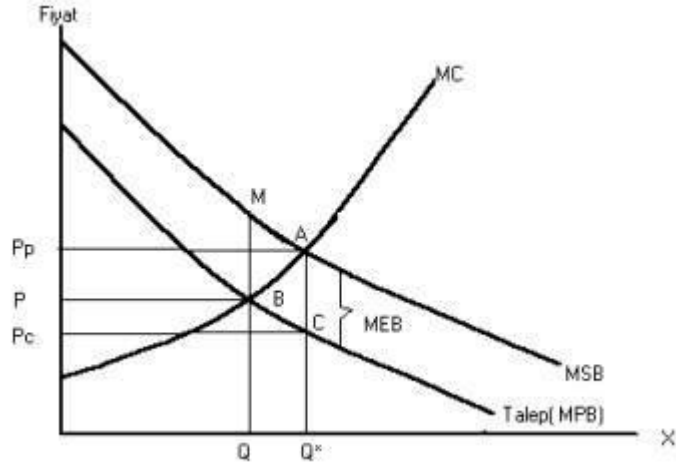
---

gelecektir. İlkinde teorik düzeydeki pozitif dışsallıkların pratiğe dönüştürülerek en çoklaştırılması, ikincisinde ise pratikte ortaya çıkan negatif dışsallıkların ortadan kaldırılması/en aza indirgenmesi durumu söz konusudur.

³⁸ Buradaki “maliyet” kelimesi, firmaların üretim sürecindeki maliyeti anlamında değildir. O malın tüketimiyle diğer kişilerin refahında olumsuz sonuç ortaya çıktığından, buradaki maliyet kelimesini “zarar” anlamında anlamak daha doğru olur.

³⁹ Ertan Tosun, “Türkiye’de kamu kesimi ve özel kesim ayrımının normatif ve reel planda önemi ve sınırları”, Ankara, **Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü**, 1996, s.11, (çevrimiçi), <http://www.butce.org/dokumanlar/tez/ETosun.pdf>, 30.11.2010

⁴⁰ Çetin, a.g.e., s.7

Grafik 3: Pozitif dışsallık (sosyal fayda) olduğu durumda üretici ve tüketici dengeleri⁴¹

P: Devlet müdahalesi olmadığında denge fiyatı

P_C : Devlet müdahalesi sonrasında tüketicinin ödediği fiyat

P_P : Devlet müdahalesi sonrasında üreticinin birim maliyeti

MPB: Marjinal özel fayda= Mal talebi

MSB: Marjinal sosyal fayda

MC: Marjinal maliyet= Marjinal özel maliyet= Marjinal sosyal maliyet= Mal arzı

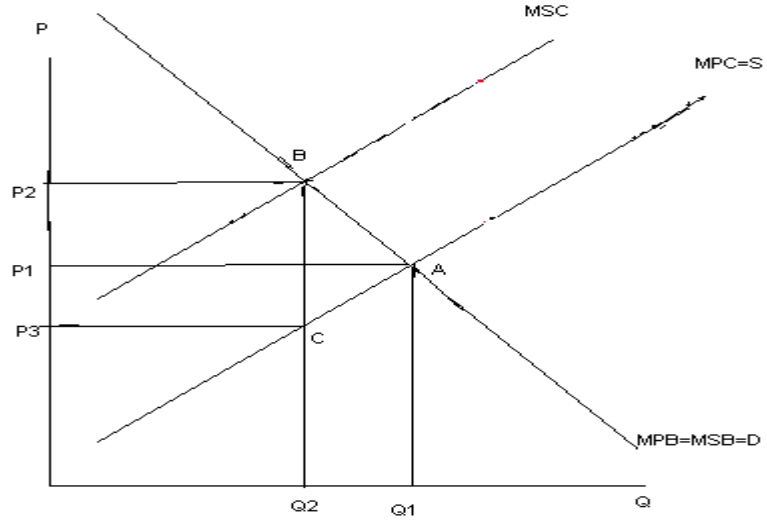
Q: Devlet müdahalesi olmadığında denge üretim ve tüketim miktarı

Q^x : Devlet müdahalesi sonrasında malın üretim ve tüketim miktarı

Yukarıdaki grafikte sosyal fayda olduğu durumda dışsallıkların içselleştirilmesi gösterilmiştir. Pozitif dışsallıkların içselleştirilmediği ilk durumda X malının piyasasına devlet müdahalesi yoktur. Bu ilk durumda denge noktası B'dir. X malının piyasadaki fiyatı P, üretim ve tüketim miktarı Q'dur. Devlet sosyal faydayı gerçekleştirebilmek amacıyla X malını üreten firmalara sübvansiyon şeklinde destek verdiğinde malın üretim ve tüketim miktarı Q^x 'e çıkar. Fakat bu durumda firmalar optimum üretim noktasında bulunmadığından malın marjinal maliyeti marjinal özel faydasından büyük durumdadır. Firmaların optimum düzeyde üretimine devam

⁴¹ (çevrimiçi), <http://idari.cu.edu.tr/igunes/kamu/dissal4.htm>, 18.12.2010

edebilmesi için devlet desteği birim mal başına, marjinal maliyet ile marjinal özel fayda arasındaki fark (AC aralığı) kadar olmalıdır. Devlet desteğinin varlığında X malının birim maliyeti P_P 'dir. Tüketicilerin mala ödediği fiyat P_C 'dir. Birim maliyetin AC aralığı kadar kısmını devlet karşılamış olur. Böylece sosyal faydası bulunan X malının üretimi devlet müdahalesiyle Q 'dan Q^x 'e çıkarılmış, satış fiyatı P 'den P_C 'ye düşürülmüş olur.

Grafik 4: Negatif dışsallık (sosyal maliyet) olduğu durumda üretici ve tüketici dengeleri

Q_1 = Devlet müdahalesi olmadığında denge üretim ve tüketim miktarı

Q_2 = Devlet müdahalesi sonrasında denge üretim ve tüketim miktarı

P_1 = Devlet müdahalesi olmadığında denge fiyatı

P_2 = Devlet müdahalesi sonrasında tüketicinin ödediği fiyat

P_3 = Devlet müdahalesi sonrasında üreticinin birim maliyeti

MPB (Marjinal özel fayda)= MSB (Marjinal sosyal fayda)= D (Mal talebi)

MPC (Marjinal özel maliyet)= S (Mal arzı)

MSC= Marjinal sosyal maliyet

Yukarıdaki grafikte sosyal maliyet olduğu durumda dışsallıkların içselleştirilmesi gösterilmiştir. Negatif dışsallıkların devlet tarafından önlenmediği ilk durumda X

malının denge üretim ve tüketim miktarı Q_1 'dir, satış fiyatı ve birim maliyeti P_1 'dir. Devlet, üreticilere malın marjinal sosyal maliyeti ile marjinal özel maliyeti arasındaki fark (BC aralığı) kadar vergi veya başka bir engel koyduğunda malın yeni denge tüketim ve üretim miktarı Q_2 'ye kayar. Bu durumda malın birim maliyeti P_3 , malın tüketicilere satış fiyatı P_2 'dir. Devlet etkisiyle mal arzı azaltılıp fiyatı artırılarak sosyal maliyetin ortaya çıkması engellenmiş olur.

Dışsallıklara kamusal ve karma mallarda rastlanır. Bir ekonomide üretilen mallar; kamusal, karma (yarı kamusal) ve özel mallar olmak üzere üç gruba ayrılır. Ülke kaynaklarının optimum kullanılmaması (kaynak israfının yaşanması) ve piyasa başarısızlığının sebeplerinden biri, piyasadaki bazı malların kamusal ve karma mal özelliği göstermesidir. Devletin çeşitli iktisat politikalarıyla ekonomiye müdahale etmesinin önemli sebeplerinden biri, piyasadaki bazı malların kamusal ve karma mal niteliğinde olmasıdır.

“Fayda-maliyetine ekonomik birimlerin bizzat katlandığı özel mal ve hizmetler piyasa ekonomisi içinde sunulurken, tüm toplumun yararlandığı kamusal mallar fayda ve maliyeti bölünemediği, büyük hacimli olması gibi nedenlerle üretimi kamu ekonomisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak, kamu ekonomisi içinde yer alan bazı kamusal mal ve hizmetlerin, zaman içinde pazarlanabilme, fiyatlandırılabilme ve faydasının bölünebilme özelliği kazanması ile yarı kamusal mal ve hizmet kavramı ortaya çıkmıştır.”⁴²

Kamusal mallar, faydası bölünemeyen, pazarlanamadığından arz ve talebe göre fiyatlandırılmayan, topluma önemli ölçüde sosyal fayda sağlayan, tüketiciler arasında rekabetin olmadığı mallardır. Kamusal mallar, toplumdaki her kişiye aynı miktarda fayda sağlamayabilir fakat faydası kişilere ayrı ayrı paylaştırılmaz. Örneğin milli savunma hizmetlerinden sınır bölgelerinde oturan kişiler daha fazla fayda sağlayabilirler, ya da adalet hizmetlerinden bir haksızlık durumuyla karşılaşan kişinin hukuki dava açma ihtiyacı nedeniyle daha fazla fayda sağlayabilir, fakat bu durum bu kişilerin kamusal malın maliyetine toplumdaki diğer kişilerden daha fazla katkı sağlaması gerektiği sonucunu doğurmaz. Faydası bölünemediğinden dolayı, kamusal malların serbest piyasa koşullarında pazarlanması yapılamaz ve arz-talep

⁴² Ramazan Armağan, “Kamu ekonomisinde dışsallıklar ve dışsallıkların içselleştirilmesi”, s.1, (çevrimiçi), <http://sbe.dpu.edu.tr/9/159.pdf>, 30.11.2010

dengeğini göze alarak fiyatlandırılmaz. Pazarlaması yapılamadığından dolayı toplumdaki kişiler kamusal mallardan eşit düzeyde değil, ihtiyacı olan düzeyde fayda sağlar. Herkesin ihtiyacı olan düzeyde fayda sağlaması, tüketiciler arasında rekabetin ve başkasını dışlama durumunun olmadığı anlamına gelir. Devlet kamusal malların üretimini üzerine alarak, bu malları marjinal sosyal faydanın marjinal sosyal maliyete eşit olduğu noktadaki miktar kadar üretir ve bu noktada oluşan maliyeti toplumdan vergileme yoluyla karşılar.

Karma (yarı kamusal) mallar, faydası bölünebilen, pazarlanabildiğinden arz ve talebe göre fiyatlandırılabilen, tüketiciler arasında rekabetin olduğu, fakat topluma önemli ölçüde sosyal fayda sağlayan mallardır. Karma malları tüketen kişiler belli olduğundan faydasının bölünebilir. Tüketicileri ve onlara sağladığı fayda bilindiğinden piyasada arz ve talebe göre şekillenen fiyattan pazarlanabilir. Bu malların piyasada fiyatının oluşması, bunları sadece o fiyatı ödeyen kişilerin tüketebildiği, ödeyemeyen kişilerin dışlandığı anlamına gelir. Bir başka deyişle, fiyat oluşumundan dolayı tüketiciler arasında rekabet ortaya çıkmıştır. Fakat karma mallar önemli derecede sosyal fayda sağladığından devlet bu piyasaya müdahale ederek özel faydanın yanında, topluma dışsal faydanın da yayılmasını amaçlar. Karma malların en önemlileri; eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleridir. Bu hizmetleri özel firmalar da belli bir bedel karşılığında sağlayabilir. Fakat daha az fiyatla (maliyetle) daha çok kişinin bu malları talep edebilmesi amacıyla devlet bu piyasaları ya kendi tekeline alır, ya da teşvikler vererek özel firmaların bu malları daha az maliyetle daha fazla üretmelerini sağlar. Devlet bu malların üretimine üzerine aldığı malı talep eden kişilerden harç adı altında belli miktarda fiyat koyar. Fakat bu fiyat, serbest piyasada arz ve talebe göre belirlenen fiyatın altında, kamusal mallarda belirlenen fiyatın üzerinde olur.

“Yarı kamusal malların bedeli, hizmetin tüm maliyetine denk değildir. Bireyler bu mallardan sağladıkları faydanın bedelini fiyat ya da harç biçiminde öderken, hizmetin toplam maliyetinin büyük bölümü devlet bütçesinde vergilerle finanse edilmektedir.”⁴³

---

⁴³ A.e., s.4

Özel mallar, faydası bölünebilen, pazarlanabildiğinden arz ve talebe göre fiyatlandırılabilen, tüketiciler arasında rekabetin olduğu ve herhangi bir dışallık yaratmayan mallardır. Bu nedenle devletin özel mal piyasasına müdahale etmesine gerek yoktur. Üretimde kaynakların etkin kullanımı, tam rekabet şartları sağlandığı ölçüde özel firmalar tarafından sağlanabilir. Buna karşılık, kamusal ve karma mal piyasalarında piyasa tam rekabet şartlarına yaklaşırsa dahi kaynakların etkin kullanımı sağlanamaz.

“Piyasada bazı üretim kolları vardır ki bunlarda rekabetin işlemesi iktisadi etkinlik ile bağdaşmaz. Başka bir deyişle, bu üretim kollarında birden fazla firmanın rekabet halinde kalması yerine, bütün üretimi tek bir firmanın yapması toplam maliyetleri en düşük seviyede tutar.”⁴⁴ Pozitif dışallık yayması yönüyle yarı kamusal mallara benzetilen bir başka mal grubu, doğal tekellerdir. “Belirli endüstrilerin teknolojileri ve hizmetin niteliği öyledir ki, hizmetler tüketiciye en az maliyet veya en fazla net fayda ile ancak bir firma veya belirli sayıda seçilmiş vasıta ile sağlanabilir”⁴⁵ Bu tür endüstriler doğal tekel adını alır. Kaynak israfının yaşanmaması, sosyal faydanın içselleştirilmesi ve toplum refahının maksimize edilmesi amacıyla devlet genellikle doğal tekel piyasasında üretimi kendi üzerine alır. Elektrik, doğalgaz, su üretim ve dağıtımı, telefon, posta vb. hizmetler doğal tekel özelliği gösterir. Leach’a göre, ölçek ekonomisi çok büyük boyutlarda olduğundan dolayı demiryolu yapımı, demir-çelik endüstrisi, kimya endüstrisi ve bilgisayar yazılımı endüstrisi de doğal tekel niteliğinde olan sektörlerdir.⁴⁶

1.3.2. Gelir Dağılımında Artan Eşitsizlikler

“Dünya, zenginliğin yanı başında derin ve şiddetli bir yoksullukla karşı karşıyadır. Dünya nüfusunun % 10’u, toplam mal ve hizmetlerin % 70’ini üreterek dünya gelirin % 70’ini elde etmektedir ki, bu yaklaşık kişi başına yıllık ortalama 30,000 ABD Dolarına denk gelmektedir. Öte yandan 6 milyarlık dünya nüfusunun 2.8 milyarı -yaklaşık yarısı- günlük 2 dolarlık yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu nüfusun 1.2 milyarı ise (yaklaşık beşte biri), günlük 1 dolarlık sınırın altında yaşamlarını idame ettirmek zorundadır. Zengin ülkelerde 100 çocuk içinde 1’den az oranda çocuk beş yaşına ulaşmamaktadır. Yoksul ülkelerde ise, 100 çocuk içinde 5’den fazla oranda çocuk beş yaşına ulaşmamaktadır. Zengin ülkelerde beş yaş altı çocuk nüfusunun yüzde beşi yetersiz beslenme ile karşı karşıyadır, fakir ülkelerde

---

⁴⁴ Tosun, a.g.e., s.40

⁴⁵ Çetin, a.g.e., s.12

⁴⁶ Leach, a.g.e., s.218

ise bu oran yüzde ellinin üstündedir...En zengin 20 ülkenin ortalama geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinin 37 katıdır ve bu fark son kırk yılda ikiye katlanmıştır.”⁴⁷

“Gelir dağılımı, bir toplum çeşitli konularda kesimlere ayrıştırılarak incelenir. Gelir dağılımı incelemesine kıstas oluşturan bu konuların başlıcaları; hanehalkının eğitim durumu, aile büyüklüğü, medeni hal, ebeveynlerin yaşları, ırk/etnisite ve dindir. Gelir dağılımı, toplum bu konuların her birinde farklı özellikler gösteren kesimlere ayrıştırılarak incelenir.”⁴⁸

“Yoksulluk oranı ve şiddeti genç ailelerde çok daha yüksek seviyededir. Ebeveynleri 25 yaşın altındaki ailelerde şiddetli geçim sıkıntısı çekilmekte, çünkü ebeveynler ve özellikle erkek birey eğitimden ve iş tecrübesinden diğer yaş gruplarına nazaran daha yoksundur. Ebeveynleri 25 yaş altındaki genç bireylerden meydana gelen her beş aileden biri yoksuldur.”⁴⁹

“Yoksulluğun sonucu olan yoksunluk ve sosyal dışlanma, toplumda yalnızca sonuçlar bakımından, yani gelir dağılımı bakımından değil, daha önemlisi, yoksullara açık olan ekonomik, toplumsal ve siyasal fırsatlar bakımından da eşitsizliklerin ortaya çıkması ve bu eşitsizliklerin kendi kendini sürdüreceği biçimde yaygınlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki gibi piyasaların işleyişinde ortaya çıkan sorunların ve piyasa başarısızlıklarının varlığında, gelir, servet ve güç dağılımındaki eşitsizlikler, yatırım olanaklarını da etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde daha çok rastlanan, kredi, sigorta, toprak ve beşerî sermaye alanlarındaki piyasa başarısızlıkları, yoksullara açık olan yatırım fırsatlarının önünü ciddi biçimde tıkamaktadır. Bunun yanında, yüksek düzeylerdeki ekonomik ve politik eşitsizlik sistematik olarak, daha güçlü ve etkili olan kişi, grup ya da kesimlerin lehine işleyen ekonomik kurumlarla sosyal düzenlemelerin ortaya çıkması sonucunu verecektir. Bu bakımdan, hem kalkınmanın gerçekleştirilmesi, hem de piyasanın işleyişi için bu türden eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gereklidir.”⁵⁰

“Modern ekonomide, üretim faktörlerinden her birinin payını belirleyen iki tür etmen vardır. Bunlardan birincisi, faktör piyasalarında arz ve talebin özelliklerinden kaynaklanan piyasa güçleridir. Bunlar ekonomik etkenler olarak da isimlendirilebilir. İkinci tür etmen ekonomik olmayan ya da piyasa dışı etmenlerdir. Yasalar,

---

⁴⁷ Özel İhtisas Komisyonu Raporu, “Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele”, DPT: 2742-ÖİK: 691, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, 2007, s.7, (çevrimiçi), <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3087/oik691.pdf>, 30.11.2010

⁴⁸ Parkin, a.g.e., s.449

⁴⁹ Richard H. Leftwich, Ansel M. Sharp, **Economics of Social Issues**, 4. bsk., ISBN 0-256-02310-7, Dallas, Business Publications Inc., 1980, s.236

⁵⁰ Özel İhtisas Komisyonu Raporu, a.g.e., s.2

gelenekler, sendikalar bunlara örnek olarak verilebilir. Bu piyasa dışı etmenler faktör sahibinin geliri üzerinde piyasa güçleri kadar etkili olabilir.”⁵¹ Devletin yapması gereken, emek aleyhine etkide bulunan piyasa içi ve piyasa dışı etmenlere müdahale etmektir.

“İkinci Dünya Savaşı sonrasında kamu harcamalarının bileşiminde önemli değişimler olmuştur. Transfer ödemelerinin payı önemini artırmıştır. Korumacı sağlık hizmetleri, barınma, gıda, eğitim bursları gibi alanlarda devletin rolü artmıştır. Sosyal sermayeyi artırmak amacıyla toplumda dezavantajlı konumdaki gruplara iş bulmalarını kolaylaştıracak mesleki eğitimlerin verilmesi gibi uygulamalar hızla artmıştır.”⁵²

1.3.3. Tekelleşme Eğilimi

Tekelleşme süreci, kapitalizmin gelişme süreciyle birlikte ortaya çıkar ve birbiriyle etkileşim içerisinde olan başlıca iki sebepten kaynaklanır; sermayenin yoğunlaşması ve sermayenin merkezileşmesi.

Sermayenin yoğunlaşması, tekil firmalarda sermaye birikimini ifade eder. Kapitalizmin erken aşamasında küçük ölçekli çok sayıda firma birbiriyle rekabet halinde iken, kapitalistin rekabet ve büyüme içgüdüsünden dolayı karlarının bir kısmını yeniden üretim sürecine dahil etmesiyle giderek daha büyük firmalar ortaya çıkar. Firmaların büyüklüğünün artması ve sermaye birikimi, üretim araçlarının emeğe oranının artması sonucunu doğurur.

“Üreticinin üretime koyduğu sermaye (para), üretim sürecinde mal veya hizmet biçimine dönüşmekte (meta), bu mal veya hizmetler piyasada üretim maliyetinden daha yüksek bir fiyata satılarak üreticinin yeni sermayesini (para) oluşturmaktadır. Bu yeni sermaye üretimden önce mevcut olan ve üretim sürecinin başlamasını sağlayan sermayeden daha yüksek bir tutar ihtiva etmektedir. Aradaki fark üreticinin üretim işleminden elde ettiği artı değeri...ifade etmektedir. Üretim öncesi ve sonrası sermaye değerlerinin birbirinden farklı olması, üretim sürecinde sermaye birikiminin varlığını işaret etmektedir. Para-meta-para sürecinin geçirdiği bu evre ile üretim öncesindeki ve sonrasındaki para değerleri genişleyen bir süreç izlemektedir...Bu durum sermayenin yoğunlaşması olarak tanımlanmaktadır. Yoğunlaşma, üretim sürecine katılan sermayenin büyüklüğünün ve artı değerini sürekli sermayeye dönüştürülmesi yoluyla artması şeklinde ifade edilir. Sermaye yoğunlaşması,

⁵¹ Spencer, a.g.e., s.64

⁵² Gwartney, a.g.e., s.73

üretim sürecinde yaratılan değerlerin artan ölçüde bireysel mülkiyete geçmesini ifade etmektedir.”⁵³

Kapitalizmde sermaye birikimi ve yeniden üretim sürecini sistemli bir biçimde ortaya atan başlıca iktisatçı K.Marx'tır.

$$p=c+v+s$$

p: Firmanın işçi başına düşen yıllık geliri

c: Firmanın aynı yıl ürettiği veya satın aldığı sabit sermaye

v: Firmanın aynı yıl kiraladığı emeğe ödediği ücret

s: İşçi başına yaratılan artık değer

Yukarıdaki denklemde K.Marx'ın yeniden üretim şeması gösterilmiştir. Buna göre, bir ülkedeki milli gelirden ücret dışındaki bileşenler⁵⁴ artık değer içerisinde yer alır ve artık değerden kaynaklanır. Kapitalist, üretimden elde ettiği gelirin tamamını ihtiyacı olan sabit sermayeye ve işçilere ödemez, bir kısmına el koyar. Sermaye birikimi, üretimin genişletilerek sürdürülmesi, kapitalistin el koyduğu bu miktar üzerinden gerçekleşir.

$$a=s/v$$

$$k=s/(c+v)$$

$$b=c/(c+v)$$

a: Artık değer oranı

k: Kar haddi

b: Sermayenin organik bileşimi

Yukarıdaki denklemler, Marx'ın yeniden üretim modelinde kullandığı bazı kavramların açıklamalarını ifade etmektedir. Buna göre, kapitalistin el koyduğu artık değer oranı, emeğe ödenen ücret azaldıkça artmaktadır. Kar haddi, artık değerlerin kapitalistin sabit ve değişken maliyetleri toplamına bölünmesiyle bulunur. Kapitalist,

⁵³ Funda Rana Adaçay, “Enformasyon emperyalizmi: Bilgi ekonomisi”, s.169, (çevrimiçi), http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/AdacayDec07.pdf, 02.12.2010

⁵⁴ Yani kar, faiz ve rant.

sermaye birikimini daha hızlı gerçekleştirebilmek için üretim araçlarına ve emeğe yaptığı harcamaları elinden geldiğince kısma yoluna gidecektir. Sermayenin organik bileşimi, basit üretim fonksiyonunda sermaye ve emek faktörlerinin her birinden ne değerde kullanıldığı anlamına gelir. Kar haddi denkleminde pay ve paydanın ücrete bölünmesiyle,

$$k = \frac{s/v}{(c/v)+1} = a(1-b)$$

İfadesine varılır. Bu ifadeye göre, kapitalistin kar haddi, el koyduğu artık değer arttıkça artacak, sermayenin organik bileşimi arttıkça azalacaktır. Sermayenin organik bileşiminin artmasıyla kar haddinin azalması, kapitalistin ücreti istediği kadar düşürememesi nedeniyle üretim araçlarını artırmaya yönelmesi neticesinde sermayede azalan verimler kanununun ortaya çıktığı anlamına gelir. Sermaye yoğunlaşması, kapitalistin rekabet etmek için büyüme zorunluluğundan kaynaklanır ve kar haddiyle sermayenin organik bileşiminde meydana gelen değişmelere bağlı olarak gerçekleşir.

“Sweezy, Marks’ın ve Lüksemburg’un iki departmanlı kapitalist üretim sistemini örnek vererek birinci departmanda meydana gelen aşırı makineleşmenin sonucunda yatırıma harcanan sermayenin emekçilere ödenen ücretlere göre daha büyük oranlarda arttığını vurgulamaktadır. Bunun sonucunda ise üretim ile tüketim arasındaki dengesizlik ya da talep açığı meydana geldiğine işaret etmektedir. Bu talep açığını ise kapitalistlerin tüketim harcamalarıyla kapatabileceğini ancak kar güdüsü nedeniyle hem ülke içine hem de ülke dışına yatırım harcamalarını çok daha fazla yaptıkları vurgulanmaktadır. Sweezy, kronik hale gelen krizleri ertelemek için yeni endüstrilere yatırım yaratmayı, Malthusvari harcamalara yönelmeyi ve devlet harcamalarını arttırmayı önermektedir.”⁵⁵

“Klasik anlamda, sermaye birikiminin yatırıma dönüşmesi, kâr elde etme dürtüsünden kaynaklanmaktadır. Ancak, sermayenin yoğunlaşması ve rekabet yüzünden kâr oranlarının azalma eğiliminde olması, sistemin tıkanmasını kaçınılmaz kılacak ve bu durum

---

⁵⁵ Mehmet Ufuk Tutan, “Kapitalist üretim sisteminde üretim ile tüketim dengesizliğine tarihsel ve teorik yaklaşımlar”, 10.c, 3.s, İzmir, **Ege Akademik Bakış**, 2010, s.782, (çevrimiçi), http://eab.ege.edu.tr/pdf/10_3/C10-S3-M2.pdf, 02.12.2010

tekelleşmeye yol açarak zamanla piyasayı ve piyasaya dayalı ekonomiyi işleyemez hale getirecektir.”⁵⁶

Sermayenin merkezileşmesi, yoğunlaşmanın ileri safhasında ortaya çıkar. Firmaların üretim miktarı ve fiyat üzerindeki karar alma güçlerini artırmak amacıyla birleşmeleri, büyük firmaların küçük firmaları satın alması, küçük firmaların rekabete dayanamayıp iflas etmesi gibi çeşitli şekillerde gerçekleşir. Emek üretkenliğinin artmasıyla birlikte emeğe ödenen ücretin, firmanın yıllık geliri içerisindeki payının gittikçe azalması, kapitaliste geliri artırmak için sermayenin organik bileşimini, diğer bir deyişle sabit sermayeyi artırmayı zorunlu kılar⁵⁷. Emek payına nazaran sabit sermaye payının süreç içerisinde artıyor olması, kar haddinin azalmasını zorunlu kılar. Üretimde sabit sermaye oranı artmasına rağmen kar haddinin azalma eğiliminde olması, süreç içerisinde rekabetin şiddetini artırır. Küçük firmalar sertleşen rekabet ortamına uyum sağlayamayarak ya iflas eder ya da büyük firmalar tarafından satın alınır. Sermayenin yoğunlaşmasının artması sonrasında sermayenin merkezileşmesinin ortaya çıkmaya başlaması, tekelleşmeyi kapitalist gelişim sürecinde zorunlu kılar. Kapitalizmin bu iç çelişkisinin neden olduğu sorunları çözmesi, devletin başlıca görevlerinden biri haline gelmiştir.

1.3.4. Asimetrik Bilgi Sorunu

Tam rekabet piyasasının kendiliğinden etkin bir şekilde işlemesi için var olması gereken şartlardan biri, piyasadaki alıcı ve satıcıların her türlü bilgiye eşit şekilde sahip olması ve kararlarını bu kusursuz bilgilere dayanarak rasyonel bir şekilde almalarıdır. Fakat “çoğu kez taraflar arasında bilgi eşit dağılmamıştır, taraflardan biri özel bilgiye sahip olabilir. Özel bilgi, çok az kişinin sahip olduğu, ortamdaki herkesin bu bilgiye ulaşmasının çok masraflı olduğu bilgi türüdür.”⁵⁸ Bu tür bilgilere ulaşmak çok masraflı olduğundan taraflar arasında bilgi dağılımının eşitsizleşmesi ihtimali yüksektir. Asimetrik bilgilenme teorisi, mevcut piyasaların bu nedenlerle tam rekabet piyasası haline gelemeyeceğini gösteren teoridir.

---

⁵⁶ Adaçay, a.g.e., s.1

⁵⁷ $p=c+v+s$ denklemine göre.

⁵⁸ Parkin, a.g.e., s.409

“Firmalar ve tüketiciler eğer yeterince bilgilanmemişse, kendi çıkarlarına uygun kararlar alamazlar. Kompleks serbest piyasa ekonomisinde, firmalar ve tüketicilerin kararlarının sonuçlarını doğru tahmin etme ihtimalleri azdır. Dahası, modern ekonomiler, piyasadaki bilgileri gereği gibi analiz edebilecek az sayıda kişinin bulunduğu kompleks yapılardır. Bu durumda devletin vatandaşlar lehine bu kompleks bilgileri anlaşılır düzeye indirgeyip onlara sunması piyasanın düzgün işleyişinde etkili olabilir. Devletler, pişman olacakları kararları engelleme amacıyla tüketicileri bilgilendirme ve koruma çalışmalarını çoktandır yapmaktadır. Örneğin yüzyıllardır hile ve dolandırıcılığa karşı yasalar çıkarmaktadır. Modern devletler bunun dışında da çeşitli önlemler almıştır. Çalışma koşullarını düzenlemek, gıda maddelerini denetlemek ve sınıflandırmak, tüketim mallarının dizaynı ve güvenliğiyle ilgili sınırlamalar koymak, gıdalara ve tehlikeli kimyasallara bilgilendirici etiketler konmasını şart koşmak bu önlemlerden başlıcalarıdır.”⁵⁹

Mevcut mal piyasalarında mal arz ve talebinde bulunan kişiler, birbiriyle aynı düzeyde bilgi sahibi olmadıklarından arz edilen mal tam rekabet şartlarında oluşması gereken fiyattan daha yüksek fiyatta talep edilir. Çünkü mal arz eden kişi, hem o mala ait piyasa hakkında, hem satmayı amaçladığı malın özellikleri hakkında talep eden kişiden daha çok bilgi sahibidir. Arz eden kişi, malı olduğundan daha kaliteli göstererek onu yüksek fiyattan satabilir. Böylece mal arz eden avantajlı, mal talep eden dezavantajlı konuma gelmiş olur ve zamanla yüksek kaliteli mallar düşük kaliteli mallar tarafından piyasadan kovulur, piyasadaki kaynak dağılımı bozulur.

Kredi piyasasında kredi talebinde bulunan kişiler, kredi arz eden kişileri kredi almak istedikleri faiz oranında ikna etmeyi başarabilirler. Çünkü kredi talep eden kişi bu krediyi kullanmayı amaçladığı yatırımın getirisi hakkında daha çok bilgi sahibidir. Ödemek istediği faiz oranını, amaçladığı yatırımı kredi arz edene yanlış anlatarak getirisinden çok daha aşağıda belirleyebilir. Ya da mevcut faiz oranı yüksek olduğunda ve kredi talep eden bu faiz oranını azaltmadığında kredi talebi eden kişi getirisi daha yüksek, fakat gerçekleştirme daha riskli yatırıma girişebilir. Risk fazla olduğundan yatırımın başarılabilmesi durumunda kredi faizi geri ödenemeyecektir. Böylece kredi arz eden dezavantajlı, kredi talep eden avantajlı konuma gelmiş olur. Hisse senedi piyasasında ise hisse senedi arz eden firma, hisse senedi talep eden kişiye kendi finansal durumunu olduğundan daha iyi gösterecek ve o firmaya ait hisse senedi olması gerekenden daha yüksek fiyata satılacaktır. Çünkü hisse senedi

---

⁵⁹ Fischer v.d., a.g.e., s.67

talep eden kişi, o firma ve piyasa hakkında, hisse senedi arz eden firmadaki çalışanlar kadar bilgi sahibi değildir. Böylece mevcut sermayenin en verimli alanlara dağıtılması engellenmiş olur, piyasadaki kaynak dağılımı bozulur.

“Piyasada sadece bazı kişilerde bulunan özel bilgiler, ahlaki risk ve ters seçim olmak üzere başlıca iki soruna sebep olur. Ahlaki risk, taraflardan birinin ek fayda elde etmek için diğer tarafın zararına olacak bir davranışı, karşı tarafla ekonomik işlemi yaptıktan sonra geręekleřtirmesidir. Ahlaki riskin geręekleřmesinin başlıca sebebi, zarara uğrayan tarafın ek fayda sağlayan tarafı izleme olanağının çok pahalı olmasından dolayı bunu yapamamasıdır. Ters seçim ise, insanların, başkasının zararına da olsa özel bilgisini kendisine ek fayda sağlayacak şekilde kullanabileceği ekonomik işlemlere yönelmesidir. Yani ters seçim sorunu, ticari işlem yapılmadan önce geręekleřir.”⁶⁰

Mal ve sermaye piyasalarındaki asimetrik bilgi sorunundan dolayı, devletin dezavantajlı konumdaki kişilerin piyasa hakkındaki bilgilerini artıracak tedbirlere başvurması gerekir. Mevcut mal ve hisse senedi piyasalarında oluşan fiyatın, mevcut kredi piyasasında oluşan faiz oranının tam rekabet şartlarındaki düzeye yaklaştırılması devletin politika uygulamasında göz önüne aldığı başlıca amaçlar olmalıdır.

1.3.5. Piyasaların İstenilmeyen Sonuçlarının Düzeltilmesi

Bir ülke ekonomisi, piyasaların bir araya gelerek oluşturduğu bütüncül yapı olduğuna göre piyasalarda istenilmeyen sonuçların ortaya çıkması, ülke ekonomisinde daralmaya neden olacaktır. Aynı şekilde, piyasaların genel itibariyle canlanması, ülke ekonomisinde genişleme döneminin yaşandığı anlamına gelir. Bütün piyasa türlerini kapsayan ülke ekonomisinin süreç içerisinde bir bütün halinde daralma ve genişleme dönemleri halinde ilerlemesi iktisat yazınında “konjonktür dalgalanmaları” ya da “konjonktürel dalgalanmalar” adını alır.

“Her piyasa ekonomisi konjonktürel dalgalanmalar yaşar. Konjonktürel dalgalanmalar, ülkedeki toplam üretim düzeyinin, diğer bir ifadeyle GSMH'nin, işsizlik ve enflasyon

---

⁶⁰ A.e., s.409

oranlarının artması ve azalmasından meydana gelir. Devletler, vergileri ve kamu harcamalarını kontrol etme gücüyle, ekonomideki para miktarını kontrol etme yetkisiyle çoğu kez konjonktürel dalgalanmaların şiddetini azaltabilir.”⁶¹

“Devletin ekonomiyi istikrarlı tutup tutamayacağı, ne dereceye kadar tutabileceği hakkında makro iktisatta derin fikir ayrılıkları vardır. Açıktır ki devlet ekonomiyi tam anlamıyla kontrol altında tutamaz. Fakat devlet çok büyük hacimde harcamayı ve para miktarını kontrol edebildiğinden, teorik olarak devletin aldığı kararların konjonktürel dalgalanmaları etkileyebileceği kabul edilir.”⁶²

Devlet, ülke ekonomisine bütün halinde müdahale etmeyip, sadece belli piyasaların etkin işlememe sorununa çözüm için sadece o piyasayı etkileyen politikalar üretebilir. Monopol, oligopol ve tekelci rekabet piyasaları devletin müdahalesinin en gerekli olduğu piyasa türleri olarak kabul edilir. “Devlet özellikle gaz ve elektrik üretimi-dağıtımını gibi bölgesel tekellerin davranışlarını, bu firmaların koymak istediği fiyatlara belli sınırlar çizerek, arz ettikleri ürünün özelliklerinde belli standartlar belirleyerek düzenler.”⁶³

“Endüstride sadece birkaç firma bulunduğu, birkaç firmanın pazar payı toplamı tüm endüstri hacminin önemli bir bölümünü oluşturduğunda, endüstriye yeni firmaların girerek büyük firmalarla rekabet etmesi son derece zor olduğunda satıcılar pazarı kendi lehine değiştirecek şekilde hileli kararlar alabilirler. Gizli, zımni ve kasıtlı anlaşmalarla mal arz edenler piyasadaki rekabet baskısından kaçınma şansını bulur. Devlet geçmişten bu yana bu tür piyasalarda rekabeti korumak için anti-tekelleme yasaları çıkarmış, yanıltıcı tanıtım⁶⁴ yasaklamış ve diğer yanıltıcı işletme uygulamalarını⁶⁵ engellemiştir.”⁶⁶

Devletin müdahalesini gerektiren bir başka piyasa türü, eksik rekabet piyasalarıdır. “Piyasanın eksik rekabet haline gelmesinin bir sebebi, ölçüğe göre artan getirinin

---

⁶¹ Fischer v.d., a.g.e., s.62

⁶² A.e., s.66

⁶³ A.e., s.67

⁶⁴ “False advertising” kavramı Türkçe’ye tam çevrilemediğinden “yanıltıcı tanıtım” şeklinde yazılması uygun görülmüştür.

⁶⁵ “Deceptive business practices” Türkçe’ye “yanıltıcı işletme uygulamaları” şeklinde çevrilmiştir.

⁶⁶ Gwartney, a.g.e., s.55

varlığıdır. Böyle bir durumda, pazar payı en büyük firma ürünlerini rakiplerinden daha ucuza üretip satabilir, böylece rakiplerini piyasanın dışına itme gücü artmış olur. Piyasadaki rakiplerini azalttığıında monopol gibi davranma olanağını elde eder, üretimi kısarak fiyatı yükseltir. Eksik rekabet oluşmasının ikinci sebebi, piyasaya girişte yüksek sabit maliyetlerin bulunmasıdır. Bu durumda potansiyel rakipler yeterli sermayeyi bulmakta zorlanırlar. Üçüncü sebep ise, üretim için gerekli patentin bir firma tarafından alınması ve böylece bu firmanın monopol gibi davranma olanağını elde etmesidir.”⁶⁷

1.4. Maliye Politikası Araçları

Kapitalizmde devletin ekonomiye müdahale araçları türlerinden biri maliye politikası araçlarıdır. Maliye politikası belirlenirken öncelikle devletin hangi iktisadi amaçlara öncelik vereceği kararlaştırılır, sonrasında belirlenen amaca yönelik hangi maliye politikası araçlarının daha etkili sonuç vereceği incelenir. Devlet bütçesinin belirlenme sürecinde ise öncelikle devletin iktisadi amacına göre kamu harcama türlerinden hangisinin ne büyüklükte uygulanacağı kararlaştırılır, sonrasında bu kamu harcamalarının finansman yolları incelenir. Yani bütçe planlamasında kamu harcaması kalemleri belirlendikten sonra vergi kalemleri belirlenir. Bu yolun izlenmesinin sebebi, elde edilen gelirlere göre ekonomide düzenleme yapmak değil, ekonomide yapılmak istenen düzenlemelere göre gelir elde etmek gerektiği görüşüdür. Böylece devletin ekonomideki etkinliğinin artacağı savunulur. Bu nedenle bu çalışmada öncelikle kamu harcamaları, sonrasında vergiler incelenmiştir. Vergi dışı gelirler ve kamu borçlanması ise çalışma dışında bırakılmıştır.

1.4.1. Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları iktisat ve maliye yazınında farklı şekillerde tanımlanır ve farklı şekillerde sınıflandırılır. Dar anlamda kamu harcamaları, harcamayı yapan kurumun kamu tüzel kişisi olmasına bağlıdır. Özel tüzel ve gerçek kişilerin yaptıkları harcamalar kamu harcamaları kapsamı dışında bırakılır. Diğer bir ifadeyle dar anlamda kamu harcamaları, merkezi ve yerel yönetimlerin yaptığı harcamaları kapsar. Bunun dışındaki kamu kurumlarının harcamaları dahil edilmez. Bunun dezavantajı, dar anlamdaki kamu harcamaları hesabında gerçekleşecek olandan daha az tutarda hesaplama yapılmış olur ve kamu kurumlarına yeterli ödenek

---

⁶⁷ Leach, a.g.e., s.9

ayrılmaması neticesinde çeşitli darboğazlarla karşılaşılma ihtimali artar. Geniş anlamda kamu harcamalarında konsolide (genel+katma) bütçe dışındaki kamu kurumlarına yapılan ödenekler de kamu harcamalarına dahil edilir. Yani konsolide bütçe ödemeleri, diğer kamu kurumlarına yapılan ödemeler, KİT'lere yapılan ödemeler, sosyal sigorta kurumlarına yapılan ödemeler, özek sektöre yapılan vergi muafırları, teşvik ve sübvansiyonlar gibi her türlü kamu gideri geniş anlamda kamu harcamaları içerisinde yer alır. Bunun avantajı, kamu harcamalarını gerçekleştiren daha az gösterme ihtimalinin ortadan kaldırılmış olmasıdır. Ulus-devlet modelinde kamu harcamalarının büyük kısmı merkezi yönetim tarafından, geri kalan kısmı ise yerel yönetimler ve diğer kamu kurumları tarafından gerçekleştirilir.

Kamu harcamalarının en genel üç sınıflandırma şekli; kurumsal (idari), fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırmadır.

Kurumsal sınıflandırmada devletin organizasyon yapısına göre bütçeleme yapılır. Bakanlıklar, bakanlık benzeri kurumlar, başkanlıklar, müsteşarlıklar, özerk ve yarı özerk kamu kurumları vb kamu kurumlarının ve alt birimlerinin harcamaların ayrı ayrı hesaplanması, kurumsal sınıflandırmayı oluşturur. "Dört düzeyli ve sekiz haneli bir kodlama benimsenmiştir. Birinci düzey, bakanlıklar ile anayasal olarak eşdeğer kurumları ve bütçe türlerini belirlemektedir. İkinci düzey, birinci düzeyde tanımlanan yöneticilere karşı doğrudan sorumlu birimler ile bütçe türleri kapsamında yer alan kurumları ifade etmektedir. Üçüncü düzey kodlar, ana hizmet birimleri gibi ikinci düzeye bağlı birimleri kapsar. Dördüncü düzey kodlar, destek ve lojistik birimleri ile politikaları uygulayan birimleri tanımlar."⁶⁸

Kurumsal sınıflandırmanın avantajı, her kamu kurumunun giderlerini ayrı ayrı inceleme olanağı vermesidir. Böylece konsolide bütçe planlamasında her kuruma ne kadar ödenek ayrılması gerektiği daha sağlıklı planlanmış olur. "Bütçe sistemi içinde yer alan idari yapı temel alınarak oluşturulan kurumsal sınıflandırma; siyasi ve idari sorumluluğun belirlenmesini ve program sorumlularının tespitini hedeflemektedir."⁶⁹

Dezavantajı, bir kamu kurumu biden fazla alanda faaliyette bulunabildiğinden, devletin her faaliyet alanına ne kadar harcama yaptığının bulunamayacak olmasıdır. Örneğin, milli eğitim bakanlığı giderlerinin tamamını eğitim harcamaları oluşturmaz.

⁶⁸ Analitik bütçe sınıflandırması eğitim el kitabı, 3.bsk., Ankara, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2004, s.21, (çevrimiçi), <http://www.mta.gov.tr/mevzuat/duyurular/duyanalitik-butce-3.pdf>, 03.12.2010

⁶⁹ A.e., s.21

Kısmen de olsa eğitim dışındaki alanlarda da harcama yapar. Aynı şekilde, kültür bakanlığı da kısmen eğitimle ilgili harcama yapabilir. Bu nedenle kurumsal sınıflandırmaya göre kamu harcamaları planlanırken, milli eğitim bakanlığına ödenek ayrılması, eğitime ayrılan ödeneği tam anlamıyla ifade etmez. Eğitimle ilgili amaçların gerçekleştirilmesi için eğitime ayrılan bütçenin yeniden bakanlıklara ayrı ayrı dağıtılması gerekecektir. Bu durum, devletin iktisadi amaçlarında sapmalara neden olabilir.

Bazı kaynaklarda ise kurumsal (idari) sınıflandırmanın içeriği kısmen farklılık taşımaktadır. "İdari sınıflamada harcamalar yapılan hizmetin niteliğine göre genel yönetim ve düzen hizmetleri, sosyal hizmetler ve ekonomik nitelikteki hizmetler olmak üzere üç grupta toplanır. Genel yönetim ve düzen hizmetleri, genel yönetim, temsil, yasama, düzen, güvenlik, yargı ve savunma hizmetlerini kapsar. İkinci grupta yer alan, vatandaşlara refah sağlayan hizmetler, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve yardım, konut, vb. Üçüncü grupta yer alan ekonomik nitelikteki hizmetler ise, tarım, sanayi, ticaret konularındaki hizmetler, altyapı hizmetleri ve yatırımlardır."⁷⁰

Fonksiyonel sınıflandırmada kamu harcamalarının her hizmet alanı ayrı kalemlere ayrılmıştır, bu nedenle alt kalemlerinin sayısı daha fazladır. "Modern maliye kavramından ortaya çıkan fonksiyonel sınıflandırma, devletçe yerine getirilen hizmetleri esas alır. Fonksiyonel sınıflandırmada yer alan hizmetlerin her biri (örneğin, eğitim , sağlık, tarım gibi) devleti oluşturan örgütlerin programları olup, halka sunulan değişik nitelikteki hizmetleri kapsamaktadır."⁷¹ Bu sınıflandırmada, o hizmet alanında hangi kurumun faaliyet gösterdiğine bakmaksızın, o hizmet alanındaki tüm kamu kurumlarının harcamaları hesaba dahil edilir. Ekonomik sınıflandırmada ise ekonomide ortaya çıkaracağı etkileri ve milli gelire katkıları birbirine benzeyen kalemler birleştirilerek kalem sayısı daha genel bir ifadeye büründürülmüştür.

"Dört düzeyli ve altı haneli kod grubundan oluşmaktadır. Birinci düzey, devlet faaliyetlerini 10 ana fonksiyona ayırmaktadır. Ana fonksiyonlar, ikinci düzeyde

---

⁷⁰ Nazmiye Çelebier, "Türkiye'de konsolide devlet bütçesinin finansmanı (1965-1985)", **Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**, Ankara, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 1985, s.5, (çevrimiçi), <http://www.butce.org/dokumanlar/tez/NCelebier.pdf>, 02.12.2010

⁷¹ Hatice Dayar, İbrahim Bakırtaş, "Analitik bütçe sınıflandırmasının yapısı ve bir uygulama örneği: Dumlupınar Üniversitesi bütçesi", y.y, t.y, s.7, (çevrimiçi), <http://sbe.dpu.edu.tr/11/101-115.pdf>, 03.12.2010

programlara bölünmektedir. Üçüncü düzey kodlar ise nihai hizmetleri göstermektedir. Dördüncü düzey açılarak muhtemel ihtiyaçlar için boş bırakılmıştır.”⁷² Fonksiyonel sınıflandırmada kamu harcamalarına ait birinci düzey (ana) fonksiyonlar şu şekildedir;

- Genel kamu hizmetleri
- Savunma hizmetleri
- Kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri
- Ekonomik işler ve hizmetler
- Çevre koruma hizmetleri
- İskan ve toplum refahı hizmetleri
- Sağlık hizmetleri
- Dinlenme, kültür ve din hizmetleri
- Eğitim hizmetleri
- Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri

“(Ekonomik sınıflandırma), harcamaların ekonomik etkilerini dikkate alarak bütçenin konjonktürel ve diğer ekonomik fonksiyonlarını yerine getirmesine olanak sağlar. Harcamaların milli gelir ve istihdam hacmi üzerindeki etkilerinin analiz edilebilmesi için ekonomik sınıflandırmaya ihtiyaç vardır. Bu sınıflandırma; bütçe politikalarının seçici bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır.”⁷³ “Ekonomik sınıflandırma devlet faaliyetlerinin, milli ekonomi üzerindeki etkilerine göre gruplanmasıyla oluşturulmuştur. Devlet faaliyetlerinin, milli gelir ve piyasa ekonomisi üzerindeki etkilerinin ölçülmesini amaçlar.”⁷⁴

Ekonomik sınıflandırmada kamu harcamaları üç kaleme ayrılır; kamu cari harcamaları, kamu yatırımları ve transfer ödemeleri. Kamu harcamalarını ayrıntılı bir şekilde gruplandırmak istersek şu şekilde ifade edebiliriz;

Kamu cari harcamaları:

- Mal ve hizmet alımı
- Kamu personel ödemeleri

---

⁷² Analitik bütçe sınıflandırması eğitim el kitabı, s.25

⁷³ Dayar v.d., a.g.e., s.10

⁷⁴ Analitik bütçe sınıflandırması eğitim el kitabı, s.32

- Eğitim, sağlık, adalet, savunma, güvenlik, kültür vb sosyal hizmet giderleri

Cari harcamalar, "kamu harcamalarının sınıflandırılmasında gerçek harcamalar olarak belirlenen, süreklilik arz eden, her yıl tekrarlanan, tüketimle ilgili harcamalardır."⁷⁵

Kamu yatırımları:

- Altyapı yatırımları
- Doğrudan üretime yönelik yatırımlar

Kamu yatırımları, "ekonominin üretim gücünü doğrudan artıran, sermaye mallarına ilaveler veya mal stoklarında artma sonucunu doğuran, faydası yapıldığı dönemle sınırlı kalmayıp gelecek dönemlere de yansıyan harcamalardır."⁷⁶

Transfer ödemeleri:

- Sosyal güvenlik ödemeleri
- Emekli, dul, yetim ve öğrencilere yapılan transferler vb sosyal yardım ödemeleri
- Borç faizi ödemeleri
- Vergi indirimleri, teşvik ve sübvansiyonlar

Transfer ödemeleri, "cari dönem üretimine karşı doğrudan bir talep yaratmayan, bazı servet unsurlarının kişiler ve kurumlar arasında el değiştirmesi niteliğini taşıyan harcamalardır. Bunlar genellikle karşılıksız harcamalardır."⁷⁷ Fischer, Dornbusch ve Schmalensee transfer ödemelerini tanımlamada bunların karşılıksız yapılmasını en önemli ayırıcı özelliği saymıştır.⁷⁸

"Uluslararası karşılaştırmaları kolaylaştırmak amacıyla, kamu gelir ve harcamaları konusunda, Uluslararası Para Fonu tarafından standart bir sınıflamaya gidilmiştir. Verilerin toplanması ve hesaplamalarda bu sınıflandırma esas alınmaktadır. Bu sınıflamaya göre, borçlar normal bütçe geliri kabul edilmemekte, borç ana para geri ödemeleri de bütçe giderleri arasında gösterilmemektedir. İç ve dış borç faiz ödemeleri ve genel giderleri ise bütçe gider kalemlerine dahil edilmektedir. Ancak burada da bir farklılık göze çarpmaktadır.

---

⁷⁵ Çelebier, a.g.e., s.6

⁷⁶ A.e., s.7

⁷⁷ A.e., s.7

⁷⁸ Fischer v.d., a.g.e., s.60

Türkiye'de transfer harcamaları içinde gösterilen faiz ödemeleri, IMP sınıflandırmasına göre cari harcamalar içinde yer almaktadır.”⁷⁹

GFS'ye⁸⁰ ve ESA 95'e⁸¹ uygun olarak yapılan ekonomik sınıflandırmada ise kamu harcamaları cari, sermaye harcamaları ve borç verme/geri ödeme olmak üzere başlıca üç gruba ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma şeklinde transfer harcamaları, yapılan ödemenin yerine ve niteliğine göre cari ya da sermaye harcamaları gruplarından birine dahil edilir.

Cari harcamalar;

- “Personel için yapılan ödemeler (sosyal güvenlik dâhil) ile bütçe kanunlarıyla belirlenmiş asgari değeri aşmayan ve/veya normal ömrü bir yıl veya bir yıldan daha uzun olmayan mal ve hizmet alımları ve faiz giderleri “cari giderler”,
- Cari nitelikli mal ve hizmet alımlarının finansmanı amacıyla yapılan karşılıksız ödemeler “cari transferler”
- Her ikisinin toplamı ise “toplam cari giderler” olarak ifade edilmiştir.”⁸²

Sermaye harcamaları;

- “Bütçe kanunları ile belirlenmiş asgari değeri aşan ve normal ömrü bir yıldan daha uzun olan mal ve hizmet alımları “sermaye giderleri”,
- Sermaye nitelikli mal ve hizmet alımlarının finansmanı amacıyla yapılan karşılıksız ödemeler “sermaye transferleri”
- Her ikisinin toplamı ise “toplam sermaye giderleri” olarak ifade edilmiştir.”⁸³

Borç verme/geri ödeme kalemine ise “devlet tarafından verilen krediler, alınan hisseler, verilen kredilerden devlete yapılan geri ödemeler, satılan hisselerinden elde edilen gelirler dahildir.”⁸⁴

---

⁷⁹ Çelebier, a.g.e., s.3

⁸⁰ GFS: Government Finance Statistics

⁸¹ ESA: European System of Integrated Economic Accounts

⁸² Analitik bütçe sınıflandırmasına ilişkin rehber, s.2, (çevrimiçi), <http://www.tarimreformu.gov.tr/merkez/6/AnalitikBütçeSınıflandırmasınaİlişkinRehber.pdf>,

03.12.2010

⁸³ A.e., , s.3

Bu çalışmada, maliye politikasının milli gelirdeki nominal ve reel büyümeye etkileri incelendiğinden dolayı, transfer ödemelerinin ayrı gruplandırmasının yapıldığı ekonomik sınıflandırılma şekli üzerinden gidilmiştir.

1.4.2. Kamu Gelirleri Olarak Vergiler

Vergiler, devletin ya da devletin yetki tanıdığı diğer kamu kurumlarının gerçek ve tüzel kişilerden hukuki güç kullanılarak ve kanunlara dayandırılarak karşılıksız olarak aldıkları fonlardır. Vergilemede esas amaç, kamu kurumları faaliyetlerinin maliyetlerini karşılamaktır. Birçok ülkede en önemli kamu geliri, vergilerden elde edilir. İktisat ve maliye teorisinde genel itibariyle vergi türleri şunlardır⁸⁵;

A. Gelir vergileri:

- Kişisel gelir vergisi
- Kurumlar vergisi
- Sosyal güvenlik katkı payları

B. Servet (mülkiyet) vergileri:

- Motorlu taşıtlar vergisi
- Emlak (gayrimenkul) vergisi
- Veraset ve intikal vergisi

C. Harcamalar üzerinden alınan vergiler:

- Toptan satış vergisi
- Katma değer vergisi (Genel tüketim vergisi)
- Özel tüketim vergisi

D. Uluslararası ticaret vergileri:

- Gümrük, ithalat, ihracat ve kambiyo vergileri

E. İdari harçlar ve ücretler

Vergilerin bir diğer sınıflandırma şekli, vergi borcunun hesaplanma şekline göre yapılmaktadır. Vergi borcu malın ağırlık, uzunluk, hacim gibi fiziki büyüklüğüne göre hesaplanıyorsa bu tür vergiler spesifik, vergi borcu malın matrah değerine göre hesaplanıyorsa bu tür vergiler advalorem vergilerdir. Sınıflandırma olarak nitelendirilmese de vergilerin önemli bir genel özelliği, vergi oranının değişim yönüdür. Matrah arttıkça vergi oranı artıyorsa bu artan oranlı vergi, matrah arttıkça

---

⁸⁴ A.e., s.3

⁸⁵ Analitik bütçe sınıflandırmasına ilişkin rehber, s.191-192

vergi oranı buna tepki vermiyorsa bu sabit oranlı vergi, matrah arttıkça vergi oranı azalıyorsa bu azalan oranlı vergidir. Vergilerin artan, sabit ya da azalan oranlı olarak belirlenmesi; kamunun devlete vergilemeden dolayı gösterdiği tepkiye, devletin ekonomide gerçekleştirmek istediği amaçlara, devletin ihtiyaç duyduğu finansman miktarına vb çok çeşitli sebeplere bağlıdır.

Bu çalışmada kullanılmayacak olan bir diğer sınıflandırma şekline göre, “gelirler de harcamalarda olduğu gibi cari ve sermaye olarak ikiye ayrılırlar. Cari gelirler vergi gelirleri ile vergi dışı gelirleri kapsar. Vergi dışı gelirlere karşılıklı tahsilâtlar (mülkiyet gelirleri, harçlar ve ücretler, sınai nitelikte olmayan arazi satışlar) ile cezalar gibi karşılıksız tahsilatlar dâhil edilmelidir. Sermaye gelirleri ise, sermaye aktifleri satışları ile devlet dışı kaynaklardan yapılan sermaye transferlerini kapsar.”⁸⁶

---

⁸⁶ A.e., s.3

2.BÖLÜM: İKTİSADİ BÜYÜMEDE MALİYE POLİTİKASI

2.1. İktisadi Büyümenin Tanımı

“Klasik ve neo-klasik akımda iktisadi büyüme uzun dönemde tanımlanabilecek bir olgu iken, Keynes’le birlikte iktisadi büyüme tanımı kısa dönemde ekonominin genişlemesini de içerecek şekilde değişmiştir. Bu durumda makroekonomik istikrarsızlıktan çıkış ve ekonominin genişlemesi de büyüme tanımına dahil edilmiştir.”¹

İktisadi büyüme, bir ülkede belirli bir dönemde² üretilen mal ve hizmetlerin değişim değerindeki³ artıştır. McConnell ve Brue iktisadi büyümeyi sadece reel GSMH’deki ya da kişi başına düşen reel GSMH’deki artışla sınırlandırır.⁴ Bowden’a göre iktisadi büyüme, kişi başına düşen üretim kapasitesindeki artıştır.⁵ Burada bazı ayrımlardan bahsetmek gerekmektedir. Bu ayrımları kategorilere ayırmak gerekirse şu şekilde özetlenebilir;

1.ayırım:

- GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)
- GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)

2.ayırım:

- Nominal milli gelir
- Reel milli gelir

3.ayırım:

---

¹ Brian Snowdon, Howard R. Vayne, **Modern Macroeconomics: Its origins, development and current state**, ISBN 1-84542-208-2, Massachusetts, Edward Elgar Publishing Inc., 2005, s.32

² Ülkedeki üretim düzeyini hesaplama dönemi genellikle bir yıl olmasının yanında, ülkenin ekonomik durumunu daha iyi takip edebilmek amacıyla üçer aylık dönemler de belirlenebilmektedir.

³ Değişim değeri, mal ve hizmetlerin piyasadaki satış fiyatıdır.

⁴ Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue, **Economics: Principles, Problems and Policies**, ed. Scott D. Stratford, 11.bsk., ISBN 0-07-044967-8, New York, McGraw-Hill Publishing Company, 1990, s.413

⁵ Elbert V. Bowden, **Economics: The Science of Common Sense**, 2.bsk., ISBN 0-538-08920-2, Cincinnati, South-Western Publishing Co., 1977, s.762

- Faktör gelirleri yöntemiyle hesaplama
- Harcamalar yöntemiyle hesaplama
- Üretim yöntemiyle hesaplama

4.ayrım:

- Nihai malların değerinin hesaplanması
- Tüm üretim aşamalarında üretilen katma değer hesaplanması

5.ayrım:

- Potansiyel GSYİH
- Gerçekleşen GSYİH

1. ve 2. ayrım, üretim değerinde bir değişikliğe sebep olurken, 3. ve 4. ayrım, üretim değerinde bir değişikliğe sebep olmaz, sadece milli gelir farklı yöntemlerle hesaplanmış olur. 5. ayrım ise ülke kaynaklarının, üretim faktörlerinin ne kadarlık kısmının kullanıldığı değerlendirilmiş olur. Bütün bunlara bağlı olarak, bir ülkedeki iktisadi büyüme değeri, (t+1) dönemiyle (t) döneminde gerçekleşen GSMH ya da GSYİH değerleri arasındaki farkla ifade edilir. Nominal büyümeden ya da reel büyümeden bahsedilebilir. 1. ve 2. ayrım, ülkede bir döneme ait üretim değeri rakamlarını değiştirdiğinden iktisadi büyüme değerini de değiştirir. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde modeller oluşturulurken bağımlı değişken olarak, GSYİH'nin nominal değerleri seçilmiştir.

2.2. Büyüme ve Kalkınma Ayrımı

İktisatta büyüme ve kalkınma kavramlarının ayrı açıklanması özellikle 1974 stagflasyon krizinden sonraki döneme rastlar. Bu döneme kadar, ülkenin reel GSYİH'sinin büyümesi aynı zamanda o ülkenin kalkındığı yönünde bir gösterge olarak kabul edilmekteydi ve bu gösterge yeterliydi. 1980'lerden sonra yapılan gözlemlerde reel GSYİH büyümesinin kalkınma için yeterli olmadığı görüşü ağırlık kazanmıştır ve farklı göstergeler aranma yoluna gidilmiştir.

Kısa dönemde büyüme, ülkenin yıllık üretim düzeyindeki genişleme olarak tanımlanan nicel bir kavram olmasına rağmen, kalkınma ülkedeki hayat

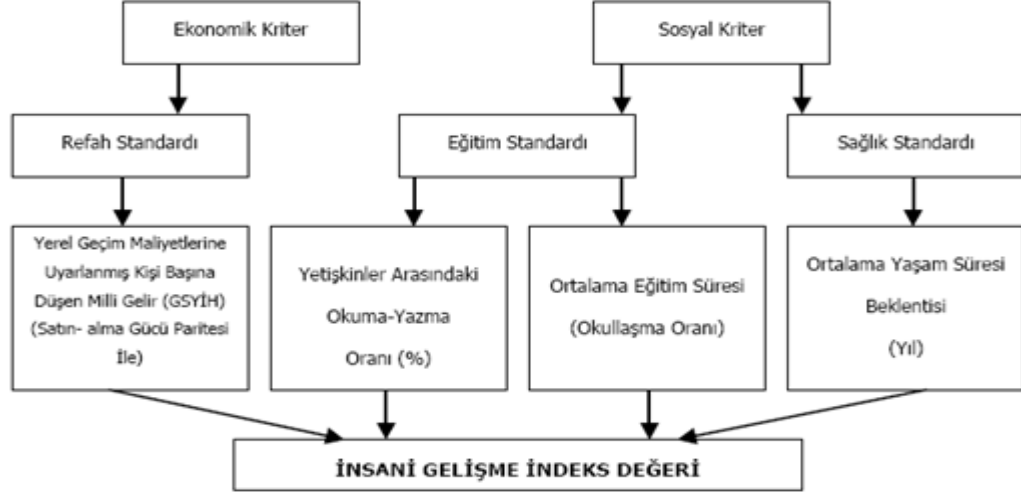
standartlarında meydana gelen nitel ilerlemelere karşılık gelir. Bu durum ekonomide kısa dönem ve uzun dönem ayrımını açığa çıkarır. Büyüme kısa ve uzun dönemin ikisi için de tanımlanabilirken, kalkınma sadece uzun dönem için tanımlanabilir. Çünkü bir ülkenin daha fazla mal ve hizmet üretmesi bir yıl içerisinde, hatta üçer aylık dönemler içerisinde bile gerçekleşebilir. Fakat kalkınma, ülkedeki hayat şartlarının nitelik olarak artması anlamına geldiğinden kısa dönemde hayat şartlarının anlamlı bir biçimde iyileşmesi söz konusu olamaz. Hayat şartları ancak yıllar içerisinde, yani uzun dönemde iyileştirilebilir. Kalkınmada, istatistikçilerin ve iktisatçıların karşılaştığı temel sorun, bir ülkedeki hayat standardının hangi özelliklere bakılarak belirleneceği sorunsalıdır. Bu konudaki çalışmalardan biri, BM bünyesinde 1990 yılından beri hazırlanmakta olan İnsani Gelişim Endeksi (HDI) uygulamasıdır. İnsani Gelişim Endeksi, BM Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde hazırlanır ve İnsani Gelişim Raporu (HDR) adı altında her yıl yayınlanır. Bu endeks, Mahbub ul Haq liderliğinde bir takım tarafından, Amartya Sen'in "Kalkınmada Kapasite/Yapabilirlik Yaklaşımı" kuramından yola çıkılarak 1990 yılında geliştirilmiştir ve 1993'ten beri her yıl yayınlanmaktadır.

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımına göre, ülkelerin kalkınma düzeylerini belirleyen temel unsur, o ülkedeki vatandaşların ne kadar maddi zenginliğe sahip olduğu değil, vatandaşların kendilerini geliştirebilmesi için yapmak istediklerini gerçekleştirme haklarına ve olanaklarına sahip olup olmadığıdır. Bu ise gelir düzeyinden bağımsız, siyasi ve kurumsal istikrarla ve yaşam koşullarının çok boyutlu iyileştirilmesiyle mümkün olabilir.

"Sen'in yaklaşımı insani gelişmeyi bir insanın kapasitesinin (capability) ve kazanımlarının (functionings) genişleme süreci veya bir insanın yapabileceği, olabileceği şeylerin artması olarak tanımlar. Bu da kısaca insanların tercihlerinin (choices) artması olarak da ifade edilebilir...Sen'in bu bakış açısıyla kalkınma insanoğlunun yapabileceği şeylerin önündeki engellerin kaldırılması anlamına gelir...Sen'e göre kıtlıkların asıl nedeni dağıtım problemleridir. Sen'in yaptığı çalışma kıtlıkların arz yönlü problemlerden değil, dağıtım problemlerinden kaynaklandığını göstermektedir...BM yaklaşımına göre yoksulluk çok boyutludur, genellikle parasal olmayan göstergelerle ifade edilir. Bu yaklaşıma göre yoksullukla mücadele yalnızca iktisadi büyümeyle sınırlı olduğu takdirde yoksulluğa karşı başarı elde edilemez."⁶

---

⁶ Tolga Kabaş, "Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları", Adana, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD*, 2009, s.11

Tablo 1: İnsani Gelişim Endeksi'ni oluşturan alt kriterler⁷

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, ülkelerin kalkınmışlık seviyelerini belirlemede İnsani Gelişim Endeksi'nde kullanılan değerlerden sadece bir tanesi ülkenin ekonomik durumuyla ilgilidir. Ülkenin ekonomik durumunu gösteren satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYİH, İnsani Gelişim Endeksi puanına üçte bir oranında etkiler. Üçte biri eğitimle ilgili, üçte biri de sağlıkla ilgili göstergedir. Yani artık kalkınma göstergesi olarak ülkenin ekonomik durumu 1980 öncesindeki önemini kaybetmiş bulunmaktadır. İnsani Gelişim Endeksi göstergelerine göre Türkiye'nin çevre ülkelerle karşılaştırması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

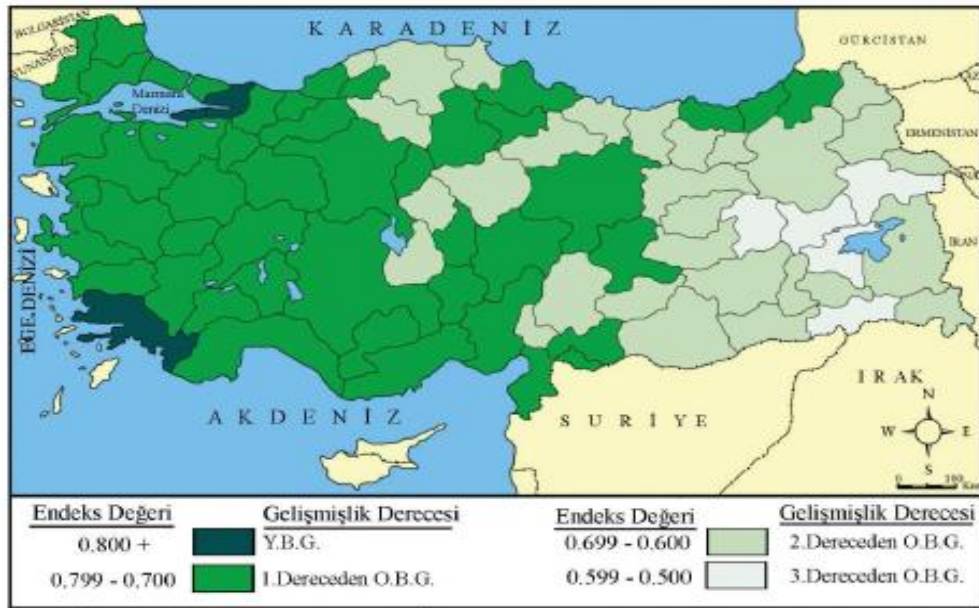
	İGE sıralaması	Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	Erişkin okur-yazar oranı (%)	Birleşik okullaşma oranı (%)	Kişi Başına GSYİH- (ABD\$)	İnsani Gelişim Endeks Değeri- İGE
Bosna-Hersek	66	74.5	96.7	69.0	7.032	0.803
Arnavutluk	68	76.2	98.7	68.6	5.316	0.801
Ukrayna	76	67.7	99.4	86.5	6.848	0.788
Çin	81	72.5	90.9	69.1	6.757	0.777
Ermenistan	83	71.7	99.4	70.8	4.945	0.775
Türkiye	84	71.4	87.4	68.7	8.407	0.775

Kaynak: 2007-2008 İnsani Gelişim Raporu-UNDP

Tablo 2: 2008 yılı verilerine göre Türkiye ve bazı komşu ülkelerin İnsani Gelişim Endeksi verilerinin karşılaştırılması⁸

⁷ Can Aktan, "Dünyada ve Türkiye'de insani gelişme", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, 2002, s.3

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Türkiye'nin "bizden geriler" diye çoğu kişinin tabir ettiği ülkelerin aslında İnsani Gelişim Endeksi genel sıralamasında bizden üst sıralarda yer aldıkları görülmektedir. Endeks göstergelerine ayrıştırarak incelendiğinde de Türkiye'nin doğumda yaşam beklentisi bakımından sadece Ukrayna'dan daha iyi durumda olduğu, erişkin okur-yazar oranı bakımından bu ülkelerin hepsinden açık ara daha az okuma-yazma oranına sahip olduğu, okullaşma oranında en alt sıradaki Arnavutluk'la neredeyse aynı düzeyde bulunduğu anlaşılmaktadır. Endeks göstergelerinden sadece SAP'ne göre düzeltilmiş kişi başına GSYİH göstergesinde Türkiye'nin diğer ülkelerden daha üst sırada bulunduğu görülmektedir. Türkiye'nin ekonomik gösterge bakımından diğer ülkeler arasında en üst sırada bulunmasına rağmen, ekonomi dışındaki göstergelerde geri durumda olmasından dolayı İnsani Gelişim Endeksi'ndeki genel sıralamasında en alt sıraya düşmüştür. Buradan, ülkedeki gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde ülkenin ekonomik durumunun çok az bir etkiye sahip olduğu çıkarılabilir.

Tablo 3: 2006 verilerine göre Türkiye illerinin İnsani Gelişim Endeksi bakımından derecelendirilmesi⁹

⁸ Didem Gürses, "İnsani gelişme ve Türkiye", 12 (21), y.y., Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2009, s.347

⁹ Çiğdem Ünal, "İnsani gelişmişlik endeksine göre Türkiye'nin bölgesel farklılıkları", 6.c., 2.s., Coğrafi Bilimler Dergisi, 2008, s.106, (çevrimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/926/11542.pdf>, 14.01.2011

Yukarıdaki tablo, Türkiye'nin illerinin 2006 yılındaki gelişmişlik düzeylerini göstermektedir. Endeks değeri 0,800 ve üzerindeki yüksek gelişme düzeyinde, 0,799-0,700 arasındaki birinci dereceden orta gelişmişlik düzeyinde kabul edilmektedir. Endeks değeri 0,500'ün altındaki bölgeler ise az gelişmişlik düzeyinde kabul edilir. Türkiye'de az gelişmişlik düzeyinde bulunan ili yoktur. Buna rağmen Türkiye'nin doğusu ile batısı arasındaki gelişmişlik farkı, İGE verilerine bakılarak anlaşılabilir. Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun neredeyse tamamı, İç Anadolu'nun nispeten az nüfuslu illeri ikinci ve üçüncü dereceden orta gelişmişlik düzeyindedir ve bu düzeyler gelişmişlik bakımından olumlu bir anlam ifade etmez. Gelişmişlik düzeyinin çok nüfuslu ya da çok sanayileşmiş olmakla fazla ilgisinin olmadığı da yukarıdaki tabloya bakarak söylenebilir. Örneğin Türkiye'nin en büyük ve en sanayileşmiş kabul edilen İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Eskişehir, Konya, Antalya, Kayseri vb şehirleri diğer yüksek gelişmişlik düzeyinde değildir ve diğer bir çok küçük şehirle birlikte orta gelişmişlik düzeyinde bulunmaktadır.

BM tarafından ülkelerin kalkınma düzeylerini incelemek amacıyla, kadınlarla ilgili oluşturulan diğer bir ölçüt, cinsiyet güçlendirme ölçütüdür. BM İnsani Kalkınma Raporu'nda "Gender Empowerment Measure- GEM" ismiyle 1995 yılından itibaren yayınlanmaktadır. Cinsiyet güçlendirme ölçütü, üç alt bileşenden oluşur:

- Siyasal katılım ve karar alma konusunda kadınların meclisteki oranına bakılır.
- Ekonomik katılım ve karar alma konusunda nitelikli işlerdeki¹⁰ kadın çalışanların tüm çalışanlara oranına bakılır.
- Ekonomik kaynaklar üzerinde sahip olunan güç konusunda kadınların satın alma gücü paritesine göre tekrar düzenlenmiş kişi başına düşen gelirleri kullanılır.

BM, 1997 yılından itibaren İnsani Gelişme Raporu'nda insani yoksulluk endeksine de yer vermeye başlamıştır. Raporda "Human Poverty Index- HPI" ismiyle yer alır. Bu endeks, insani gelişme endeksinin tersi niteliktedir. İnsani gelişme endeksi, vatandaşların kendilerini geliştirebilmesi için olanakların ne derece var olduğunu gösterirken insani yoksulluk endeksi bu olanakların ne derece bulunmadığını gösterir. Gelişmekte olan ülkeler için hazırlananına İYE-1 adı verilir. İYE-1'in alt indislerinin her biri şunlardır:

---

¹⁰ BM'de bu nitelikli iş gücü yasa yapımcılar, üst düzey yöneticiler, müdürler, profesyonel ve teknik çalışanlar şeklinde tanımlanmıştır.

- Doğumda yaşam beklentisi 40 yıldan daha az olanları oranı
- Okur-yazar olmayan yetişkinlerin oranı
- Sağlık hizmetlerine ulaşamayanların oranı
- Temiz su kaynaklarına ulaşamayanların oranı
- Beş yaşından küçük olup normal ağırlığından az olan çocukların oranı
- İyi bir sağlık standardına sahip olmayanların oranı

İnsani yoksulluk endeksinin diğer bir türü İYE-2'dir. İYE-2, gelişmiş ülkeler için hazırlanır ve alt indislerin yetersizlik sınırları İYE-1'deki yetersizlik sınırlarına göre daha yüksektir. İYE-2'nin alt indisleri şunlardan oluşmaktadır:

- Sağlık standardı: Doğumda yaşam beklentisi 60 yaşın altına denk düşen orandır.
- Eğitim standardı: Yetişkinlerin (15 yaş ve üstündeki bireylerin) okur-yazar olmayan oranıdır.
- Refah standardı: O ülkede kişi başına GSYİH değerinin yarısının altında kalan nüfusun toplam nüfusa oranıdır.
- Toplumsal soyutlanma derecesi: Uzun süreli (bir yıl ve üstü) işsizlerin işgücüne oranıdır.

BM, her yıl yayınladığı İnsani Gelişme Raporu'nda birçok indis hesaplar. Bunlardan sadece sınırlı sayıda olanını ve en genel ifade yeteneğinde olanları kullanarak belli endeksler oluşturur. Endekslere girmeyen, buna karşılık ülkelerin kalkınma düzeylerini etkili bir şekilde ifade edebilen başka birçok indis de mevcuttur. Bu indislerden özellikle bazıları "kişi başına düşen doktor, hemşire ve öğretmen sayılarıyla birlikte kişi başına düşen eğitim ve sağlık harcamaları da gelişmişliğin önemli ölçütleri arasında kabul edilmektedir."¹¹

Uluslararası araştırmalarda kullanılan diğer kalkınma göstergeleri ise şunlardır:

- İstihdamın sektörlere dağılımı
- Ortalama yıllık doğum ve ölüm oranları
- Şehir ve kırsal nüfusu oranları
- Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı

---

¹¹ Sinan Saraçlı, Veysel Yılmaz, Zeliha Kaygısız, n.d., "Türkiye'de beşeri kalkınmışlığın coğrafi dağılımının çok değişkenli istatistiksel tekniklerle incelenmesi", s.22, (çevrimiçi), <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/01-03.pdf>, 03.02.2011

- Çocuk ölüm oranı¹²
- Minimum gıda sepeti¹³
- Temel gereksinimler sepeti¹⁴
- İnternet kullanım yoğunluğu
- Gebelik ve doğum esnasında anne ölüm oranları
- En yoksul %20'lik dilimin GSYİH içerisindeki payı
- Toplam sağlık harcaması içerisindeki ilaç harcama oranı

Her şeye rağmen, GSYİH değerinin yüksek olması ülkenin kalkınma seviyesini göstermesi bakımından çok şey ifade edebilir. Örneğin, GSYİH çocuklarımızın sağlıklı olduğunu göstermez, fakat GSYİH'sı yüksek olan uluslar çocuklarına daha iyi sağlık hizmeti sağlayabilirler. GSYİH eğitim kalitesini ölçmez, fakat GSYİH'sı yüksek uluslar daha iyi bir eğitim sistemi kurabilirler. GSYİH ülkedeki sanat faaliyetlerinin güzelliğini ölçmez, fakat GSYİH'sı yüksek uluslar sanata daha fazla kaynak ayırabilirler. Yine GSYİH ulusların zekasını, dürüstlüğünü, cesaretini, erdemini, ülkeye bağlılığını ölçmez, fakat tüm bu övgüye layık davranışların teşvik edilmesi, zorunlu tüketim mallarını satın alırken zorlanmayan ve geçim sıkıntısı çekmeyen uluslarda daha kolaydır. Kısaca GSYİH hayatı değerli kılan bu gibi şeyleri direkt olarak ölçmez, fakat hayatı değerli kılan bu gibi şeylere ulaşmamızı daha olanaklı kılar.¹⁵

2.3. Maliye Politikasının Büyümedeki Roller

Maliye politikasının hangi durumlarda iktisadi büyümeyi olumlu etkileyebileceği, bu çalışmada üç başlığa indirgenerek incelenmiştir. Bu başlıklar; “daralma döneminde genişletici maliye politikası”, “gelir dağılımı ve büyüme ilişkisi” ile “büyüme teorileri ve maliye politikası” şeklindedir.

---

¹² 0-5 yaş arasındaki kişilerin ölüm oranıdır.

¹³ Yabancı kaynaklarda “food energy intake method” olarak adlandırılır. Kişi başına günlük alınması gereken asgari kalori miktarının temin edilebilmesi için bir vatandaşın ayda ne kadar harcama yapması gerektiğidir.

¹⁴ Yabancı kaynaklarda “cost of basic needs method” olarak adlandırılır. Bu sepette gıda harcamalarının yanında, yine temel tüketim malları olarak sayılan giyim, barınma, eğitim ve sağlık harcamaları da yer alır. Bir vatandaşın hayatını devam ettirebilmesi için bunlardan alması gereken minimum miktar için harcaması gereken mutlak büyüklük hesaplanır.

¹⁵ Gregory Mankiw, **Principles of Macroeconomics**, 3.bsk., ISBN-13: 9780324171891, y.y., y.y., 2004, s.217

2.3.1. Daralma Döneminde Genişletici Maliye Politikası

“Bazı yıllarda ekonomide normal dönemlerde alışılmış olan büyüme rakamları gerçekleşmez. Firmalar piyasaya sundukları mal ve hizmetlerin önemli bir bölümünü satmayı başaramazlar ve üretim hacmini daraltırlar. İşçiler kitleler halinde işten çıkarılırlar, işsizlik artar, fabrikalarda atıl kapasite oranları ciddi miktarda artar. Ekonomide daha az mal ve hizmet üretilmeye başlanması sebebiyle reel GSYİH ve milli gelirle ilgili diğer büyüklükler azalır. Gelirlerin düştüğü ve işsizliğin arttığı böyle dönemlere, eğer gerileme ılımlıysa resesyon (durgunluk), sertse depresyon (bunalım) denir...Reel GSYİH ekonomideki kısa dönem değişimleri gözlemlemek için en kullanışlı kavramdır, çünkü GSYİH ekonomik aktivitelerin en kapsamlı göstergesidir.”¹⁶ Bazı kaynaklarda ise resesyon ılımlı ya da sert olup olmadığına bakılmaksızın, ardışık en az iki çeyrek boyunca reel GSYİH'nın azalması olarak geçer.¹⁷

“Daralmanın şiddeti kadar, daralma dönemlerinin kaçar yıl aralıklarla yaşandığı konusu da önemlidir. Konjonktürel dalgalanmaların sıklığı, kaç tane dalga saymak istendiğine göre değişebilir. Fakat birçok gözlemci, konjonktürel dalgalanmaların 8-10 yılda bir tekrarlandığı hususunda görüş birliği içerisinde.”¹⁸ Bu kadar sık aralıklarla daralmaların yaşandığı bir iktisadi sistemde, daralma döneminden çıkışta maliye politikalarının öneminin arttığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Daralma döneminde devletin ekonomiyi canlandırma gücünün olup olmadığı üzerinde birçok tartışma yapılmıştır. Bu tartışmalara toplulaştırılmış talep eğrisi ekseninde bakılabilir. Çünkü “toplulaştırılmış talep eğrisi; tüketim, yatırım, kamu harcamalarının ve net ihracatın toplamından oluşur ve bunlardan sadece kamu harcamaları dışsal politikalarla değiştirilebilir. Diğer üçü (tüketim ve yatırım harcamaları ile net ihracat) ekonomik duruma bağlı olarak içsel değişir.”¹⁹ Ekonomi resesyon ya da depresyon durumundayken içsel değişen büyüklükler gelişme gösteremeyecektir. İçsel değişkenlerdeki artış, ancak dışsal değişkenlerdeki artışın

---

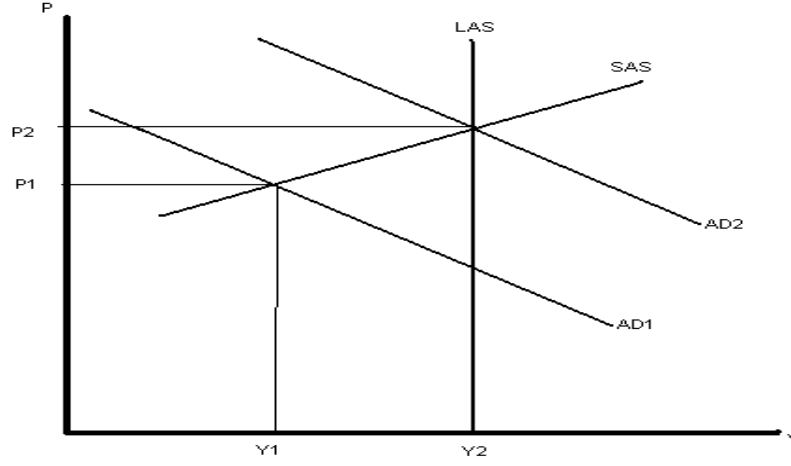
¹⁶ A.e., s.413

¹⁷ Michael Parkin, **Economics**, ed. Michael Payne, 3.bsk., ISBN 0-201-53762-1, Massachusetts, Addison-Wesley Publishing Company, 1996, s.521

¹⁸ Paul A. Samuelson, **Economics: An Introductory Analysis**, 4.bsk., New York, McGraw-Hill Book Company Inc., 1958, s.255

¹⁹ Mankiw, a.g.e., s.420

onları uyarmasıyla gerçekleştirilebilir. Devletin daralma döneminden çıkmada etkili olduğu savı, işte bu uyarıcı etkisine bağlanır.

Grafik 5: Konjonktürel daralma döneminin ve daralmadan genişlemeye geçişin toplulaştırılmış arz ve talep eğrileriyle gösterilişi

P1: Daralma dönemindeki fiyatlar genel düzeyi

P2: Potansiyel GSYİH'ya ulaşıldığında ortaya çıkan fiyatlar genel düzeyi

Y1: Daralma döneminde gerçekleşen reel GSYİH

Y2: Potansiyel reel GSYİH

Y2-Y1: Deflasyonist açıkları

LAS: Uzun dönem toplulaştırılmış arz eğrisi

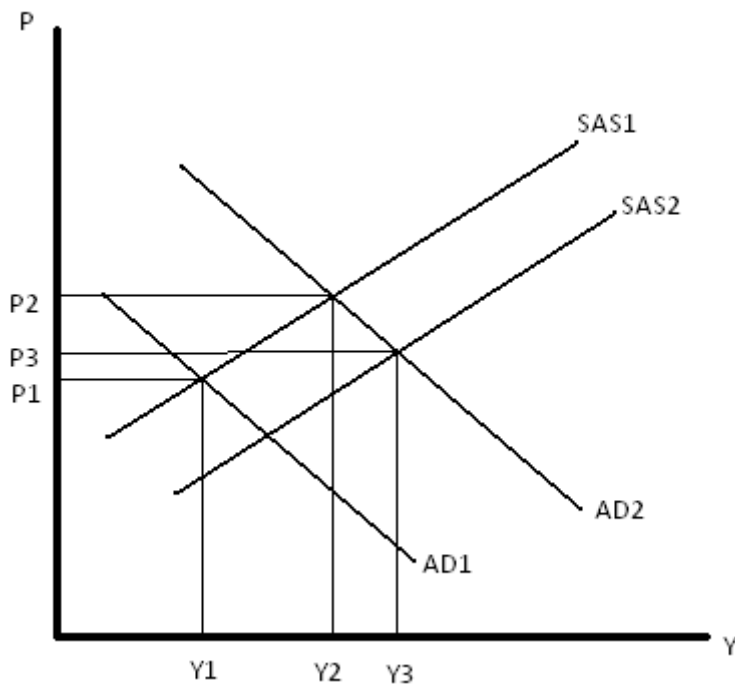
SAS: Kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrisi

AD1: Daralma döneminde toplulaştırılmış talep eğrisi

AD2: Potansiyel GSYİH'ya ulaşıldığında ortaya çıkan toplulaştırılmış talep eğrisi

Yukarıdaki grafikte, konjonktürel daralma döneminde toplulaştırılmış arz ve talep eğrilerinin durumu ve genişlemeye geçerken bunların ne yönde kaydığı gösterilmiştir. Kısa dönem toplulaştırılmış arz ve talep eğrilerinin uzun dönem toplulaştırılmış arz eğrisinin solundaki alanda dengeye gelmesi, ekonominin konjonktürel daralma dönemine girdiğini gösterir. Bu durumda talep düşüşü

yaşandığından fiyatlar genel düzeyi düşer ve deflasyonist açık ortaya çıkar. Deflasyonist açığın şiddeti, potansiyel GSYİH ile gerçekleşen GSYİH arasındaki fark kadardır. Genişletici maliye ya da diğer devlet politikalarıyla toplulaştırılmış talep eğrisi kısa dönemde sağ tarafa kaydırılabilir. Bu süreçte fiyatlar genel düzeyi talep artışından dolayı artacaktır. Eğer bu politikalar gereği gibi uygulanabilirse ekonomi potansiyel GSYİH düzeyine ulaşır, yani ülkedeki tüm üretim faktörleri etkin bir şekilde kullanılmış olur.

Grafik 6: Konjonktürel daralma döneminden genişlemeye geçişin toplulaştırılmış arz ve talep eğrileriyle gösterilişi

SAS1: Daralma döneminde kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrisi

SAS2: Genişleme sonucunda ulaşılan kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrisi

AD1: Daralma döneminde toplulaştırılmış talep eğrisi

AD2: Genişleme sonucunda ulaşılan toplulaştırılmış talep eğrisi

P1: Daralma döneminde fiyatlar genel düzeyi

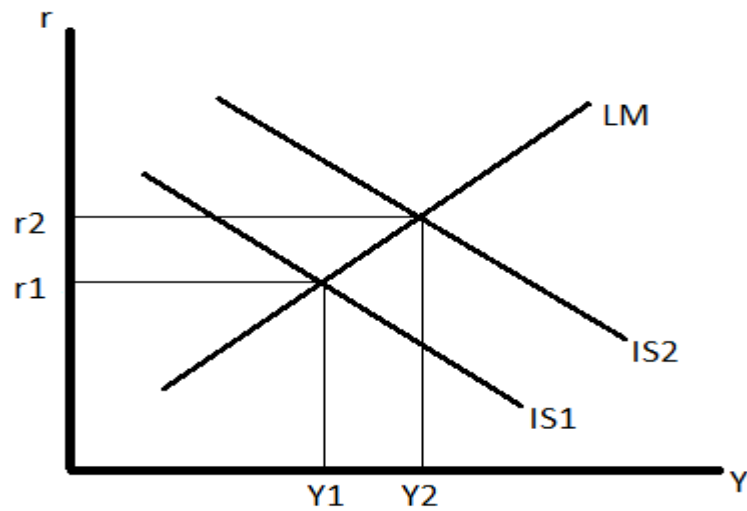
P3: Genişleme sonucunda ulaşılan fiyatlar genel düzeyi

Y1: Daralma döneminde gerçekleşen reel GSYİH

Y3: Genişleme sonucunda ulaşılan reel GSYİH

Yukarıdaki grafikte daralma döneminden çıkışta maliye politikasının kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrisini de kaydırıldığı durum gösterilmiştir. Genişletici maliye politikasının toplulaştırılmış talebi artırmasının yanında yatırımları da uyararak kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrisini de sağa kaydırması durumunda fiyatlar genel düzeyinde hızlı artış gerçekleşmez. Maliye politikasının sadece talep düzeyini artırdığı, yeni yatırımları uyarmadığı durumda fiyatlar genel düzeyi P2 noktasında oluşur. Yatırımlardaki artış, fiyatlar genel düzeyini P2'den P3'e düşürür. Kısa dönem arzındaki artış, talep artışıyla Y2'ye çıkmış olan reel GSYİH'yı daha da artırarak Y3'e ulaştırır. Böylece maliye politikasının ekonomideki etkisi artmış olur.

Maliye politikasının ekonomideki kısa dönem etkisinin bir başka gösterilme biçimi IS-LM analizidir. IS-LM analizi maliye politikası ile para politikasının ekonomideki etkilerini eş anlı olarak ele alır. IS eğrisi yatırım ve tasarruf miktarlarının birbirine eşit olduğu noktaların birleştirilmesiyle elde edilir ve ülkedeki mal piyasaları ve yatırımlardaki değişmelerle ilgilidir. LM eğrisi ise para arz ve taleplerinin birbirine eşit olduğu noktaların birleştirilmesiyle elde edilir ve ülkedeki para piyasası ile para arzındaki değişmelerle ilgilidir. Bu nedenle IS eğrisinin kayması maliye politikasının, LM eğrisinin kayması ise para politikasının etkisiyle gerçekleşir.

Grafik 7: Genişletici maliye politikasının ülkedeki faiz oranı ve üretim düzeyi üzerindeki etkisi

LM: Ülkedeki para arzı ve para talebinin dengeye geldiği noktaları gösteren eğri

IS: Ülkedeki yatırım ve tasarrufların dengeye geldiği noktaları gösteren eğri

IS1: Genişletici maliye politikası uygulanmadan önce yatırım-tasarruf dengesi

IS2: Genişletici maliye politikası uygulandıktan sonra yatırım-tasarruf dengesi

r1: Genişletici maliye politikası uygulanmadan önce ülkedeki faiz oranı

r2: Genişletici maliye politikası uygulandıktan sonra ülkedeki faiz oranı

Y1: Genişletici maliye politikası uygulanmadan önce ülkedeki üretim düzeyi

Y2: Genişletici maliye politikası uygulandıktan sonra ülkedeki üretim düzeyi

Yukarıdaki grafik, maliye politikasının ülkede oluşan faiz oranı ve üretim düzeyi üzerindeki etkisini göstermektedir. Para arzı artırılmadan genişletici maliye politikasının uygulanması LM eğrisini kaydırmaz, IS eğrisini sağa kaydırır. Kamu harcamalarının ve otonom yatırımların artırılması ya da vergi oranlarının azaltılması ekonomik işlemleri artıracığından para talebi artırır. Para talebinin artması nedeniyle ülkedeki faiz oranı r1'den r2'ye çıkar. Ekonomik işlemlerin artması aynı zamanda ekonominin genişlemesi demek olacağından üretim düzeyi Y1'den Y2'ye çıkar.

Genişletici maliye politikasının IS eğrisini kısa dönemde sağa kaydırması bazı gecikmelerle gerçekleşir. Bu gecikmelerin başlıca türleri ve sebepleri şunlardır:²⁰

- Hanehalkının tüketim harcamasını kullanılabilir gelir değişimine adapte edebilmesi zaman alır.
- Firmaların yatırım harcamasını satış miktarındaki değişime adapte edebilmesi zaman alır.
- Firmaların yatırım harcamasını faiz oranındaki değişime adapte edebilmesi zaman alır.
- Firmaların üretim düzeylerini satış miktarındaki değişime adapte edebilmesi zaman alır.

---

²⁰ Olivier Blanchard, **Macroeconomics**, 3 bsk., ISBN 0-13-110301-6, New York, Prentice Hall Inc., 2003, s.103

- Hanehalkının tüketim harcamasını vergi oranlarındaki değişime adapte edebilmesi zaman alır.

Para arzı büyüklüğüne dokunulmayan pür mali genişlemede ortodoks Keynesçi maliye politikasının etkinliğine monetarist iktisatçılar karşı çıkar. Karşı çıkma noktaları, pür mali genişleme sonrasında faiz oranı artışının özel sektör yatırımlarını azaltacağı anlamına gelen dışlama etkisinin ortaya çıkacak olması ve özel harcama bileşenlerinde toplulaştırılmış talebi çok kaydıracak derecede artışın gerçekleşmeyeceği ve böylece milli gelir ve istihdam seviyelerinde de artışın gerçekleşmeyeceğidir. Çünkü faiz oranının artışı, hem özel yatırım harcamalarının risk etkisinden dolayı azalmasına, hem de hanehalkı tüketim harcamalarının bir kısmının tasarruflara kaydırılmasına neden olacaktır. Buna karşılık ortodoks Keynesçilerin cevabı ise, LM eğrisini kaydırmayan böyle bir pür mali genişlemenin piyasaya DİBS arz edilmesiyle gerçekleşeceğinden bunun servet etkisini de sağlayabileceğidir. Arz edilen DİBS'leri alan hanehalkının aynı zamanda serveti de artmış olacak, böylece servetin tabana yayılması kolaylaşmış olacaktır.²¹ Çarpan ve dışlama etkilerinin birlikte ortaya çıkmasından dolayı gerçekte genişletici maliye politikasının ekonomiyi genişletip genişletmeyeceği çarpan ve dışlama etkilerinin seviyelerine göre belirlenir. Dışlama etkisi çarpan etkisinden fazla olursa genişletici maliye politikasının ekonomiyi genişletmek yerine daraltması bile beklenebilir.²²

Maliye politikasının ülkedeki üretim düzeyini artırıcı etkisi iktisat yazınında milli gelir çarpanları ve toplam gelir- toplam harcama grafikleri ile gösterilmektedir. Her iki teknik de temelini Keynesçi akımdan almaktadır. Milli gelir çarpanlarının gösterilişi aşağıdaki gibidir:

$$Y = C + I + G + X - M$$

$$C = C_0 + c(Y - T_0 - tY + Tr)$$

$$I = I_0 + e(Y - T_0 - tY + Tr)$$

$$T = T_0 + tY$$

$$M = M_0 + m(Y - T_0 - tY + Tr)$$

---

²¹ Brian Snowdon, Howard R. Vayne, **Modern Macroeconomics: Its origins, development and current state**, ISBN 1-84542-208-2, Massachusetts, Edward Elgar Publishing Inc., 2005, s.110

²² Mankiw, a.g.e., s.460

$$Y = (C_0 + c(Y-T_0-tY+Tr)) + (I_0 + e(Y-T_0-tY+Tr)) + G + X - (M_0 + m(Y-T_0-tY+Tr))$$

$$Y = \frac{1}{(1-(c+e-m))(1-t)} (C_0 - T_0(c+e-m) + Tr(c+e-m) + I_0 + G + X - M_0)$$

C_0 : Otonom tüketim harcamaları

c : Marjinal tüketim eğilimi

Y : Reel GSYİH

t : Vergi oranı²³

T_0 : Götürü²⁴ vergi

T : Toplanan vergi miktarı

Tr : Transfer ödemeleri

$Y-T_0-tY+Tr$: Kullanılabilir gelir

I_0 : Otonom (devletin yaptığı) yatırımlar

e : Özel sektörün marjinal yatırım eğilimi

M_0 : Otonom ithalat

m : Marjinal ithalat eğilimi

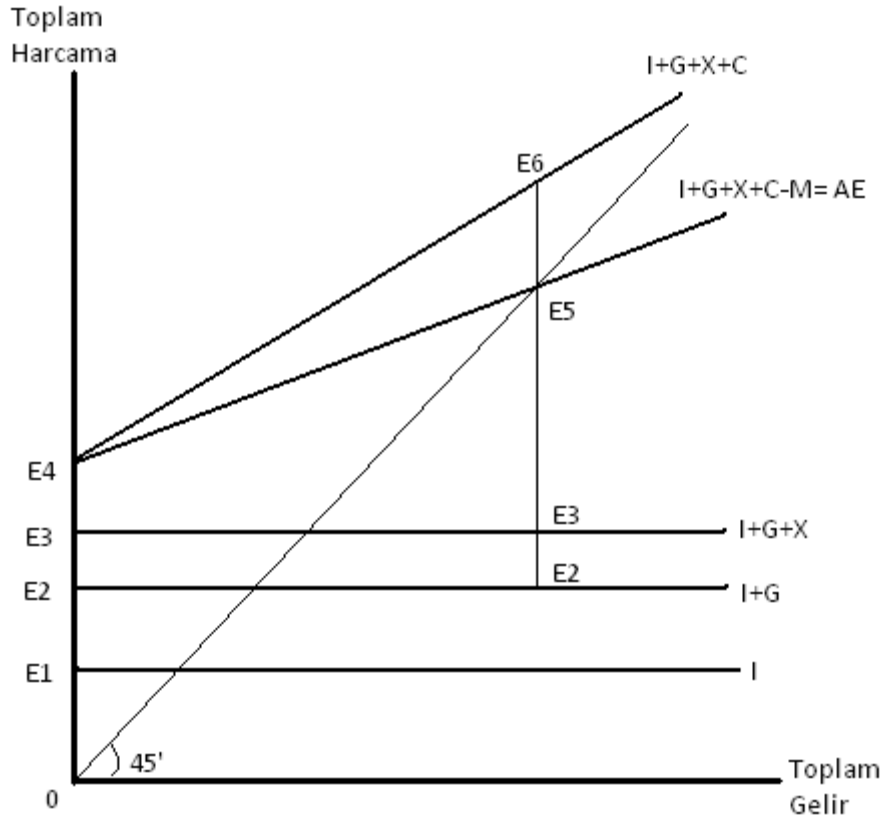
Y : Reel GSYİH

Yukarıdaki son denklem, milli gelirdeki bazı harcama kalemlerinde bir birimlik değişimin milli gelirden kaç birimlik değişime sebep olacağını göstermektedir. Gerçek hayatta bir ekonomide denklemin sağ tarafında bulunan tüketim, transfer, otonom yatırım, kamu, ihracat ve ithalat harcamalarının herbiri bulunmaktadır. Bu nedenle en geniş milli gelir çarpanı içerisinde yer alan marjinal tüketim eğilimi, marjinal yatırım eğilimi, marjinal ithalat eğilimi ve vergi oranı kavramlarının hiçbirisi sıfır değerini almayacaktır. Milli gelir çarpanı içerisinde yer alan bu kavramlardan

²³ Milli gelir çarpanı mekanizmasında vergi türüne bakılmaksızın her türlü verginin kullanılabilir geliri azalttığı düşünülür ve bu oran dolaysız ve dolaylı vergilerin ikisi için de kullanılabilir.

²⁴ Gelir seviyesine bağlı olarak değişmeyen, her kişiden aynı miktarda alınan vergi türü.

marjinal tüketim eğilimi ve marjinal yatırım eğilimi çarpanı artıran bir etkiye sahip olduğundan bu kavramların değeri arttıkça milli gelir daha hızlı artar. Yine milli gelir çarpanı içerisinde yer alan marjinal ithalat eğilimi ve vergi oranı çarpanı azaltan bir etkiye sahip olduğundan bu kavramların değeri arttıkça millî gelire azaltıcı yönde baskı yapacaktır. Sonuçta millî gelir çarpanını oluşturan kavramlardan hangileri daha baskın ise millî gelir o kavramlarla aynı yönde değişme gösterecektir. Millî gelir çarpanı ve harcama türlerinin herbirinin ekonomiyi ne kadar etkilediği grafik halinde gösterilmek istendiğinde toplam gelir-toplam harcama grafiklerinden yararlanılır.

Grafik 8: Millî geliri oluşturan toplam harcama bileşenleri ve gerçekleşen millî gelir düzeyi

E1: Otonom yatırım harcamaları

E2-E1: Kamu harcamaları

E3-E2: İhracat

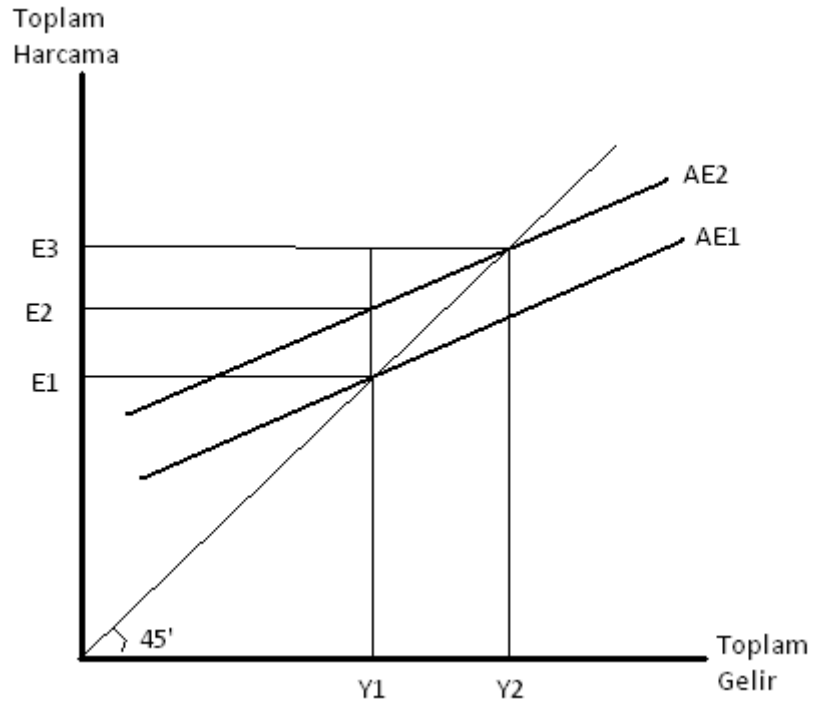
E4-E3: Otonom tüketim harcamaları

E6-E2: Gerçekleşen tüketim harcamaları

E6-E5: Gerçekleşen ithalat

E5: Gerçekleşen reel GSYİH

Yukarıdaki grafikte toplam harcama bileşenlerinin miktarı ve gerçekleşen reel GSYİH düzeyi gösterilmiştir. Otonom yatırımlar ve kamu harcamaları dışsal değişkenler olduğundan milli gelir düzeyine bağlı olmaksızın devlet tarafından değişik düzeylerde gerçekleştirilebilirler. Bu grafikte otonom yatırım miktarının E1, kamu harcamaları miktarının E2-E1 kadar olması kararlaştırılmıştır. Dışsal özellik gösteren bir diğer toplam harcama bileşeni ihracattır. Çünkü ihracat miktarı, yurt içi ekonominin durumuna bağlı olmaksızın diğer ülkelerdeki ekonomik durumla ilgili olduğundan yurt içindeki ekonominin daralması ya da genişlemesi ihracata etki etmez. Toplam harcamalar içerisinde içsel özellik gösteren iki harcama türü tüketim harcamaları ve ithalattır. Milli gelir düzeyi sıfır olsa bile hanehalkı hayatını devam ettirebilmek için belli miktarda tüketim harcaması yapmak zorundadır. Buna otonom tüketim harcamaları denir. Grafikte E4-E3 kadarlık otonom tüketim harcaması yapıldığı gösterilmiştir. Tüketim harcamalarının ve ithalatın içsel olmasının sebebi, yurt içi ekonominin durumuna göre kendiliğinden değişebilmesidir. Ekonominin daralma dönemlerinde bu harcama türleri azalır, genişleme dönemlerinde artar. Grafikte E6-E2 kadar tüketim harcaması yapılmıştır. Bunun E3-E2 kadarlık kısmı ihraç ürünlerinden, E6-E5 kadarlık kısmı ithal ürünlerinden karşılanmıştır. E5-E3 kadarlık kısmı ise yurt içinde üretilen mal ve hizmetlerin tüketimidir. Toplam harcamaların gerçekleşebilmesi için toplam gelire eşit olması gerekmektedir. Toplam harcamalar toplam gelirden az ya da fazla olamaz. Bu nedenle gerçekleşen toplam harcamalar gerçekleşen milli gelire aynı noktadır ve grafikte E5 düzeyindedir.

Grafik 9: Toplam harcamalardaki değişimin toplam gelire etkisi

AE1: İlk durumdaki planlanan toplam harcamalar

AE2: Son durumdaki planlanan toplam harcamalar

E1: İlk durumda gerçekleşen toplam harcamalar

E2: Son durumda gerçekleşen toplam harcamalar

Y1: İlk durumda gerçekleşen toplam gelir

Y2: Son durumda gerçekleşen toplam gelir

E3-E1 ya da Y2-Y1: Çarpan etkisiyle milli gelirden gerçekleşen artış miktarı

$$\text{Milli gelir çarpanı} = (Y2 - Y1) / (E2 - E1)$$

Yukarıdaki grafikte toplam harcamalardaki değişimin toplam gelire etkisi gösterilmiştir. İlk durumda gerçekleşen toplam harcama miktarı E1 iken dışsal özellik gösteren harcama türleri²⁵ toplamı E2-E1 kadar artırılmıştır. Bunun sonucunda son

²⁵ Dışsal özellik gösteren harcama türleri otonom yatırımlar ve kamu harcamalarıdır.

durumda çarpan etkisiyle toplam gelir Y2-Y1 kadar artmıştır. Artan toplam gelirin hepsi artan toplam harcamalara gideceği için E3-E1 aralığı ile Y2-Y1 aralığı birbirine eşittir. Milli gelir çarpanı toplam gelirdeki artmış miktarının toplam harcamalardaki artış miktarına oranıdır. Bu grafiğe göre ifade edilmek istenirse milli gelir çarpanı $(Y2-Y1)/(E2-E1)$ değerine eşittir.

2.3.1.1. Kamu Harcamalarının Etkisi

Kamu harcamalarının ekonomiyi genişletici etkisinin varlığı, harcama yöntemiyle milli gelir hesabına dayanılarak öne sürülebilir. GSYİH; tüketim, yatırım, kamu harcamaları ile dış ticaret dengesinden meydana geldiğine göre, daralama döneminde tüketim ve yatırım harcamaları artırılmıyorsa kamu harcamalarının dışsal olarak artırılmasının GSYİH'yı artıracığı matematiksel olarak söylenebilir.²⁶ Çalışmanın bu bölümünde kamu harcaması türlerinin GSYİH'yı etkileme dereceleri incelenmiştir.

Kamu harcamalarının etkisi incelenirken, kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılması esas alınmıştır. Çünkü kamu cari harcamalarının, kamu yatırımlarının ve transfer ödemelerinin ekonomi üzerindeki etkisi birbirinden farklı olacaktır.

Kamu cari harcamalarının, gerçekleştirildiği döneme etki eden ve bu nedenle yıllık planlanan, her yıl tekrarlanan harcamalar olduğu göz önüne alınırsa kısa dönem konjonktürel dalgalanmaları ılımlı hale getirecek etkisinin olduğu öne sürülebilir.

Kamu kurumlarının mal ve hizmet alımı artırılırsa bu mal ve hizmetleri üreten sektörlerin kapasite kullanım oranlarının artacağı söylenebilir. Çünkü kamuya mal ve hizmet alımı genellikle kamu ihaleleriyle olur ve bir kerede büyük miktarda alım yapılır. Büyük miktarda alımların yapılması o sektörün daralma döneminden çıkmasında etkilidir. Bu tür politikalarla devlet, hangi sektörleri öncelikli olarak canlandırmayı planlıyorsa o sektörde üretilen mal ve hizmetlerin alımını yapar. Konjonktürel dalgalanmayı en şiddetli yaşayan sektörlerin mal ve hizmetlerini almayı tercih edebilir, ya da GSYİH üzerinde en fazla büyüklüğe sahip sektörlerin mal ve hizmetlerini alma yoluna gidebilir. Devlet birçok sektörde birden alım yaptığında ekonominin genel olarak canlanmasını ve istihdamın artmasını sağlayabilecektir.

---

²⁶ Bowden, a.g.e., s.235

Kamu personel ödemelerinin artırılması, kamu kurumlarında çalışan memur ve işçilerin ücretlerinin artırılması anlamına gelir. Kamu kesiminde çalışanların toplam istihdama oranı Avrupa ülkelerinde %12 ile %22 arasında değiştiğini göze aldığımızda istihdamın bu kadar büyük bir oranında yapılacak ücret iyileştirmesinin tüketim harcamalarını artırıcı etkisinin ekonomiyi canlandırmada önemli bir rol oynayacağı söylenebilir. Diğer yandan, kamu kesimi ücretleri ekonomideki ücret seviyesinde belirleyici konumdadır. Yani özel sektör, çalışanlarına ödeyeceği ücretleri saptarken kamu kesiminde belirlenen ücret seviyesine göre ayarlama yapar. Kamu kesiminde ücretler artırıldığında buna özel sektör de ayak uydurmak zorunda kalacak ve özel sektörde çalışanların ücretleri üzerinde artış yönünde baskı oluşacaktır. Böylece istihdamın daha büyük bir kısmında ücretler artacak, hanehalkının alım günü genel itibarıyla artmış olacaktır. Kamu personel ödemelerinin artırılması, hanehalkı tüketim harcamalarını artırıcı yönde uyarıcı etki yapacağından dolayı ekonomi üzerinde dolaylı etkisi olacaktır. Tüketim harcamalarına olan dolaylı etki, özellikle az gelişmiş ülkelerde daha fazla olacaktır. Çünkü az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı gelişmiş ülkelerekinden daha bozuk olduğundan nüfusun büyük kısmı, ücretlerinin büyük kısmını zorunlu tüketim mallarını satın almakta kullanmaktadır. Hanehalkının zorunlu tüketim malı ihtiyacını karşılamakta zorlandığı bir ülkede ücret seviyesinin artırılması, hanehalkının ek gelirini ihtiyat amaçlı saklamaktan ziyade, mübadele amacıyla kullanmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla ortalama ücret seviyesinin düşük olduğu az gelişmiş ülkelerde ücretlerin artırılması, marjinal tüketim eğiliminin büyüklüğünden dolayı tüketim harcamalarını gelişmiş ülkelerekinden daha büyük oranda artıracaktır. Çünkü marjinal tüketim eğilimi milli gelir arttıkça azalmaktadır.²⁷

Kamunun eğitim ve sağlık alanlarında yaptığı harcamaların artması, ekonominin daralma döneminden çıkmasına yardımcı olan başka bir durumdur. Hanehalkının kendi ücretlerinden yaptığı ödemelerle karşılayacağı eğitim ve sağlık hizmeti ihtiyacını devlet kendi kaynaklarıyla karşılama yoluna giderse veya hanehalkının eğitime ve sağlığa yaptığı harcamalara çeşitli şekillerde destek olursa, hanehalkı eğitime ve sağlığa ayırdığı gelirini tüketim harcamaları için kullanabilecektir. Yani kamunun eğitim ve sağlık harcamalarını artırması, hanehalkında geliri artmış hissi uyandırır ve harcama kaydırıcı etki yapar.

---

²⁷ A.e., s.187

Kamunun adalet, savunma, güvenlik gibi diğer cari harcamalarını artırmasının ekonomiye çeşitli şekillerde etkisi olacaktır. Bu tür kamu hizmetlerinin artması, öncelikle bu alanlarda kamunun istihdamını artırması anlamına gelir. İstihdam oranının yükselmesi ülkede daha çok kişinin gelir elde etmesini ve daha çok kişinin tüketim harcaması yapmasını sağlayacaktır. Öte yandan, özellikle savunma ve güvenlik alanlarında kamu harcamalarının artması, dönem içerisindeki üretim miktarını²⁸ artıracak olmasından dolayı direkt olarak GSYİH üzerinde artırıcı etki yapar. Ayrıca savunma ve güvenlik alanlarında kamunun üretim hacminin artması, bu üretime girdi sağlayan birçok özel sektörü geliştirici etkide bulunacaktır.

Kamu yatırımları kamu cari harcamaları gibi kısa dönemli değildir, planlaması uzun dönemli yapılır, etkisi uzun döneme yayılır. Bu nedenle konjonktürel daralmaları bertaraf etmede eğer acil çözüm aranmak isteniyorsa daha kısa sürede etkisini gösteren kamu cari harcamalarına yönelmek daha doğru olacaktır. Fakat daralma döneminden uzun sürede çıkılması makul bulunmuşsa ve sonrasında ekonomideki iyileşmenin sonraki dönemlere de sarkması isteniyorsa kamu yatırımları ekonomide daha kalıcı bir çözüm üretecektir. Kamu yatırımlarının bir diğer olumlu özelliği, devletin bizzat kendisinin mal ve hizmet üretimini üstlenmesi söz konusu olduğundan, ekonominin dönemlik üretim düzeyini direkt olarak artırıcı etkide bulunacak olmasıdır. Yani kamu cari harcamalarında olduğu gibi, önce harcama yapılıp sonrasında firmaların ve hanehalkının bu harcamalara olumlu tepki vermesi beklenmeyecektir. Bu direkt etki, altyapı yatırımlarında fazla geçerli değildir. Devletçiliğin ekonomide hakim olduğu rejimlerde devlet doğrudan üretime yönelik yatırımlarda bulunur. Diğer bir deyişle, birçok tüketim ve yatırım malının üretimini devlet kendi üzerine alır. Bu gibi devletçi rejimlerde kamu yatırımlarında altyapı yatırımlarının yanında doğrudan üretime yönelik yatırımların payı da oldukça fazla olacağından kamu yatırımlarının ekonomiyi daralma döneminden çıkarma gücü artacaktır. Devletçi rejimin bulunmadığı ekonomilerde kamu yatırımlarının büyük kısmı altyapı yatırımlarıyla sınırlıdır. Bugün iktisat yazınında kamu yatırımlarından altyapı yatırımları anlamına gelen “otonom yatırımlar” şeklinde bahsedilmesi, bunu destekleyen bir durumdur. Buna göre, bugün birçok gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde kamu yatırımlarının ülkedeki üretim düzeyini doğrudan etkileme gücü, kamu yatırımları altyapı yatırımlarıyla sınırlanmış olduğundan azalmıştır denilebilir.

---

²⁸ Silah sanayindeki üretim miktarı.

“Kamu yatırımlarının doğrudan üretime yönelik olmayıp altyapı yatırımları şeklinde gerçekleşse bile ekonomiye bazı olumlu etkileri olacaktır. Olumlu etkileri şu şekilde gruplamak mümkündür;

- Sermaye malı üreten sektörleri ve inşaat sektörü devlet eliyle canlandırılmış olacaktır. Bu sektörler, daralmadan en çok etkileyen ve işsizlik oranlarının en hızlı yükseldiği sektörler arasındadır.
- Okul, park, otoyol vb. sosyal faydası yüksek malların üretimi sağlanmış olacaktır.
- İstihdam seviyesi devlet eliyle artırılmış olacaktır. İstihdam artışı birçok işçiye moral ve özgüven kazandıracaktır.”²⁹

Transfer ödemelerinin daralma döneminden çıkışta etkili olabilmesi, tüketim harcamalarını artırmaya bağlıdır. Transfer ödemeleri, servetin gerçek ve tüzel kişiler arasında devlet düzenlemeleri sonucu el değiştirmesi şeklinde tanımlanır. Servetin az tüketim harcaması yapandan çok tüketim harcaması yapana doğru kaydırılmasını sağlayacak düzenlemeler yapılması ekonomiyi canlandırabilir. Bu nedenle, öncelikle marjinal tüketim eğilimi yüksek ve düşük grupların belirlenmesi ve servet dağılımının buna göre yapılması gerekmektedir.

Sosyal güvenlik ödemeleri, devletin hanehalkına sağlık ve emeklilik gibi durumlar için fon aktarmasıdır. Sosyal güvenlik ödemelerinin artırılması, hanehalkının sağlık masraflarını azaltarak tasarruf etmiş gibi oldukları bu fonların tüketim harcamalarına kaymasını sağlayabilecektir. Ayrıca emekli maaşlarının artmasını sağlayacağından emekli vatandaşların daha fazla tüketim harcaması yapmasını sağlayabilecektir. Tabii tüketim harcamalarının artması hanehalkının kendi tercihlerinden kaynaklanacaktır. Yani hanehalkı sosyal güvenlik ödemelerinin artması sonucunda elinde kalan fazla fonları tüketim harcamasına dönüştürmek yerine başka yöntemlerle tasarruf etmeyi de tercih edebilir. Bu fazla fonların tüketim harcamasına dönüşmemesi durumunda sosyal güvenlik ödemelerinin ekonomiyi canlandırıcı etkisi azalacaktır.

Emekli, dul, yetim ve öğrencilere yapılan sosyal transferlerin de tüketim harcamalarını artırıcı etkisi ortaya çıkabilir. Bu tür sosyal transferler, yardıma

---

²⁹ Milton H. Spencer, **Contemporary Economics**, 2.bsk., ISBN 0-87901-031-2, New York, Worth Publishers Inc., 1974, s.199

nispeten daha fazla ihtiyacı olan kesimlere yapılır ve bu kesimlerin kullanılabilir geliri devlet tarafından dışsal olarak artırılmış olur. Toplumdaki yardıma muhtaç kesimlerin marjinal tüketim eğilimleri, orta ve üst ücret dilimindekilere göre daha yüksek olduğundan bu tür sosyal transferlerin daralma döneminden çıkışta etkili olduğu söylenebilir.

Vergi indirimleri, teşvik, sübvansiyon gibi transfer ödemeleri hanehalkına değil, firmalara yapılır. Dolayısıyla bu tür transfer ödemelerinin hanehalkının tüketim harcamalarını artırmak yönünde bir etkisi olmayacaktır. Fakat daralmadan olumsuz etkilenen yurt içindeki firmalara bu yöntemlerle destek sağlanması, firmaların ekonomideki kötü gidişten kurtulmalarına olumlu katkı yapabilecektir.

“Yatırımlara teşvik ve sübvansiyonların kalıcı olmasından ziyade geçici bir şekilde uygulanması ekonomiyi daha fazla etkileyecektir. Çünkü sübvansiyonunun geçici olduğunu bilmek, girişimcileri yatırım yapmak konusunda sıkıştıracaktır. Girişimciler sübvansiyonu kaçırmamak için gelecekteki yatırım planlarını öne çekebileceklerdir. Sürekli bir sübvansiyonda ise girişimcilerin yatırım kararlarını daha da geciktirmelerine sebep olabilir.”³⁰

Kamu harcamaları içerisinde borç faizi ödemeleri, diğer alt kalemlerden farklı özellik gösterir. Borç faizi ödemelerinin artırılması, kamu borçlarının daha uzun sürede ödenmesi yönünde bürokraside karar alınması sonucunda gerçekleşebilir. Kamu borçlanması arttığında ya da kamu borçlarının daha uzun sürede ödenmesi kararı alındığında devlet, elindeki fonları ekonomiye enjekte etmek yerine alacaklı konumundaki gerçek ve tüzel kişilere devredecektir. Bu durumunda, daralma dönemindeki ekonomi daha da daralma riskiyle karşılaşabilecektir. Çünkü ülke kaynakları ekonominin değişik kesimlerinde üretim düzeyini artırmak amacıyla kullanılmak yerine atıl durumda bırakılacak ve alacaklı kişilere devredilecektir.

2.3.1.2. Vergilerin Etkisi

Ekonominin daralma döneminden çıkışında vergi oranlarının azaltılması gerektiği genel bir ön kabul olarak değerlendirilmesine rağmen farklı vergi türleri ekonominin

---

³⁰ Ben J. Heijdra, Frederick van der Ploeg, **Foundations of modern macroeconomics**, ISBN 0-19-877617-9, Oxford, Oxford University Press, 2002, s.95

farklı kesimlerine farklı şiddette etkide bulunacağından dolayı her vergi türünü ayrı ayrı incelemek gerekir. Bu başlıkta, ülkeler arasında vergi türleri değişkenlik gösterdiğinden dolayı³¹ ve bu çalışma daha çok Türkiye'deki durumla ilgili olduğundan dolayı vergilerin daralma döneminden çıkışı incelenirken vergi türlerinin Türkiye'deki şekli esas alınmıştır.

“Gelir ve servet vergileri dolaysız vergilerdir. Dolaysız vergilerin en ayırt edici özelliği, gerçek ve tüzel kişiler herhangi bir harcama yapmadan, gelirin elde edilmesi sırasında gelirin büyüklüğüne bağlı olarak kesilmesidir. Harcama yapmadan kesildiğine göre, dolaysız vergilerin toplanmasının dolaylı vergilerden daha kolay olduğu ve kayıt dışılığı azalttığı söylenebilir. Bu durum, vergi gelirlerinin artması yönünde katkı sağlayacaktır. Örneğin, 1994 yılında ABD federal hükümetinin toplam gelirinin %56'sı gelir vergilerinden ve %38'i sosyal güvenlik vergilerinden³² sağlanmıştır.”³³ Dolaysız vergiler harcamalar üzerinden alınan vergiler olduğuna göre, dolaysız vergilerde kayıt dışılığın artma olasılığı daha fazladır.

Kişisel gelir vergisi, hanehalkından kesilen dolaysız vergilerdir. Oranları belirlenirken öncelikle ücret dilimleri belirlenir, sonrasında alt ücret dilimlerinden üst gelir dilimlerine gidildikçe oran artabilir, sabit kalabilir ya da azalabilir. “Hanehalkı belli bir miktar gelir vergisi öder ve devlet bunun karşılığında bu vergilerden sağlanan gelirlerle çeşitli programlar hayata geçirir, hanehalkı bu programlardan fayda sağlamış olur. Diğer değişkenler sabit kaldıkça, hanehalkının geliri ne kadar yüksekse ödediği gelir vergisi oranı o kadar yüksektir, hanehalkının devletin bu gelirlerle oluşturduğu programlardan elde ettiği fayda o kadar azdır.”³⁴ Yani gelir vergisi genelde artan oranlı olarak düzenlenir ve bu durum düşük gelirli kişilere daha çok fayda sağlarken, yüksek gelirli kişilere faydası gittikçe azalır. Teoride kişisel gelir vergisinde, gelir dilimleri ve vergi oranlarının artışı konularında devlet farklı düzenlemeler yapabilir.

Ücret dilimlerinin düzenlenmesi şu şekillerde olabilir:

- Ücret dilimleri geniş tutularak dilim sayısı azaltılabilir

---

³¹ Örneğin ABD'deki vergi sınıflandırması ile Türkiye'deki vergi sınıflandırması farklıdır.

³² ABD'de sosyal güvenlik vergileri gelir vergilerinden ayrı ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise sosyal güvenlik vergileri, kişisel gelir ve kurumlar vergileri ile birlikte gelir vergileri içerisinde incelenmiştir.

³³ Parkin, a.g.e., s.436

³⁴ A.e., s.436

- Ücret dilimleri dar tutularak dilim sayısı artırılabilir

Vergi oranlarının düzenlenmesi ise şu şekillerde olabilir:

- Alt ücret dilimlerinden üst ücret dilimlerine doğru gidildikçe vergi oranı hızlı artabilir

- Alt ücret dilimlerinden üst ücret dilimlerine doğru gidildikçe vergi oranı yavaş artabilir

- Alt ücret dilimlerinden üst ücret dilimlerine doğru gidildikçe vergi oranı sabit kalabilir

- Alt ücret dilimlerinden üst ücret dilimlerine doğru gidildikçe vergi oranı azalabilir

Kişisel gelir vergisi düzenlenirken ücret dilimlerinin genişliğinin³⁵ ve her dilimdeki vergi oranlarının belirlenmesi, devletin büyümede benimsediği stratejiye göre değişir. Özel sektörün tasarruf oranını artırıp bu tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi şeklinde bir strateji benimsenmişse hangi ücret dilimindeki hanehalkının tasarruf oranının fazla olduğuna bakılacak ve bu ücret dilimindekilerin kullanılabilir gelirini artırma yönünde kararlar alınacaktır. Yurt içi tasarrufların büyük kısmının üst ücret dilimindeki hanehalkı tarafından yapıldığı kabulünden dolayı, bu stratejide gelir dağılımının bozulması pahasına yurt içi tasarruflar artırılmaya çalışılır. Üst ücret dilimleri ile alt ücret dilimleri arasındaki fark en başlarda açılacak olmasına rağmen, artan yurt içi tasarrufların özel sektör yatırımlarına dönüştürülmeye başlanmasıyla birlikte reel GSYİH artışı hızlanacak ve sonraki yıllarda bu artış alt ücret dilimindekilere de yansıtılacak, onların gelir seviyesini de artıracaktır. Gelir dağılımı sorunuyla ilgilenilmemesi ve devlet planlarının tamamen yurt içi tasarruf miktarını artırmaya dayanması, bu stratejinin en temel özellikleridir. Bu stratejinin başarılı olabilmesi için ücret dilimleri geniş tutularak dilim sayısının az olmasına özen gösterilmeli ve alt ücret dilimlerinden üst ücret dilimlerine doğru gidildikçe vergi oranı hızlı artmamalıdır.

Devletin ekonomide yoğun müdahalesine dayalı büyüme stratejisi benimsenmişse hanehalkının ücret dilimlerine ayrıştırılması ve kişisel gelir vergisinin artış hızı yukarıdaki stratejiden farklı özelliğe bürünür. Bu stratejide özel sektör yatırımlarına dayalı büyüme modeli benimsenmediğinden kamu gelirlerinin artırılarak bu gelirlerin

---

³⁵ “Ücret dilimlerinin genişliği” bazı kaynaklarda “ücret dilimleri aralıkları” şeklinde de ifade edilir.

kamu yatırımlarına dönüştürülmesi amaçlanır. Kamu gelirlerinin büyük kısmı vergiler yoluyla elde edildiğinden vergi gelirini en çoklaştıracak uygulamalar hayata geçirilir. Vergi gelirlerinin artırılabilmesi için dolaysız vergilerin payının artırılarak dolaylı vergilerin toplam içerisindeki payının azaltılması gerekir. Dolaysız vergiler içerisinde en fazla paya sahip olan kişisel gelir vergisi, vergi gelirinin artırılmasında önemli rol oynar. Kişisel gelir vergisinin etkinleştirilmesi ise, ücret dilimleri dar tutularak dilim sayısının artırılmasıyla ve alt ücret dilimlerinden üst ücret dilimlerine doğru gidildikçe vergi oranının hızlı artırılmasıyla sağlanabilir. Çünkü ücret dilimleri dar tutulduğunda bir yandan vergilemede hanehalkının değişik kullanılabilir gelirleri arasında adalet sağlanırken, bir yandan bu ücret dilimleri arasındaki vergi oranında hızlı artıştan dolayı devletin vergi geliri de hızlı artacaktır. Bütçelemeye dönemlik harcamalar planlanıp maliyeti hesaplandıktan sonra vergileme planı hazırlandığından, ücret dilimlerinin genişliği ve kişisel gelir vergisinin ücret dilimleri arasındaki artış hızı, devletin yapmayı planladığı kamu harcaması miktarına göre şekillenecektir. Bu stratejide, hanehalkından alınan yüksek oranlı vergilerin, kamu yatırımları sonrasında gerçekleşeceği umulan hızlı reel GSYİH artışıyla birlikte hanehalkına kullanılabilir gelir artışı şeklinde tekrar yansıtacağı kabul edilir. Yani burada, toplanan vergi gelirinin devlet tarafından tekrar planlı bir şekilde ekonomiye enjekte edilecek olması esastır.

Daralmanın toplulaştırılmış talep yetersizliğinden kaynaklandığı göz önüne alındığında, daralma döneminden çıkabilmek için toplulaştırılmış talebi artıracak politikaların izlenmesi gerektiği açıktır. Toplulaştırılmış talebin artırılması, ekonomide enjeksiyonların artırılması ya da sızıntıların azaltılması yoluyla gerçekleştirilir. Toplam gelir- toplam harcama denklemlerine göre;

$$Y = C + I + G + (X - M)$$

$$Y = C + S + T$$

$$I + G + X = S + T + M$$

Y: GSYİH

I: Yatırım harcamaları

G: Kamu harcamaları

X: İhracat

S: Yurt içi tasarruf miktarı

T: Devletin vergi geliri

M: İthalat

özdeşliği elde edilir. Son denklemin sol tarafı ekonomideki enjeksiyonları, sağ tarafı sızıntıları gösterir. Yani sol taraftaki bileşenlerin artışı ekonomiyi genişletici etki gösterirken sağ taraftaki bileşenlerin artışı ekonomiyi daraltıcı etki gösterir. Ayrıca sol ve sağ taraftaki her harf birbirinin karşılığı niteliğindedir. "Yatırımlar tasarrufların, kamu harcamaları vergilerin, ihracat ithalatın karşılığıdır."³⁶ Yurt içi tasarruflar sızıntılar arasında gösterilmesine rağmen, bu tasarrufların daha sonra yatırım harcamaları yapmaya imkan tanımasından dolayı ekonomiyi genişletici etkisinin olduğu kabul edilir. Tabi dönem sonunda hesaplaması yapılan yatırım harcamaları miktarının yurt içi tasarruf miktarından az olmaması gerekmektedir. Yatırım harcamaları miktarı, yurt içi tasarruf miktarından az olduğunda tasarrufların bir kısmı kullanılmadan atıl durumda bekletilmiş sayılır. Diğer bir deyişle, ülke elindeki kaynakların bir kısmını kullanamamış sayılır. Bu durumda, gerçekleşen GSYİH, potansiyel GSYİH'dan az olacaktır. Dönem sonunda hesaplaması yapılan yatırım harcaması miktarı, yurt içi tasarruf miktarını aşmışsa bu yatırımların bir kısmının yurt dışından borç alınarak yapıldığı sonucuna varılır. Yurt içi tasarruf miktarının artırılması, dönem başında planlanan yatırım harcamalarının yurt dışından borç alınmadan gerçekleştirilebilmesi için önemlidir.

Son denklemde vergilerin kamu harcamalarına karşılık geldiği anlaşılır.³⁷ O halde devletin vergi gelirinin artırılmasında iki tür yorum yapılabilir. Birincisi; devletin vergi gelirlerinin artmasının daha fazla kamu harcamasına imkan tanıyacağından dolayı devletçi stratejiye dayalı büyümede vergi gelirinin artırılmasına olumlu bakılmasıdır. Tabi bu olumlu durumun gerçekleşebilmesi için dönem sonunda hesaplanan kamu harcaması miktarının, dönem sonunda hesaplanan vergi gelirinden az olmaması gerekir. Eğer kamu harcamaları vergi gelirinden daha az gerçekleşmişse devletin elde ettiği geliri tam kullanamadığı, bir kısmını atıl durumda bıraktığı söylenebilir. Bu

---

³⁶ Bowden, a.g.e., s.155

³⁷ Son denkleme göre aynı şekilde, yurt içi tasarruflar yatırım harcamalarının, ithalat ise ihracatın karşılığıdır.

durumda gerçekleşen GSYİH, potansiyel GSYİH'dan daha küçük olacaktır. Eğer kamu harcamaları vergi gelirinden daha fazla gerçekleşmişse devletin bu harcamaları karşılayabilmesi için vergi gelirini aşan kısmını kamu borçlanması şeklinde karşıladığı sonucuna varılır. Kamu harcamalarının kamu borcu şeklinde karşılanmasının önüne geçmek açısından devletin vergi gelirini artırmak önemlidir. Fakat devletçi stratejiye dayalı büyüme değil de özel sektör yatırımlarına dayalı büyüme stratejisi benimsenmişse devletin vergi gelirinin azaltılması gerekecektir. Çünkü son denkleme göre, devletin vergi geliri ekonomide sızıntı özelliği göstermektedir. Devletin vergi gelirinin dışsal olarak azaltılması vergi oranlarının azaltılması ile olur. Burada önemli olan nokta, hangi vergi türlerindeki vergi oranının azaltılmasının genişlemede daha etkili olacağına belirlenmesidir.

Kişisel gelir vergisi oranının azaltılması hanehalkının kullanılabilir gelirini artıracığından tüketim harcamalarını artıracaktır. Fakat farklı ücret dilimdekilerin tüketim alışkanlıkları ve tercihleri farklı olduğundan dolayı, öncelikle hangi ücret diliminde bulunanların vergi oranını azaltmak ülke ekonomisini genişletmede daha etkili olur, buna bakmak gerekir. Az gelişmiş ülkelerde alt ücret dilimlerinden üst ücret dilimlerine doğru gidildikçe tüketim tercihleri ithal ve lüks tüketim mallarına doğru değişim gösterir. Bu nedenle, özellikle üst ücret dilimdekilerin kişisel gelir vergisi oranlarını alt ücret dilimdekilerden daha fazla azaltmak, yurt içindeki tüketim tercihlerini ithal mallarına kaydırmasından dolayı dış ticaret açığına ve cari açığa sebep olabilir, böylece ülke kaynaklarının yurt dışına akmasına sebep olabilir. Bu durum, daralma dönemindeki ekonominin üretim düzeyinin daha da gerilemesiyle sonuçlanabilir. Az gelişmiş ülkelerde kişisel gelir vergisi oranının azaltılmasıyla başlıca amaçlanan durum yurt içi toplulaştırılmış talep seviyesini artırmak ise alt ücret dilimlerdeki hanehalkının kişisel gelir vergisi oranını üst ücret dilimlerdekinden daha fazla azaltmak gerekir. Böylelikle hem marjinal tüketim eğilimi alt ücret diliminde daha yüksek olduğundan tüketim harcamaları aksi duruma göre nispeten daha hızlı artacak, hem de alt ücret diliminde tüketim tercihlerinde ithal ve lüks tüketim mallarının payı daha az olduğundan yurt içi üretim düzeyi aksi duruma göre nispeten daha çok artacaktır. Spencer'a göre, üst gelir dilimleri üzerine daha çok yük bindirecek türden bir vergi oranı ayarlaması yapıldığında tüketim harcamaları ve ekonomi daha fazla uyarılacaktır. Böyle bir durumda devletin vergi gelirleri, büyük kısmı orta ve alt gelir dilimlerinden kesildiğinden dolayı kısa

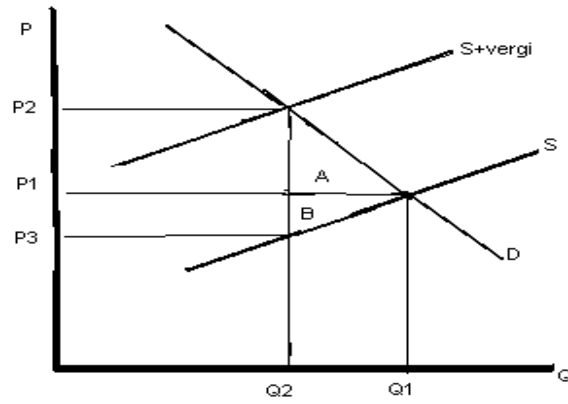
dönemde azalacak, fakat uzun dönemde milli gelir artışının etkisiyle tekrar artacaktır.³⁸

Kurumlar vergisi oranının azaltmanın daralma döneminden çıkışta etkisi, özel sektör firmalarının daralmayla birlikte azalan kar marjlarını artırma yönünde destek sağlaması bakımından önemlidir. Kar marjının artması özel sektör yatırımlarını artıracaktır. Yani kurumlar vergisi oranının azaltılması, toplam gelir- toplam harcama denkleminin sağ tarafında gösterilen vergi gelirini azaltırken, denklemin sol tarafında gösterilen kamu harcamalarını azaltacak ve yatırım harcamalarını artıracaktır. Yatırım harcamalarında ise devlete ait otonom yatırımlar değil, özel sektöre ait uyarılmış yatırımlar artacaktır. Böylelikle ekonomide daralma döneminden çıkışta kamu kesiminin GSYİH'daki payı azalırken özel sektörün payı artacaktır. Diğer yandan, GSYİH'nın gelir yöntemiyle hesaplanmasına bakıldığında, emek gelirinin payı azalacak, sermaye ve girişimci gelirlerinin payı artacaktır. Bu durum, daralma döneminden çıkışın gelir dağılımında bozulma pahasına gerçekleştirilmesi anlamına gelir.

Servet vergileri oranlarının azaltılmasının daralma döneminden çıkışta, kişisel gelir vergisi oranının azaltılmasındaki gibi bir etki gösterebilir. Fakat servet unsurlarını oluşturan gayrimenkuller ve motorlu taşıtların mülkiyeti üst ücret dilimlerine doğru gidildikçe artacağından, servet vergileri oranlarının azaltılması özellikle üst ücret dilimlerindeki hanehalkının tüketim harcamalarını artırıcı yönde etki gösterecektir. Yani tüketim harcamalarının artmasıyla ithalatın ve lüks tüketimin artma riski vardır. Ayrıca üst ücret dilimlerindeki artan kullanılabilir gelirin tüketim harcamalarına gitmeyip tasarruf şeklinde biriktirilme olasılığı da vardır. Artan kullanılabilir gelir ekonomiye geri kazandırılmayıp tasarruf şeklinde elde tutulursa hem tüketim harcamaları artmamış olacak, hem de devletin vergi geliri azalacağından kamu harcamaları azaltılmak zorunda kalacaktır. Bu durum ekonominin daralma döneminden çıkışını engelleyecektir.

---

³⁸ Spencer, a.g.e., s.198

Grafik 10: Devletin ek³⁹ harcama vergisi koymasındaki durumda ortaya çıkan üretici ve tüketici artıklarındaki değişimler ve toplumsal refah kaybı⁴⁰

D: X malına ait talep doğrusu

S: Ek vergi konmadan önce X malına ait arz doğrusu

S+vergi: Ek vergi konduktan sonra X malına ait arz doğrusu

P1: Ek vergi öncesi X malının piyasa fiyatı

P2: Ek vergi sonrası X malının piyasa fiyatı

P2-P3: Bir birim X malına konan ek harcama vergisi

Q1: Ek vergi öncesi X malının satış miktarı

Q2: Ek vergi sonrası X malının satış miktarı

A: Tüketici artığındaki azalmayı gösteren alan

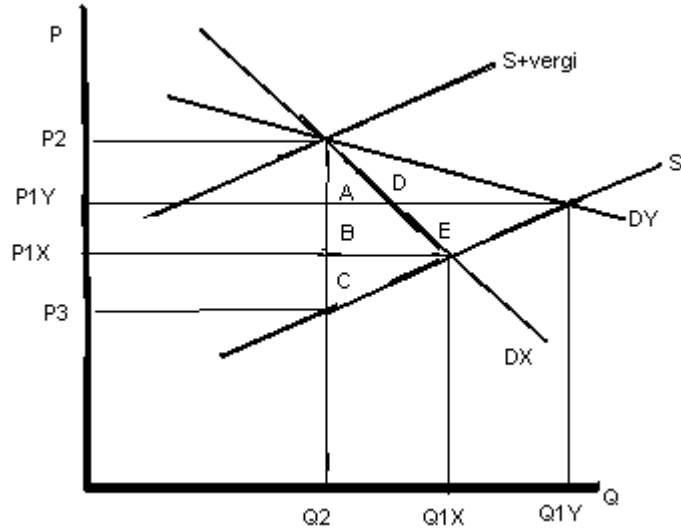
B: Üretici artığındaki azalmayı gösteren alan

A+B: Ek vergi sonrası oluşan toplumsal refah kaybı

³⁹ Birinci durumdayken de X malı üzerinde zaten harcama vergisi olduğu ve devletin harcama vergisi oranını artırdığı varsayıldığından “ek” kelimesinin konması uygun görülmüştür.

⁴⁰ “Deadweight loss” terimi bu çalışmada Türkçe’ye “toplumsal refah kaybı” şeklinde çevrilmiştir.

Yukarıdaki grafikte ekonomideki herhangi bir X malına ait arz ve talep doğruları ile bu mala ek vergi konması durumunda arz ve talepteki değişimler gösterilmiştir. Ek harcama vergisi konmadan önce, X malı piyasada P1 fiyatından Q1 miktarında satılırken devlet birim X malı başına P2-P3 kadar ek harcama vergisi koymuştur. Ek vergi konması X malının üretim hacmini kısmış ve arz doğrusu sola kaymıştır. X malına ait talep doğrusunda kayma yaşanmayacağından ek vergi sonrasında X malının piyasa fiyatı P2'ye çıkmış ve satış miktarı Q2'ye gerilemiştir. Daha yüksek fiyattan daha az miktarda tüketim yapıldığından tüketici artığı A alanı kadar azalmış, daha yüksek fiyattan da olsa daha az satıldığı için üretici gelirinde azalma ortaya çıkmış ve bu nedenle üretici artığı B alanı kadar azalmıştır. Sonuçta üretici ve tüketici artıklarının toplamı anlamına gelen toplumsal refah, A+B alanı kadar azalmıştır. Devlet ek harcama vergisi koymakla $(P2-P3)*Q2$ kadar vergi geliri elde eder. Devlet X malından elde ettiği bu vergi gelirini çeşitli yollarla kamu harcaması şekline dönüştürüp piyasaya geri enjekte ederse ekonomideki kaynak miktarı yeniden artırılmış olacak ve ekonominin canlanmasına katkı sağlayabilecektir. Fakat sonraki adımlarda devletin kararı göz önüne alınmadığında, sadece bu tabloya bakıp yorum yapıldığında, üretici ve tüketici artıklarının ikisi birden azaldığından dolayı ek harcama vergisi konmasının toplum refahını azalttığı söylenebilir. X malına ait arz ve talep doğruları diğer mallar için de düşünülüp bu arz ve talep doğruları toplulaştırılmış arz ve talep doğruları haline getirildiğinde, arz eğrisindeki sola kayma nedeniyle ekonominin üretim düzeyinin azalması ve toplam tüketim düzeyinin azalması söz konusu olur. Yani bu durumda ekonomi daha da daralmayla karşı karşıya kalacaktır.

Grafik 11: Devletin ek harcama vergisi koyması durumunda, fiyat esnekliği farklı malların sebep olacağı üretici ve tüketici artıklarındaki azalmaların farklılaşması

S: Ek vergi konmadan önce X ve Y mallarına ait arz doğrusu

S+vergi: Ek vergi konduktan sonra X ve Y mallarına ait arz doğrusu

DX: X malına ait talep doğrusu

DY: Y malına ait talep doğrusu

P1X: Ek vergi öncesi X malının piyasa fiyatı

P1Y: Ek vergi öncesi Y malının piyasa fiyatı

P2: Ek vergi sonrası X ve Y mallarının piyasa fiyatı

P2-P3: Bir birim X ve Y malına konan ek harcama vergisi

Q1X: Ek vergi öncesi X malının satış miktarı

Q1Y: Ek vergi öncesi Y malının satış miktarı

Q2: Ek vergi sonrası X ve Y mallarının satış miktarı

A+B: X malına ait tüketici artığındaki azalmayı gösteren alan

C: X malına ait üretici artığındaki azalmayı gösteren alan

A+B+C: Ek vergi sonrası, X malından kaynaklanan toplumsal refah kaybı

A+D: Y malına ait tüketici artığındaki azalmayı gösteren alan

B+C+E: Y malına ait üretici artığındaki azalmayı gösteren alan

A+B+C+D+E: Ek vergi sonrası, Y malından kaynaklanan toplumsal refah kaybı

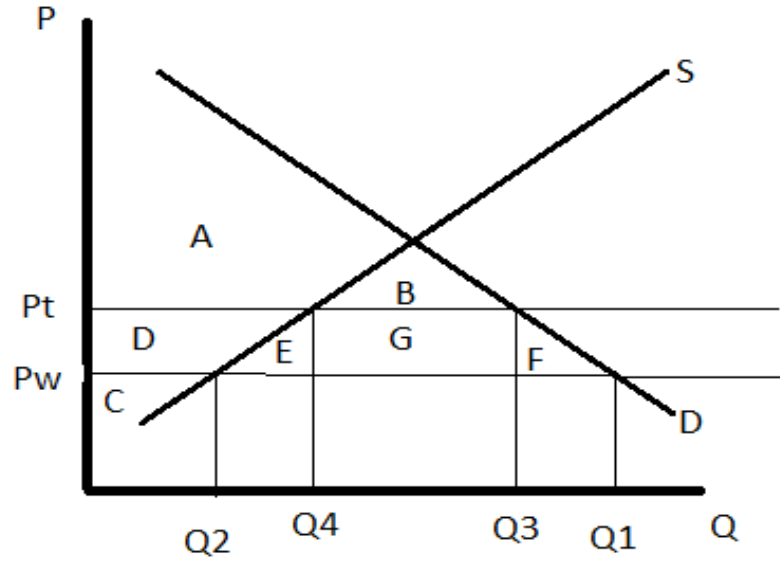
Yukarıdaki grafikte, ekonomideki X ve Y mallarına ait arz ve talep doğruları ile bu mallara ek vergi konması durumunda arz ve talepteki değişimler gösterilmiştir. Önceki grafikten farklı olarak burada X ve Y olmak üzere iki mal vardır. Talep doğrularının eğiminden anlaşılacağı üzere, Y malı talebinin fiyat elastikiyeti, X malı talebinin fiyat elastikiyetinden daha büyüktür. Bu iki mala aynı miktarda ve ilk ve son durumdaki piyasa fiyatları aynı olduğundan aynı oranda ek harcama vergisi konduğunda, fiyat elastikiyetinin büyük olduğu Y malının sebep olacağı toplumsal refah kaybı, X malının sebep olacağı toplumsal refah kaybından daha fazla olacaktır. Buradan, fiyat elastikiyeti büyük olan mallar yerine fiyat elastikiyeti küçük olan mallara ek harcama vergisinin konmasının daha iyi olacağı sonucuna varılır. Çünkü fiyat elastikiyeti yüksek olan mala ek harcama vergisinin konması talebi ciddi miktarda düşürmüştür. Bu durum, ekonomideki daralmanın daha da şiddetlenmesine sebep olabilir.

“Doğrudan ve dolaysız vergi oranlarının azaltılmasının tüketim harcamalarını artırıcı etkisi, hanehalkının bu vergi oranı düşüşlerinin sürekli olup olmayacağı konusundaki beklentilerine göre de değişmektedir. Eğer hanehalkı bu vergi oranı azalışının kısa süreliğine yapıldığını ve ileride tekrar vergi oranının artırılacağını düşünüyorsa, vergi oranının azaltılışlı sonucunda elinde kalacağı ekstra kullanılabilir gelirin çok az bir kısmını tüketim harcamasına dönüştürecektir. Fakat bu vergi oranı azaltılışının kalıcı olacağını düşünüyorsa eline geçen kullanılabilir gelir artışının büyük kısmını tüketim harcamasına dönüştürecektir. İkinci durumda marjinal tüketim eğiliminin büyüklüğünden dolayı daha büyük bir çarpan etkisi ortaya çıkacaktır. Bu nedenle vergi indirimleri yaparken aynı zamanda hanehalkını vergi oranı indirimlerinin kalıcı olacağı konusunda ikna etmek gerekmektedir.”⁴¹

---

⁴¹ Mankiw, a.g.e., s.462

İthalata gümrük tarifesinin konmasının ya da tarifenin artırılmasının kısa dönemde daralma döneminden genişleme dönemine geçişte etkili olup olmayacağı, tarife konan malın yurt içi arz ve talep esnekliğine bağlı olarak değişir.

Grafik 12: İthalata gümrük tarifesi konması durumunda oluşacak üretici ve tüketici artıkları ile toplumsal refah kaybı

S: X malına ait yurt içi arz doğrusu

D: X malına ait yurt içi talep doğrusu

Pw: X malının yurt dışı fiyatı

Pt: X malının gümrük tarifesi sonrasında oluşan ithalat fiyatı

Pt-Pw: Bir birim X malına konan gümrük tarifesi

Q1: X malının gümrük tarifesi öncesinde yurt içi talebi

Q2: X malının gümrük tarifesi öncesinde yurt içi arzı

Q3: X malının gümrük tarifesi sonrasında yurt içi talebi

Q4: X malının gümrük tarifesi sonrasında yurt içi arzı

Q1-Q2: X malının gümrük tarifesi öncesinde ithalat miktarı

Q3-Q4: X malının gümrük tarifesi sonrasında ithalat miktarı

A+B+D+E+G+F: Tarife öncesinde tüketici artığı

C: Tarife öncesinde üretici artığı

A+B: Tarife sonrasında tüketici artığı

C+D: Tarife sonrasında üretici artığı

G: Devletin gümrük tarifesiyle elde ettiği gelir

E+F: Toplumsal refah kaybı

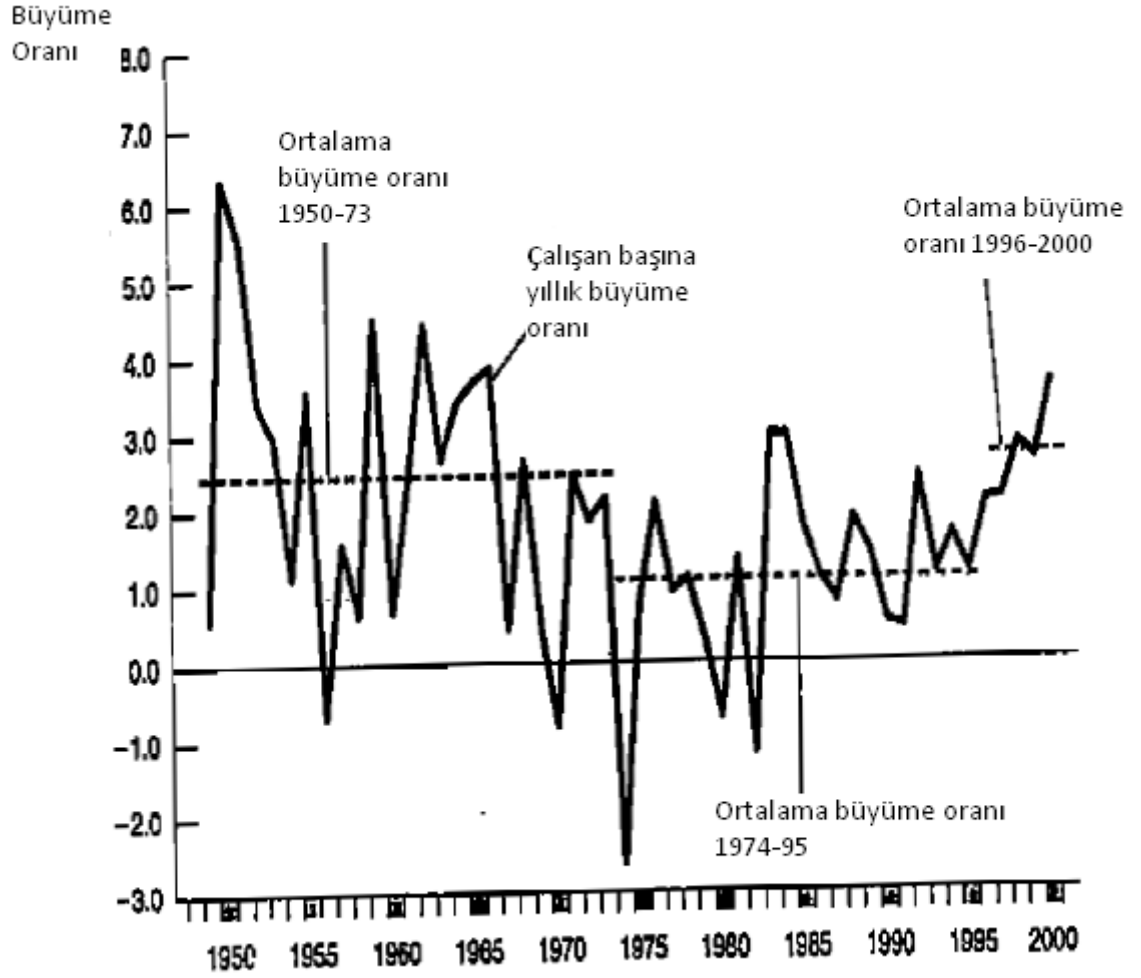
Yukarıdaki grafikte ekonomideki herhangi bir X malının ithalatında gümrük tarifesi konması durumunda üretici ve tüketici artıklarındaki değişimler gösterilmiştir. X malı yurt içinde pahalıya üretilen bir maldır. X malı eğer hiç tarife konmadan ithal edilecek olursa yurt içi tüketim miktarı Q1 kadar olacak, bunun ancak Q2 kadar miktarı yurt içinde üretilen olacaktır. Bu durumda yurt içi piyasa fiyatı yurt dışı piyasa fiyatıyla aynı olacaktır. Yurt dışı fiyatının üzerine (Pt-Pw) kadar gümrük tarifesi konarak ithal edildiğinde yurt içi piyasa fiyatı Pt'ye çıkacağından yurt içi talep Q3'e gerileyecek, yurt içi üretim Q4'e yükselecektir. Tarife sonrasında (Q3-Q4) kadar talep fazlası ithalatla karşılanacaktır. Tarife sonrasında tüketici artığı azalacak, üretici artığı artacak, devlet G alanı kadar tarife geliri elde edecektir. Üretici artığındaki artışa ve devletin tarife gelirine rağmen (E+F) alanı kadar toplumsal refah kaybı ortaya çıkacaktır. Toplumsal refah kaybının olması, daralma döneminden çıkmak için gümrük tarifesi konmaması gerektiği şeklinde bir yorumla sonuçlandırılmaz. Çünkü "refah" kelimesi iktisatta birinci derecede hanehalkının tüketim miktarına dayanır, ülkedeki üretim seviyesine ikinci derecede bağlıdır. Ayrıca tarife sonrasında X malının yurt içindeki üretim düzeyi artmış, üretici artığı artmış ve devlet tarife geliri elde etmiştir. Yani toplumsal refah kaybı ortaya çıkmasına rağmen üreticiler ve devlet tarife konmasından kazançlı çıkmıştır. Dış ticarete bu yönden bakılırsa, ithalata gümrük tarifesi konmasının veya tarifelerin artırılmasının üretim düzeyini ve kamu gelirini artırarak ekonominin daralma döneminden çıkışında etkili olacağı söylenebilir.

2.3.2. Gelir Dağılımı ve Büyüme İlişkisi

“50’ler ve 60’lar boyunca, alt gelir dilimlerindekilerin gelirlerinin iyileştirilmesi konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1950 ile 1960 arasında en yoksul %20’lik kesimin toplam gelirden aldığı pay %4,5’ten %4,8’e yükselmiştir. 1969’da bu oran %5,6’ya ulaşmıştır. Dahası, 1950 ile 1969 arasında bu yükseliş aynı zamanda diğer gelir dilimlerinin gelir seviyesinin de artışına yardımcı olmuştur. ABD’deki ailelerin ortalama geliri bu yıllar arasında enflasyon ayarlaması yapıldıktan sonra yaklaşık %40 artmıştır. Kaynak dağılımının düzeltilmesi sonucunda en yoksul %20’lik kesimin geliri bu yıllar arasında %70 artmıştır.”⁴² 1950’li ve 60’lı yıllar ABD’de refah devleti politikalarının iktisat yazınında egemen olduğu dönemdir ve bu dönem aynı zamanda milli gelir seviyesinin de ciddi oranda arttığı bir dönem olmuştur. 1950 ve 60’ların ABD’si, gelir dağılımının iyileştirilmesi ile iktisadi büyüme arasında makroekonomik amaç çelişkisi olmadığı, aksine bu iki amacın aynı anda gerçekleştirilebileceği yönünde destek sağlar.

---

⁴² Wonnacott, Paul; Wonnacott, Ronald: **Economics**, ed. Bonnie E. Lieberman, ISBN 0-07-071571-8, New York, McGraw-Hill Book Company, 1979, s.16

Grafik 13: ABD’de çalışan başına yıllık büyüme oranının yıllara göre değişimi⁴³

Yukarıdaki grafikte ABD’de çalışan başına yıllık büyüme oranları gösterilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan 1974 stagflasyon krizine kadarki dönem, gelir dağılımının iyileştirilmesinin devletler tarafından önemsendiği, ABD’de “refah devleti” anlayışının egemen olduğu, aktif maliye politikasının uygulandığı dönemdir. Bu dönemde, maliye politikasının öneminin azaldığı, devletin ekonomiye müdahalesinin azaltıldığı bir sonraki dönemden (1974-95 arası) daha yüksek büyüme oranları kaydedilmiştir. ABD’deki bu veriler, gelir dağılımının iyileştirilmesi ile iktisadi büyüme arasında makroekonomik amaç çelişkisinin olmadığı yönünde destek sağlar.

⁴³ Blanchard, a.g.e., s.8

	1950-73	1974-2000
Fransa	4,1	1,6
Almanya	4,8	1,7
Japonya	7,8	2,4
Birleşik Krallık	2,5	1,9
ABD	2,2	1,7
Ortalama	4,3	1,8

Tablo 4: Bazı sanayileşmiş ülkelerde çalışan başına ortalama yıllık büyüme oranları⁴⁴

Yukarıdaki tabloda bazı sanayileşmiş ülkelerde gerçekleşen çalışan başına ortalama yıllık büyüme oranları gösterilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1974 stagflasyon krizine kadar dünyadaki hakim iktisat akımı neo-klasik sentezdir ve bu akımda aktif para ve maliye politikaları desteklenmektedir. 1970'lerin ortalarından itibaren ise monetarist ve yeni-klasik akım dünyada egemen iktisat anlayışı konumundadır ve bu akımlar para ve maliye politikalarına karşıdır. Ülkelerin büyüme oranlarının bu iki dönemde birbirine zıt özellik göstermesi, gelir dağılımını iyileştirici politikaların önemsendiği 1950-73 arası dönemde gelir dağılımı politikası ile büyümenin çelişmediğini destekleyen bir olgudur. Gelir dağılımını iyileştirmenin önemini yitirdiği stagflasyon sonrası dönemde ise ülkelerin büyüme oranları ciddi derecede azalma göstermiştir.

2.3.2.1. Gelir Dağılımında Maliye Politikası

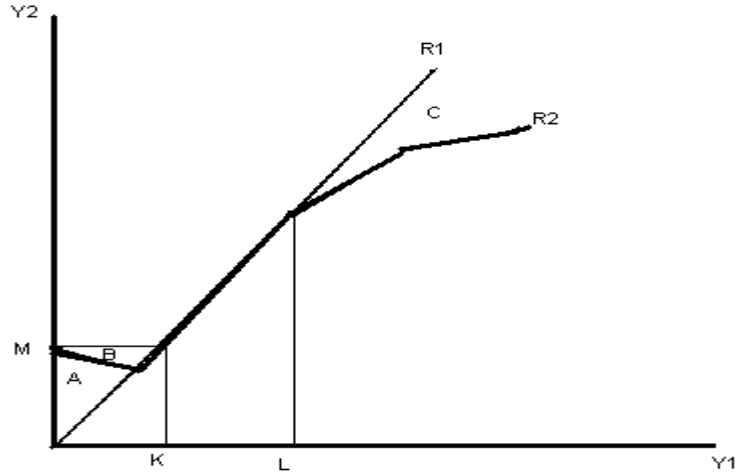
“Gelir dağılımının iyileştirilmesi gerektiğini destekleyen, diğer yandan ne kadar iyileştirilmesi gerektiği konusunda ipuçları öne süren bazı olgular vardır. Bu olgulardan biri, gelirin azalan marjinal faydasıdır. Buna göre, servet zengin kesimden alınıp yoksul kesime verildiğinde marjinal fayda yoksul kesimde daha yüksek olduğu için yoksulların kazanacağı marjinal fayda, zenginlerin kaybedeceği marjinal faydadan daha yüksek olacaktır. Zengin kesimden yoksul kesime kaynak aktarımına, bu iki kesimin gelirlerinin marjinal faydaları birbirine eşitleninceye kadar devam edildiğinde toplam fayda maksimum noktaya ulaştırılmış olur.”⁴⁵ Buna göre devlet, gelir dilimleri arasında marjinal fayda hesabı yaparak bu gelir dilimleri

⁴⁴ A.e., s.204

⁴⁵ I.M.D. Little, **Ethics, economics and politics: Principles of public policy**, ISBN 0-19-925704-3, Oxford, Oxford University Press, 2004, s.54

arasındaki marjinal faydaları birbirine yaklaştıracak şekilde kaynak aktarımı yapabilir.

“Gelir dağılımının ne kadar iyileştirileceğiyle ilgili ipucu öne süren bir başka olgu, “herkese katkısına göre” dağıtım yapma prensibidir. Eğer ekonomik üretim sürecine birden fazla katılım var ise bu katılanların her birine gelirden onların marjinal ürünleri kadar pay verilmelidir. Çünkü tam rekabet piyasasının adaletli dağıtımı sağladığı ön kabulü yapılır ve tam rekabet piyasasında işçiler marjinal ürünlerine eşit ücret alırlar.”⁴⁶ O halde devlet, marjinal ürünlerinin altında ücret alan işçilerin gelirlerini artırmaya yönelik maliye politikası izlediğinde kaynak dağılımını iyileştirmenin yanında, aynı zamanda piyasanın işleyişini de tam rekabet piyasasının işleyiş biçimine yaklaştırmış olacaktır.

Grafik 14: Gelirin devlet tarafından yeniden dađıtımı⁴⁷

R1: Devlet müdahalesi öncesinde hanehalkının kümülatif olmayan geliri

R2: Devlet yeniden gelir dağıtımı yaptığında hanehalkının kümülatif olmayan geliri

K-L: Hanehalkının devlet müdahalesinden etkilenmeyen kesiminin gelir aralığı

Başlangıç noktasından K'ya kadar: Hanehalkının devlet müdahalesinden olumlu etkilenen kesiminin gelir aralığı

⁴⁶ A.e., s.62

⁴⁷ Parkin, a.g.e., s.457

L'den sonrası: Hanehalkının devlet müdahalesinden olumsuz etkilenen kesimin gelir aralığı

Başlangıç noktasından M'ye kadar: Devletin alt ücret dilimlerine aktardığı gelir

A: Alt ücret dilimlerine devlet tarafından aktarılan toplam gelir

C: Üst ücret dilimlerinden devlet tarafından çekilen toplam gelir

B: Toplumsal refah azalışı

Yukarıdaki grafikte devletin geliri yeniden dağıtması öncesinde ve sonrasında hanehalkının değişik gelir gruplarının elde ettiği gelirler gösterilmiştir. Devlet müdahalesi öncesinde hanehalkının eşit dilimlerinin gelirinin eşit arttığı varsayılmış ve hanehalkı geliri R1 doğrusu ile gösterilmiştir. Devlet müdahalesi sonrasındaki hanehalkı geliri ise R2 doğrusuyla gösterilmiştir. Devlet, geliri K seviyesinin altında olan kesime gelir artırıcı destek yapmış ve bu nedenle hanehalkı geliri sıfır noktasına kadar düşmeden, belli bir seviyenin altına indiğinde devlet desteğiyle tekrar çıkma eğilimi göstermiştir. A alanı, en yoksul kesime devlet tarafından aktarılan geliri göstermektedir. Geliri L seviyesinin üzerinde olan kişilerin geliri ise devlet tarafından artan oranlı vergiler nedeniyle gittikçe artan miktarda kesilmektedir. C alanı, zengin kesimlerden devlet tarafından çekilen geliri göstermektedir. Devlet müdahalesi sonrasında, gelir dağılımını iyileştirebilmek adına ülkede B alanı kadar toplumsal refah azalışı ortaya çıkmıştır. Bu toplumsal refah azalışı, gelirin yeniden dağıtımının getirisiyle mukayese edilerek politika kararı alınır.

2.3.2.1.1 Gelir Dağılımında Kamu Harcamaları

Gelir dağılımının iyileştirilmesinde kamu harcamaları daha çok alt gelir dilimindekilere yönelik olarak yapılır. Genel olarak örneklendirmek gerekirse, "gelir dağılımını iyileştirmek için yapılan kamu harcamaları şunlardır:

- Okullarda ücretsiz yemek ve ücretsiz servis
- Parklar ve rekreasyon alanları
- Toplu konut inşaatı
- Şehir içi ulaştırma sistemleri

- Meslek edindirme kursları ve işe yerleştirme programları
- Çiftçilere ve esnaflara uygulanan çeşitli destek programları”⁴⁸

“Devlet, gelirin yeniden dağıtımında alt gelir dilimlerine direkt ödemelerde bulunur. Bu direkt ödemeler ya parasal ödemelerdir, ya da çeşitli kamu hizmetleri şeklindedir. Bu direkt ödemelerin başlıca üç türü vardır:

- Sosyal güvenlik programları
- İşsizlik ödeneği
- Sosyal yardım programları”⁴⁹

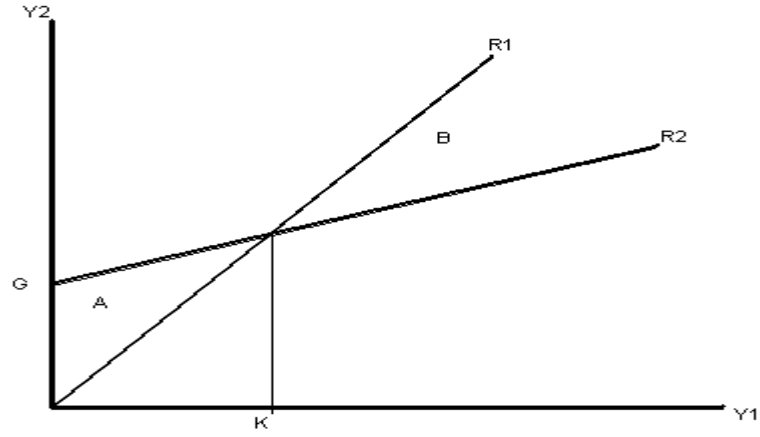
Sosyal güvenlik programları; yaşlılara, doğal afet mağdurlarına, özürllülere uygulanan yardımlardan ve genel sağlık sigortasından oluşur. Toplumdaki bu tür grupların emeğinin marjinal verimliliği diğer kesimlerinkinden daha düşük olduğundan bu gruplara nispeten daha az ücret ödenir. Haliyle bu grupların alt gelir dilimlerinde yer alması bir anlamda kaçınılmazlaşır. Devletin bu gruplara kaynak aktarımı, kaynak dağılımını optimum yapan rasyonel kararlardan olmasa bile toplumun aklındaki devlet algısında olumsuz bir imaj yaratmamak açısından gereklidir denilebilir.

İşsizlik ödeneği, işten çıkarılanlara devletin yaptığı ödemelerdir. Yani, devlet işsizlik ödeneğini uygulamakla her aileye belli bir yıllık geliri garanti etmiş olur. Bazı kaynaklarda “negatif gelir vergisi” şeklinde geçer. İsminde “vergi” kelimesi olmasına rağmen vergiler içerisinde değil, kamu harcamaları içerisinde tanımlanır. Çünkü hanehalkından devlete doğru değil, devletten hanehalkına doğru bir kaynak aktarımıdır.

---

⁴⁸ Bowden, a.g.e., s.645

⁴⁹ Parkin, a.g.e., s.454

Grafik 15: Devletin negatif gelir vergisi uygulaması durumunda oluşan yeniden gelir dağılımı

R1: Devlet müdahalesi öncesinde hanehalkının kümülatif olmayan geliri

R2: Negatif gelir vergisi uygulandığında hanehalkının kümülatif olmayan geliri

K: Negatif gelir vergisi uygulanmasına karar verilen gelirin üst sınırı

G: Hiç geliri olmayan hanehalkına aktarılan maksimum negatif gelir vergisi

A: Alt gelir dilimlerine aktarılan negatif gelir vergisinin toplam miktarı

B: Üst gelir dilimlerinden çekilen verginin toplam miktarı

Yukarıdaki grafik devletin negatif gelir vergisi uygulaması durumunda oluşan yeni gelir dağılımını göstermektedir. R1 devlet müdahalesi olmadıdaki durumu, R2 negatif gelir vergisinden sonraki durumu gösterir. Devlet tarafından hanehalkına garanti edilen yıllık gelir G kadardır. Grafikten anlaşıldığı üzere, toplumdaki hiçbir kişinin yıllık geliri G'nin altına düşmemektedir. Üst gelir dilimlerinden çekilen B alanı kadar kaynağın bir kısmı, alt gelir dilimlerine aktarılır. Alt gelir dilimine negatif gelir vergisi şeklinde aktarılan kaynak miktarı A alanı kadardır.

“Sosyal yardım programları da sosyal güvenlik programlarına benzer. Başlıca örnekleri şunlardır:

- Yaşlı ve özürlü vatandaşlara ödenen tamamlayıcı sigorta geliri
- Çok çocuklu yoksul ailelere ödenen maddi yardımlar

- Yoksul ailelere yapılan gıda yardımları
- Yoksul ailelere yapılan sağlık hizmetleri⁵⁰

“Transfer ödemelerinin mal ve hizmet ödemesi şeklinde yapılmak yerine parasal ödeme şeklinde yapılması yoksul kesime daha faydalıdır. Eğer yoksul kesimin ihtiyacı olan mallar doğru tahmin edilmişse ve bu ihtiyacı olan mal ve hizmetlerin aktarımı gerçekleşmişse transfer ödemesinin mal-hizmet şeklinde yapılması ile parasal şekilde yapılması arasında fark olmayacaktır. Fakat bu tahmin doğru yapılmadığında kaynak aktarımında israfa yol açabilecektir. Örneğin yoksul kesimin ev kirası yükünün hafifletilmesi için devlet tarafından kira ödeme desteği verilmesi kararlaştırılmış olsun. Eğer yoksul kesime ücretsiz ev sağlamak yerine kira ücreti parasal olarak temin edilirse belki yoksul kesim aynı kalitede evde oturmak yerine daha düşük kalitede evde oturup arda kalan parayı tüketim harcamasında kullanmayı tercih edebilecekti. Bu durumda tüketim tercihini devlet yönlendirmiş olur ve transfer ödemesi yapılan kesimin refahı daha fazla artacakken daha az artırılmış olur.”⁵¹

2.3.2.1.2. Gelir Dağılımında Vergiler

Gelir dağılımını iyileştirici gücü en fazla olan vergi türü, kişisel gelir vergisi olarak kabul edilir. Bununla ilgili birkaç sebep öne sürülebilir. Bunlardan bir tanesi, kişisel gelir vergisinin artan oranlı düzenlenen tek vergi türü olmasıdır. Artan oranlı vergilemenin temel mantığı, ülke kaynaklarının devlet eliyle üst gelir diliminden alınıp alt gelir dilimine aktarılmasıdır. Bu aktarım miktarı gelir dilimlerinin dar ve dilim sayısının fazla olmasıyla, vergi oranının üst gelir dilimlerine doğru gidildikçe hızlı artmasıyla artar. Seçeneklerin fazla olması devlete gelir dağılımını iyileştirme konusunda hareket esnekliği sağlar. Devlet benimsediği rejime bağlı olarak gelir dilimlerini istediği kadar daraltabilir, dilimler arasındaki vergi oranı artışını önemli ölçüde hızlandırabilir ya da ılımlı hale getirebilir. Bu olanaklar, kişisel gelir vergisini gelir dağılımını iyileştirmenin başlıca aracı haline getirir.

Kişisel gelir vergisini gelir dağılımını iyileştirmenin başlıca aracı haline getiren diğer bir sebep, kişisel gelir vergisinin ileri ya da geri yansıtma olanağının

---

⁵⁰ Parkin, a.g.e., s.454

⁵¹ John Leach, **A course in public economics**, ISBN 0-521-53567-0, New York, Cambridge University Press, 2004, s.365

bulunmamasıdır. Kişisel gelir vergisi çeşitli ekonomik işlemlere dayalı bir vergi türü olmadığından verginin tamamı vergi mükellefi üzerinde kalır. Bu durum, devlet amaçlarının ve politikalarının sapmasını önler.

Kişisel gelir vergisinin önemini artıran başka bir sebep, kişisel gelir vergisinin kullanılabilir geliri doğrudan belirleyici gücü olmasıdır. Kullanılabilir geliri belirleme gücünü açıklığa kavuşturmak bakımından aşağıdaki şema yararlı olacaktır;

Safi Milli Gelir

(-) Dolaylı vergiler

Milli Gelir

(-) Sosyal güvenlik primleri

(-) Kurumlar vergisi

(-) Dağıtılmamış karlar

(+) Transfer ödemeleri

Kişisel Gelir

(-) Kişisel gelir vergisi

Kullanılabilir gelir

Yukarıdaki şemadan görüldüğü üzere, diğer vergi türlerinin hepsi daha önceki aşamalarda alınmasına karşılık kişisel gelir vergisi kullanılabilir gelirin ortaya çıkmasından hemen önceki son aşamada alınmaktadır. Kullanılabilir gelire en yakın konumda bulunması, kişisel gelir vergisinin kullanılabilir gelir miktarının belirlenmesinde son karar aşaması özelliği gösterdiği anlamına gelir.

Diğer yandan, kişisel gelir vergisinin ödenmesi hanehalkının kendi tercihine göre değişkenlik göstermez. Servet vergileri ile satış ve tüketim vergileri, hanehalkı vergi konan bu malları tercih etmediğinde ödemekten kaçınabilir. Örneğin emlak ve motorlu taşıtlar vergisi oranı yüksek seviyelere çıkarılırsa hanehalkı bu tür mülkler edinmekten kaçınabilir. Böyle bir durumda devletin kaynakları üst gelir diliminden toplaması zorlaşacaktır. Aynı şekilde, hanehalkı satış ve tüketim vergisi oranı artırılan mal ve hizmet türlerini satın almaktan vazgeçebilir, bu mal ve hizmetleri

vergi oranı daha düşük mal ve hizmetlerle ikame edebilir. Bu durumda da devletin değişik kesimler arasında kaynak aktarımında bulunması zorlaşacaktır. Fakat kişisel gelir vergisi, herhangi bir mal ve hizmet satın alınması kararı beklenmeden, gelirin elde edilmesi anında konduğundan hanehalkının bundan kaçınma olanağı bulunmamaktadır. Bu özellik, devletin politika amaçlarına ulaşmasını kolaylaştırır.

“İlk bakışta genel satış vergisi sabit oranlı gibi görünebilir. Şekil olarak bakıldığında sabit oranlıdır. Fakat gerçekte bu durum azalan oranlı bir özelliğe bürünür. Bu azalan oranlılığın sebebi, şekilde sabit oranlı olmasından dolayı düşük gelirli kesimlerin gelirin daha büyük bir kısmını vergi olarak ödemesidir.”⁵² Satış ve genel tüketim vergilerinin gelir dağılımını iyileştirici özelliği bazı durumlarda olabilir. Nihai ürünler gruplara ayrıldığında ve her gruba farklı oranlarda satış ve genel tüketim vergileri konduğunda gelir dağılımı iyileştirmesi yapılabilir. Örneğin tüm hanehalkının satın almak zorunda olduğu zorunlu tüketim mallarında satış ve genel tüketim vergisi oranı çok düşük seviyelere çekilip, orta ve üst gelir dilimindekilerin ihtiyaç listesinde yer alan, daha çok lüks tüketime giren mal gruplarında satış ve genel tüketim vergisi oranı artırılabilir. Bu bakımdan gelir dilimindekilerin tüketim kalıplarını iyi gözlemlemek ve mal gruplarını buna göre ayırmak büyük öneme sahiptir.

Kurumlar vergisi oranının artırılmasının gelir dağılımını iyileştirici etkide bulunacağı tartışmalıdır. Kurumlar vergisi oranı artırıldığında faktör gelirleri içerisinde faiz ve karın payları azalır, buralardan çekilen kaynakların emek gelirine transfer edilebilme olanağı vardır. Böyle yapıldığında firmaların aşırı kar elde etme olanağı azaltılmış olur. Fakat böyle yapmak radikal bir karar olacaktır. Diğer yandan, bazı vergi uzmanları yüksek oranlı kurumlar vergisinin en azından bir kısmının mal fiyatlarının artırılması yoluyla tüketicilere yansıtılacağını öne sürerler. “Tüketicilere yansıma gerçekleştiğinde, şekil bakımından sabit oranlı özellik gösteren kurumlar vergisi, gerçekte satış ve genel tüketim vergisinin fonksiyonlarını kazanır ve onlar gibi azalan oranlı özelliğe bürünür.”⁵³

“Sosyal güvenlik primleri sabit oranda alınır. Kazanılan ilk parayla başlar ve yıllık gelir maksimum vergilendirilebilir gelire ulaşana kadar aynı oranda devam eder. Bu noktanın üzerindeki her türlü gelir, sosyal güvenlik priminden muaf tutulur.”⁵⁴ Düşük

---

⁵² McConnell v.d., a.g.e., s.121

⁵³ A.e., s.121

⁵⁴ Bowden, a.g.e., s.653

ücretlilerin X oranından prim ödemesi ile yüksek ücretlinin X oranından prim ödemesi, bu iki ücretli kesime eşit vergi yükü bindiği anlamına gelmez. Çünkü düşük ücretli kesim, X oranında sosyal güvenlik primi kesildikten sonra elinde kalan kullanılabilir gelire ihtiyaçlarını karşılama olanağı yüksek ücretli kesime göre daha zor olacaktır. Yüksek ücretli kesimden X oranında sosyal güvenlik primi kesilmesi, bu kesimdekilerin ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmasına sebep olmayacaktır. Çünkü bu kişilerin ücret seviyesi zaten yüksektir. Brüt ücret seviyesi zaten düşük olan kesimden X oranında sosyal güvenlik primi çekilmesi, bu kesimi daha da zor duruma sokacaktır. Bu bakımdan, eğer sosyal güvenlik primlerinin gelir dağılımını iyileştirmeye katkı yapması isteniyorsa yüksek ücret dilimlerine daha yüksek oranda sosyal güvenlik primi uygulanabilir. Diğer yandan, sosyal güvenlik primleri içerisinde işçinin ödediği payın azaltılıp, işverenin ödediği payın artırılması da gelir dağılımını iyileştirmeye katkı sağlayabilir. Böyle yapılması, kullanılabilir geliri azaltmadan çalışanın sağlık hizmetlerinden yararlanmasını artıracak ve emeklilikte alacağı ücreti artıracaktır. Gelir dağılımını iyileştirmede kullanılacak bir diğer çözüm, maksimum vergilendirilebilir gelir kavramının uygulamadan kaldırılması olacaktır. Maksimum vergilendirilebilir gelir seviyesi zaten çok yüksektir, bu noktanın üzerinde gelir elde edenlerden hiç prim kesilmemek yerine daha yüksek oranda prim kesilse bile bu kişiler prim borçlarını ödemekte zorluk çekmeyeceklerdir.

“Emlak vergileri de satış vergilerinde olduğu gibi gerçekte azalan oranlıdır. Bunun birinci sebebi, kiracılar değiştikçe emlak sahibinin vergiyi kiralara yansıtma olanağının bulunmasıdır. İkinci sebebi, düşük ücretli bir vatandaş ile yüksek ücretli bir vatandaşın ikisi de birbirine yakın değerlerde emlaka sahipse düşük ücretli vatandaşın emlak vergisini ödemesi için kullanılabilir gelirin daha büyük bir kısmını gözden çıkarması gerekeceğidir.”⁵⁵ Fakat bunlara rağmen, emlak sahibi olanlar genel itibarıyla nispeten daha yüksek ücret diliminde yer alan vatandaşlar olduğundan emlak vergisi oranlarını artırıp elde edilen kaynağın daha düşük ücret dilimindekilere aktarılması gelir dağılımının iyileştirilmesine yardımcı olabilir. Ya da emlaklar piyasa değerlerine göre gruplandırılıp çok değerli emlaklara yüksek oranlı emlak vergisi uygulanabilir.

Özetle, kişisel gelir vergisi dışındaki vergi türlerinin gelir dağılımını iyileştirici etkisinin bazı özel koşullara bağlı olduğu sonucuna varılabilir. Sosyal güvenlik primleri, satış

---

⁵⁵ McConnell v.d., a.g.e., s.122

ve genel tüketim vergileri, servet vergileri bu tür vergilere örnek gösterilebilir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, “vergilerin gelir dağılımının iyileştirilmesinde etkisi önemli derecede değildir. Transfer ödemeleri ve sosyal yardım programları gibi kamu harcamalarıyla karşılaştırıldığında, vergileme sisteminin toplam etkisinin en iyi ihtimalle ılımlı derecede artan özellik gösterdiği, genellikle sabit oranlı özellik gösterdiği sonucuna varılabilir.”⁵⁶

2.3.3. Büyüme Teorileri ve Maliye Politikası

2.3.3.1. Büyüme Teorilerinde Teknoloji ve Beşeri Sermaye

Büyüme teorilerinin sayısal modellere dayalı olarak iktisat yazınında ortaya çıkışı Keynesyen nitelikteki Harrod-Domar modeliyle başlar, neo-klasik nitelikteki Solow modeliyle ve daha sonrasında içsel büyüme modelleriyle devam eder. Harrod-Domar modelinde büyüme hızının başlıca faktörü yurt içi tasarruf birikimi olmasına rağmen, bundan sonraki büyüme modellerinde artık sermaye birikiminin büyümede tek başına etkili olamayacağı üzerinde durulmuştur. Bu durum, üretim fonksiyonuna teknolojiyi ve beşeri sermayeyi temsil eden bir katsayının eklenmesini gerektirir. Bu katsayı, üretim fonksiyonunun yapısına göre, emek ya da sermaye faktörlerinden birinin ya da her ikisinin birden marjinal verimliliğini artırabilir. Devletin iktisat politikalarıyla sermaye birikimini hızlandırmasının yanında, teknoloji katsayısını artırmaya çalışması da büyüme oranını artırabilir. Çalışmanın bu kısmında, devletin bu katsayı üzerindeki muhtemel etkileri ele alınmıştır.

2.3.3.1.1. Harrod-Domar Modeli

Harrod-Domar modeli, Keynesyen kısa dönem genişlemeyi uzun döneme uyarılama çabası sonucunda ortaya çıkmış bir modeldir. Türkiye’de 1963-80 arasındaki planlı kalkınma döneminde oluşturulan beş yıllık kalkınma planları bu model baz alınarak oluşturulmuştur. Modelin teknoloji ve beşeri sermaye ilişkisinin seviyesini görebilmek için öncelikle modelde kabul edilen bazı varsayımlar üzerinde durulması gerekir.

Modelde, ülkelerin Leontief üretim fonksiyonuna göre üretim yaptıkları varsayılmıştır. Leontief üretim fonksiyonunda emek ve sermayenin katsayıları sabittir ve birbirlerini ikame olanağı yoktur. Yani emek ve sermaye girdileri birbirinin tam tamamlayıcısı

---

⁵⁶ Spencer, a.g.e., s.74

konumundadır. Bu nedenle teknolojinin, yani üretim tekniğinin değiştirilmesi gibi bir durum göz önüne alınmamıştır. Zira sermaye-hasıla katsayısının sabit kabul edilmesinin sebebi, üretim tekniğinin değiştirilememesidir. Sermaye-hasıla katsayısı sabit kaldığından dolayı, iktisat politikalarıyla daha verimli bir üretim tekniğine geçmeye çalışmak nafiledir.

Leontief üretim fonksiyonu: $Y = f(K, L) = \text{Min}^{57} [(K/a), (L/b)]$

Y: Üretim düzeyi ya da çıktı miktarı

K: Kullanılan sermaye miktarı

L: Kullanılan emek miktarı

a: Bir birimlik üretim yapmak için kullanılması gereken sermaye miktarı⁵⁸

b: Bir birimlik üretim yapmak için kullanılması gereken emek miktarı

Üretim fonksiyonundaki emek girdisi homojen kabul edilmiştir. Yani her işçinin marjinal verimliliği birbirine eşit varsayılmıştır. Bu varsayım, beşeri sermaye kavramını reddeder niteliktedir. Devletin sosyal hizmet sunumunu artırmasının beşeri sermayeyi artırması ve beşeri sermayenin de emek verimliliğini artırması Harrod-Domar modeline göre söz konusu değildir.

Modelde emek bol, sermaye kıt üretim faktörü kabul edilmiştir. Bu nedenle üretim fonksiyonu $Y=K/a$ şeklini alır. Aynı zamanda, tasarruf⁵⁹ miktarının hepsinin yatırıma dönüştürüldüğü kabul edilmiştir. Yani $S=I$ denkliği geçerlidir. Harrod-Domar modelinde, büyümenin istikrarlı bir şekilde devam edebilmesi için aşağıdaki koşullar geçerli olmalıdır:

$$S^{60} = s^{61} \cdot Y^{62}$$

$$S = I^{63} = \Delta K^{64}$$

---

⁵⁷ (K/a) ve (L/b) oranlarının minimum olanı.

⁵⁸ Sermaye-hasıla katsayısı.

⁵⁹ Kapalı ekonomi varsayımı yapıldığından bu modeldeki tasarruf, sadece yurt içi tasarruf anlamına gelir.

⁶⁰ Tasarruf miktarı.

⁶¹ Marjinal tasarruf eğilimi.

⁶² Üretim düzeyi.

⁶³ Yatırım miktarı.

$$Y = (K / a^{65})$$

denklikleri kabul edildiğinden;

$$s \cdot Y = s \cdot (K / a)$$

$$I = s \cdot (K / a)$$

$$\Delta K = s \cdot (K / a)$$

$$\Delta K / K = s / a$$

denkliği elde edilir.

$$Y = K / a$$

İfadesinden yola çıkılarak

$$\Delta Y / Y = (\Delta K / K) - (\Delta a / a)$$

a sabit olduğundan

$$\Delta Y / Y = \Delta K / K$$

elde edilir.

Daha yukarıdaki denklemde yerine konursa

$$\Delta Y / Y = s / a$$

denklemini elde edilir. O halde sermayenin tam kullanılması ve istikrarlı büyüme için gerekli büyüme hızı s/a oranı, yani marjinal tasarruf eğiliminin sermaye-hasıla katsayısına oranı kadar olmalıdır. Sermaye-hasıla oranı sabit kabul edildiğinden, büyüme oranının artırılması sadece marjinal tasarruf eğiliminin artırılmasıyla mümkün olacaktır. O halde maliye politikası eğer marjinal tasarruf eğilimini artıracak yönde uygulanabilirse büyüme oranını artırmada etkili olabilir. Fakat bu durumda da teknoloji ve beşeri sermaye artışından bahsedilemeyecektir. Özetle, Harrod-Domar modelinde maliye politikasının teknoloji ve beşeri sermaye artışında etkili olabileceği sonucunun çıkarılması imkansızdır. Maliye politikası, ancak marjinal tasarruf eğilimini artırırse büyüme oranı üzerinde etkili olabilecektir.

---

⁶⁴ Sermaye artış miktarı.

⁶⁵ Sermaye-hasıla katsayısı.

2.3.3.1.2. Solow Modeli

Solow modeli, neo-klasik büyüme modeli olarak da adlandırılır. Harrod-Domar modelinden farklı olarak, üretim fonksiyonuna teknolojiyi ve beşeri sermayeyi temsil eden A katsayısı eklenmiştir. A katsayısının konumuna göre değişen üretim fonksiyonları şu şekillerde olabilir;

$$Y = f (AK, L)$$

$$Y = f (K, AL)$$

$$Y = A . f (K, L)$$

Birinci fonksiyonda A katsayısı sermaye faktörünün önündedir. Sermayenin marjinal verimliliğini artırır. Teknolojik ilerlemeyi temsil eder. İkinci fonksiyonda A katsayısı emek faktörünün önündedir. Emeğin marjinal verimliliğini artırır. Beşeri sermayeyi temsil ettiği söylenebilir. Üçüncü fonksiyonda ise A katsayısı hem sermaye hem emek üzerinde etkilidir. Bu durumda teknoloji ve beşeri sermayenin ikisini de temsil ettiğini söylemek mümkündür. Birinci fonksiyon gerçekleşirse üretim teknikleri sermayeyi daha çok kullanacak şekilde değişir. İkinci fonksiyon gerçekleştiğinde zamanla emeği daha çok kullanan üretim teknikleri yaygınlaşır. Üçüncü fonksiyonda ise üretimde sermaye ve emek faktörlerinin kullanım oranları değişmez.

Solow modelinde temel denklemler aşağıdaki gibidir;

$$Y = f (K, AL^{66})$$

tipi üretim fonksiyonunun varlığı kabul edildiğinde,

$$g^{67} = \Delta A / A$$

$$y^{68} = Y / AL$$

$$k^{69} = K / AL$$

$$s^{70} = S / AL$$

---

⁶⁶ AL etkin emek ya da etkin işçi anlamına gelir.

⁶⁷ Teknolojik ilerleme oranı ya da teknoloji artış hızı.

⁶⁸ Etkin işçi başına çıktı.

⁶⁹ Etkin işçi başına sermaye.

$$n^{71} = \Delta L / L$$

denklikleri yazıldıktan sonra

$$\Delta k = s \cdot y - (g + n + \beta^{72}) k$$

esas denklemini ortaya çıkar. Burada durağan durum dengesinin gerçekleşebilmesi için, yani etkin işçi başına sermaye miktarının en azından değişmeden dengede kalabilmesi için

$$s \cdot y = (g + n + \beta) k$$

denkliğinin gerçekleşmesi gerekir. Burada denkliğin sol tarafına fiili yatırımlar, sağ tarafına gerekli yatırımlar denir. Durağan durum dengesi, fiili (gerçekleşen) yatırım miktarının gerekli yatırım miktarına eşit olması durumunda gerçekleşir. Eğer üretimde sermaye derinleşmesinin gerçekleşmesi, yani etkin işçi başına düşen sermaye miktarının artması isteniyorsa

$$s \cdot y > (g + n + \beta) k$$

şartının gerçekleşmesi gerekir. Solow modeline göre, etkin işçi başına sermaye miktarını sabit tutmak için, yani en azından durağan durum dengesini sağlayabilmek için yapılması gereken minimum yatırım miktarı, yani gerekli yatırım miktarı

$$(g + n + \beta) k$$

ile ifade edilir. Bunun;

gk kadarlık kısmı, teknolojiye ve beşeri sermayeye ilerleme sonucu ortaya çıkan yeni etkin işçiler için sağlanması gereken ek sermaye;

nk kadarlık kısmı, nüfus artışı sonucu ortaya çıkan yeni etkin işçiler için sağlanması gereken ek sermaye;

bk kadarlık kısmı, aşınan üretim araçlarını tekrar yerine koymak için gereken ek sermaye miktarını göstermektedir. Gerekli yatırım miktarının üzerine konacak her ilave yatırım, etkin işçi başına sermaye miktarını artıracak ve sermaye yoğunlaşmasını sağlayacaktır.

---

⁷⁰ Etkin işçi başına tasarruf.

⁷¹ Nüfus artış hızı.

⁷² Üretim araçlarının aşınma oranı.

Solow modeline göre, teknoloji ve beşeri sermaye artışı sonucunda etkin işçi başına sermaye miktarının azalmasını engelleyebilmek için aynı zamanda etkin işçi başına tasarruf miktarını da artırmak gerekmektedir. Yani devletin teknolojiyi ve beşeri sermayeyi iktisat politikalarıyla artırmasıyla iş bitmemekte, aynı zamanda başka iktisat politikalarıyla da etkin işçi başına tasarruf miktarını artırmaya çalışmalıdır. Fakat bunlardan birincisi (teknoloji ve beşeri sermaye artışı) “büyüme etkisi yaratan değişken” olarak tanımlanırken, işçi başına tasarruf miktarı “düzey etkisine sahip değişken” olarak tanımlanmaktadır. Yani etkin işçi başına sermayedeki artış, bir durağan durumdan daha yüksek bir durağan duruma geçilmesini sağlayabilir. Ekonomik büyümeyi sağlayan esas belirleyici etken, g katsayısıdır. Ekonomik büyümeyi sağlayan esas değişkenin g katsayısı olduğu, altın kural denklemi yardımıyla görülebilir;

$$MPK - \beta = n + g$$

MPK: Sermayenin marjinal verimliliği

β : Üretim araçlarının aşınma oranı

n: Nüfus artış oranı

g: Teknoloji ve beşeri sermayedeki ilerleme oranı

Yukarıdaki denkleme göre, üretim araçlarındaki aşınma oranı sabit kaldığına göre, sermayenin marjinal verimliliğinin artırılması nüfus artış oranının ya da teknoloji ve beşeri sermayedeki ilerleme oranının artırılması ile sağlanabilir. Nüfus artış oranının artması, sermayenin emeğe göre nispi oranını azaltmasından dolayı sermayenin marjinal verimliliği artırır. Yani sağlıklı bir sermaye verimliliği artış yolu değildir. O halde sermayenin marjinal verimliliğini artıran başlıca yolun teknoloji ve beşeri sermayedeki ilerleme olduğu sonucu ortaya çıkar.

2.3.3.1.3. İçsel Büyüme Modelleri

Solow'un teknolojiyi de içeren büyüme modeli sonrasında ortaya çıkan büyüme modellerinde de teknoloji katsayısı kullanılmıştır. İçsel büyüme modelleri olarak adlandırılan bu modellerin en temel düzeyde olanı AK modelidir. AK modeli de dahil olmak üzere, içsel büyüme modellerinin Harrod-Domar ve Solow modellerinden en dikkat çekici farkı, emeğin ve sermayenin azalan marjinal verimliliğini kabul

etmemesidir. İçsel büyüme modellerine göre, teknolojide ve beşeri sermayedeki artışlar, sermayenin ve emeğin marjinal verimliliğinde azalma zorunluluğunu ortadan kaldırır. Böylece artık zaman içerisinde büyüme oranlarının düşmesi şart olmaktan çıkmıştır. Bu durum, teknolojinin ve beşeri sermayenin öneminin anlaşılabilmesi bakımından son derece önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde, içsel büyüme modellerinin tipik örneği konumundaki AK modeli incelenmiştir.

AK modelinde de Solow modelinde olduğu gibi, teknoloji katsayısı üretim fonksiyonuna dahil edilmiştir ve teknoloji dışsaldır. Yani teknolojik ilerlemenin yaşandığı kabul edilir, fakat bu ilerlemenin ortaya çıkma sebepleri modelde açıklanmaz. Teknolojide ve beşeri sermayede ilerleme yaşandığı bu modelde kabul edildiğine göre, devletin çeşitli iktisat politikalarıyla bu katsayıyı artırması ihtimali ortaya çıkar. AK modelinin denklemleri aşağıdaki gibidir;

$$Y^{73} = A^{74} \cdot K^{75} \text{ (Üretim fonksiyonu)}$$

$$\Delta K = I^{76} - \beta^{77} \cdot K = s^{78} \cdot Y - \beta \cdot K \quad (\text{Sermaye birikimi denklemi})$$

O halde,

$$\Delta K = s \cdot A \cdot K - \beta \cdot K$$

$$\Delta K / K = s \cdot A - \beta$$

$$\Delta Y / Y = \Delta K / K = g^{79}$$

Buradan,

$$g = s \cdot A - \beta$$

ve nüfus artış oranı denkleme dahil edilirse

$$g = s \cdot A - \beta - n^{80}$$

---

⁷³ Çıktı miktarı ya da üretim düzeyi.

⁷⁴ Teknoloji ve beşeri sermaye katsayısı.

⁷⁵ Üretimde kullanılan sermaye miktarı.

⁷⁶ Yatırım miktarı.

⁷⁷ Üretim araçlarının aşınma oranı.

⁷⁸ Marjinal tasarruf eğilimi.

⁷⁹ Üretim düzeyindeki artış oranı.

⁸⁰ Nüfus artış oranı.

temel denklemi elde edilir. Bu denklem, AK modeline göre büyümenin nelerden kaynaklandığını gösterir. Büyüme olumlu etkileyen değişkenler marjinal tasarruf eğilimi ve teknoloji-beşeri sermaye katsayısıdır. Büyüme olumsuz etkileyen değişkenler ise aşınma oranı ve nüfus artış oranıdır. AK modeli göz önüne alınırsa, devlet marjinal tasarruf eğilimini ve teknoloji-beşeri sermaye katsayısını artırıcı iktisat politikaları uygularsa ekonominin büyüme oranını artırabilir.

2.3.3.2. Teknoloji ve Beşeri Sermayenin Büyümedeki Önemi

“İktisadi büyümenin tarihsel açıdan araştırmasında Rostow (1990) 18. yy’dan bugüne oluşturulan büyüme teorilerinin hemen hepsinin evrensel geçerliliği kabul edilebilecek üretim fonksiyonlarına dayalı olarak oluşturulduğu görüşündedir. Adelman (1958) bu üretim fonksiyonunu genel olarak şu şekilde izah etmiştir:

$$Y_t = f(K_t, N_t, L_t, A_t, S_t)$$

K, N ve L harfleri sırasıyla sermaye stokunu, doğal kaynak miktarını ve emek miktarını gösterir ki bunlar klasik üretim faktörleridir. A bir ekonominin uygulamalı bilgi stokunu, S ise Adelman’a göre bir ülkenin sosyal-kültürel kapasitesini, Abramowitz’e (1986) göre bir ülkenin sosyal yeteneğini gösterir. Daha kompleks üretim fonksiyonlarında fiziksel ve beşeri sermaye birbirinden ayrılmıştır. Birçok yazar beşeri sermayeyi iktisadi büyümenin temel bileşeni olarak kabul eder (Lucas, 1988; Galor ve Moav, 2003). Goldin (2001) 20.yy’da ABD’deki iktisadi başarının büyük kısmının beşeri sermaye birikimi sonucunda meydana geldiğini belirtmiştir.”⁸¹

Burada A ve S bileşenleri fonksiyonun içerisine dahil edildiğinden dolayı üretim düzeyini kendilerine ait katsayılar derecesinde etkilerler ve zaman içerisinde iktisat politikalarıyla artırılabilirler.

“1980’lerin ortalarından itibaren birçok iktisatçı, özellikle Paul Romer (1986,1987) ve Robert Lucas (1988) alternatif büyüme modelleri araştırmışlardır. Bu araştırmaların ortak noktası, büyümenin tanımlanmamış dışsal teknoloji düzeyine bağlı olması yerine, ülkedeki yatırım kararlarına bağlı olmasını sağlamaktır. Crafts (1996) hemen belirtir ki buradaki “yatırım” kelimesi fiziksel sermaye birikiminden daha geniş anlamdadır ve Ar-Ge harcamaları ile beşeri sermaye oluşumunu da kapsar.”⁸² Yani içsel büyüme modellerinde kullanılan yatırım kavramı, fiziksel sermayenin yanı sıra

⁸¹ Snowdon v.d., a.g.e., s.597

⁸² A.e., s.625

fiziksel sermaye birikimini sağlayacak eğitim, bilgi birikimi, Ar-Ge ve teknoloji seviyesini de içerir. Bu kavramların da yatırım miktarına dahil edilmesiyle bu kavramların içsel olarak üretim fonksiyonuna eklenmesi mümkün hale gelmiştir.

Connell ve Brue'ya göre, bir ekonominin büyümesini sağlayan altı temel faktör vardır. Bunlardan dördü arzı etkileyen faktörlerdir. Aynı zamanda bunlar, ekonominin büyümek için fiziksel kapasitesinin değerlendirilmesinde de kullanılır. Bir ülkenin arzını etkileyen başlıca dört faktör; doğal kaynakların nicelik ve niteliği, beşeri sermayenin nicelik ve niteliği, sermaye malları stoku ve teknolojidir. Beşinci faktör talep düzeyi ve altıncı faktör kaynakların dağılım mekanizmasıdır.⁸³ Maliye politikasının ülkedeki talep düzeyi ve kaynakların dağılım mekanizması üzerindeki etkileri daha önceki bölümlerde açıklanmıştı. Bu bölümde, maliye politikasının büyümeyi sağlayan beşeri sermaye ve teknoloji faktörleri üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Wonnacott'lara göre büyümenin üç temel kaynağı mevcuttur; teknolojik gelişme, sermaye stokunda artış, işgücünde artış.⁸⁴ Bowden'a göre ise büyümeyi sağlayan etmenler, emek verimliliğindeki artış ve üretim faktörlerindeki artıştır. Emek verimliliği eğitim, gözlem ve tecrübeyle artırılabilir. Üretim faktörlerinden olan doğal kaynaklar artırılmaz. Çünkü doğal kaynaklar doğanın milletlere armağanı gibidir ve hep sabittir. Bu nedenle eğer bir millet iktisadi büyümeyi gerçekleştirmek istiyorsa emek ve sermaye faktörlerine yoğunlaşmalıdır.⁸⁵ Fakat "emeğin niceliği değil, niteliği önemlidir. Teknolojik gelişme, daha nitelikli sermaye malları ve yetenekli işgücü büyümeyi nüfus artışından çok daha hızlı artırır."⁸⁶

Leach'a göre bilgi, üretim olanakları eğrisini sağa kaydıran başlıca faktörlerden biridir. Çünkü aynı miktar çıktının daha az miktarda girdiyle üretilmesini sağlar. Ayrıca bilgi hem bir tüketim malı olarak, hem üretim faktörü olarak kamusal mal niteliğindedir.⁸⁷ Fakat burada sorulması gereken soru, rekabetçi sistemin yeterli miktarda kaynağı bu kadar önemli bir alana aktarıp aktarmayacağıdır. Cevap; aktarmayacaktır. Çünkü "potansiyel mucitlerin araştırmaya olan istekleri, karşılaşacakları ekonomik güdüleyicilere bağlıdır. Bedavacılık sorununun

---

⁸³ McConnell v.d., a.g.e., s.414

⁸⁴ Paul Wonnacott, Ronald Wonnacott, **Economics**, ed. Bonnie E. Lieberman, ISBN 0-07-071571-8, New York, McGraw-Hill Book Company, 1979, s.26

⁸⁵ Bowden, a.g.e., s.764

⁸⁶ Samuelson, a.g.e., s.65

⁸⁷ Leach, a.g.e., s.172

muhtemelen ortaya çıkacak olmasından dolayı bu ekonomik güdüleyicilerin gücü oldukça azalacaktır. Sonuçta rekabetçi sistemde gereğinden çok az kaynak araştırma işine aktarılacaktır.”⁸⁸ Böyle bir durumda devletin çeşitli tedbirlerle kaynakları araştırma işine yönlendirmesi gerekmektedir.

“Büyümenin başlatılmasının yanında bir de sürdürülebilmesi önemlidir. Çünkü büyüme statik değil, dinamik bir kavramdır. Büyümenin iki kaynağı sermaye birikimi ve teknoloji gelişimidir. Sermaye birikimi büyümeyi sonsuza kadar sağlayamadığına göre, bu konuda teknoloji gelişimi anahtar rolü oynar. Sermaye başına büyüme oranı, teknoloji düzeyi tarafından belirlenir. Teknoloji düzeyini belirleyen unsurlar ise; Ar-Ge harcamaları, patent yasalarının niteliği ve eğitim hizmetlerinin kalitesidir.”⁸⁹

Parkin’e göre, büyümenin sürdürülebilir olması için ise aşağıdaki durumlar geçerli olmalıdır⁹⁰:

- Yeni sermaye birikimi için tasarruf ve yatırımlar artmalıdır
- Beşeri sermayeye yatırımlar artırılmalıdır
- Yeni teknolojiler keşfedilmelidir

Büyümenin sadece sermaye birikimine, tasarruflara ve yatırımlara bağlı olmayıp, insan ve teknoloji gelişimi unsurlarının da dikkate alınması neo-klasik büyüme modellerinin ve sonrasında yapılan çalışmaların başlıca unsuru haline gelmiştir. Harrod-Domar büyüme modelinde büyümenin başlıca itici gücü sermaye birikimidir. Diğer üretim faktörlerinde olduğu gibi sermayede de azalan verimler kanununun geçerli olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca Solow modelinde de sermayenin azalan marjinal verimliliği kabul edilmiştir. Bundan dolayı, Harrod-Domar ve Solow büyüme modellerinde büyüme hızının zamanla yavaşlamasının kaçınılmaz olduğu kabul edilmiştir. Neo-klasik sonrası büyüme modellerinde ise büyüme sadece sermaye birikimine dayalı olmadığından sermayede azalan verimler kanununa bağlı kalmak gerekmez. Beşeri sermaye ve teknoloji artışı, sermaye birikiminde marjinal

---

⁸⁸ A.e., s.173

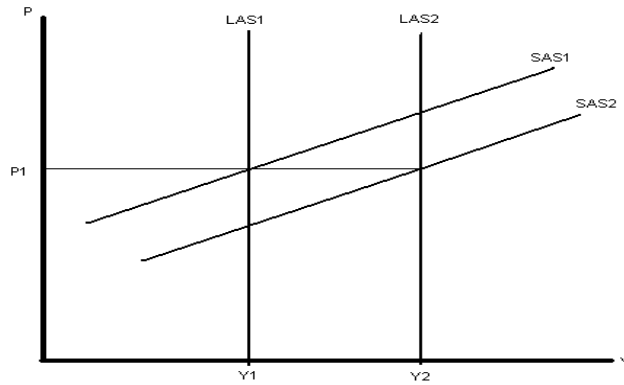
⁸⁹ Blanchard, a.g.e., s.216

⁹⁰ Parkin, a.g.e., s.626

verimliliğin azalmasını engelleyen, hatta hızlandıran bir etki gösterebilir. Haliyle neo-klasik sonrası büyüme modellerinde sermaye birikiminde azalan verimler kanunu geçerli olmadığından büyüme hızının zamanla azalacağını kabul etmek gerekmez. Beşeri sermaye ve teknoloji artışında eğer maliye politikaları etkin kullanılırsa, maliye politikalarının büyümenin itici gücü haline geleceği öne sürülebilir.

İktisadi büyümeyi uzun dönem toplulaştırılmış arz ve talep eğrilerinin⁹¹ denge noktasının sağa kaymasının yanında, kısa dönem toplulaştırılmış arz ve talep eğrilerinin denge noktasının da sağa kayması tanımlar. Beşeri sermaye ve teknoloji artışı üretim faktörlerinin niceliksel değil niteliksel gelişimi anlamına geldiğinden kısa dönemde artırılmayıp sadece uzun dönemde artırılabilir. Bu nedenle, “maliye politikasının beşeri sermayeyi ve teknolojiyi artırıcı yönde etki yapması, maliye politikasının uzun dönem toplulaştırılmış arz eğrisini sağa kaydırması⁹² ile mümkün olacaktır.”⁹³ Toplulaştırılmış talebi artırmaya yönelik genişletici maliye politikası ise uzun ve kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrilerini kaydırmayıp sadece toplulaştırılmış talep eğrisini sağa kaydırması anlamına gelecektir.

Sermaye stokunda, beşeri sermayede veya teknolojiye artışın etkisiyle gerçekleşen iktisadi büyümenin toplulaştırılmış arz eğrileriyle gösterilişi aşağıdaki gibidir:

Grafik 16: Toplulaştırılmış arz eğrileri ve iktisadi büyüme⁹⁴

⁹¹ Yanlış anlamaya meydan vermemek adına, sadece toplulaştırılmış arz eğrisinin uzun ve kısa dönemde değiştiğini, toplulaştırılmış talep eğrisinin ise uzun ve kısa dönemde aynı şekilde gösterildiğini belirtmek gerekir.

⁹² Aynı yazara göre, uzun dönem toplulaştırılmış arz eğrisini sağa kaydıran üçüncü unsur ise sermaye stokundaki artıştır.

⁹³ Parkin, a.g.e., s.659

⁹⁴ A.e., s.660

P: Fiyatlar genel düzeyi

Y: Ülkedeki üretim düzeyi

P1: İktisadi büyüme öncesinde ve sonrasında fiyatlar genel düzeyi

Y1: Beşeri sermaye ve teknoloji artışı öncesinde ülkedeki üretim düzeyi

Y2: Beşeri sermaye ve teknoloji artışı sonrasında ülkedeki üretim düzeyi

LAS: Uzun dönem toplulaştırılmış arz eğrisi

SAS: Kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrisi

Yukarıdaki grafikte beşeri sermaye ve teknoloji artışının etkisiyle uzun ve kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrilerinin sağa kayması gösterilmiştir. Beşeri sermaye ve teknoloji artışı ülkenin üretim kapasitesinde genişlemeye neden olacağı için üretim olanakları eğrisini sağa kaydırır. Bu aynı zamanda uzun dönem toplulaştırılmış arz eğrisinin de sağa kayması demektir. Uzun dönemdeki değişim, kısa dönem değişimlerinin birleşimi olduğundan uzun dönem toplulaştırılmış arz eğrisinin sağa kayması, kısa dönem toplulaştırılmış arz eğrisinin de sağa kayması anlamına gelir. İlk ve son durumda fiyatlar genel düzeyi aynı olacaktır. Çünkü beşeri sermaye ve teknoloji artışı direkt olarak ülkenin üretim düzeyine yansıdığı için büyüme tamamen dönemlik çıktı artışından kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumun ortalama fiyat düzeyiyle ilgisi sınırlıdır.

2.3.3.3. Teknoloji ve Beşeri Sermaye Artışında Maliye Politikası

“Teknolojik gelişme yeni bilgilerin keşfedilmesini de içerir. Çünkü yeni bilgiler, aynı miktarda kaynakla fakat farklı yöntemlerle daha fazla çıktı üretilmesi demektir.”⁹⁵

Eğitimden ve Ar-Ge faaliyetlerinden⁹⁶ sosyal fayda sağlanması için kaynak dağılımında etkinlik sağlanmalıdır. Kaynak dağılımında etkinlik sağlayacak başlıca devlet politikası araçları şunlardır⁹⁷:

⁹⁵ McConnell v.d., a.g.e., s.418

⁹⁶ Ar-Ge çalışmaları teknoloji düzeyini artıran başlıca faktör olduğundan bazı kaynaklarda teknolojinin artırılmasıyla aynı anlama gelecek şekilde, Ar-Ge çalışmalarının artırılmasından bahsedilmektedir.

- Sübvansiyonlar
- Maliyetin altında hizmet sağlama
- Patent veya telif hakkı

Sübvansiyon, devletin özel sektör kararlarını kamu yararı yönüne çekebilmek amacıyla firmalara maddi destek vermesidir. Verilen sübvansiyon miktarı, firmaların üretim düzeylerine bağlı olarak değişir.

Maliyetin altında hizmet sağlama, devletin marjinal özel maliyetin altında mal ve hizmet üretmesidir. Bunu devlet özel sektöre maddi destek sağlayarak değil, özel sektörün yaptığı işleri bizzat kendisi üstlenerek yapar. Sübvansiyon vermeye göre nispeten daha ileri bir devlet müdahalesi şeklindedir.

Patent veya telif hakkı, yeni bir mal veya hizmet türü icat edene ya da yeni bir üretim süreci bulana, bu icadının üretim, kullanım ve satış hakkının belli bir yıl boyunca devlet tarafından tasdik edilerek verilmesidir.

Teknoloji düzeyinin artırılmasında Ar-Ge faaliyetlerini artırmak temel faktör olduğuna göre devletin Ar-Ge faaliyetlerini çeşitli politikalarla desteklemesinin teknoloji düzeyini artırmada etkili olabilir. Firmalara Ar-Ge faaliyetleri için direkt maddi destek verme yoluna gidebilir. Bu, devletin firmalara sübvansiyon vermesi anlamına gelir. Ya da devlet teknoloji düzeyini artırma işini firmalara devretmeyip bunu kendisi üstlenebilir. Bizzat devletin Ar-Ge laboratuvarları kurması, teknoloji üretimine dayalı kamu kurumları oluşturulması topluma maliyetin altında hizmet sağlama politikasına girer. Bu kamu kurumlarında ortaya çıkan icatlar daha sonrasında firmalara aktarılır. Patent veya telif hakkı vermek, firmaların icat ve inovasyon yapmasını teşvik eden bir uygulama olmasına rağmen aynı zamanda tekelleşmeye sebep olan bir uygulamadır. İcat yapan firmaya belli bir süreyle bu icadın üretim, kullanım ve satış hakkı verildiğinde bu firma sektörde tekel konumuna gelecektir. Tekelleşme ekonomide kaynak dağılımını bozan ve piyasa başarısızlığına sebep olan unsurlardan biridir. "Devlet inovasyon yapmaya teşvik etmek ile tekelleşmeye neden olmak arasında dengeyi şu uygulamalarla sağlayabilir:

- Dışsal faydanın yüksek olduğu ürünlerde patent ve telif hakkı vermeyebilir

---

⁹⁷ Parkin, a.g.e., s.503

- Patent ve telif hakkı süresini kısaltabilir. Çünkü patent süresi uzadıkça patent sahibine icadın özel faydası artacak, fakat topluma sosyal faydası azalacaktır.”⁹⁸

Eğitime devlet desteğinin olması gerektiğini destekleyenlerin başlıca argümanı, yoksul kişilerin eğitime yeterince kaynak ayıramaması durumu değildir. İlköğretim, devlet desteği verilmesi gereken eğitim seviyelerinden biri olarak kabul edilir. Çünkü bazı ebeveynler yeterli maddi gücü olmasına rağmen çocuklarının kaliteli ilköğretim hizmeti almasını önemsemazler. İktisatçılar, böyle, devlet tarafından desteklenmesi gereken, aksi takdirde yeteri kadar tüketilmesinin mümkün olmadığı mallara erdemli mallar demektedir. Örneğin “eğitim belli bir yaşa kadar alınması gereken hizmetlerden biridir, bu nedenle ücretsiz olmalıdır. Fakat buna rağmen eğitim kamu malı özelliği göstermez. Çünkü ebeveynler istediklerinde özel sektörden ücret ödeyip özel öğretmenler yoluyla eğitim hizmeti satın alabilmektedir.”⁹⁹

“Eğitimin başlıca maliyeti vazgeçilmiş/bırakılmış kazançlardır. Okula devam eden biri, devam ettiği dönem boyunca tam zamanlı bir işte çalışması sonucunda kazanacağı ücretten vazgeçmiş demektir. Bunun yanında, okula devam etmek harç ve kitap masraflarını da gerektirir. Mezun olunca kişi iş hayatına atılır. Almış olduğu eğitim, kişiye daha iyi iş bulma konusunda destek sağlar. Ücretinin de eğitim almadan kazanacağı ücretten daha fazla olacağını umar. Eğitim, ancak ve ancak, sonrasında kazanılan ücret farkı eğitim masraflarını aştığı noktadan itibaren karlı bir girişim olacaktır. Eğer beklenen ücret artışı eğitim masraflarının altında kalırsa kişi eğitim almayı tercih etmez.”¹⁰⁰

Beşeri sermayenin tanımı ve içeriği konusunda iktisatçılar arasında fikir ayrılıkları vardır. Bir kısmı eğitim kalitesinin artmasının ülkede beşeri sermayenin artması anlamına geleceğini savunurken bir kısmı eğitim kalitesinin yanında sağlık hizmetlerinin kalitesinin de dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır. Diğer bir grup ise beşeri sermayenin içeriğini daha da genişleterek, eğitim ve sağlık kalitesi yanında diğer kalkınma göstergelerine de bakmak gerektiğini öne sürmektedir. Ülkelerinin kalkınma düzeylerinin değerlendirilmesinde Birleşmiş Milletler’in hazırladığı İnsani Gelişim Endeksi kullanıldığından, aslında bu endeksin aynı

---

⁹⁸ Leach, a.g.e., s.175

⁹⁹ Little, a.g.e., s.97

¹⁰⁰ Leach, a.g.e., s.353

zamanda ülkelerdeki beşeri sermaye miktarını da gösterebileceğini öne sürmektedirler. Zira İnsani Gelişim Endeksinde ülkelerdeki eğitim ve sağlık hizmetleri düzeyinin dışında bir de satın alma gücü paritesine göre düzenlenmiş kişi başına GSYİH miktarı kullanılmaktadır. Bütün bunlara bakarak, iktisatçıların beşeri sermayenin içeriğini farklı şekillerde dolduruyor gibi görünmelerine rağmen aslında birbirlerine yakın göstergelere baktıkları söylenebilir. Ülkelerin beşeri sermaye düzeylerini sayısal olarak belirlemek ve ülkeler arasında karşılaştırmak yapmak da uluslararası düzeyde en geçerli konumdaki İnsani Gelişim Endeksi değerleriyle daha kolay ve nesnel hale gelebilir. Beşeri sermayeyi İnsani Gelişim Endeksi göstergelerine ek olarak, Cinsiyet Güçlendirme Ölçütü göstergelerini de dahil edenler de vardır.¹⁰¹ Daha geniş tanımlanan bu beşeri sermaye göstergelerinin her birinin Türkiye ve AB ortalamalarının karşılaştırılması şu şekildedir:

---

¹⁰¹ Cihan Dura, Hayriye Atik, Oğuzhan Türker, "Beşeri sermaye açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği karşısındaki kalkınma seviyesi", s.18, (çevrimiçi), <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/01-02.pdf>, 16.01.2011

Göstergeler	AB Ortalaması	Türkiye	Lüksemburg
1) Erkekler için ortalama yaşam beklentisi, (yıl)	73.4	66.4	74.9
2) Kadınlar için ortalama yaşam beklentisi, (yıl)	79.8	71	81.3
3) Nüfus artış hızı, (%)	1.4	2.5	1.7
4) Her bin canlı doğumda ölüm oranı	5.6	38.7	5.9
5) 15 yaş ve üzerindeki kadın nüfusun okur-yazarlık oranı	97.9	66.8	99.0
6) 15 yaş ve üzerindeki erkek nüfusun okur-yazarlık oranı	98.5	75.0	99.0
7) Kadın nüfusun ilk öğretim-lise ve üniversitelerdeki toplam okullaşma oranı	87.4	54.0	70.0
8) Erkek nüfusun ilk öğretim-lise ve üniversitelerdeki toplam okullaşma oranı	84.0	67.0	68.0
9) Kadın nüfus başına düşen gelir, (satınalma gücü paritesine göre)	11,961	4703	18,967
10) Erkek nüfus başına düşen gelir, (satınalma gücü paritesine göre)	22,321	8104	48,628
11) Kamu sektörü eğitim harcamalarının GSMH'daki payı, (%)	5.3	3.7	4.1
12) Kişi başına sağlık harcamaları, (dolar)	1653	294	2905
13) Kadın parlamenterlerin toplam içindeki payı, (%)	19.0	4.2	16.7
14) 10) Kadınların yöneticiler içindeki payı, (%)	29.6	9	42
15) Kadınların mesleki ve teknik personel içindeki payı, (%)	53.8	36	70
16) Kadınların elde ettikleri gelirlerin erkeklerin elde ettikleri gelirlere oranı, (%)	57.0	46	67

Kaynak: United Nation, (2004) Human Development Report ve European Commission (April 2003) Towards An Enlarged European Union: Key Indicators on Member States and Candidate Countries, Luxembourg.

Tablo 5: Seçilmiş beşeri sermaye göstergelerine göre Türkiye ve AB ortalamasının 2001 yılı verileriyle karşılaştırılması¹⁰²

Ülkelerin beşeri sermayelerinin artırılmasında kullanılan devlet politikası araçları, teknolojinin artırılmasında kullanılan araçlarla aynıdır. Çünkü teknoloji düzeyinin artırılması, ülkedeki eğitim, sağlık ve kişi başına GSYİH düzeyinin artırılması ile yakından ilişkilidir. Beşeri sermayenin artırılmasında sübvansiyona başvurulmasını şu şekillerde örneklendirmek mümkündür:

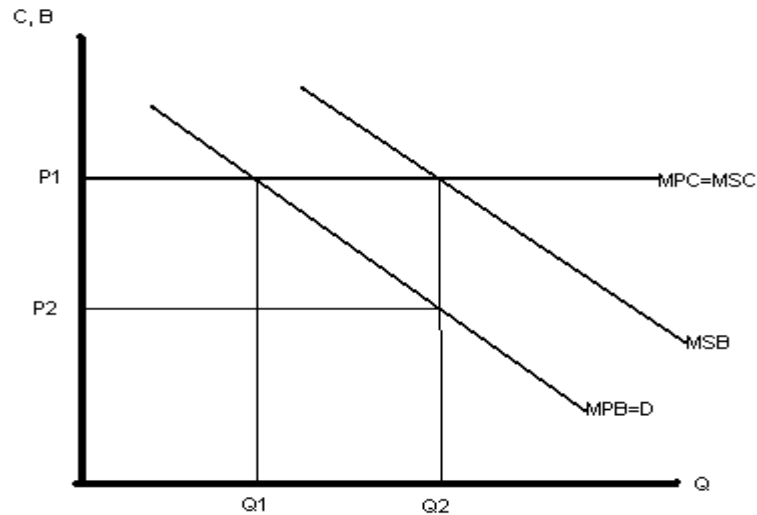
- Özel okulların ve özel hastanelerin maliyetinin bir kısmını devletin karşılaması
- Burslu öğrencilerin sayısının ve öğrenci başına verilen burs miktarının artırılması

¹⁰² A.e., s.18

- Öğrencilere ücretsiz kitap ve kırtasiye malzemesi dağıtılması
- Öğrencilere yurt olanaklarının artırılması
- Okul servisi ve öğle yemeği fiyatlarının düşürülmesi
- Sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilerek hastalardan daha düşük tedavi ücreti alınması

Beşeri sermayenin artırılması için maliyetin altında hizmet sağlama uygulamasına ise örnek olarak; devlet okullarının ve devlet hastanelerinin sayısının ve kalitesinin artırılması verilebilir. Fakat bu tür politikaların tercih edilmesi, eğitim ve sağlık sektörlerinde özel sektörün payının azalması ve kamu kesiminin payının artması anlamına gelir. Patent ve telif hakkı, eğitim ve sağlık kalitesinin artırılması konularında uygulanan bir politika aracı değildir.

Bilgi, tüketim malı ve üretim faktörü olarak kabul edilebilir. Bilgi talebi, bilgi edinmek için göze alınan ücrettir. Bilgi edinmenin marjinal maliyeti arttıkça bilgi edinme isteği azalacağından tüketim malı talebi doğrusuyla aynı özellikleri gösterir. Üretim faktörü olarak ise sermaye stokunun bir bileşeni sayılabilir. Emek verimliliğini artırdığından dolayı marjinal faydanın artmasına bu yönden de katkı sağlar.

Grafik 17: Eğitimin seviyesinde toplumsal açıdan etkinliğin sağlanması¹⁰³

¹⁰³ Parkin, a.g.e., s.503

MPC: Eğitimin marjinal özel maliyeti

MSC: Eğitimin marjinal sosyal maliyeti

MPB: Eğitimin marjinal özel faydası

MSB: Eğitimin marjinal sosyal faydası

D: Eğitim talebi

P1: Eğitime devlet desteği olmadığı katlanılan maliyet

P2: Eğitime devlet desteği olduğunda katlanılan maliyet

P1-P2: Eğitime devlet desteği¹⁰⁴

Q1: Eğitime devlet desteği olmadığı eğitim gören hanehalkı sayısı

Q2: Eğitime devlet desteği olduğunda eğitim gören hanehalkı sayısı

C, B: Maliyet, fayda

Yukarıdaki grafikte eğitimin toplumsal açıdan etkinliğinin sağlanacağı durum gösterilmiştir. Eğitimin dışsal maliyeti olmadığından marjinal özel maliyeti ile marjinal sosyal maliyeti eşittir. Dışsal fayda yaydığından dolayı marjinal sosyal fayda doğrusu marjinal özel fayda doğrusunun sağında yer almaktadır. Devlet desteği olmadığından P1 maliyetinden Q1 kişi eğitim alabilecektir. Bu durumda eğitimin sosyal faydası açığa çıkmayacaktır. Dışsal faydanın tamamen içselleştirilebilmesi için marjinal sosyal fayda ile marjinal sosyal maliyet doğrularının kesiştiği noktada denge sağlanmalıdır. Bu durumda eğitimin özel maliyetinin P2'ye düşmesi gerekmektedir. Maliyet P2'ye düştüğünde Q2 kişi eğitim alabilecektir. P1 ve P2 maliyetleri arasındaki fark devlet desteğiyle sağlanırsa Q2 kişi P2 fiyatından eğitim alabilecektir. Bu durumda eğitimde toplumsal etkinlik sağlanmış olur. Bu grafik, eğitimle aynı özellik göstermelerinden dolayı sağlık, bilgi ve Ar-Ge harcamaları için de kullanılabilir.

---

¹⁰⁴ "Sübvansiyon" olarak da adlandırılabilir.

3.BÖLÜM: TÜRKİYE'DE 1990-2007 ARASI MALİYE POLİTİKASI UYGULAMALARI

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de 1990-2007 yılları arasında uygulanan maliye politikası araçlarının nicel miktarlarının nominal GSYİH üzerinde ne oranda etkili olduğu incelenmiştir.

Vergilerle GSYİH arasındaki ilişki incelenirken, vergi oranları yerine vergi türlerinden elde edilen gelirler kullanılmak zorunda kalınmıştır. Bunun sebebi, vergi oranlarının merkezi yönetim tarafından her yıl değiştirilmemesi, hatta bazı vergi türü oranlarının incelenen 18 yıllık dönemin büyük kısmında sabit kalmış olmasıdır. Bu durumda vergi oranlarının GSYİH'ya etkisi incelenemeyecektir. Vergi gelirlerinin türler itibariyle bile yıllara göre büyük değişkenlik göstermesi, GSYİH'nın vergilerden etkilene derecesini daha sağlıklı gösterebilir. Ayrıca, vergi gelirlerinin artış azalış göstermesi, bazı vergi türleri oranlarında yapılan değişiklikleri de içinde barındırır. Bazı vergi türleri oranlarının artırılması, vergi gelirlerinin artması sonucunu doğuracağından vergi oranları yerine vergi gelirlerini ele almak ve hesaplamaları vergi gelirleri üzerinden yapmak, sonuçların hatalı bulunmasına sebep olmayacaktır denilebilir.

Verilerin incelenmesinde genelden özele doğru ilerlenmiştir. Yani öncelikle kamu harcamalarının ve toplanan vergilerin genel olarak, alt bileşenlerine ayırmadan nominal GSYİH üzerindeki etkileri incelenmiş, sonrasında kamu harcamaları kendi bileşenlerine ayrıştırılarak, vergi gelirleri de yine kendi bileşenlerine ayrıştırılarak bu bileşenlerin her birinin nominal GSYİH üzerindeki etkilerini inceleme yoluna gidilmiştir. Vergi gelirleri-GSYİH ilişkisi dışındaki tüm ilişki türlerinde metot olarak çok değişkenli lineer regresyon kullanılmıştır. Sadece vergi gelirleri-GSYİH ilişkisinde tek değişkenli lineer regresyon kullanılmıştır. Tüm ilişki türlerinde lineer regresyon kullanılmasının sebebi, maliye politikasının her bir bileşenine ayrı katsayılar bulma ihtiyacıdır. Bir başka deyişle, maliye politikası bileşenlerinin her birinin ekonomiyi hangi oranda etkilediğini direkt olarak görebilme ihtiyacıdır. Zira, lineer regresyon yapıldıktan sonra, her bileşenin GSYİH ile olan ilişkisi serpilme grafiğiyle gösterilmiştir. Böylece bileşenlerin hem katsayılarına bakarak, hem de serpilme grafiklerine bakarak GSYİH ile ilişkisinin ne derece güçlü olduğu incelenebilir. Korelasyon yerine regresyonun tercih edilmesinin sebebi ise, bağımlı ve bağımsız

değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkisinin olup olmadığını ortaya çıkarma ihtiyacıdır. Korelasyonda değişkenler arasında ilişki gücü incelenmesine rağmen bir değişkenin diğerinin sebebi olup olmadığı hakkında bir sonuç ortaya koymaz. Regresyonda ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin sebebi olup olmadığı, ne kadar güçlü bir sebebi olduğu araştırılır. Bu çalışmada, kamu gelir ve giderlerinin ekonomi üzerindeki etki düzeyi araştırılmak amaçlandığından, kamu gelir ve giderlerinin bağımsız değişkenler olarak belirlendiği regresyon modellerinin kullanılması tercih edilmiştir. Bileşenlerle GSYİH arasındaki ilişki, “SPSS 15” istatistik programıyla hesaplanmıştır. Serpilme grafiklerinin çizimi de yine “SPSS 15” programıyla, lineer regresyon hesabının hemen sonrasında yapılmıştır.

Modellerde kullanılan verilerin, yerel yönetimleri kapsamayan, sadece merkezi yönetim gelir ve giderlerine yer veren konsolide bütçe gerçekleştirmelerinden elde edilmesi tercih edilmiştir. Bunun birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden ilki, bu verileri hazırlayan Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün veritabanında merkezi yönetim ve yerel yönetim gelir-giderlerini ayrı tablolar halinde gösterilmiş olmasıdır. Bu tabloları birleştirmeye çalışmak hatalara sebep olacaktır. İkinci sebep; modellerdeki bağımsız değişkenler içerisinde harcama ve vergi türlerinin yer alıyor olmasıdır. Konsolide bütçedeki harcama ve vergi türleri ile yerel yönetimlere ait harcama ve vergi türleri birbirinden farklıdır. Bu alt kalemleri tek bir hesapta birleştirmeye çalışmak bilimsel olmayacaktır. Üçüncü sebep, Türkiye’de kamu kesimi gelir ve giderlerinin çoğunluğunu merkezi yönetimin gerçekleştirmiş olmasıdır. Türkiye’de eyalet sistemi olmadığından yerel yönetim bütçeleri merkezi yönetime nazaran çok daha küçük bir öneme sahiptir. Ayrıca yerel yönetim bütçelerinin büyük kısmı merkezi yönetim bütçesinden yapılan aktarmalarla karşılandığından, hesaplamalarda merkezi yönetim bütçesi üzerinden gitmek bir anlamda yerel yönetimleri de hesaplamalara dahil etmek anlamına gelecektir. Dördüncü sebep; maliye politikası dahil hemen her iktisat politikası temelde ülke çapında yapılan uygulamalar olduğu için merkezi yönetimin uygulamalarıdır denilebilir. Beşinci sebep; Kamu harcaması ve vergilerin ekonomideki etkilerinin incelenmesi amaçlandığından bu amaca uygun nitelikteki ekonomik sınıflandırma kullanılmıştır. Ekonomik sınıflandırma kullanıldığından dolayı buna en uygun nitelikteki konsolide bütçenin kullanılması gerekmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı, modeller konsolide bütçe gerçekleştirmeleri verilerine dayalı olarak hazırlanmıştır.

3.1. Kamu Harcamalarının ve Vergi Gelirlerinin Büyüme Etkisi

G	lo	T	Y
102,80	63,60	93,60	77,80
80,80	68,30	73,50	65,60
80,50	69,50	78,60	74,20
83,60	76,80	87,30	82,60
74,60	53,80	88,20	95,20
85,80	37,70	104,00	96,90
104,20	125,70	103,00	81,00
106,80	138,10	106,90	100,20
87,60	95,80	78,80	86,40
77,10	38,70	58,50	54,90
49,30	68,20	82,30	54,20
44,90	33,80	48,60	47,20
52,40	47,90	57,70	47,90
26,60	1,40	37,70	28,90
15,90	7,10	23,80	19,10
12,10	28,90	19,40	12,60
18,80	19,60	15,90	14,80

Tablo 6: 1990-2007 yılları arasında kamu cari harcamaları, kamu yatırımları, vergi gelirleri ve GSYİH büyüklüklerinin nominal artış oranları (1987 bazlı)¹

G: Devletin nihai tüketim harcamaları²

lo: Kamu sektörünün gayri safi sabit sermaye oluşumu³

T: Üretim ve ithalat vergileri⁴

Y: Nominal GSYİH

Yukarıdaki tabloda 1987 bazlı, 1990-2007 yılları arasında kamu cari harcamaları, kamu yatırımları, vergi gelirleri ve GSYİH miktarlarının nominal artış oranları gösterilmiştir. T sütunundaki büyüklükler, "gelir yöntemiyle hesaplanmış cari fiyatlarla GSYİH" verileri tablosundan elde edilmiştir. Çünkü TÜİK'in araştırmasında, ekonomiden çekilen vergi miktarının genel gösterilişi gelir yöntemiyle GSYİH

¹ TÜİK, (çevrimiçi), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=61&ust_id=16 ve http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=57&ust_id=16 , 01.04.2011

² "Kamu cari harcamaları" şeklinde nitelendirilebilir.

³ "Kamu yatırımları" şeklinde nitelendirilebilir.

⁴ "Tüm vergi gelirleri" şeklinde nitelendirilebilir.

hesabında gösterilmektedir. G, lo ve Y sütunlarındaki büyüklükler, “harcamalar yöntemiyle hesaplanmış cari fiyatlarla GSYİH” verileri tablosundan elde edilmiştir. Bunun sebebi de TÜİK’in araştırmasında devletin nihai tüketim harcamalarının ve kamu yatırımlarının harcamalar yöntemiyle GSYİH hesabında gösterilmiş olmasıdır. Y sütununda gelir yöntemindeki değerlerin değil, harcamalar yöntemindeki değerlerin kullanılmış olmasının sebebi, tablodaki bağımsız değişkenlerin ağırlıklı olarak harcamalar yöntemiyle hesaplanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Zira gelir yöntemiyle ve harcamalar yöntemiyle hesaplanmış nominal GSYİH artış değerleri birbirine yakındır. Bu bakımdan, çıkan regresyon sonucunda önemli bir değişiklik olmayacaktır denilebilir. Ayrıca, 2007 yılına ait nominal GSYİH büyüklüğü TÜİK’in sitesinde bulunmamakta, veriler 2007 yılının 3. çeyreğinde sonlanmaktadır. Bu nedenle 2007’ye ait yıllık nominal GSYİH artış değerinin manuel olarak hesaplanması yoluna gidilmiştir. İzlenen yöntem şu olmuştur;

Harcamalar yöntemiyle GSYİH (cari fiyatlarıyla, YTL) (1987 bazlı)

2007 > X

2006 > 551.859.588.566

2005 > 480.922.786.993

Harcamalar yöntemiyle GSYİH (cari fiyatlarıyla, 1000 TL) (1998 bazlı)

2007 > 843.178.421

2006 > 758.390.785

2005 > 648.931.712

2005 yılı için 1998 bazından 1987 bazına geçiş oranı:

$648.931.712 / 480.922.786.993 = 0,001349347$

2006 yılı için 1998 bazından 1987 bazına geçiş oranı:

$758.390.785 / 551.859.588.566 = 0,001374246$

2007 yılı için 1998 bazından 1987 bazına geçiş oranı:

$843.178.421 / X = 0,001374246$

$$X = 613.557.160.377$$

2005 ve 2006 yılları için yapılan hesaplamalarda, 1998 bazından 1987 bazına geçişte bulunan oranlar birbirine çok yakın değerlerde (0,001349347 ve 0,001374246) çıkmıştır. O halde, 2007 yılı için de baz yılları arasında geçiş hesaplaması yapılırken 0.0013.. civarında bir oran alınabilirdir sonucu ortaya çıkar. Hesaplamanın gerçekçilik payını artırmak açısından, 2006 yılı 2007'ye daha yakın olduğu için 2007 yılı için de geçiş oranı 0,001374246 alınmıştır. 2007 yılı 1998 bazlı verisinin bu orana bölünmesiyle 2007 yılı 1987 bazlı verisi elde edilmiştir.

Kamu harcamalarının ve vergi gelirlerinin, alt gruplandırmalara gidilmeden genel olarak GSYİH artışına etkisi bulunurken, bu büyüklüklerin yıllık nominal gerçekleşme miktarları yerine yıllık nominal artış oranları kullanılmıştır. Artış oranlarının tercih edilmesinin sebebi, harcama ve vergi türlerine ayırıştırma yapılmadan⁵ hesaplama yapılmış olması ve direkt olarak büyüme oranları arasındaki etkileşimin ortaya çıkarılmak istenmesidir.

Bu veriler arasında nedensellik analizi, üç aşamada yapılmıştır. Birinci aşamada, vergi gelirleri hesaplamalara dahil edilmeden kamu harcama türleri ve nominal GSYİH artışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Birinci aşamada kullanılan istatistik metodu çoklu lineer regresyondur. Bağımlı değişken Y, bağımsız değişkenler G ve lo'dur. İkinci aşamada, kamu harcama türleri hesaplamalara dahil edilmeden vergi gelirleri ve nominal GSYİH artışı arasındaki ilişki incelenmiştir. İkinci aşamada kullanılan istatistik metodu basit lineer regresyondur. Bağımlı değişken Y, bağımsız değişken T'dir. Üçüncü aşamada kamu harcama türlerinin tümü ve vergi gelirlerinin hepsi birden hesaplamalara dail edilerek bunların nominal GSYİH artışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Üçüncü aşamada kullanılan istatistik metodu çoklu lineer regresyondur. Bağımlı değişken Y, bağımsız değişkenler G, lo ve T'dir. Bulunan sonuçlar çalışmanın bundan sonraki kısımlarında özetlenmiştir.

---

⁵ Yani alt gruplandırmalara gitmeden.

3.1.1. Kamu Harcamaları- Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Çoklu Lineer Regresyonu

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,925	,856	,836	11,85694	,856	41,698	2	14	,000

Tablo 7: Model özeti

Tahmin ediciler: Sabit, G, lo

Bağımlı değişken: Y

Yukarıdaki tablo, kurulan modelin özetini göstermektedir. Modelin varyansı 0,856 çıkmıştır. Yani, G ve lo kamu harcama türlerindeki nominal artış oranlarının ikisi birden, nominal GSYİH artış oranının %85,6'sını açıklamaktadır. Nominal GSYİH artış oranının geri kalan yaklaşık %15'lik kısmı başka bağımsız değişkenlere bağlıdır.

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	11724,384	2	5862,192	41,698	,000(a)
	Residual	1968,219	14	140,587		
	Total	13692,602	16			

Tablo 8: ANOVA

Tahmin ediciler: Sabit, G, lo

Bağımlı değişken: Y

Yukarıdaki tablo SPSS 15 programında "ANOVA" adı altında oluşturulmaktadır ve kurulan modelin⁶ anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Modelin anlamlılığı F

⁶ Bir başka deyişle "denklemin".

testiyle yapılmıştır. $p < 0,01$ için⁷ Sig.=0,000<0.001 olduğundan kurulan model anlamlıdır.

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	6,089	6,694		,910	,378		
	G	,869	,156	,950	5,580	,000	,354	2,822
	Io	-,024	,132	-,031	-,180	,860	,354	2,822

Tablo 9: Katsayılar

Bağımlı değişken: Y

Yukarıdaki tablo, kurulan modelde yer alan sabiti ve bağımsız değişkenlere atanan katsayıları göstermektedir. Katsayıların her birinin anlamlılık hesabı t testiyle yapılmıştır. $p < 0,01$ için, kamu yatırımlarında Sig.=0,860>0,01 olduğundan kamu yatırımlarının GSYİH'ya etkisi anlamsızdır. Kamunun mal ve hizmet alımında Sig.=0,000<0,01 olduğundan kamunun mal ve hizmet alımının GSYİH'ya etkisi anlamlıdır. Bulunan lineer regresyon denklemi aşağıdaki gibidir;

$$Y = 6,089 + 0,869 G - 0,024 Io$$

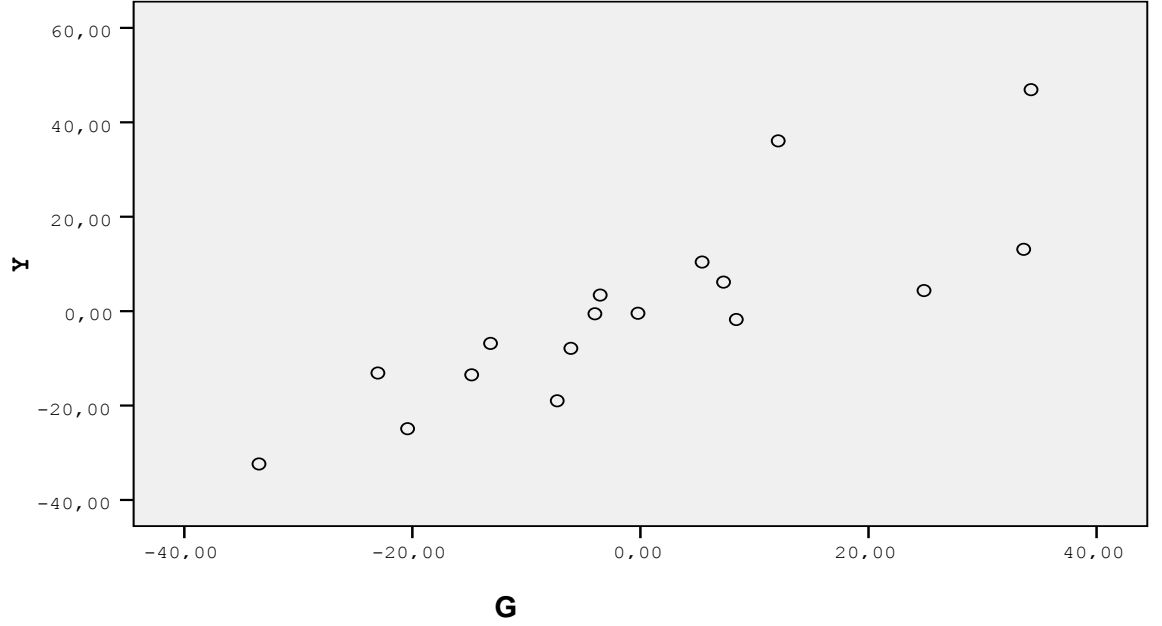
Bu denkleme göre, kamunun mal ve hizmet alımı %1 artırıldığında nominal GSYİH %0,869 oranında artacaktır. Kamu yatırımlarının %1 artması, nominal GSYİH'yı %0,024 oranında azaltacaktır. Io'nun katsayısının G'nin katsayısı yanında çok küçük bir değere sahip olması, Io'nun katsayısını anlamsız kılmıştır. Yani Io'nun katsayısının anlamsız olması, Io'nun GSYİH'yı %0,024 azalttığı sonucunu yanıtlamaz.

Bu denkleme göre, devletin GSYİH'yı artırmak amacıyla kamu yatırımları yapmak yerine mal ve hizmet alımına ağırlık vermesi ve bu yönde harcamalar yapması daha yerinde bir karar olacaktır denilebilir. Kamu yatırımlarının Keynesçi akıma ters bir şekilde, Türkiye'de son 17 yıllık veriler itibarıyla GSYİH'yı artırmak yerine az da olsa azaltmış olması dikkate değer bir durumdur. Ayrıca, GSYİH artışından daha büyük oranda mal ve hizmet alımı yapılması pek mantıklı karar olmayacaktır. Çünkü G'nin katsayısı 1'den küçüktür. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni ne derece etkilediği, serpilme grafikleriyle görselleştirilebilir.

⁷ "p<0,01 için" ifadesi, ölçülen değer in %1 hata payıyla, bir başka deyişle %99 güven aralığında güvenilir olduğunu gösterir. p<0,05 için ölçüm yapılsaydı, değer in %5 hata payına ya da %95 güven aralığına göre anlamlı olup olmadığına bakılacaktı.

Partial Regression Plot

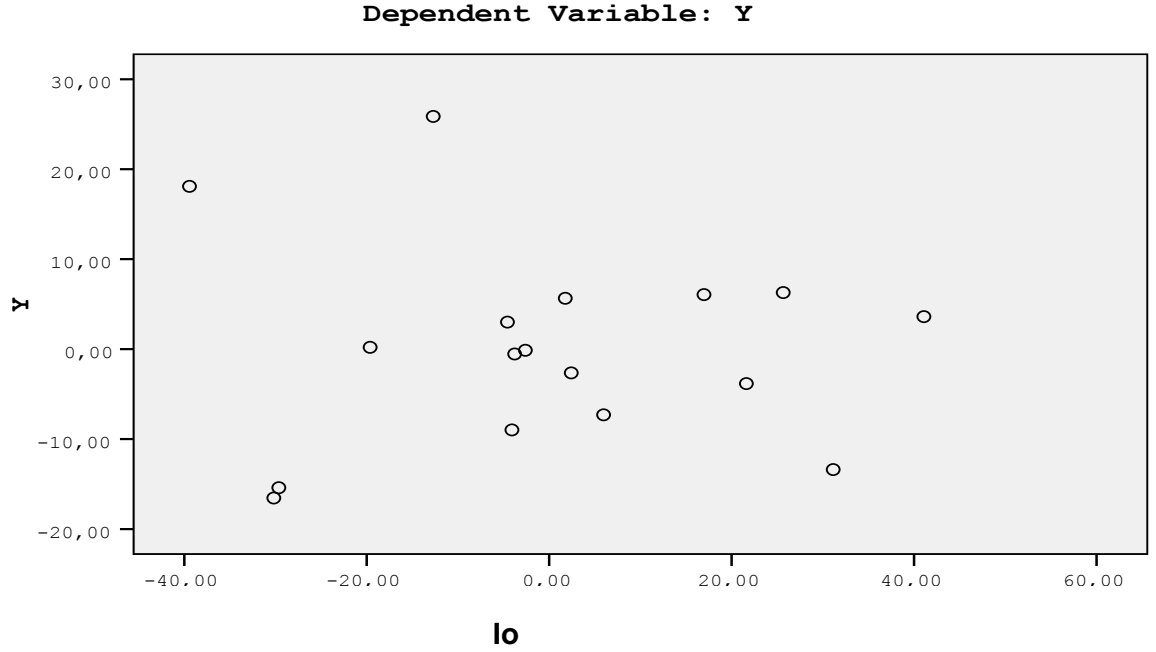
Dependent Variable: Y

Grafik 18: G ve Y arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafik, G ve Y arasındaki serpilme dağılımını göstermektedir. Noktaların dağılımı doğrusallığa oldukça yakındır. G'nin 0,869'luk katsayısının 1'e oldukça yakın olmasından bu sonuç anlaşılabilir. Katsayı 1'den küçük olduğu için, noktaların neredeyse tümü 45' doğrusunun alt kısmında kalmıştır.

Partial Regression Plot

Grafik 19: lo ve Y arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafik, lo ve Y arasındaki serpilme dağılımını göstermektedir. Noktaların dağılımından anlaşılacağı üzere, lo ve Y arasında herhangi bir doğrusallık söz konusu değildir. Yani kamu yatırımlarının GSYİH'yi artırıcı ya da azaltıcı etkisinden söz edilemez. lo'nun katsayısının "-0,024" olmasından da bu durum tahmin edilebilir.

Kurulan regresyon modeli sonucunda oluşturulan tüm tablolar, çalışmanın "Ekler" bölümünde yer almaktadır.

3.1.2. Vergi Gelirleri- Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Basit Lineer Regresyonu

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,955(a)	,913	,907	8,91780	,913	157,175	1	15	,000

Tablo 10: Model özeti

Tahmin ediciler: Sabit, T

Bağımlı değişken: Y

Yukarıdaki tabloda, oluşturulan lineer regresyon modelinin özeti gösterilmektedir. Modelin varyansı 0,913'tür. Yani vergi gelirlerindeki artış oranı, nominal GSYİH'deki artış oranının %91,3'ünü açıklayabilmektedir. Nominal GSYİH artış oranının geri kalan %8,7'lik kısmı başka bağımsız değişkenler tarafından belirlenmektedir.

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12499,695	1	12499,695	157,175	,000(a)
	Residual	1192,907	15	79,527		
	Total	13692,602	16			

Tablo 11: ANOVA

Tahmin ediciler: Sabit, T

Bağımlı değişken: Y

Yukarıdaki ANOVA tablosu, modelin anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Bu amaçla F testi yapılmıştır. $p < 0,01$ için Sig.=0,000 olduğundan kurulan model anlamlıdır.

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	-2,186	5,495		-,398	,696		
	T	,930	,074	,955	12,537	,000	1,000	1,000

Tablo 12: Katsayılar

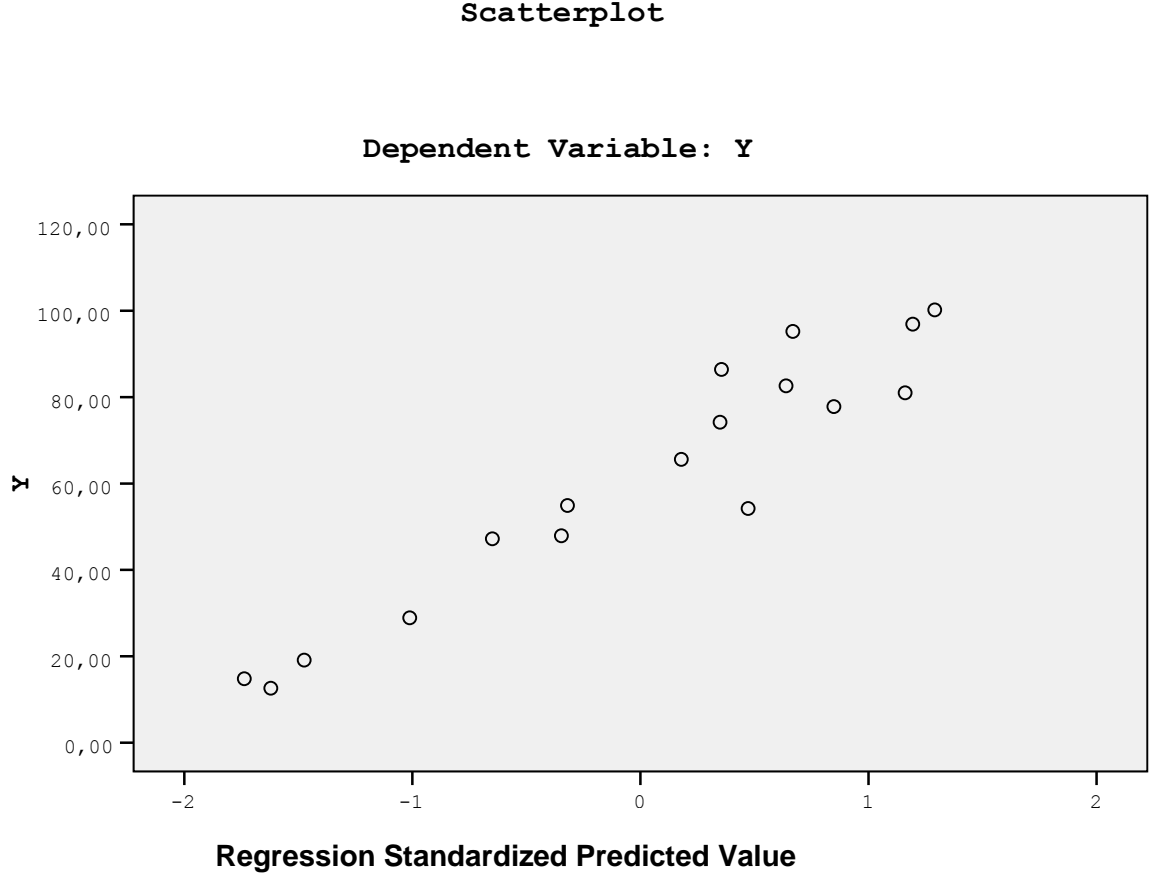
Bağımlı değişken: Y

Yukarıdaki tablo, katsayıların anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Bu amaçla t testi yapılmıştır. T bağımsız değişkenine ait Sig.=000<p=0,01 olduğundan T'nin katsayısı anlamlıdır. Yani vergi gelirinin artış oranı, nominal GSYİH artış oranı üzerinde anlamlı bir etkide bulunur. Kurulan denklem şudur;

$$Y = -2,186 + 0,930 T$$

Bu denkleme göre, vergi gelirinin %1 artırılması nominal GSYİH'yi %0,930 oranında artıracaktır. Keynesçi akıma göre vergi gelirlerinin artırılması GSYİH'da azalışa

sebepe olmasına rağmen Türkiye’de 1990-2007 arasında buna ters sonuç çıkmıştır. Üstelik GSYİH’yı oldukça yüksek bir katsayıyla artıracaktır.

Grafik 20: T ve Y arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafikte T’nin değişmesine karşılık Y’nin nasıl değiştiğini göstermektedir. Noktalar, hem doğrusala yakın dağılımdadır, hem de 45° doğrusuna yakındır. Bu durum, T’nin katsayısının 1’e yakın olmasından anlaşılabilir.

3.1.3. Kamu Harcamaları- Vergi Gelirleri- Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Çoklu Lineer Regresyonu

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,963(a)	,927	,910	8,78155	,927	54,853	3	13	,000

Tablo 13: Model özeti

Tahmin ediciler: Sabit, G, lo, T

Bağımlı değişken: Y

Yukarıdaki tablo, kurulan modelin Y değişimini açıklama gücünü göstermektedir. Kamu harcamaları ve vergi gelirlerinin hepsinin toplamı, nominal GSYİH artış oranının %92,7'sini açıklayabilmektedir. Geri kalan %7,3'ü ise diğer değişkenlere bağlıdır.

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12690,098	3	4230,033	54,853	,000(a)
	Residual	1002,504	13	77,116		
	Total	13692,602	16			

Tablo 14: ANOVA

Tahmin ediciler: Sabit, G, lo, T

Bağımlı değişken: Y

ANOVA tablosu kurulan modelin, bir başka deyişle ortaya çıkan denklemin anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Modelin anlamlılık testi F testiyle yapılır. Sig.=0,000<0,01 olduğundan F=54,853 değeri için kurulan denklem anlamlıdır. Yani denklem, bileşenlerin katsayıları ayrı ayrı ele alınmadan, bir bütün halinde Y değişimini açıklamakta yeterlidir. Bileşenlerin her birinin Y değişimini açıklamakta yeterli olup olmadığı ise bileşen katsayılarına t testi uygulanmasıyla bulunur.

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	-2,120	5,474		-,387	,705		
	G	,307	,196	,335	1,563	,142	,122	8,173
	lo	-,070	,099	-,090	-,711	,490	,348	2,872
	T	,695	,197	,715	3,539	,004	,138	7,240

Tablo 15: Katsayılar

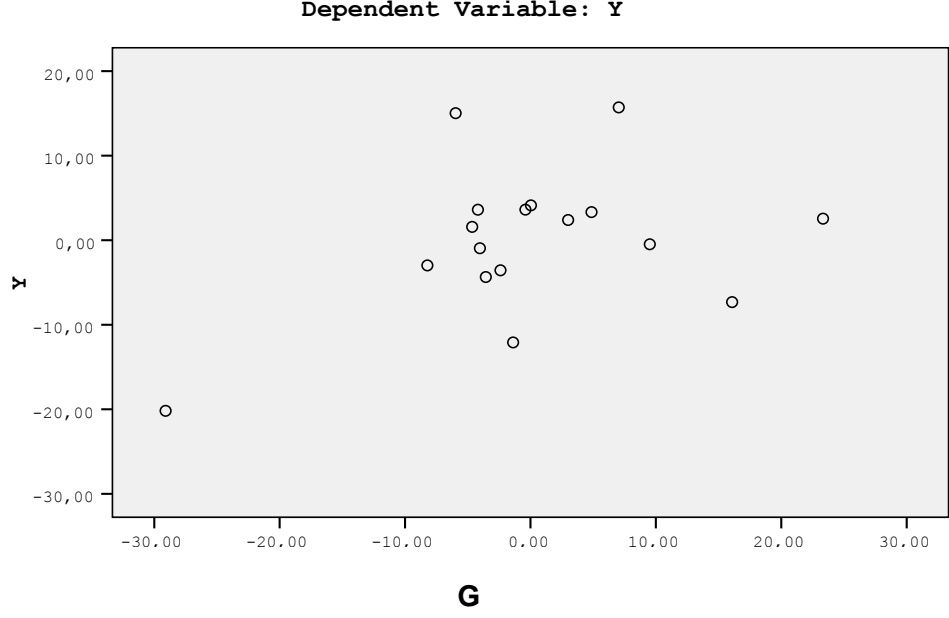
Bağımlı değişken: Y

Yukarıdaki tabloda bağımsız değişkenlerin katsayıları ve bu katsayıların anlamlılık değerleri gösterilmiştir. $p < 0,01$ şartı için sadece T değişkeninin katsayısı anlamlıdır. G ve lo değişkenlerinin t sig. değerleri $> 0,01$ olduğundan kamu cari harcamalarının ve kamu yatırımlarının GSYİH'yı artırmada T kadar etkili olmadığı sonucuna varılabilir. Zaten G ve lo katsayılarının anlamlı olmadığı, bu değişkenlere ait katsayıların T'nin katsayısıyla karşılaştırılması yoluyla da anlaşılabilir. lo'nun katsayısı %7 iken G'ninki %3 ve T'ninki %7'dir. G'nin katsayısının T'ninkine yakın olması, G'nin sig. değerinin çok yüksek olmamasından ve T'nin sig. değerine yakın olduğunu gösterir. Yani bir değişkenin katsayısı ne kadar büyükse, bu katsayıya ait sig. değeri o derece küçük çıkar. G'nin katsayısı anlamsız çıkmış olmasına rağmen bu anlamsızlığın lo kadar büyük olmaması ve "0,01" anlamlılık sınırının biraz üzerinde olması yine de G'nin önemini artırır. Ortaya çıkan denklem şu şekildedir;

$$Y = -2,120 + 0,307 G - 0,070 lo + 0,695 T$$

Burada bazı durumlara değinmek gerekmektedir. Örneğin, bağımsız değişkenin sadece T'den oluştuğu bir önceki basit lineer regresyon modelinde T'nin katsayısı 0,930 iken şimdi 0,695'e düşmüştür. T'nin diğer değişkenleri hesaba katmadan katsayısı hesaplandığında Y'yi daha fazla etkilediği şeklinde bir sonucun ortaya çıkması normaldir. Çünkü diğer değişkenlerin denkleme dahil edilmesi, toplamı 1'e eşit olan katsayılarından diğer değişkenlerin de pay almasını zorunlu kılar. Buna diğer bir örnek, vergi gelirlerinin denkleme dahil edilmediği kamu harcamaları-GSYİH çoklu lineer regresyon modelinde G'nin 0,869'la anlamlı çıkan katsayısının, şimdiki denklemde 0,307'ye düşmesi ve anlamsızlaşmasıdır. Sadece kamu harcamalarının Y'ye etkisinin incelendiği modelde G'nin katsayısının yüksek ve anlamlı çıkması, şimdiki denklemde düşük ve anlamsız çıkmasına karşılık oluşturan bir durumdur ve bundan dolayı G'nin en nihayetinde Y'yi etkilemediğini iddia etmeyi gerekli kılmaz. Fakat, lo katsayısı her iki modelde de diğer değişkenlerin katsayılarına göre nispeten oldukça küçük ve anlamsız çıktığından dolayı, nihai olarak lo'nun Y artışında ya da azalışında herhangi bir katkı yapmadığı öne sürülebilir. Kamu harcamalarının ve vergi gelirlerinin birlikte yer aldığı modelde bağımsız değişkenlere ait kısmi regresyon serpilme grafikleri şu şekildedir;

Partial Regression Plot

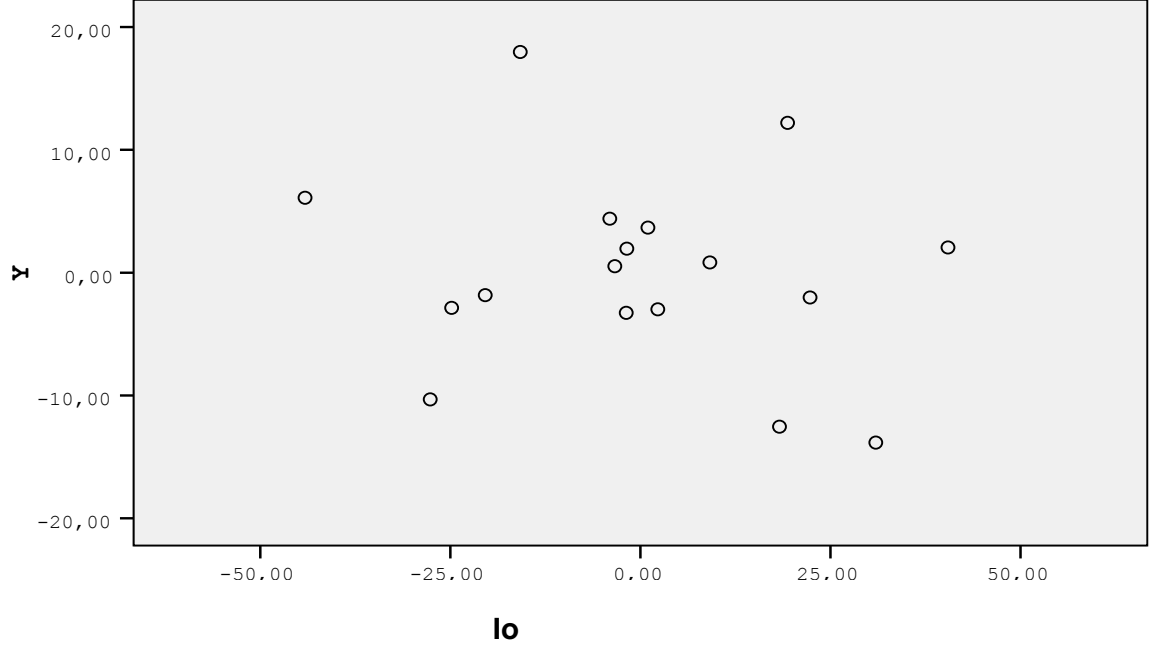

Grafik 21: G ve Y arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafikte G'nin Y'yi çok az etkilediği ve bu iki değişken arasında doğrusallığın zayıf olduğu görülebilir.

Partial Regression Plot

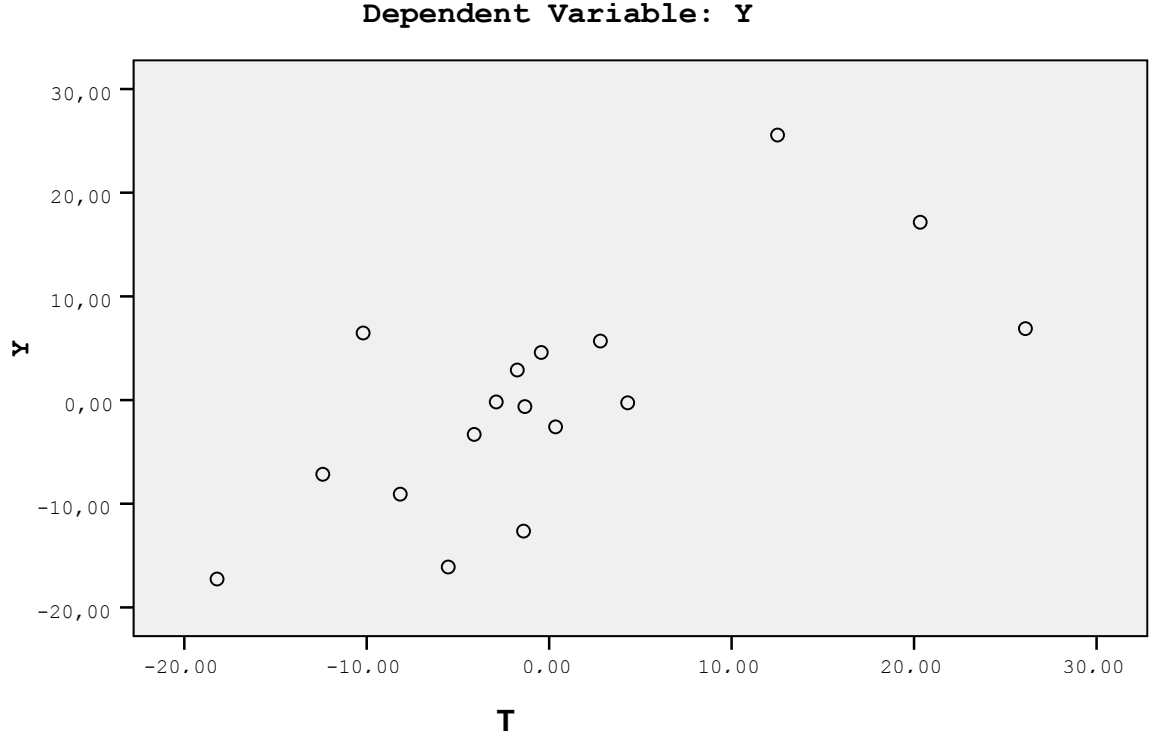
Dependent Variable: Y

Grafik 22: lo ve Y arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafikten anlaşılacağı üzere, lo ve Y arasında herhangi bir doğrusal ilişki yoktur. Yani lo Y'nin artışına ya da azalışına önemli derecede etki etmez.

Partial Regression Plot

Grafik 23: T ve Y arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafikte T'nin Y'yi önemli derecede etkilediği, bu nedenle T ile Y arasında pozitif bir doğrusallık olduğu görülebilir. T'nin 0,695'lik katsayısından bu durum tahmin edilebilir.

3.2. Kamu Harcamalarından Faiz Ödemeleri Çıkarıldığı Durum

Çalışmanın bu bölümü, bir önceki bölümden⁸ bazı konularda farklılık göstermektedir. Örneğin önceki bölümde kamu harcamaları içerisinde transfer ödemeleri gösterilmemiştir. Kamu harcamaları, TÜİK'in yaptığı araştırmanın şeklinden dolayı zorunlu olarak kamu cari harcamaları ve kamu yatırımlarından ibarettir. Bu bölümde ise kamu harcamaları içerisinde borç faizi ödemeleri dışında kalan transfer ödemeleri de dahil edilmiştir. Önceki bölümle bu bölüm arasındaki bir diğer fark, önceki

⁸ "3.1." rakamlarıyla numaralandırılan bölümden.

bölümde kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılması yapıldıktan sonra modellemeye dahil edilmiş olmasına rağmen, bu bölümde kamu harcamalarının ekonomide devlet tarafından kullanılıp kullanılmadığına göre gruplandırılmış olmasıdır. Yani bu bölümde ekonomide devlet tarafından kullanılmayıp alacaklılara transfer edilen borç faizi ödemeleri modellemenin dışında bırakılmış, sadece devletin ekonomik aktivitelerde şu ya da bu şekilde kullandığı harcamalar modellemeye dahil edilmiştir. Bu bölümün önceki bölümden bir başka farkı, önceki bölümde modellemenin bağımsız ve bağımlı değişkenlerin nominal büyüme oranları üzerinden yapılmış olmasına rağmen, bu bölümde bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait verilerin nominal parasal miktarları üzerinden yapılmış olmasıdır. Böylece elde edilecek katsayıların gerçeği ne kadar yansıttığı üzerinde daha sağlıklı fikir edinebilme olanağı oluşabilecektir.

FHH	VG	GSYİH
54,40	45,40	391,50
108,30	78,60	648,30
185,10	141,60	1.129,40
374,00	264,30	2.062,20
604,20	587,80	4.025,60
1.148,00	1.084,40	7.926,40
2.463,90	2.244,00	14.345,40
5.772,30	4.745,50	28.720,60
9.437,80	9.228,60	53.523,00
17.363,80	14.802,30	82.925,50
26.265,20	26.503,70	127.844,30
39.516,80	39.736,00	188.141,30
63.811,70	59.631,90	278.220,60
81.845,70	84.316,20	358.699,60
84.532,40	90.076,90	427.151,90
100.418,00	106.929,20	480.922,80
132.163,30	137.480,30	551.859,60
155.314,80	152.835,10	613.557,20

Tablo 16: Faiz hariç harcamalar, vergi gelirleri ve GSYİH miktarlarının 1990-2007 yılları arasındaki nominal büyüklükleri (milyon TL)⁹

Yukarıdaki tablodaki veriler, yıllar itibariyle konsolide bütçe gerçekleştirmelerini göstermektedir. Dönem öncesinde yapılan bütçe planlama rakamlarının kullanılması yerine gerçekleşen bütçe gelir ve giderlerinin kullanılması tercih edilmiştir. Böyle

⁹ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, (çevrimiçi), https://portal.muhasabat.gov.tr/mgmportal/faces/khbDetay?birimDizini=Merkezi+Y%C3%B6netim&_afzLoop=10542779309202412&_afzWindowMode=0&_adf.ctrl-state=rqq89q3yb_35, 02.04.2011

yapılmasının sebebi, bütçe planlarının gerçekleşen gelir ve giderlerle tam çakışmaması ve GSYİH değişimi üzerinde planlanan rakamların değil, gerçekleşen rakamların etkide bulunmasıdır. Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün verilerinde 1990-2003 yılları arasında kamu giderleri "konsolide bütçe giderleri" şeklinde gösterilmiş ve 2003 sonrasındaki verilerle farklı gruplama yapılmıştır. 2004 yılı itibariyle ise bütçe giderlerinin gruplaması değiştirilmiştir. Bu sebeple 2004-2007 arasındaki gider grupları, 2003 ve öncesindeki gider gruplamasına uyarlanmıştır. Durumun daha iyi anlaşılması açısından tablolar aşağıda verilmiştir.

Harcamalar
Faiz Hariç Harcama
I. Personel
II. Diğer Cari
III. Yatırım
IV. Transfer
1. Borç Faizi
2. Diğerleri
2.1. KİT'lere Transferler
2.2. Sosyal Güvenlik
Gelirler
I. Vergi Gelirleri

Tablo 17: 1990-2003 arası konsolide bütçe gerçekleştirmelerinden seçilen belli başlı gider grupları¹⁰

Harcamalar
Faiz Hariç Harcama
Personel Giderleri
Sosyal Gv.Kur. Devlet Primi
Mal ve Hizmet Alımları
Cari Transferler
Sermaye Giderleri
Sermaye Transferleri
Gelirler
Vergi Gelirleri

Tablo 18: 2004 ve sonrasındaki konsolide bütçe gerçekleştirmelerinden seçilen belli başlı gider grupları¹¹

¹⁰ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, (çevrimiçi), https://portal.muhasibat.gov.tr/mgmportal/faces/khbDetay?birimDizini=Merkezi+Y%C3%B6netim&_afzLoop=10542779309202412&_afzWindowMode=0&_adf.ctrl-state=rqq89q3yb_35, 02.04.2011

Kurulan model 1990-2007 yılları arasını kapsadığı için bağımsız değişkenlerin bu yıllar arasında aynı isimde olmaları gerekmektedir. Verilerin çoğunluğu 1990-2003 yılları arasında yer aldığından 2003 öncesi gruplamayı 2003 sonrasındaki gruplamaya uyarlamak yerine, 2003 sonrasındaki gruplamayı 2003 öncesindeki gruplama şekline uyarlamak tercih edilmiştir. Bu tercihteki bir diğer sebep, 2003 öncesindeki gruplamanın kamu giderlerinin ekonomik sınıflandırmasına daha uygun olmasıdır. Diğer yandan 2003 öncesindeki ve sonrasındaki gruplamalar arasında fazla fark olmadığı açıktır. Bu nedenle verilerin uyarlanmasıyla önemli hesaplama hatalarının ortaya çıktığı söylenemez. Uyarlamada izlenen yöntem şu şekildedir:

2004 ve sonrasındaki gruplama şeklinde yer alan “sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi” ile “mal ve hizmet alımları” kalemleri toplanarak, 2003 öncesindeki gruplama şeklinde yer alan “diğer cari” kalemi yerine kullanılmıştır. Haliyle eski yöntemde “personel” ve “diğer cari” adlı kalemleri toplamı cari giderleri oluştururken, yeni yöntemde “personel giderleri”, “sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi” ve “mal ve hizmet alımları” kalemleri toplamı cari giderleri oluşturmuştur. Yeni yöntemde yapılan en büyük değişiklik, eski yöntemde sosyal güvenlik ödemelerinin transfer ödemeleri içerisinde gösterilirken, yeni yöntemde “sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi” adlı kalemin transfer ödemeleri kalemleri arasında değil, cari giderler kalemleri arasında gösterilmiş olmasıdır. Ayrıca 2003 öncesindeki yöntemde “yatırım” kalemi yeni yöntemde “sermaye giderleri” adını almıştır. 2003 öncesindeki “transfer” ana kalemi ise yeni yöntemde “cari transferler” ve “sermaye transferleri” olmak üzere iki alt kaleme ayrılarak gruplandırılmıştır. Bu bölümde faiz hariç harcamalar ve vergi gelirleri eski ve yeni yöntemlerin ikisinde de aynı şekilde hesaplandığından bu bölümde herhangi bir sıkıntıyla karşılaşılmamıştır. Konsolide bütçe giderlerinin gruplara ayrılarak model oluşturulan bir sonraki bölümde eski ve yeni yöntemler arasında uyarlamanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Faiz hariç harcamaların ve vergi gelirlerinin bağımsız değişkenler, nominal GSYİH miktarının bağımlı değişken olarak ele alındığı modele ait sonuçlar aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir.

---

¹¹ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, (çevrimiçi), https://portal.muhasebat.gov.tr/mgmportal/faces/khbDetay?birimDizini=Merkezi+Y%C3%B6netim&_afzLoop=10542779309202412&_afzWindowMode=0&_adf.ctrl-state=rqq89q3yb_35, 02.04.2011

	Mean	Std. Deviation	N
GSYİH	179005,2889	215112,20417	18
FHH	40076,6500	50504,96197	18
VG	40596,2111	51690,36257	18

Tablo 19: Değişkenleri açıklayıcı bazı değerler

Yukarıdaki tabloda bağımlı ve bağımsız değişkenlerin 1990-2007 arasındaki ortalama nominal miktarları ile standart sapmaları gösterilmiştir. 18 yıllık sürede GSYİH ortalama 179.005 milyon TL, faiz hariç harcama ortalama 40.076 milyon TL, vergi geliri ortalama 40.596 milyon TL olmuştur. Buna göre, bu 18 yıllık süre boyunca bütçe yılda ortalama 520 milyon TL faiz dışı fazla vermiştir.

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,997	,993	,992	18652,38084	,993	1123,026	2	15	,000

Tablo 20: Model özeti

Tahmin ediciler: Sabit, FHH, VG

Bağımlı değişken: GSYİH

Yukarıdaki tabloya göre, oluşturulan denklem nominal GSYİH miktarının %99,3'ünü açıklayabilmektedir. Yani faiz hariç harcama ve vergi geliri bilindiğinde, ortaya çıkacak GSYİH'nın %99,3'ü tahmin edilebilmektedir.

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	78142675	2	3907133784	1123,026	,000(a)
		6854,923		27,462		
	Residual	52186696	15	347911311,1		
		67,154		44		
	Total	78664542	17			
		6522,078				

Tablo 21: ANOVA

Tahmin ediciler: Sabit, FHH, VG

Bağımlı değişken: GSYIH

Yukarıdaki tabloya göre, kurulan denklemin, yani modelin F değeri 1123,026 çıkmıştır ve sig.=0,000<0,01 olduğundan bu F değeri anlamlıdır. Bu, denklemin anlamlı olduğu anlamına gelir.

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	11654,473	5712,943		2,040	,059		
	FHH	-2,125	1,798	-,499	-1,182	,256	,002	402,920
	VG	6,220	1,757	1,495	3,541	,003	,002	402,920

Tablo 22: Katsayılar

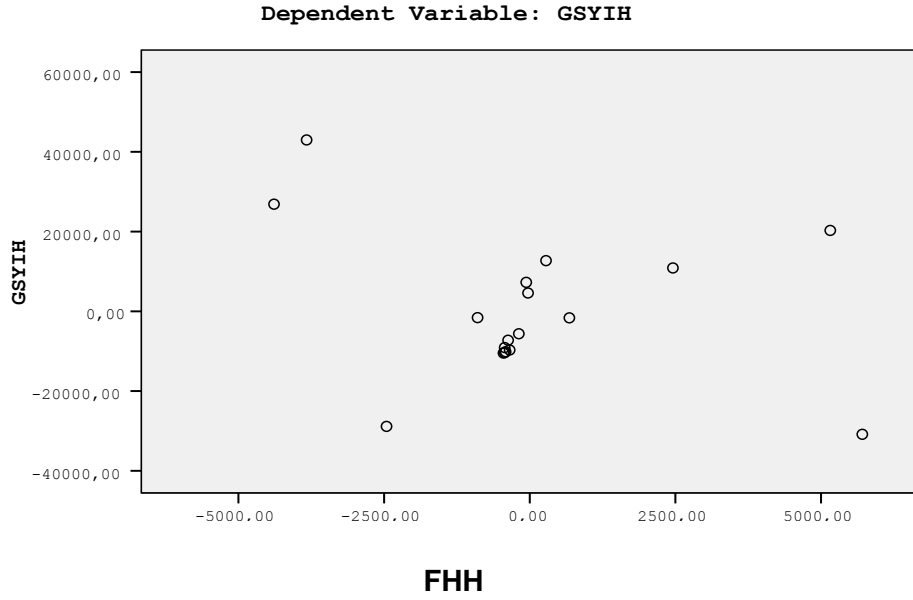
Bağımlı değişken: GSYIH

Yukarıdaki tabloya göre, FHH'in katsayısı p<0,01 için anlamsızdır. Bu durum, FHH'in VG karşısında GSYIH'yi önemsiz derecede etkilediği sonucunu verir. Oluşan denklem;

$$GSYIH = 11654,473 - 2,125 FHH + 6,220 VG$$

Vergi gelirinin 1 birim artırılması nominal GSYIH'yi 6,22 birim artıracaktır. Faiz hariç harcamanın 1 birim artırılması nominal GSYIH'yi 2,125 birim azaltacaktır. Fakat vergi gelirinin bu etkisi %1 hata payında, ya da %99 güven aralığında güvenilir iken faiz hariç harcamanın etkisi %99 güven aralığında güvenilir değildir.

Partial Regression Plot

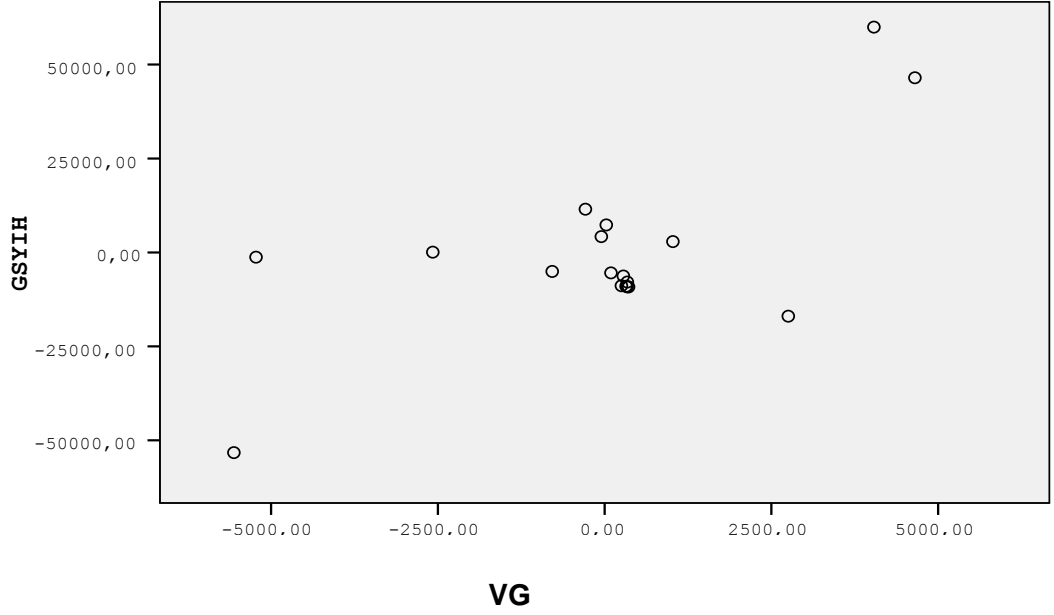

Grafik 24: FHH ve GSYİH arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafiğe göre FHH ile GSYİH arasında doğrusal bir ilişki olmadığı görülmektedir. Çünkü pozitif doğrusallığın yanında negatif doğrusallık da anlaşılabilir. İki yönlü doğrusallık anlaşılabilirdiğinden dolayı FHH'nin katsayısı t testi sonucunda anlamsız çıkmıştır.

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYİH

Grafik 25: VG ve GSYİH arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafikte VG ile GSYİH'nın orjinden itibaren doğrusal olarak arttığı anlaşılmamasına rağmen modelin çözümünde doğrusallığı anlamlı çıkmıştır. Grafiğe göre ise VG en başta artırılmaya başlandığında belli bir miktara kadar GSYİH sabit kalmakta, VG ancak belli bir seviyeye ulaştıktan sonra GSYİH'yı artırıcı yönde etki etmektedir.

3.3. Kamu Harcamalarının Gruplandırıldığı Durum

CAR	YAT	TRA	GSYİH
33,45	9,88	11,06	391,50
60,54	19,04	28,76	648,34
114,44	32,69	37,97	1.129,41
205,45	57,57	110,96	2.062,19
347,26	77,02	179,89	4.025,62
645,95	102,99	399,14	7.926,36
1.286,24	255,36	922,31	14.345,41
2.788,30	640,13	2.343,90	28.720,65
5.187,84	999,32	3.250,69	53.522,97
9.172,79	1.544,43	6.646,63	82.925,54
13.613,94	2.475,12	10.176,11	127.844,31
20.448,02	4.149,58	14.919,24	188.141,29
31.107,96	6.891,84	25.811,90	278.220,63
38.513,87	7.179,67	36.152,15	358.699,63
45.655,66	8.050,33	28.120,20	427.151,94
50.835,26	9.805,45	36.768,31	480.922,79
61.888,76	12.097,71	52.488,22	551.859,59
71.631,30	13.003,48	66.834,22	613.557,16

Tablo 23: Cari, yatırım ve transfer¹² harcamalarının ve nominal GSYİH'nin 1990-2007 yılları arasındaki miktarları (milyon TL)¹³

Yukarıdaki tabloda 1990-2007 yılları arasındaki kamu harcamaları ana gruplara ayrılarak gösterilmiştir. Ekonomik sınıflandırmaya göre kamu harcamaları cari, yatırım ve transfer olmak üzere başlıca üç gruba ayrılır. Milli istatistik verilerinde bu grupların da alt kalemlere ayrıştırılması yapılmış olmasına rağmen bu çalışmada kamu harcamalarının ikinci düzeydeki alt kalemlerine inmek tercih edilmemiştir. Bunun sebebi, 18 yıllık GSYİH verileriyle bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin sağlıklı hesaplanabilmesi için bağımsız değişken sayısının mümkün olduğunca az belirlenmesinin gerektiğidir. Bu nedenle, kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmaya göre birinci düzey gruplaması yapılmakla yetinilmiştir. Diğer yandan, bu sayede verilmek istene sonuç özet bir şekilde iade edilebilecektir. Yani cari harcamaların alt kalemlerinin her birinin katsayısını belirleyip ayrıntıya inmek yerine, cari harcamaların tümünün birden tek katsayısının belirlenmesi cari harcamaların Türkiye ekonomisini ne şekilde ve ne yönde etkilediği daha açık gösterebilecektir.

¹² Borç faizi ödemeleri hariç.

¹³ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, (çevrimiçi), https://portal.muhasabat.gov.tr/mgmportal/faces/khbDetay?birimDizini=Merkezi+Y%C3%B6neltim&_afLoop=10542779309202412&_afWindowMode=0&_adf.ctrl-state=rqq89q3yb_35, 02.04.2011

Modelin sonuçlarına ait özet tablolar aşağıdadır.

	Mean	Std. Deviation	N
GSYİH	179005,29 61	215112,19885	18
CAR	19640,946 1	24085,25044	18
YAT	3743,9783	4539,74364	18
TRA	15844,536 7	20588,77043	18

Tablo 24: GSYİH, cari, yatırım ve transfer harcamalarının 18 yıllık aritmetik ortalama değerleri ile standart sapmaları

Yukarıdaki tabloda, kamu harcamaları içerisinde yatırım harcamalarının 1990-2007 arasında çok küçük bir yer tuttuğu, cari ve transfer harcamalarının payının ise birbirine yakın büyüklüklerde olduğu görülmektedir. Cari harcamalar transfer harcamalarından daha fazla görünmesine rağmen, buradaki transfer harcamaları içerisinde borç faizi ödemelerinin bulunmadığını dikkate almak gerekir. Borç faizi ödemelerinin de dahil olduğu transfer harcamalarının cari harcamalarından fazla olması muhtemeldir. Cari harcamaların en fazla paya sahip pozisyonda olmasının sebebi olarak, Türkiye’de kamu personelinin fazla olmasından dolayı kamu personeline yapılan ödemelerin yüksek olması gösterilebilir.

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,999	,999	,999	7623,603 07	,999	4507,00 2	3	14	,000

Tablo 25: Model özeti

Tahmin ediciler: Sabit, CAR, YAT, TRA

Bağımlı değişken: GSYİH

Yukarıdaki tabloya göre, kurulan modelin nominal GSYİH'ı açıklama oranı %99,9'dur. %0,1 kısmı belirsiz değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Bölüm 3.1.1'de kurulan kamu harcamaları-GSYİH modelinde ise denklemin GSYİH artış oranını açıklama oranı %85,6'ydı. Açıklama oranları arasında böyle bir farkın oluşmasının başlıca sebepleri şunlar olabilir;

- Bölüm 3.1.1'deki denklemde model, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin nominal artış oranları üzerinden oluşturulmuştur. Bu bölümde ise model, değişkenlerin nominal artış miktarları üzerinden hesaplanmıştır. Oranların ve miktarların nedenselliği birbirinden küçük çaplı farklılıklar gösterebilir.
- Bölüm 3.1.1'deki modelde kullanılan veriler, harcama yöntemiyle GSYİH hesabı verilerinden alınmıştır. Bu bölümdeki modelde kullanılan veriler ise Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı konsolide bütçe gerçekleştirmeleri verilerinden alınmıştır. Bütçe hesaplarındaki verilerle milli gelir hesaplarındaki veriler birbiriyle tam çakışmayabilir.
- Bölüm 3.1.1'deki denklemde bağımsız değişkenler "kamunun nihai tüketim harcamaları" ile "kamu yatırımları" iken bu bölümdeki bağımsız değişkenler "kamu cari harcamaları", "kamu yatırımları" ve "transfer harcamaları" olmuştur. Kamunun nihai tüketim harcamaları ile kamu cari harcamalarının bileşenleri tamamen çakışmayabilir ve fark buradan kaynaklanmış olabilir. Ya da bu bölümde kamu harcamalarına borç faizi ödemeleri hariç transfer harcamaları da eklendiğinden dolayı denklemin açıklayıcı gücü artmış olabilir.

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	7858317 17030,5 82	3	261943905 676,861	4507,00 2	,000(a)
	Residual	8136705 33,082	14	58119323,7 92		
	Total	7866453 87563,6 64	17			

Tablo 26: ANOVA

Tahmin ediciler: Sabit, CAR, YAT, TRA

Bağımlı değişken: GSYİH

Modele ait F değeri 4507,002 çıkmış ve bu F değeri için sig.=0,000 bulunmuştur. Sig.=0,000<0,01 olduğundan model %99 güven aralığında anlamlıdır.

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1 (Constant)	1941,216	2395,405		,810	,431		
CAR	10,162	1,106	1,138	9,190	,000	,005	207,441
YAT	3,864	5,439	,082	,710	,489	,006	178,343
TRA	-2,334	,539	-,223	-4,331	,001	,028	36,012

Tablo 27: Katsayılar

Bağımlı değişken: GSYİH

Yukarıdaki tabloya göre, yatırım harcamalarının katsayısı %99 güven aralığında anlamsızdır. Cari ve yatırım harcamalarına ait katsayılarının güvenilirlik, yani anlamlılık düzeyi oldukça yüksek çıkmıştır. Yatırım harcamaları katsayısının anlamsız olması, yatırım katsayısının cari harcama katsayısına göre oldukça düşük değerde çıkmış olmasından tahmin edilebilir. Oluşturulan denklem;

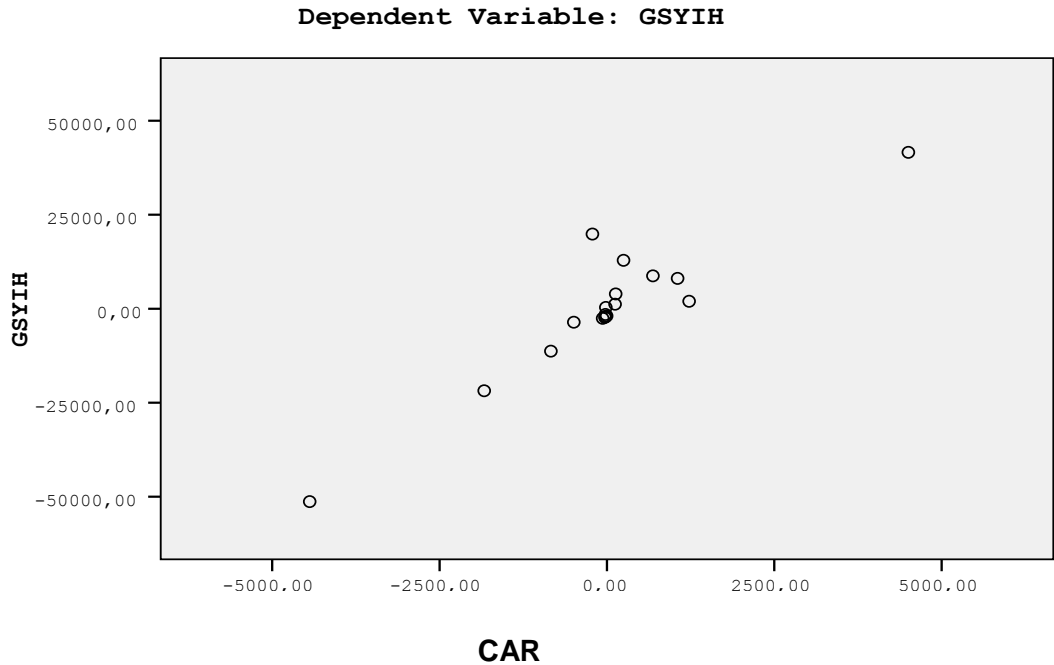
$$GSYİH = 1941,216 + 10,162 \text{ CAR} + 3,864 \text{ YAT} - 2,334 \text{ TRA}$$

1 birimlik cari harcama yaklaşık 10 birimlik nominal GSYİH artışını sağlayacaktır. Aynı şekilde, 1 birimlik kamu yatırımı yaklaşık 3,8 birimlik nominal GSYİH artışına, 1 birimlik transfer harcaması yaklaşık 2,3 birimlik nominal GSYİH azalışına sebep olacaktır. Transfer harcamalarının gelir dağılımını iyileştirmede kullanılan en etkili kamu harcaması grubu olduğu dikkate alınır, Türkiye’de 18 yıllık periyotta gelir dağılımını iyileştirici politikaların sıklaşmasının gelir dağılımını iyileştirmek uğruna GSYİH’ı azaltacağı öne sürülebilir. Kamu yatırımları da GSYİH’ı artırmaktadır fakat 1 birimlik kamu yatırımının 3,8 birimlik GSYİH artışını sağlayacağı öngörüsü güvenilir değildir.

Bölüm 3.1.1’deki modelin sonuçları ile bu bölümdeki modelin sonuçları arasında değinilmesi gereken bazı farklar bulunmaktadır. Bölüm 3.1.1’deki modelde kamunun

nihai tüketim harcamalarının¹⁴ katsayısı 0,869; kamu yatırımlarının katsayısı -0,24 çıkmıştır. Bu bölümde ise cari harcamaların ve kamu yatırımlarının ikisinin de katsayısı pozitif çıkmıştır. Nominal GSYİH artış oranları üzerinden model kurulduğunda kamu yatırımlarının negatif etkisi belirlenmişken, nominal GSYİH miktarları üzerinden model kurulduğunda kamu yatırımlarının pozitif etkisi ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın başlıca iki sebebi olabilir. Bunlardan birincisi; bölüm 3.1.1’de bağımlı ve bağımsız değişkenlerin hepsinin miktarları üzerinden değil de artış oranları üzerinden model kurulmuş olmasıdır. İkinci sebebi ise; bölüm 3.1.1’deki modele transfer harcamaları dahil edilmemiş olmasına rağmen bu bölümde modele üçüncü harcama türü olan transfer harcamalarının da dahil edilmiş olmasıdır. Transfer harcamalarının da GSYİH’ya etkisi sonucunda kamu yatırımlarının etkisi negatiften pozitive geçmiş olabilir.

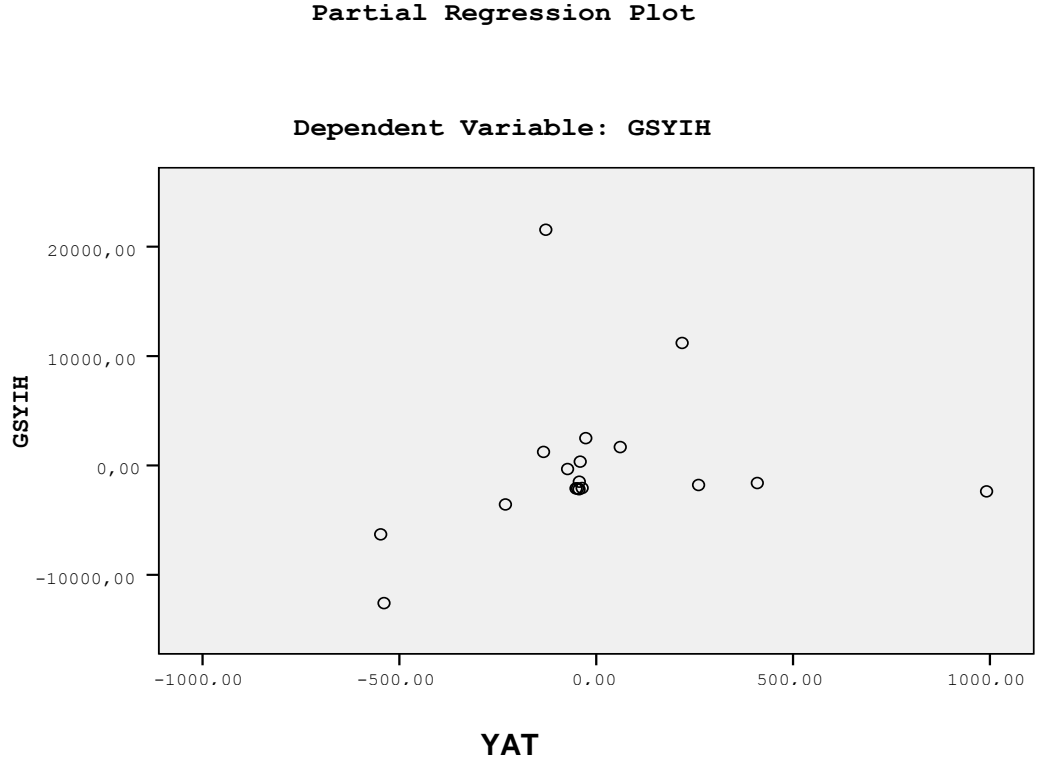
Partial Regression Plot

Grafik 26: CAR ve GSYİH arasındaki serpilme dağılımı

¹⁴ İlgili bölümde bu ifade, cari harcamalar şeklinde de ifade edilmişti. Bu yüzden bu bölümdeki cari harcama sonuçlarıyla karşılaştırılması yanlış olmayacaktır.

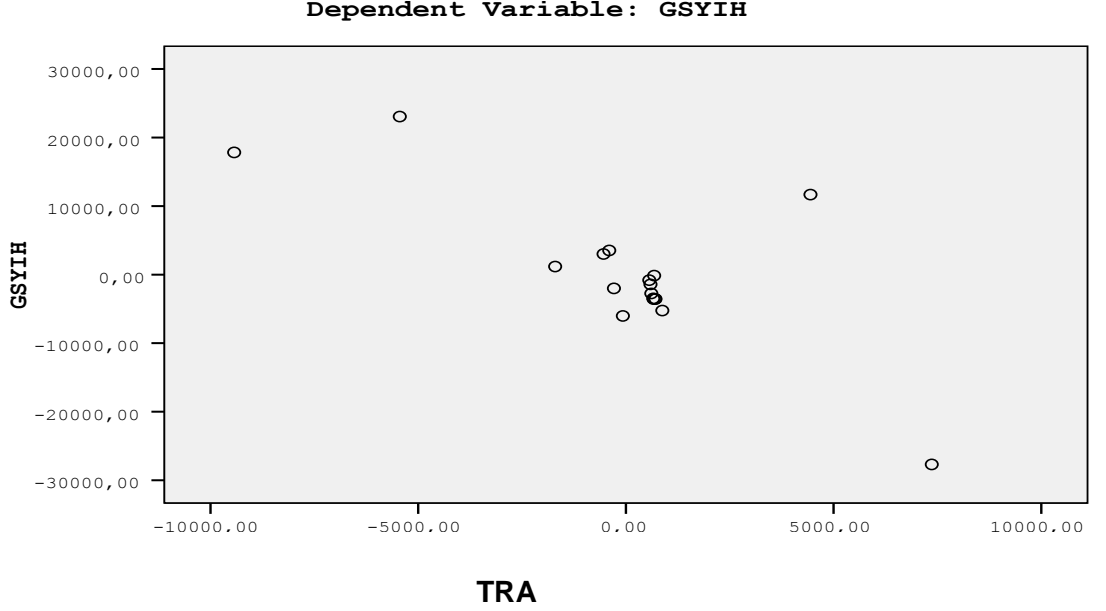
Yukarıdaki grafikte, cari harcamalar ile nominal GSYİH miktarı arasında ciddi düzeyde doğrusallık göze çarpmaktadır. Bu durum, cari harcama katsayısının 10,162 olmasından da anlaşılabilir.

Grafik 27: YAT ve GSYİH arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafikte, CAR-GSYİH arasındaki kadar belirgin olmamakla birlikte, kamu yatırımları ile nominal GSYİH miktarı arasında pozitif doğrusal ilişkinin olduğu söylenebilir. Fakat dışa düşen noktaların fazla bulunmasından dolayı bu doğrusal ilişki anlamsız hale gelmiştir.

Partial Regression Plot

Grafik 28: TRA ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı

Yukarıdaki grafikte, transfer harcamaları ile nominal GSYİH miktarı arasında negatif doğrusallık belirgindir. Pozitif doğrusallığı destekleyen, sağ üst köşeye yakın pozisyonda bulunan sadece bir değer bulunduğundan negatif doğrusal ilişki anlamlı çıkmıştır.

3.4. Kamu Gelirlerinin Gruplandırıldığı Durum

Kamu gelirlerinin gruplanması, kamu harcamalarında olduğundan farklı olarak, 2003 öncesinde ve sonrasında aynıdır. Bu nedenle, vergi türlerinin 2003 sonrasındakileri 2003 öncesindekilere uyarlamak gerekmemiştir. Kamu gelirleriyle ilgili denklem bulunurken, kamu harcamalarında olduğu gibi, bütçe planlarındaki rakamlar değil, konsolide bütçe gelir gerçekleştirmelerindeki rakamlar kullanılmıştır. Bu sayede ortaya çıkan denklemin ya da modelin gerçekçilik boyutu artırılmıştır. 18 yıllık verilerin kullanılmasından kaynaklanan denklem kurma güçlüğü nedeniyle vergi türlerinin olabildiğince genelleştirilerek vergi türü sayısının azaltılmasına çalışılmıştır. Çünkü 18 yıllık GSYİH büyüklüklerinin bağımlı değişken kabul edilmesine karşılık, çok sayıda bağımsız değişken belirlenirse değişkenlerin katsayılarının anlamlılığı

azalacaktır. Yani bağımsız değişken sayısının çokluğuyla bağımlı değişkenin incelendiği yıl sayısı doğru orantılı olmalıdır. Bu çalışmada, katsayılar da ciddi sapmaların ortaya çıkmasını önlemek amacıyla vergi türlerinde birinci düzeyde gruplamaya gidilmiş, bu grupların alt kalemlerine ayrıştırılmasına devam edilmemiştir.

GEL	SER	HAR	DIS	GSYİH
23,22	0,42	13,67	8,06	391,50
40,40	0,68	24,68	12,86	648,34
70,11	1,26	47,34	22,85	1.129,41
125,75	2,53	89,45	46,21	2.062,19
225,83	5,00	214,35	89,65	4.025,62
432,52	8,75	429,23	194,65	7.926,36
862,63	18,64	970,86	387,15	14.345,41
1.893,35	35,49	1.985,24	826,21	28.720,65
4.230,14	72,69	3.605,77	1.317,35	53.522,97
6.537,40	178,24	6.109,38	1.976,95	82.925,54
10.503,32	346,67	11.363,79	4.289,40	127.844,31
15.647,64	433,28	18.103,20	5.551,05	188.141,29
19.343,16	734,34	30.063,99	9.487,18	278.220,63
25.716,04	2.092,06	43.926,99	12.578,67	358.699,63
26.558,83	1.478,21	41.406,00	16.936,39	427.151,94
30.323,88	1.840,25	50.488,38	19.294,72	480.922,79
40.140,69	3.117,18	59.408,21	27.562,84	551.859,59
48.198,19	3.645,44	63.589,73	28.970,33	613.557,16

Tablo 28: 1990-2007 arasındaki konsolide gelir gerçekleştirmelerinden seçilen belli başlı vergi türleri (milyon TL)¹⁵

GEL: Gelirden alınan vergiler¹⁶

SER: Servetten alınan vergiler¹⁷

HAR: Mal ve hizmetlerden alınan vergiler¹⁸

DIS: Dış ticaretten alınan vergiler¹⁹

¹⁵ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, (çevrimiçi), https://portal.muhasebat.gov.tr/mgmportal/faces/khbDetay?birimDizini=Merkezi+Y%C3%B6netim&_afzLoop=10542779309202412&_afzWindowMode=0&_adf.ctrl-state=rqq89q3yb_35, 02.04.2011

¹⁶ Kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisi toplamıdır. Bu grubun ismi 2004 sonrasında "gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler" şeklinde değiştirilmiştir.

¹⁷ Emlak vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi bu gruba dahildir. Grubun ismi 2003 sonrasında "mülkiyet üzerinden alınan vergiler" şeklinde değiştirilmiştir.

¹⁸ Ekonomik sınıflandırmada "harcama vergileri" şeklinde geçer. Bu yüzden burada "HAR" şeklinde kısaltılmıştır.

GSYİH: Nominal gayri safi yurt içi hasıla miktarı

Kurulan modele ait özet tablolar aşağıdadır.

	Mean	Std. Deviation	N
GSYİH	179005,296 1	215112,19885	18
GEL	12826,2833	15442,24220	18
SER	778,3961	1161,49276	18
HAR	18435,5700	23091,37192	18
DIS	7197,3622	9790,89907	18

Tablo 29: Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin aritmetik ortalama değerleri ile standart sapmaları

Yukarıdaki tabloya göre, 1990-2007 arasındaki 18 yıllık periyotta en çok gelirin elde edilen vergi türünün harcama vergileri olduğu görülmektedir. Servet vergisinden elde edilen gelir, gelir ve harcama vergilerinden elde edilen gelirlere göre oldukça önemsiz boyutta kalmıştır. Servet vergisi miktarının bu derece az olması ve buna karşılık harcama vergisi miktarının açık ara en önde olması, Türkiye’de vergileme sisteminin etkin düzenlenmediğine, gelir dağılımını daha da bozucu özellik gösterdiğine örnek olarak verilebilir.

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,999	,999	,998	9148,049 82	,999	2346,71 8	4	13	,000

Tablo 30: Model özeti

Tahmin ediciler: Sabit, GEL, SER, HAR, DIS

Bağımlı değişken: GSYİH

¹⁹ Her türlü gümrük ve ithalat vergileri bu gruba girer. 2003 sonrasında grubun ismi “uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler” şeklinde değiştirilmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere, seçilen vergi gelirlerinin toplamı, yani kurulan model nominal GSYİH miktarının %99,9'unu açıklayabilmektedir. Bölüm 3.1.2'de vergi gelirindeki artış oranları ile nominal GSYİH'daki artış oranları arasındaki ilişkinin incelendiği modelde ise vergi gelirleri nominal GSYİH'yı %91,3 oranında açıklayabilmişti. Modelin açıklama düzeyleri arasındaki bu farkın sebepleri şunlar olabilir;

- Bölüm 3.1.2'deki model, bağımlı ve bağımsız değişkenlerdeki artış oranları üzerinden hesaplanmıştır. Bu bölümde ise bağımlı ve bağımsız değişkenlerin nominal miktarları üzerinden model oluşturulmuştur.
- Bölüm 3.1.2'deki modelde kullanılan vergi geliri artış oranına, gelir yöntemiyle GSYİH hesabı verilerinden ulaşılmıştır. Bu bölümdeki vergi gelirleri nominal miktarlarına ise Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı konsolide bütçe gerçekleştirmeleri verilerinden ulaşılmıştır. Bütçe hesaplarındaki veriler ile milli gelir hesaplarındaki veriler tam çakışmayabilir.

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	78555745 8960,981	4	1963893647 40,245	2346,718	,000(a)
	Residual	10879286 02,683	13	83686815,59 1		
	Total	78664538 7563,664	17			

Tablo 31: ANOVA

Tahmin ediciler: Sabit, GEL, SER, HAR, DIS

Bağımlı değişken: GSYİH

Yukarıdaki tablo, modelin anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Modelin F değerine bağlı sig.=0,000<0,01 olduğundan model %99 güven aralığında, ya da %1 hata payıyla güvenilirdir, yani anlamlıdır.

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics		
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF	B
1	(Constant)	2651,383	3167,118		,837	,418		
	GEL	4,335	1,200	,311	3,611	,003	,014	69,799
	SER	-51,749	9,185	-,279	-5,634	,000	,043	23,118
	HAR	5,874	,682	,631	8,615	,000	,020	50,357
	DIS	7,329	1,611	,334	4,549	,001	,020	50,539

Tablo 32: Katsayılar

Bağımlı değişken: GSYİH

Modeldeki bağımsız değişkenlerin her birinin katsayısı için t testi yapılmış ve bu t testlerinin sonucunda her katsayının sig.²⁰ değerleri 0,01'den küçük çıkmıştır. Yani her bağımsız değişkenin katsayısı anlamlıdır. Bu durum, her bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni önemli oranda etkilediği anlamına gelir. Ortaya çıkan denklem;

$$GSYİH = 2651,383 + 4,335 \text{ GEL} - 51,749 \text{ SER} + 5,874 \text{ HAR} + 7,329 \text{ DIS}$$

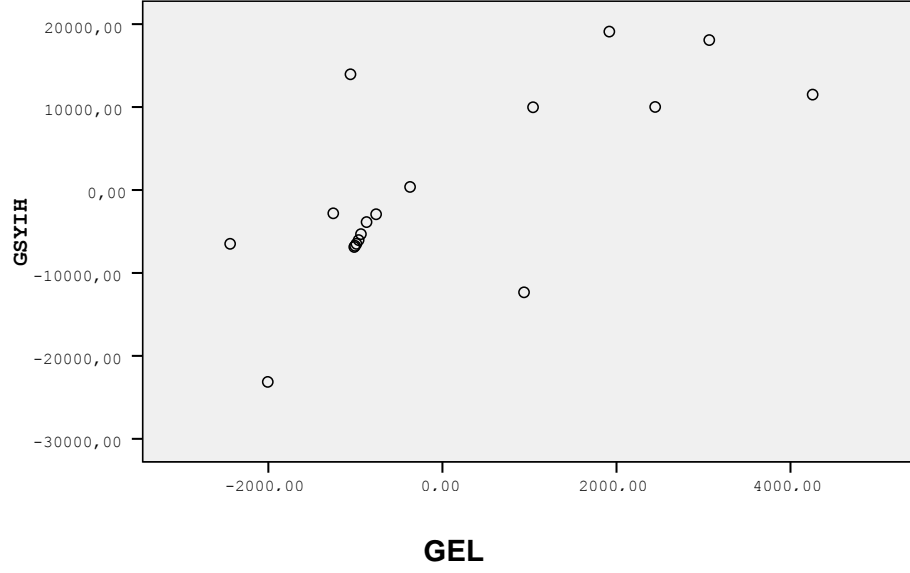
Nominal GSYİH miktarı üzerinde, servet vergisi dışındaki tüm vergi türlerinin pozitif doğrusal etkisi vardır. Mutlak değer olarak bakıldığında, GSYİH miktarı üzerinde en fazla etkiye sahip vergi türü açık ara servet vergilerine aittir fakat bu etki negatif doğrusal bir etkidir. Gelir, harcama ve dış ticaret vergilerinin pozitif doğrusal etki şiddetleri birbirine yakın değerlerdedir. Türkiye'de 18 yıllık verilerde servet vergisinde yüksek düzeyde negatif doğrusallığın ortaya çıkmış olması, büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin negatif ve büyük olduğunu ifade eder. Yani Türkiye'de gelir dağılımı iyileştirilmek istendiğinde servet vergilerinin artırılmaya çalışılması büyümeyi hızla yavaşlatacaktır. En büyük pozitif katsayının dış ticaret vergisine ait olması, Türkiye'de büyüme için ülkeyi dış ticarete açmak yerine dış ticarete dengeli politikaların izlenmesinin daha iyi olacağını gösterir.

Herbir bağımsız değişkenin nominal GSYİH miktarı üzerindeki doğrusal etkileri aşağıdaki serpilme dağılımlarıyla da görülebilir.

²⁰ Sig., yani significance (anlamlılık).

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

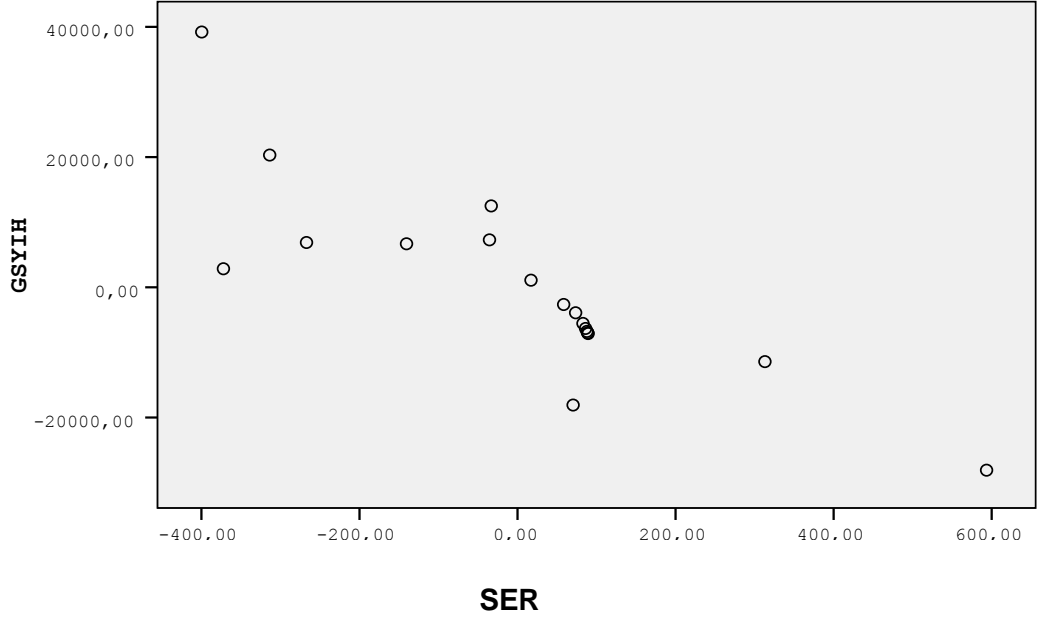

Grafik 29: GEL²¹ ile GSYIH arasındaki serpilme dağılımı

²¹ "Gelir vergisi" bağımsız değişkeni.

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYİH

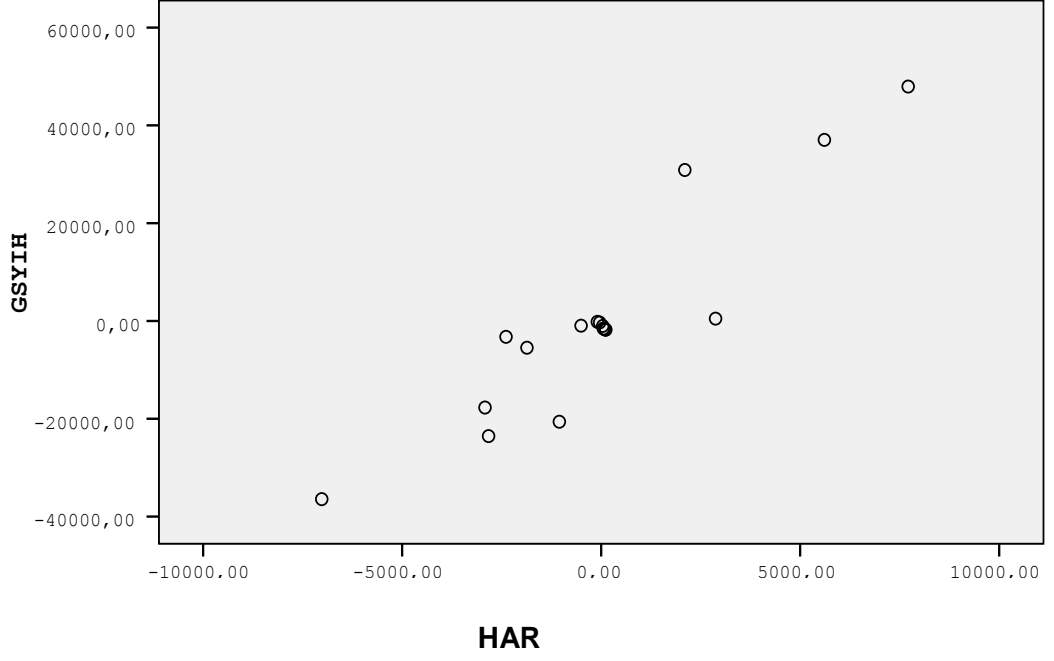

Grafik 30: SER²² ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı

²² "Servet vergisi" bağımsız değişkeni.

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

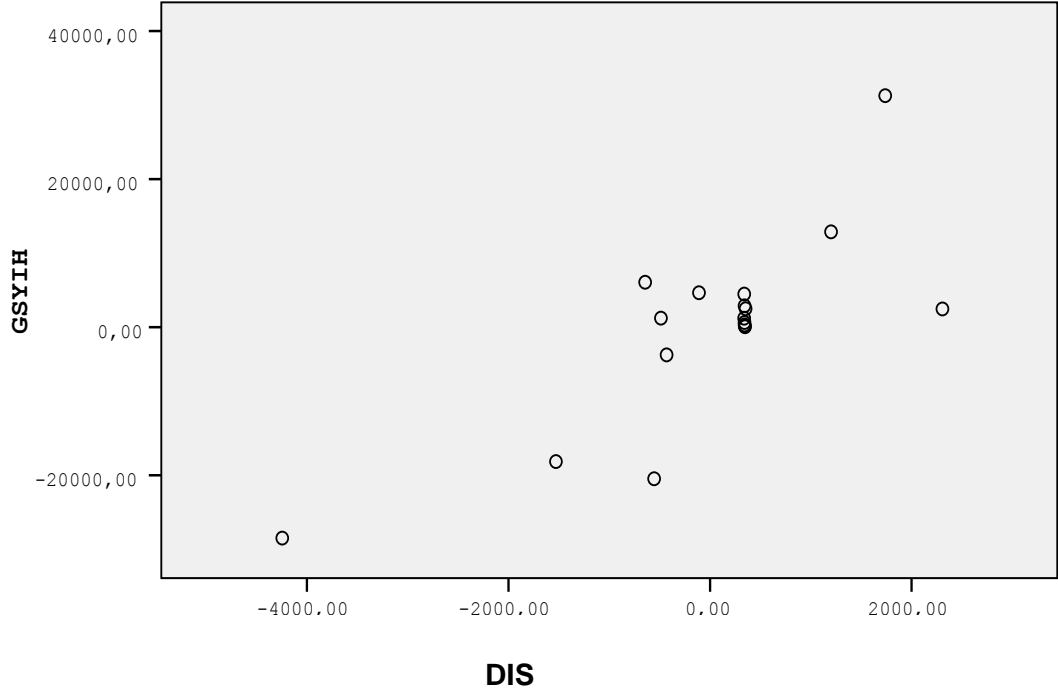

Grafik 31: HAR²³ ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı

²³ "Harcama vergisi" bağımsız değişkeni.

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYİH

Grafik 32: DIS²⁴ ile GSYİH arasındaki serpilme dağılımı

²⁴ "Dış ticaret vergisi" bağımsız değişkeni.

SONUÇ

Çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan maliye politikası araçlarından her birinin iktisadi büyümeye ne yönde ve ne derecede etki edeceği sorunsalında öne sürülen sonuçlarla çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınan 18 yıllık Türkiye uygulaması sonuçları birbiriyle bazı durumlarda örtüşmemektedir. İkinci bölümde, genişletici maliye politikası çerçevesi içerisinde artırılan kamu harcaması türlerinin¹ Türkiye'nin 1990-2007 arasındaki sürecinde farklı etkilere yol açtığı görülmektedir. Örneğin, teoride daralma döneminde kamu yatırımlarının artırılmasının ekonomiyi canlandıracağı ve daralma döneminden çıkaracağı öne sürülürken Türkiye uygulamalarının incelendiği bölümde, harcama yöntemiyle milli gelir hesabına ve nominal büyüme oranlarına dayalı modelde, gerçekleştirilen kamu yatırımlarının iktisadi büyümeyi sağlamayıp, aksine az da olsa ekonomide küçülmeye sebep olduğu görülmüştür. Fakat bu olumsuz etki, modeldeki diğer bağımsız değişkenlerin katsayısına göre çok küçük değerde olduğundan anlamsız bulunmuştur. Kamu yatırımlarının anlamsız da olsa iktisadi büyümede negatif rol oynamasının muhtemel sebepleri olarak şunlar söylenebilir;

- Türkiye'de kamu yatırımlarının verimli olmayan alanlarda yapılmış olması nedeniyle kaynak israfının gerçekleşmesi
- Kamu yatırımlarda yanlış alanlarda yapılarak bunun dışlama etkisiyle özel sektör yatırımlarını azaltıcı etki yaratmış olması

Konsolide bütçe gerçekleştirmeleri verilerine dayanarak oluşturulan modelde ise yatırım harcamalarının iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Fakat bu olumlu etki, modeldeki diğer bağımsız değişkenlerin etkilerine göre çok küçük olduğundan anlamsız bulunmuştur. Sonuçta, kamu yatırımlarının gerek birinci modeldeki olumsuz etkisinin gerekse ikinci modeldeki olumlu etkisinin ikisinin de anlamsız çıkmasından dolayı, kamu yatırımların Türkiye'de iktisadi büyüme üzerinde olumlu ya da olumsuz herhangi bir etkisinin bulunmadığı söylenebilir.

Teoride vergi gelirlerinin dışsal müdahalelerle artırılmasının ekonomiyi daraltacağı vurgulanırken, Türkiye incelemesinde bunun tersi sonuç ortaya çıkmıştır. Üstelik Türkiye'de artan vergi gelirleri, oldukça yüksek katsayıyla iktisadi büyümeye olumlu

---

¹ Burada kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmaya göre türleri kastedilmektedir.

katkı yapmıştır. Kamu harcamalarıyla vergi gelirlerinin birlikte değerlendirildiği modelde vergi gelirleri katsayısının, kamu cari harcamaları katsayısından bile daha yüksek çıkması, Türkiye uygulamasında gözlenen teoriyle uyuşmayan bir başka örnektir.

Kamu harcamaları ekonomik sınıflandırmaya göre gruplandırılmayıp, faiz harcamaları ve faiz dışı harcamalar şeklinde gruplandırıldığında farklı bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu sefer vergi gelirinin de bağımsız değişken olarak modele girmesi sebebiyle faiz hariç harcamaların katsayısı negatif çıkmıştır. Yani faiz ödemeleri dışındaki kamu harcamalarının ekonomiye etkisi alt kalemlere inilmeden, toplu halde incelendiğinde bu harcamaların ekonomiyi genişletmek yerine daraltacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu modelde vergi gelirleri toplu halde iktisadi büyümeye olumlu katkı sağlarken, faiz hariç harcamalar ise toplu halde iktisadi büyümeye olumsuz etkide bulunmuştur. Halbuki ikinci bölümde değinildiği üzere, iktisat yazınında bu durumun tam tersi anlatılmaktadır.

Transfer harcamaları faiz ödemeleri hariç tutulmuş olmasına rağmen Türkiye’de iktisadi büyümeyi azaltıcı etkide bulunmuştur. Transfer harcamaları gelir dağılımını iyileştirmede en çok kullanılan ve en etkili olduğu öne sürülen maliye politikası aracıdır. Bu durumda, Türkiye’de gelir dağılımını iyileştirme amaçlı uygulanan politikaların iktisadi büyüme üzerinde ters etki yarattığı söylenebilir. Buradan, Türkiye’de iktisadi büyümeyi hızlandırmak amacıyla transfer harcamalarının azaltılmasına, dolayısıyla gelir dağılımının daha da bozulmasına göz yumulması gerektiği şeklinde bir sonuç ortaya çıkar.

Kamu cari harcamaları Türkiye’de 1990-2007 aralığında ikinci bölümde ele alınan teorilere benzer etkiler ortaya çıkarmıştır. Türkiye uygulamasında, vergi gelirlerinin gruplamaya gitmeden toplu halde ortaya çıkardığı olumlu etkiden sonra gelen en büyük olumlu etki, kamu cari harcamalarına aittir.

Vergi gelirleri türlerine ayrılarak incelendiğinde farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. En dikkat çekici taraf, servet vergilerinin diğer vergi türlerinden aşırı derecede ayrılarak çok yüksek oranda iktisadi daralmaya sebep olacağı sonucunun ortaya çıkmış olmasıdır. Birinci dereceden gruplandırılan vergi türleri içerisinde iktisadi daralmaya sebep olan tek vergi türü, servet vergileri çıkmıştır. Gelir, harcama ve dış ticaret vergileri ise birbirlerine yakın oranlarda iktisadi büyümeyi artırıcı yönde etkide bulunmuşlardır.

Bu bulgulara göre aslında iktisattaki maliye politikası yazınının Türkiye uygulamasıyla ciddi derecede örtüşmediği sonucuna varılabilir. Türkiye’de maliye politikası yazınına ters sonuçların ortaya çıktığı maliye politikası araçları; genel olarak vergi gelirleri, faiz hariç harcamalar, transfer harcamaları, gelir, harcama ve dış ticaret vergileridir. Maliye politikası yazınıyla uyuşup uyuşmadığı konusunda net bir sonucun ortaya çıkmadığı maliye politikası aracı kamu yatırımlarıdır. Maliye politikası yazına benzer etkilerin ortaya çıktığı maliye politikası araçları ise kamu cari harcamaları ve servet vergileridir. İktisat yazınına ters durumların Türkiye’deki iktisadi şartlardan kaynaklandığı söylenebilir. İktisat teorilerinin ülke uygulamalarında doğru fikirler verip vermeyeceğinin araştırılmasında başka ülkelere ait verilerin de incelenmesi daha gerçekçi yorumlar yapılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Adaçay, F. Rana: “Enformasyon emperyalizmi: Bilgi ekonomisi”, (çevrimiçi), http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/AdacayDec07.pdf, 02.12.2010

Analitik bütçe sınıflandırması eğitim el kitabı, 3.bsk., Ankara, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2004, (çevrimiçi), <http://www.mta.gov.tr/mevzuat/duyurular/duyanalitik-butce-3.pdf>, 03.12.2010

Analitik bütçe sınıflandırmasına ilişkin rehber, (çevrimiçi), <http://www.tarimreformu.gov.tr/merkez/6/AnalitikBütçeSınıflandırmasınaİlişkinRehber.pdf>, 03.12.2010

Armağan, Ramazan: “Kamu ekonomisinde dışsallıklar ve dışsallıkların içselleştirilmesi”, (çevrimiçi), <http://sbe.dpu.edu.tr/9/159.pdf>, 30.11.2010

Bakırtaş, İbrahim: “Dışsallıklar sorununun içselleştirilmesinde düzenleyici vergiler ve sübvansiyonların etkinliği: analitik bir yaklaşım”, (çevrimiçi), <http://sbe.dpu.edu.tr/7/57.pdf>, 30.11.2010

Blanchard, Olivier: **Macroeconomics**,3 bsk., ISBN 0-13-110301-6, New York, Prentice Hall Inc., 2003

Bowden, Elbert V.: **Economics: The Science of Common Sense**, 2.bsk., ISBN 0-538-08920-2, Cincinnati, South-Western Publishing Co., 1977

Candan, Esin; Hanedar, A.Önder: “İktisat neden bir kapalı kutudur? Hakim iktisadın değer yargısı- sinama ilişkisi”, (çevrimiçi), <http://www.deu.edu.tr/userweb/onder.hanedar/dosyalar/gazi.pdf>, 01.11.2010.

Çelebier, Nazmiye: “Türkiye’de konsolide devlet bütçesinin finansmanı (1965-1985)”, **Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**, Ankara, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 1985, (çevrimiçi), <http://www.butce.org/dokumanlar/tez/NCelebier.pdf>, 02.12.2010

Çetin, Tamer: “İktisadi etkinlik üzerine bir deneme: X etkinlik yaklaşımı”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 11, 2010, (çevrimiçi), <http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2010/cilt11/sayi2/M00244.pdf>, 01.11.2010.

Çetin, V.Recai: "Posta hizmetlerinin serbestleştirilmesi ve regülasyonu: Türkiye posta sektörü reformu için bir öneri", ISBN 978-975 – 19 – 4153-4, y.y., **DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü**, 2007, (çevrimiçi), <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3762/posta.pdf>, 30.11.2010

Çiçek, Halit; Gözegir, Süleyman; Çevik, Emre: "Bir maliye politikası aracı olarak borçlanma ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1990-2009)", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2010, (çevrimiçi), <http://eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/2122.pdf>, 04.11.2010.

Dayar, Hatice; Bakırtaş, İbrahim: "Analitik bütçe sınıflandırmasının yapısı ve bir uygulama örneği: Dumlupınar Üniversitesi bütçesi", y.y, t.y, (çevrimiçi), <http://sbe.dpu.edu.tr/11/101-115.pdf>, 03.12.2010

Dolan, Edwin G.: **Basic Economics**, ed. Elizabeth Widdicombe, 3.bsk., ISBN 0-03-062381-2, Chicago, CBS College Publishing The Dryden Press, 1983

Dura, Cihan; Atik, Hayriye; Türker, Oğuzhan: "Beşeri sermaye açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği karşısındaki kalkınma seviyesi", (çevrimiçi), <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/01-02.pdf>, 16.01.2011

Edgmand, Michael R.: **Macroeconomics: Theory and Policy**, ed. Sonia Meyer, 2.bsk., ISBN 0-13-542688-X, New Jersey, Prentice-Hall Inc., 1983

Fischer, Stanley; Dornbusch, Rudiger; Schmalensee, Richard: **Introduction to Macroeconomics**, ed. Elisa Adams, 2.bsk., ISBN 0-07-021010-1, New York, McGraw Hill, 1988

Gürses, Didem: "İnsani gelişme ve Türkiye", 12.c., 21.s., Balıkesir, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2009, (çevrimiçi), <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s21/makale/c12s21m21.pdf>, 14.01.2011

Gwartney, James D.: **Economics: Private and Public Choice**, ISBN 0-12-311050-5, New York, Academic Press, 1976

Hall, Robert E.; Taylor, John B.: **Macroeconomics**, 4.sbk., New York, Norton International Student Edition, 1993

Heijdra, Ben J.; van der Ploeg, Frederik: **Foundations of modern macroeconomics**, ISBN 0-19-877617-9, Oxford, Oxford University Press, 2002

Kaytancı, U.Bülent: “Ücret teorileri ve Türkiye imalat sanayinde ücretlerin durumu üzerine uygulama”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi**, Adana, 2008, (çevrimiçi), <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/tezler/1176.pdf>, 01.11.2010.

Leach, John: **A course in public economics**, ISBN 0-521-53567-0, New York, Cambridge University Press, 2004

Leftwich, Richard H.; Sharp, Ansel M.: **Economics of Social Issues**, 4. bsk., ISBN 0-256-02310-7, Dallas, Business Publications Inc., 1980

Little, I.M.D.: **Ethics, economics and politics: Principles of public policy**, ISBN 0-19-925704-3, Oxford, Oxford University Press, 2004

Mankiw, Gregory: **Principles of Macroeconomics**, 3.bsk., ISBN-13: 9780324171891, y.y., y.y., 2004

McConnell, Campbell R.; Brue, Stanley L.: **Economics: Principles, Problems and Policies**, ed. Scott D. Stratford, 11.bsk., ISBN 0-07-044967-8, New York, McGraw-Hill Publishing Company, 1990

Myles, Gareth D.: **Public Economics**, 4.bsk., ISBN 0-521-49769-8, Cambridge, Cambridge University Press, 2002

Onur, Sara: “Finansal liberalizasyon ve GSMH büyümesi arasındaki ilişki”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2005, (çevrimiçi), <http://iibf.karaelmas.edu.tr/sbd/makaleler/1303-9245/200501001127152.pdf>, 01.11.2010.

Özel İhtisas Komisyonu Raporu, “Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele”, DPT: 2742- ÖİK: 691, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, 2007, (çevrimiçi), <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3087/oik691.pdf>, 30.11.2010

Öztürk, Nazım: “Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı 1, 2010, (çevrimiçi), <http://calismatoplum.org/sayi24/ozturk.pdf>, 01.11.2010.

Parkin, Michael: **Economics**, ed. Michael Payne, 3.bsk., ISBN 0-201-53762-1, Massachusetts, Addison-Wesley Publishing Company, 1996

Samuelson, Paul A.: **Economics: An Introductory Analysis**, 4.bsk., New York, McGraw-Hill Book Company Inc., 1958

Snowdon, Brian; Vayne, Howard R.: **Modern Macroeconomics: Its origins, development and current state**, ISBN 1-84542-208-2, Massachusetts, Edward Elgar Publishing Inc., 2005

Spencer, Milton H.: **Contemporary Economics**, 2.bsk., ISBN 0-87901-031-2, New York, Worth Publishers Inc., 1974

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, (çevrimiçi), https://portal.muhasabat.gov.tr/mgmportal/faces/khbDetay?birimDizini=Merkezi+Y%C3%B6netim&_afLoop=10542779309202412&_afWindowMode=0&_adf.ctrl-state=rqq89q3yb_35, 02.04.2011

Talas, Cahit: **Ekonomik sistemler**, 2.bs., Ankara, Doğan Yayınları, 1974

Tosun, Ertan: "Türkiye'de kamu kesimi ve özel kesim ayrımının normatif ve reel planda önemi ve sınırları", Ankara, **Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü**, 1996, (çevrimiçi), <http://www.butce.org/dokumanlar/tez/ETosun.pdf>, 30.11.2010

Turanlı, Rona: **İktisadi düşünce tarihi**, 3.bs., İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi, 2000

Tutan, M. Ufuk: "Kapitalist üretim sisteminde üretim ile tüketim dengesizliğine tarihsel ve teorik yaklaşımlar", 10.c, 3.s, İzmir, **Ege Akademik Bakış**, 2010, (çevrimiçi), http://eab.ege.edu.tr/pdf/10_3/C10-S3-M2.pdf, 02.12.2010

TÜİK, (çevrimiçi), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=57&ust_id=16, 01.04.2011

TÜİK, (çevrimiçi), http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=61&ust_id=16, 01.04.2011

Ünal, Çiğdem: "İnsani gelişmişlik endeksine göre Türkiye'nin bölgesel farklılıkları", 6.c., 2.s., **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2008, (çevrimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/926/11542.pdf>, 14.01.2011

Wonnacott, Paul; Wonnacott, Ronald: **Economics**, ed. Bonnie E. Lieberman, ISBN 0-07-071571-8, New York, McGraw-Hill Book Company, 1979

Zarakolu, Avni: **İktisadi düşünceler tarihi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1981

EK-1: 1990-2003 KONSOLİDE BÜTÇE GERÇEKLEŞMELERİ ÖZET TABLO¹

Harcamalar
Faiz Hariç Harcama
I. Personel
II. Diğer Cari
III. Yatırım
IV. Transfer
1. Borç Faizi
2. Diğerleri
Gelirler
I. Vergi Gelirleri
II. Vergi Dışı Nor.Gel.
III. Özel Gel. + Fonlar
IV. Katma Bütçe Gel.
Bütçe Dengesi
Faiz Dışı Denge

¹ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün benimsediği sistematığe göre.

**EK-2: 1990-2003 KONSOLİDE BÜTÇE GELİR
GERÇEKLEŞMELERİ DETAYLI TABLO²**

Gelirler
1. Genel Bütçe Gelirleri
2. Vergi Gelirleri
3. Gelirden Alınan Vergi
4. Gelir Vergisi
5. Kurumlar Vergisi
6. Ek Gelir Vergisi
7. Faiz Vergisi
8. Ek Kurumlar Vergisi
9. Servetten Alınan Vergiler
10. Motorlu Taşıtlar Ver.
11. Veraset ve İntikal Ver.
12. Ek Motorlu Taşıtlar Ver.
13. 4837 S.K.Ek Emlak Ver.
14. 4962 S.K. Taşıtlar Vergisi
15. Ek Emlak Ver.
16. Mal ve Hizm. Alınan V.
17. Dahilde Alınan KDV
18. Ek Vergi
19. Taşıtlar Alım Vergisi
20. Özel Tüketim Vergisi
21. Akaryakıt Tüketim Vergisi
22. Banka ve Sig. Muameleleri V.
23. Damga Vergisi
24. Harçlar
25. Özel İletişim Vergisi
26. Özel İşlem Vergisi
27. 405 S.K.G.Tah.Ed.Özel İşlem Vergisi
28. Dış Ticaretten Alınan V.
29. Akaryakıt Dışı Mad.Al. Gümrük V.
30. Akaryakıttan Alınan Gümrük V.
31. Tek ve Maktu Vergi
32. İthalde Alınan KDV
33. Diğer Dış Ticaret Gelirleri
34. Kaldırılan Vergi Artıkları
35. Vergi Dışı Normal G.
36. Devletçe Yön. Kurumlar Hasılatı
37. Devlet Patrimuvanı Gelirleri
38. Faizler, İkaz ve Taviz. Geri Al.
39. Cezalar
40. Çeşitli Gelirler
41. Rek.Kur.,RTÜK,İMKB ve SPK'dan Sağ.Gel.
42. Özel Gelirler ve Fonlar
43. Özel Gelirler
44. Fonlar
45. Eğitim Özel Gelirleri
46. Bedelli Askerlik Özel Geliri
47. Diğer Özel Gelirler
48. Katma Bütçe Gelirleri

² T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün benimsediği sistematığe göre.

**EK-3: 1990-2003 KONSOLİDE BÜTÇE GİDER
GERÇEKLEŞMELERİ DETAYLI TABLO³**

Giderler
Cari
Personel
Diğer Cari
Yatırım
Transfer
Faiz Ödemeleri
İç Borç Faizi
Dış Borç Faizi
KİT'lere Transferler
Devlet İştiraklerine Kat. Payı
Vergi İadeleri
Sosyal Güvenlik
Emekli Sandığına.ödenen
SSK'ya ödenen
BAĞKUR'a ödenen
İşsizlik Sigorta Fonu
Fon Ödemeleri
Diğer Transferler

³ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün benimsediği sistematığe göre.

EK-4: 2004-2005 KONSOLİDE BÜTÇE GERÇEKLEŞMELERİ ÖZET TABLO⁴

Harcamalar
Faiz Hariç Harcama
Personel Giderleri
Sosyal Gv.Kur. Devlet Primi
Mal ve Hizmet Alımları
Faiz Harcamaları
Cari Transferler
Sermaye Giderleri
Sermaye Transferleri
Borç Verme
Yedek Ödenekler
Gelirler
Vergi Gelirleri
Vergi Dış Gelirler
Sermaye Gelirleri
Alınan Bağış ve Yardımlar
Alacaklardan Tahsilatlar
Katma Bütçe Geliri
Bütçe Dengesi
Faiz Dışı Denge

⁴ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün benimsediği sistematığe göre.

EK-5: 2004-2005 KONSOLİDE BÜTÇE GELİR GERÇEKLEŞMELERİ DETAYLI TABLO⁵

Gelirler
Genel Bütçe Gelirleri
Vergi Gelirleri
Gelir, Kar ve Sermaye Kazanç. Üz. Al. Ver.
Gelir Vergisi
Beyana Dayanan Gelir Vergisi
Basit Usulde Gelir Vergisi
Gelir Vergisi Tevkifatı
Gelir Geçici Vergisi
Kurumlar Vergisi
Beyana Dayanan Kurumlar Vergisi
Kurumlar Vergisi Tevkifatı
Kurumlar Geçici Vergisi
Gelir,Kar ve Ser. Kaz.Al.Ay.Yapılama.D.V.
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler
Gayrimenkulden Düzenli Olarak Alınan V.
Net Servet Üz. Düzenli Olarak Alınan V.
Arazi, Veraset ve İntikal Vergisi
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
Mülkiyet Üzerinden Bir Defalık Alınan V.
Diğer Düzenli Olarak Mülkiyet Üz.Al.Ver.
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi
Özel Tüketim Vergisi
Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin ÖTV
Motorlu Taşıt Araçlarına İlişkin ÖTV
Kolalı Gazoz Alkollü İç. ve Tüt. Mam. İl. ÖTV
Dayanımlı Tüketim ve Diğer Mallara İl. ÖTV
Mali Tekellerin Karları
Belirli Hizmetlerden Alınan Vergiler
Mal Kull.Kull. İz. veya Faal.Bul. İz.A.V.
Mal ve Hizmetlerden Alınan Diğer V.
Uluslararası Ticaret ve Muame. Al. Ver.
Gümrük Vergileri
İthalde Alınan Katma Değer Vergisi
İhracat Vergisi
İthalat veya İhracat Tekellerinin Karları

⁵ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün benimsediği sistematığe göre.

Kambiyo Gelirleri
Kambiyo Vergileri
Uluslararası Tic.ve Muamelelerden A.D.V.
Diğer Vergiler
Diğer Vergiler
Damga Vergisi
Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer V.
İdari Harçlar ve Üc. Sanayi Dışı Arizi S.
Vergi Dışı Gelirler
Teşebbüs ve Mülkiyet Geliri
Mali Olmayan Teşekkül ve Kamu Mali Kur. Gel.
Devlet Payları
Hazine Portföyü ve İştirak Gelirleri
KİT ve İDT'lerden Sağlanan Gelirler
Merkez Bankası Safi Hasılatı
Diğer Mülkiyet Gelirleri
Gayrimenkul Kiraları
Faizler, İkaz ve Tavizlerden Geri Al.
Menkul Kiraları
Para Cezaları ve Cezalar
Çeşitli Vergi Dışı Gelirler
Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar
Kamu Harcamalarına Katılma Payları
Diğer Paylar
Değerli Kağıtların Satışı
Değerli Kağıtların Satışı
Sermaye Gelirleri
Sabit Sermaye Varlıklarının Satışı
Diğerleri
Alınan Bağışlar ve Yardımlar
Özel Gelirler
Diğerleri
Alacaklardan Tahsilat
Yurtiçi Alacaklardan Tahsilat
Döner Sermaye İşletmelerinden
Katma Bütçe Gelirleri
Vergi Gelirleri
Vergi Dışı Gelirler
Sermaye Gelirleri
Alınan Bağışlar ve Yardımlar

**EK-6: 2006-2007 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE
GERÇEKLEŞMELERİ ÖZET TABLO⁶**

Bütçe Giderleri
1-Faiz Hariç Harcama
Personel Giderleri
Sosyal Güv.Kur. Devlet Primi
Mal ve Hizmet Alımları
Cari Transferler
Sermaye Giderleri
Sermaye Transferleri
Borç Verme
Yedek Ödenekler
2-Faiz Harcamaları
Bütçe Gelirleri
1-Genel Bütçe Gelirleri
Vergi Gelirleri
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri
Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler
Faizler, Paylar ve Cezalar
Sermaye Gelirleri
2-Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri
3-Düzen. ve Denet. Kurumların Gelirleri
Bütçe Dengesi
Faiz Dışı Denge

⁶ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün benimsediği sistematığe göre.

EK-7: 2006-2007 MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİR GERÇEKLEŞMELERİ DETAYLI TABLO⁷

Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri
A) Genel Bütçe Gelirleri
I-Vergi Gelirleri
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler
a) Gelir Vergisi
Beyana Dayanan Gelir Vergisi
Basit Usulde Gelir Vergisi
Gelir Vergisi Tevkifatı
Gelir Geçici Vergisi
b) Kurumlar Vergisi
Beyana Dayanan Kurumlar Vergisi
Kurumlar Vergisi Tevkifatı
Kurumlar Geçici Vergisi
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler
a) Veraset ve İntikal Vergisi
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi
Beyana Dayanan KDV
Tevkif Suretiyle Kesilen KDV
b) Özel Tüketim Vergisi
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri (I)
Motorlu Taşıt Araçları (II)
Alkollü İçkiler (III-a)
Tütün Mamülleri (III-b)
Kolalı Gazozlar (III-c)
Dayanımlı Tüketim ve Diğer Mallar (IV)
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
d) Şans Oyunları Vergisi
e) Özel İletişim Vergisi
4. Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler
a) Gümrük Vergileri
b) İthalde Alınan Katma Değer Vergisi
c) Diğer Dış Ticaret Gelirleri
5. Damga Vergisi
6. Harçlar
7. Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Vergiler
II-Teşebbüs ve Mülkiyet Geliri
1. Mal ve Hizmet Satış Gelirleri
a) Mal Satış Gelirleri
Banka Çekleri Değerli Kağıt Bedelleri
Diğer Değerli Kağıt Bedelleri
b) Hizmet Gelirleri
Yol, Köprü ve Tünel Ücret Gelirleri
Diğer Hizmet Gelirleri

⁷ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün benimsediği sistematığe göre.

3.KİT ve Kamu Bankaları Gelirleri
a) Hazine Portföyü ve İştirak Gelirleri
b) KİT ve İDT'lerden Sağlanan Gelirler
5.Kurumlar Karları
a) Döner Sermayeler
b) Diğer Kurumlar Karları
6.Kira Gelirleri
a) Taşınmaz Kiraları
b) Taşınır Kiraları
7.Diğer Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri
III-Alınan Bağışlar ve Yardımlar ile Özel Gelirler
1.Yurt Dışından Alınan Bağış ve Yardımlar
6.Özel Gelirler
Çıracılık, Mesleki ve Teknik Eğitim Gelirleri
Diğer Özel Gelirler
IV-Faizler, Paylar ve Cezalar
1.Faiz Gelirleri
a) Borç Verme İşlemlerinden Kaynaklanan Faizler
b) Menkul Kıymetler ve Gecikmiş Ödemeler Faizleri
c) Borçlanma Senedi Geçmiş Gün Faizleri ve Pirimli Satış Gelirli
d) Vergi, Resim ve Harç Gecikme Faizleri
e) Diğer Faizler
2.Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar
a) Devlet Payları
c) Genel Bütçeli İdarelere Ait Paylar
Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlardan Alınan Paylar
Eğitim Özel Geliri (4306 S.K.)
Tasfiye Edilen Fon Gelirleri
GSM İşletmelerinden Alınan Hazine Payları
Evrensel Hizmet Gelirleri
İthalatta Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kesintisi
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kesintisi
Diğerlerinden Alınan Paylar
3.Para Cezaları
a) Yargı Para Cezaları
b) İdari Para Cezaları
d) Vergi Cezaları
e) Diğer Para Cezaları
4.Diğer Çeşitli Gelirler
V- Sermaye Gelirleri
1.Taşınmaz Satış Gelirleri
2.Taşınır Satış Gelirleri
4.Diğer Sermaye Satış Gelirleri
Telekom Hisse Satış Geliri

Diğer Çeşitli Sermaye Satış Gelirleri
B) Özel Bütçeli İdarelerin Gelirleri
C) Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Gelirleri

EK-8: G-lo-Y ÇOKLU LİNEER REGRESYONU TÜM TABLOLAR

G	lo	T	Y
102,80	63,60	93,60	77,80
80,80	68,30	73,50	65,60
80,50	69,50	78,60	74,20
83,60	76,80	87,30	82,60
74,60	53,80	88,20	95,20
85,80	37,70	104,00	96,90
104,20	125,70	103,00	81,00
106,80	138,10	106,90	100,20
87,60	95,80	78,80	86,40
77,10	38,70	58,50	54,90
49,30	68,20	82,30	54,20
44,90	33,80	48,60	47,20
52,40	47,90	57,70	47,90
26,60	1,40	37,70	28,90
15,90	7,10	23,80	19,10
12,10	28,90	19,40	12,60
18,80	19,60	15,90	14,80

Yukarıdaki tablo, 1990-2007 yılları arasında bağımlı ve bağımsız değişkenlerdeki nominal artış oranlarını göstermektedir. Aşağıdaki tablolar, SPSS 15 programıyla kurulan bu modele ait, programın oluşturduğu tablolardır.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Y	61,1471	29,25385	17
G	64,9294	31,97454	17
lo	57,3471	37,71081	17

Correlations

		Y	G	lo
Pearson Correlation	Y	1,000	,925	,732
	G	,925	1,000	,803
	lo	,732	,803	1,000
Sig. (1-tailed)	Y	.	,000	,000
	G	,000	.	,000
	lo	,000	,000	.
N	Y	17	17	17
	G	17	17	17
	lo	17	17	17

Variables Entered/Removed(b)

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	lo, G(a)	.	Enter

a All requested variables entered.

b Dependent Variable: Y

Model Summary(b)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,925(a)	,856	,836	11,85694	,856	41,698	2	14	,000

a Predictors: (Constant), lo, G

b Dependent Variable: Y

ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	11724,384	2	5862,192	41,698	,000(a)
	Residual	1968,219	14	140,587		
	Total	13692,602	16			

a Predictors: (Constant), lo, G

b Dependent Variable: Y

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	6,089	6,694		,910	,378		
	G	,869	,156	,950	5,580	,000	,354	2,822
	lo	-,024	,132	-,031	-,180	,860	,354	2,822

a Dependent Variable: Y

Collinearity Diagnostics(a)

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Variance Proportions		
		(Constant)	G	Io	(Constant)	G
1	1	2,796	1,000	,02	,01	,01
	2	,162	4,148	,70	,01	,22
	3	,042	8,165	,28	,98	,76

a Dependent Variable: Y

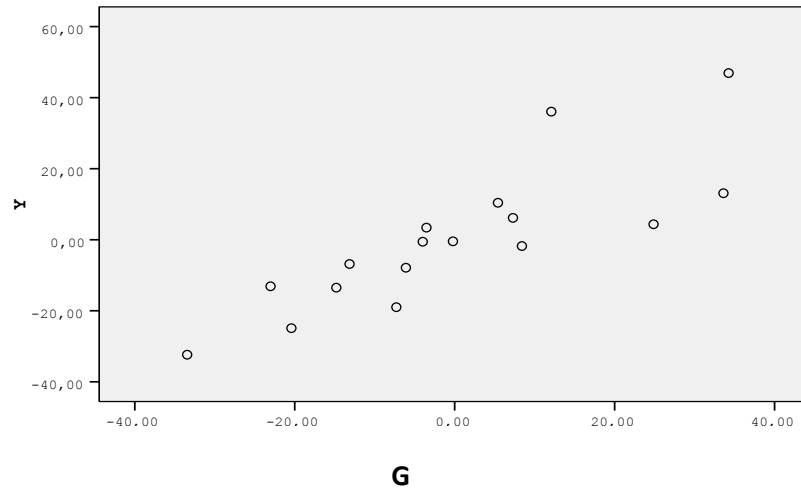
Residuals Statistics(a)

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	15,9163	95,6116	61,1471	27,06980	17
Residual	-17,26617	25,56520	,00000	11,09115	17
Std. Predicted Value	-1,671	1,273	,000	1,000	17
Std. Residual	-1,456	2,156	,000	,935	17

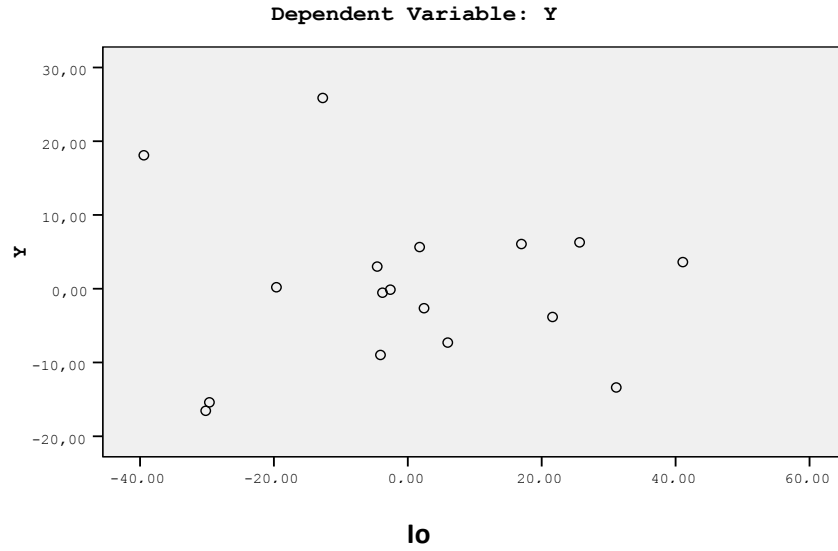
a Dependent Variable: Y

Partial Regression Plot

Dependent Variable: Y

Partial Regression Plot

EK-9: T-Y BASİT LİNEER REGRESYONU TÜM TABLOLAR

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Y	61,1471	29,25385	17
T	68,1059	30,05666	17

Correlations

		Y	T
Pearson Correlation	Y	1,000	,955
	T	,955	1,000
Sig. (1-tailed)	Y	.	,000
	T	,000	.
N	Y	17	17
	T	17	17

Variables Entered/Removed(b)

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	T(a)	.	Enter

- a All requested variables entered.
b Dependent Variable: Y

Model Summary(b)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,955(a)	,913	,907	8,91780	,913	157,175	1	15	,000

- a Predictors: (Constant), T
b Dependent Variable: Y

ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12499,695	1	12499,695	157,175	,000(a)
	Residual	1192,907	15	79,527		
	Total	13692,602	16			

- a Predictors: (Constant), T
b Dependent Variable: Y

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	-2,186	5,495		-,398	,696		
	T	,930	,074	,955	12,537	,000	1,000	1,000

- a Dependent Variable: Y

Collinearity Diagnostics(a)

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Variance Proportions	
		(Constant)	T	(Constant)	T
1	1	1,919	1,000	,04	,04
	2	,081	4,876	,96	,96

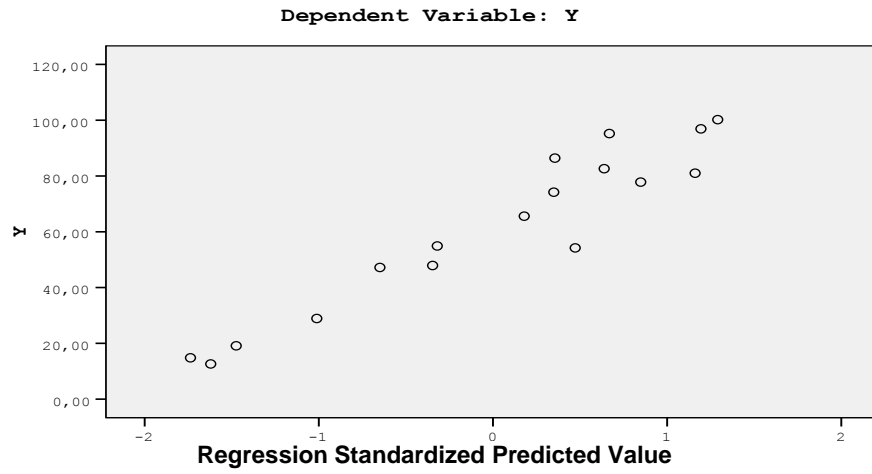
- a Dependent Variable: Y

Residuals Statistics(a)

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	12,5994	97,2228	61,1471	27,95051	17
Residual	-20,14655	15,36687	,00000	8,63462	17
Std. Predicted Value	-1,737	1,291	,000	1,000	17
Std. Residual	-2,259	1,723	,000	,968	17

a Dependent Variable: Y

Scatterplot

EK-10: G-lo-T-Y ÇOKLU LİNEER REGRESYONU TÜM TABLOLAR

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
Y	61,1471	29,25385	17
G	64,9294	31,97454	17
lo	57,3471	37,71081	17
T	68,1059	30,05666	17

Correlations

		Y	G	lo	T
Pearson Correlation	Y	1,000	,925	,732	,955
	G	,925	1,000	,803	,927
	lo	,732	,803	1,000	,775
	T	,955	,927	,775	1,000
Sig. (1-tailed)	Y	.	,000	,000	,000
	G	,000	.	,000	,000
	lo	,000	,000	.	,000
	T	,000	,000	,000	.
N	Y	17	17	17	17
	G	17	17	17	17
	lo	17	17	17	17
	T	17	17	17	17

Variables Entered/Removed(b)

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	T, lo, G(a)	.	Enter

a All requested variables entered.

b Dependent Variable: Y

Model Summary(b)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,963(a)	,927	,910	8,78155	,927	54,853	3	13	,000

a Predictors: (Constant), T, lo, G

b Dependent Variable: Y

ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12690,098	3	4230,033	54,853	,000(a)
	Residual	1002,504	13	77,116		
	Total	13692,602	16			

a Predictors: (Constant), T, lo, G

b Dependent Variable: Y

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	-2,120	5,474					
	G	,307	,196	,335	1,563	,142	,122	8,173
	lo	-,070	,099	-,090	-,711	,490	,348	2,872
	T	,695	,197	,715	3,539	,004	,138	7,240

a Dependent Variable: Y

Collinearity Diagnostics(a)

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Variance Proportions			
		(Constant)	G	lo	T	(Constant)	G
1	1	3,770	1,000	,01	,00	,01	,00
	2	,163	4,812	,60	,00	,21	,00
	3	,055	8,289	,33	,10	,77	,09
	4	,012	17,649	,07	,90	,01	,91

a Dependent Variable: Y

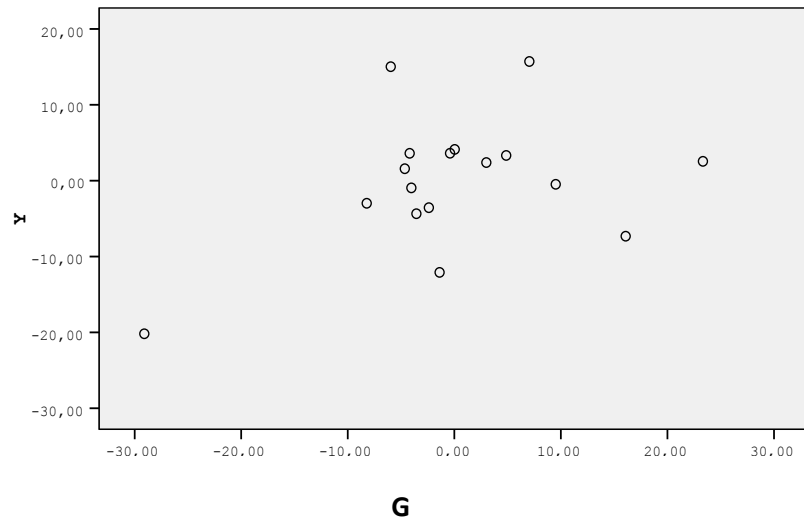
Residuals Statistics(a)

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	13,0573	95,3104	61,1471	28,16258	17
Residual	-12,26035	16,86141	,00000	7,91559	17
Std. Predicted Value	-1,708	1,213	,000	1,000	17
Std. Residual	-1,396	1,920	,000	,901	17

a Dependent Variable: Y

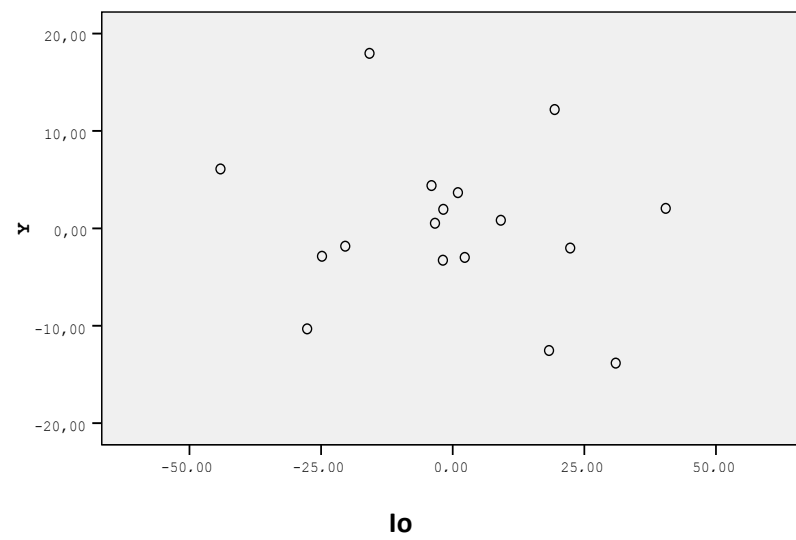
Partial Regression Plot

Dependent Variable: Y

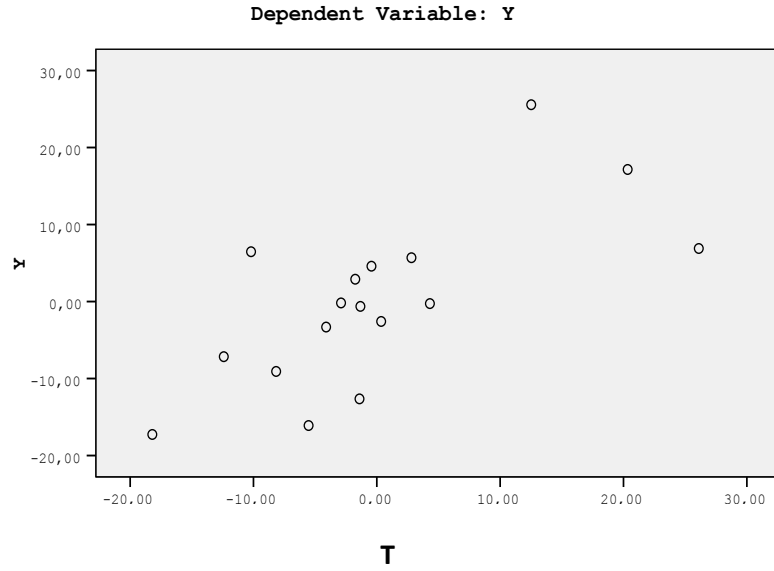

Partial Regression Plot

Dependent Variable: Y

Partial Regression Plot

EK-11: FHH-VG-Y ÇOKLU LİNEER REGRESYONU TÜM TABLOLAR

FHH	VG	GSYIH
54,40	45,40	391,50
108,30	78,60	648,30
185,10	141,60	1.129,40
374,00	264,30	2.062,20
604,20	587,80	4.025,60
1.148,00	1.084,40	7.926,40
2.463,90	2.244,00	14.345,40
5.772,30	4.745,50	28.720,60
9.437,80	9.228,60	53.523,00
17.363,80	14.802,30	82.925,50
26.265,20	26.503,70	127.844,30
39.516,80	39.736,00	188.141,30
63.811,70	59.631,90	278.220,60
81.845,70	84.316,20	358.699,60
84.532,40	90.076,90	427.151,90
100.418,00	106.929,20	480.922,80
132.163,30	137.480,30	551.859,60
155.314,80	152.835,10	613.557,20

Yukarıdaki tabloda 1990-2007 yılları arasında faiz hariç harcamalar, vergi geliri ve nominal GSYİH yıllık gerçekleşen miktarlar üzerinden yazılmıştır. Bu verilere dayanılarak oluşturulan modellere ait SPSS 15 tabloları aşağıdadır.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
GSYIH	179005,28 89	215112,20417	18
FHH	40076,650 0	50504,96197	18
VG	40596,211 1	51690,36257	18

Correlations

		GSYIH	FHH	VG
Pearson Correlation	GSYIH	1,000	,994	,996
	FHH	,994	1,000	,999
	VG	,996	,999	1,000
Sig. (1-tailed)	GSYIH	.	,000	,000
	FHH	,000	.	,000
	VG	,000	,000	.
N	GSYIH	18	18	18
	FHH	18	18	18
	VG	18	18	18

Variables Entered/Removed(b)

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	VG, FHH(a)	.	Enter

a All requested variables entered.

b Dependent Variable: GSYIH

Model Summary(b)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,997(a)	,993	,992	18652,38084	,993	1123,026	2	15	,000

a Predictors: (Constant), VG, FHH

b Dependent Variable: GSYIH

ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	781426756 854,923	2	39071337842 7,462	1123,026	,000(a)
	Residual	521866966 7,154		15		
	Total	786645426 522,078	17			

a Predictors: (Constant), VG, FHH

b Dependent Variable: GSYIH

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	11654,473	5712,943		2,040	,059		
	FHH	-2,125	1,798	-,499	-1,182	,256	,002	402,920
	VG	6,220	1,757	1,495	3,541	,003	,002	402,920

a Dependent Variable: GSYIH

Collinearity Diagnostics(a)

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Variance Proportions		
		(Constant)	FHH	VG	(Constant)	FHH
1	1	2,522	1,000	,06	,00	,00
	2	,478	2,298	,92	,00	,00
	3	,001	58,061	,02	1,00	1,00

a Dependent Variable: GSYIH

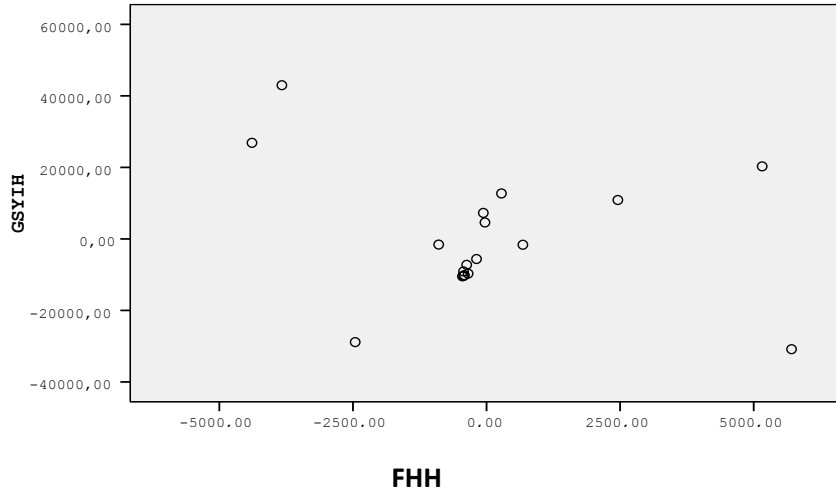
Residuals Statistics(a)

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	11821,269 5	632265,87 50	179005,28 89	214397,48090	18
Residual	- 34092,195 31	34839,960 94	,00000	17520,86096	18
Std. Predicted Value	-,780	2,114	,000	1,000	18
Std. Residual	-1,828	1,868	,000	,939	18

a Dependent Variable: GSYIH

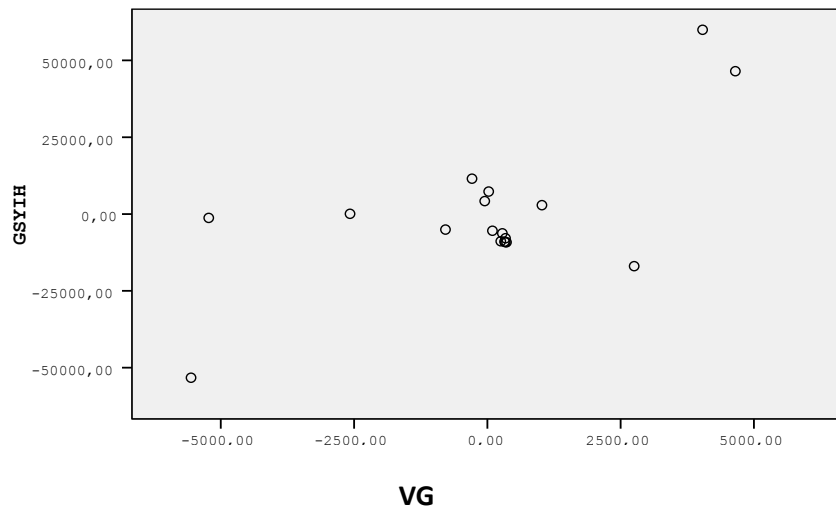
Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

EK-12: CAR-YAT-TRA ÇOKLU LİNEER REGRESYONU TÜM TABLOLAR

CAR	YAT	TRA	GSYİH
33,45	9,88	11,06	391,50
60,54	19,04	28,76	648,34
114,44	32,69	37,97	1.129,41
205,45	57,57	110,96	2.062,19
347,26	77,02	179,89	4.025,62
645,95	102,99	399,14	7.926,36
1.286,24	255,36	922,31	14.345,41
2.788,30	640,13	2.343,90	28.720,65
5.187,84	999,32	3.250,69	53.522,97
9.172,79	1.544,43	6.646,63	82.925,54
13.613,94	2.475,12	10.176,11	127.844,31
20.448,02	4.149,58	14.919,24	188.141,29
31.107,96	6.891,84	25.811,90	278.220,63
38.513,87	7.179,67	36.152,15	358.699,63
45.655,66	8.050,33	28.120,20	427.151,94
50.835,26	9.805,45	36.768,31	480.922,79
61.888,76	12.097,71	52.488,22	551.859,59
71.631,30	13.003,48	66.834,22	613.557,16

Yukarıdaki tabloda 1990-2007 arası cari, yatırım, transfer harcamaları ile nominal GSYİH yıllık gerçekleşen miktarları gösterilmiştir. Bu verilere göre oluşturulan modele ait SPSS 15 tabloları aşağıdadır.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
GSYİH	179005,29 61	215112,19885	18
CAR	19640,946 1	24085,25044	18
YAT	3743,9783	4539,74364	18
TRA	15844,536 7	20588,77043	18

Correlations

		GSYIH	CAR	YAT	TRA
Pearson Correlation	GSYIH	1,000	,999	,996	,979
	CAR	,999	1,000	,997	,986
	YAT	,996	,997	1,000	,984
	TRA	,979	,986	,984	1,000
Sig. (1-tailed)	GSYIH	.	,000	,000	,000
	CAR	,000	.	,000	,000
	YAT	,000	,000	.	,000
	TRA	,000	,000	,000	.
N	GSYIH	18	18	18	18
	CAR	18	18	18	18
	YAT	18	18	18	18
	TRA	18	18	18	18

Variables Entered/Removed(b)

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	TRA, YAT, CAR(a)	.	Enter

- a All requested variables entered.
b Dependent Variable: GSYIH

Model Summary(b)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,999(a)	,999	,999	7623,60307	,999	4507,002	3	14	,000

- a Predictors: (Constant), TRA, YAT, CAR
b Dependent Variable: GSYIH

ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	785831717 030,582	3	26194390567 6,861	4507,002	,000(a)
	Residual	813670533 ,082	14	58119323,792		
	Total	786645387 563,664	17			

- a Predictors: (Constant), TRA, YAT, CAR
b Dependent Variable: GSYIH

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	1941,216	2395,405		,810	,431		
	CAR	10,162	1,106	1,138	9,190	,000	,005	207,441
	YAT	3,864	5,439	,082	,710	,489	,006	178,343
	TRA	-2,334	,539	-,223	-4,331	,001	,028	36,012

a Dependent Variable: GSYIH

Collinearity Diagnostics(a)

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Variance Proportions			
		(Constant)	CAR	YAT	TRA	(Constant)	CAR
1	1	3,477	1,000	,03	,00	,00	,00
	2	,509	2,613	,92	,00	,00	,00
	3	,012	17,255	,05	,03	,06	,95
	4	,002	46,908	,00	,97	,94	,04

a Dependent Variable: GSYIH

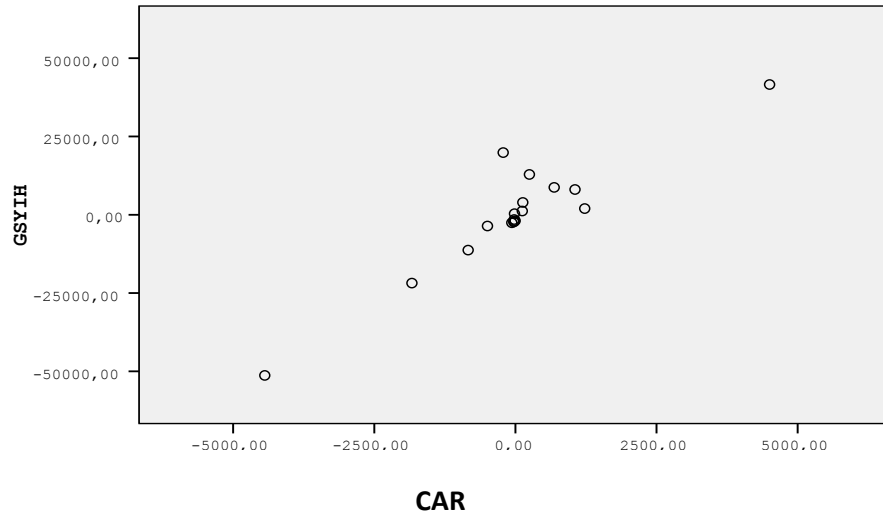
Residuals Statistics(a)

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	2293,4785	624063,9375	179005,2961	215000,91888	18
Residual	-10506,75977	22043,75586	,00000	6918,30706	18
Std. Predicted Value	-,822	2,070	,000	1,000	18
Std. Residual	-1,378	2,892	,000	,907	18

a Dependent Variable: GSYIH

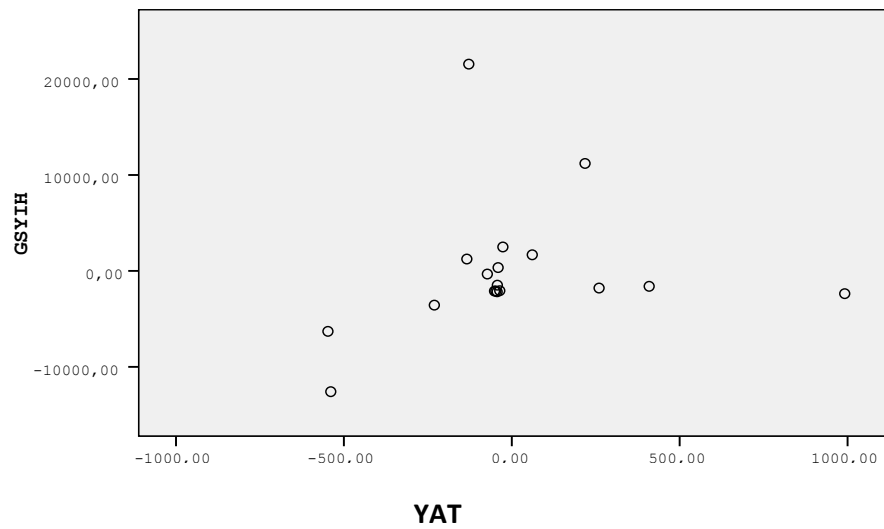
Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

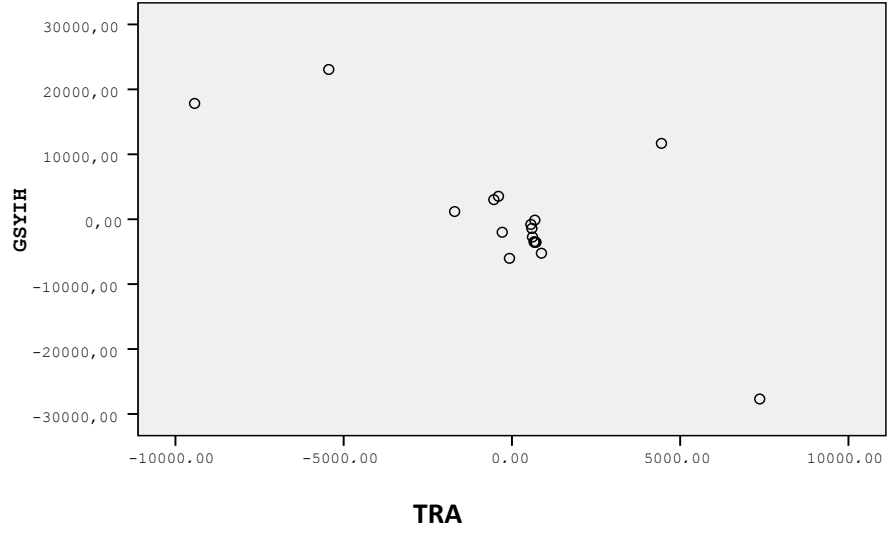
Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

EK-13: GEL-SER-HAR-DİŞ ÇOKLU LİNEER REGRESYONU TÜM TABLOLAR

GEL	SER	HAR	DIS	GSYIH
23,22	0,42	13,67	8,06	391,50
40,40	0,68	24,68	12,86	648,34
70,11	1,26	47,34	22,85	1.129,41
125,75	2,53	89,45	46,21	2.062,19
225,83	5,00	214,35	89,65	4.025,62
432,52	8,75	429,23	194,65	7.926,36
862,63	18,64	970,86	387,15	14.345,41
1.893,35	35,49	1.985,24	826,21	28.720,65
4.230,14	72,69	3.605,77	1.317,35	53.522,97
6.537,40	178,24	6.109,38	1.976,95	82.925,54
10.503,32	346,67	11.363,79	4.289,40	127.844,31
15.647,64	433,28	18.103,20	5.551,05	188.141,29
19.343,16	734,34	30.063,99	9.487,18	278.220,63
25.716,04	2.092,06	43.926,99	12.578,67	358.699,63
26.558,83	1.478,21	41.406,00	16.936,39	427.151,94
30.323,88	1.840,25	50.488,38	19.294,72	480.922,79
40.140,69	3.117,18	59.408,21	27.562,84	551.859,59
48.198,19	3.645,44	63.589,73	28.970,33	613.557,16

Yukarıdaki tabloda 1990-2007 yılları arası konsolide bütçe gelir vergisi, sermaye vergisi, harcama vergisi, dış ticaret vergisi ile nominal GSYİH yıllık gerçekleşme

miktarları gösterilmiştir. Bu verilerle oluşturulan modele ait SPSS 15 tabloları aşağıdadır.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
GSYIH	179005,29 61	215112,19885	18
GEL	12826,283 3	15442,24220	18
SER	778,3961	1161,49276	18
HAR	18435,570 0	23091,37192	18
DIS	7197,3622	9790,89907	18

Correlations

		GSYIH	GEL	SER	HAR	DIS
Pearson Correlation	GSYIH	1,000	,993	,957	,996	,986
	GEL	,993	1,000	,971	,989	,986
	SER	,957	,971	1,000	,965	,977
	HAR	,996	,989	,965	1,000	,982
	DIS	,986	,986	,977	,982	1,000
Sig. (1-tailed)	GSYIH	.	,000	,000	,000	,000
	GEL	,000	.	,000	,000	,000
	SER	,000	,000	.	,000	,000
	HAR	,000	,000	,000	.	,000
	DIS	,000	,000	,000	,000	.
N	GSYIH	18	18	18	18	18
	GEL	18	18	18	18	18
	SER	18	18	18	18	18
	HAR	18	18	18	18	18
	DIS	18	18	18	18	18

Variables Entered/Removed(b)

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	DIS, SER, HAR, GEL(a)	.	Enter

a All requested variables entered.

b Dependent Variable: GSYIH

Model Summary(b)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	R Square Change	F Change	df1	df2
1	,999(a)	,999	,998	9148,0498 2	,999	2346,718	4	13	,000

a Predictors: (Constant), DIS, SER, HAR, GEL

b Dependent Variable: GSYIH

ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	785557458 960,981	4	19638936474 0,245	2346,718	,000(a)
	Residual	108792860 2,683	13	83686815,591		
	Total	786645387 563,664	17			

a Predictors: (Constant), DIS, SER, HAR, GEL

b Dependent Variable: GSYIH

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta	Tolerance	VIF	B	Std. Error
1	(Constant)	2651,383	3167,118		,837	,418		
	GEL	4,335	1,200	,311	3,611	,003	,014	69,799
	SER	-51,749	9,185	-,279	-5,634	,000	,043	23,118
	HAR	5,874	,682	,631	8,615	,000	,020	50,357
	DIS	7,329	1,611	,334	4,549	,001	,020	50,539

a Dependent Variable: GSYIH

Collinearity Diagnostics(a)

Model	Dimension	Eigenvalue	Condition Index	Variance Proportions				
		(Constant)	GEL	SER	HAR	DIS	(Constant)	GEL
1	1	4,397	1,000	,01	,00	,00	,00	,00
	2	,562	2,797	,72	,00	,00	,00	,00
	3	,025	13,213	,16	,03	,75	,12	,00
	4	,010	21,146	,01	,01	,25	,26	,88
	5	,006	27,933	,09	,96	,00	,62	,11

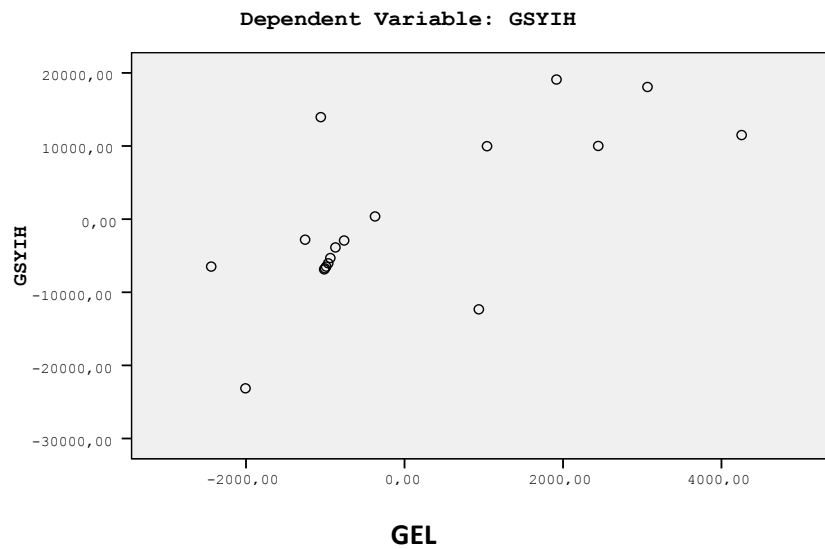
a Dependent Variable: GSYIH

Residuals Statistics(a)

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	2869,6672	608766,0000	179005,2961	214963,39756	18
Residual	-16399,67969	18533,20703	,00000	7999,73751	18
Std. Predicted Value	-,819	1,999	,000	1,000	18
Std. Residual	-1,793	2,026	,000	,874	18

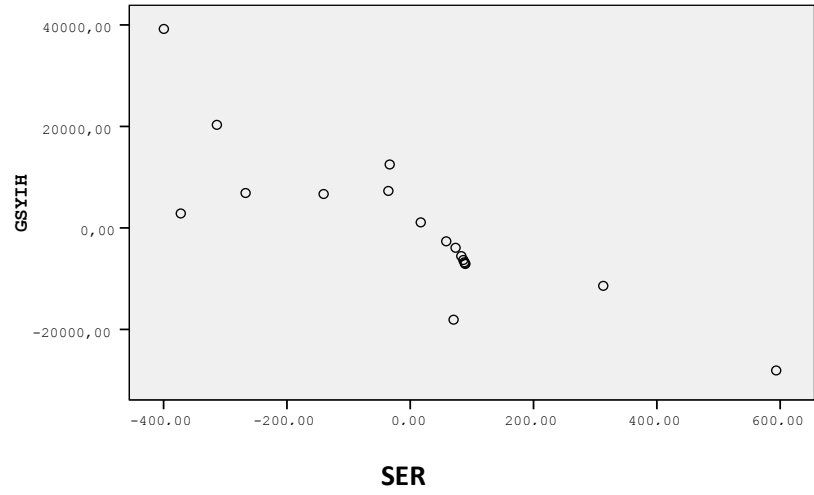
a Dependent Variable: GSYIH

Partial Regression Plot

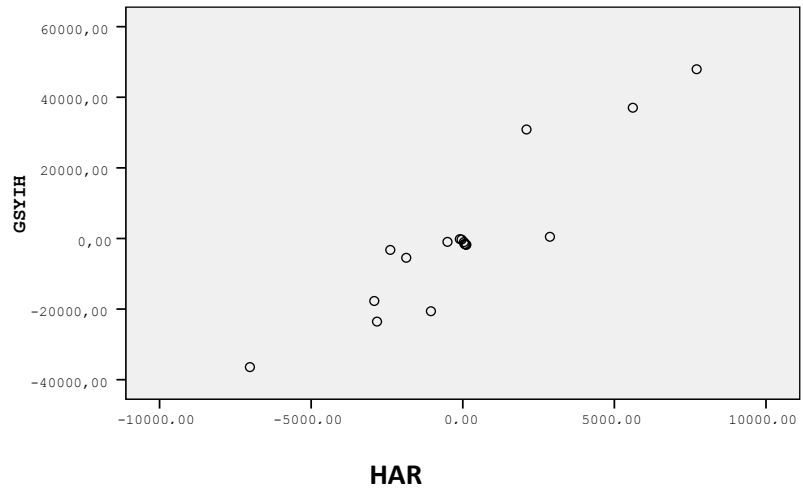
Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

Partial Regression Plot

Dependent Variable: GSYIH

